

ISSN (Print) 2616-6844
ISSN (Online) 2663-1318

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

BULLETIN

of L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

ҚҰҚЫҚ сериясы

LAW Series

Серия ПРАВО

1(146)/ 2024

1995 жылдан бастап шығады

Founded in 1995

Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады

Published 4 times a year

Выходит 4 раза в год

Астана, 2024

Astana, 2024

Бас редакторы: Абдрасулов Е.Б.

з.ғ.д., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан

Бас редактордың орынбасары **Даурембеков Е.К., PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан**

Жауапты хатшы **Касымжанова А.А., PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан**

Редакция алқасы

- Томас Хоффман** құқық докторы, Таллин техникалық университетінің профессоры, Таллин, Эстония
- Фридерик Цоль** құқық докторы, Оснабрюк университетінің профессоры, Германия
- Лисица В.Н.** РҒА Мемлекет және құқық институтының бас ғылыми қызметкері, Мәскеу
- Василевич Г.А.** з.ғ.д., профессор Беларусь мемлекеттік университетінің конституциялық құқық кафедрасының меңгерушісі
- Николас Хайоз** Фрибургск университетінің профессоры, Швейцария
- Онгарбаев Е.А.** з.ғ.д., профессор, ҚР Конституциялық соттың судьясы, Астана, Қазақстан
- Онланбекова Г.М.** Алматы қ. мамандандырылған экономикалық соттың судьясы, Алматы, Қазақстан
- Нургалиева Е.Н.** з.ғ.д., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
- Нукушева А.А.** з.ғ.к., профессор, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан
- Нургалиев Б.М.** з.ғ.д., профессор, Bolashaq Academy, Қарағанды, Қазақстан
- Акимжанов Т.К.** з.ғ.д., профессор, Тұран университетінің ФЗИ директоры, Алматы, Қазақстан
- Мороз С.П.** з.ғ.д., профессор, Каспий қоғамдық университеті, Алматы, Қазақстан
- Карагусов Ф.С** з.ғ.д., профессор, Каспий қоғамдық университеті, Алматы, Қазақстан
- Сактаганова И.С.** з.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
- Галиакбарова Г.Г.** философия докторы (PhD), доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
- Туюкбаева Н.С.** философия докторы (PhD), Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің қауымдастырылған профессоры, Алматы, Қазақстан
- Мұқалдиева Г.Б.** з.ғ.к., қауымдастырылған професор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
- Мукашева А.А.** з.ғ.д., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
- Балгимбекова Г.У.** з.ғ.к., философия докторы (PhD), Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан
- Бирманова А.И.** философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қ.Сәтбаев к-сі, 2, 402 б.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 402 б.

Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-410). **E-mail:** vest_law@enu.kz

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Құқық сериясы
Меншіктенуші: «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» Коммерциялық емес акционерлік қоғам

Мерзімділігі: жылына 4 рет

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігімен тіркелген.

19.02.2021 ж. № KZ10VPY00032635 қайта есепке қою туралы куәлігі

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-410)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 402 б.

Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-410). E-mail: vest_law@enu.kz

Editor-in-chief Abdrasulov Ye.B.

Doctor of Law, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Deputy Editor-in-Chief

Daurembekov E.K., PhD, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Responsible Editor

Kassymzhanova A.A., PhD, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Editorial Board

- Thomas Hoffmann** Doctor of Law, Professor at Tallinn Technical University, Tallinn, Estonia
- Fryderyk Zoll** Doctor of Law, Professor at Osnabrück University, Germany
- Lisitsa V.N.** leading researcher at the Institute of state and law of the RAS, Moscow
- Vasilevich G.A.** Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Constitutional Law of the Belarusian State University
- Nicolas Hayoz** Professor at the University of Fribourg, Switzerland
- Ongarbayev Ye.A.** Doctor of Law, Professor, Judge of the Constitutional Court of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan
- Onlanbekova G.M.** judge of the specialized Economic Court of Almaty, Kazakhstan
- Nurgaliyeva Ye.N.** Doctor of Law, professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
- Nukusheva A.A.** Candidate of Law, Professor of the Department of Civil and Labor Law, Karaganda Buketov University, Karaganda, Kazakhstan
- Nurgaliyev B.M.** Doctor of Law, professor, Bolashaq Academy, Karaganda, Kazakhstan
- Akimzhanov T.K.** Doctor of Law, professor, Director of the Research Institute of Law, Turan University, Almaty, Kazakhstan
- Moroz S.P.** Doctor of Law, Professor, Caspian Public University, Almaty, Kazakhstan
- Karagusov F.S.** Doctor of Law, Professor, Caspian Public University, Almaty, Kazakhstan
- Saktaganova I.S.** Candidate of Law, Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
- Galiakbarova G.G.** Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
- Tuyakbayeva N.S.** Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
- Mukaldiyeva G.B.** Candidate of Law, Associate Professor, Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
- Mukasheva A.A.** Doctor of Law, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
- Balgimbekova G.U.** Candidate of Law, Doctor of Philosophy (PhD), Karaganda Buketov University, Karaganda, Kazakhstan
- Birmanova A.I.** Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, Karaganda Buketov University, Karaganda, Kazakhstan

Editorial address: 2, Satpayev str., of. 402

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, 010008

Tel.: +7(7172) 709-500 (in. 31-410), **E-mail:** vest_law@enu.kz

Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Law Series

Owner: Non-profit joint-stock company «L.N. Gumilyov Eurasian National University»

Periodicity: 4 times a year

Registered by the Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan

Rediscount certificate № KZ10VPY00032635 from 19.02.2021

Printing House Address: 13/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008

L.N. Gumilyov Eurasian National University

Tel.: +7 (7172) 709-500 (in.31-410)

Главный редактор: Абдрасулов Е.Б.

д.ю.н., ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Зам. главного редактора

Даурембеков Е.К., PhD, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Ответственный редактор

Касымжанова А.А., PhD, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Редакционная коллегия:

- Томас Хоффман** доктор права, профессор Таллинского технического университета, Таллин, Эстония
- Фридерик Цоль** доктор права, профессор университета Оснабрюк, Германия
- Лисица В.Н.** ведущий научный сотрудник Института государства и права РАН, г. Москва
- Василевич Г.А.** д.ю.н., профессор, заведующий кафедрой конституционного права Белорусского государственного университета
- Николас Хайоз** профессор Фрибургского университета, Швейцария
- Онгарбаев Е.А.** д.ю.н., профессор, судья Конституционного Суда РК, Астана, Казахстан
- Онланбекова Г.М.** судья специализированного экономического суда г. Алматы, Казахстан
- Нургалиева Е.Н.** д.ю.н., профессор, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
- Нукушева А.А.** кандидат юридических наук, профессор, Карагандинский университет им. академика Е.А. Букетова, Казахстан
- Нургалиев Б.М.** д.ю.н. профессор, Bolashaq Academy, Караганда, Казахстан
- Акимжанов Т.К.** д.ю.н., профессор, директор НИИ права университета Туран, Алматы, Казахстан
- Мороз С.П.** д.ю.н., профессор, Каспийский общественный университет, Алматы, Казахстан
- Карагусов Ф.С** д.ю.н., профессор, Каспийский общественный университет, Алматы, Казахстан
- Сактаганова И.С.** кандидат юридических наук, доцент, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
- Галиакбарова Г.Г.** доктор философии (PhD), доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
- Туякбаева Н.С.** доктор философии (PhD), ассоциированный профессор, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан
- Мұқалдиева Г.Б.** кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан
- Мукашева А.А.** доктор юридических наук, профессор, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
- Балгимбекова Г.У.** кандидат юридических наук, доктор философии (PhD), Карагандинский университет им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан
- Бирманова А.И.** доктор философии (PhD), ассоциированный профессор, Карагандинский университет им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. К. Сатпаева, 2

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, каб. 402

Тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-410), **E-mail:** vest_law@enu.kz

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия: Право
Собственник: Некоммерческое акционерное общество «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева»

Периодичность: 4 раза в год

Зарегистрировано Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан.

Свидетельство о постановке на переучет № KZ10VPY00032635 от 19.02.2021 г.

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1,

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

тел.: +7 (7172) 709-500 (вн.: 31-410)

Д.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ
ҚҰҚЫҚ СЕРИЯСЫ

ВЕСТНИК ЕВРАЗИЙСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ Д.Н.ГУМИЛЕВА. СЕРИЯ ПРАВО

BULLETIN OF L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY
LAW SERIES

№ 1 (146)/2024

МАЗМҰНЫ/ CONTENT/ СОДЕРЖАНИЕ

Сембекова Б.Р., Даубасова С.Ш., Еркебаева Н.А. <i>Теңге қаншалықты қорғалған?.....</i>	
Sembekova B.R., Daubassova S.Sh., Erkebaeva N.A. <i>How secure is Tenge?.....</i>	
Сембекова Б.Р., Даубасова С.Ш., Еркебаева Н.А. <i>Насколько защищен Тенге?.....</i>	9
Абдукаримова З.Т., Кайназарова М.Б., Суркова С.С. <i>Қазақстандағы әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық латенттілігінің өсуіне ықпал ететін себептер мен факторларды бағалау.....</i>	
Abdukarimova Z.T., Kainazarova M.B., Surkova S.S. <i>Assessment of causes and factors contributing to increased latency of domestic violence against women in Kazakhstan.....</i>	
Абдукаримова З.Т., Кайназарова М.Б., Суркова С.С. <i>Оценка причин и факторов, способствующих росту латентности домашнего насилия в отношении женщин в Казахстане.....</i>	20
Серім Ғ.Ө., Серимов У.С., Туменбаев С.А. <i>Шарттық азаматтық-құқықтық қатынастарда кінәні анықтаудың тәжірибелік аспектілері.....</i>	
Serim G.O., Serimov U.S., Tumenbayev S.A. <i>Practical aspects of establishing guilt in contractual civil law relations.....</i>	
Серим Ғ.О., Серимов У.С., Туменбаев С.А. <i>Практические аспекты установления вины в договорных гражданско-правовых отношениях.....</i>	37
Нурғалиева Е.Н., Баймаханова А.С. <i>Қазақстан Республикасындағы платформалық жұмыспен қамтуды құқықтық реттеу мәселелері.....</i>	
Nurgaliyeva Y.N., Baimakhanova A.S. <i>Problems of legal regulation of platform employment in the Republic of Kazakhstan.....</i>	
Нурғалиева Е.Н., Баймаханова А.С. <i>Проблемы правового регулирования платформенной занятости в Республике Казахстан.....</i>	49
Мұқашева А.А., Нурекешов Т.К., Айтказин Е.М. <i>Қазақстан Республикасында «жасыл» мемлекеттік сатып алу институтын дамытудың заңнамалық негіздері.....</i>	
Mukasheva A.A., Nurekeshov T.K., Aytkazin Y.M. <i>Legislative basis for the development of the institute of «green» public procurement in the Republic of Kazakhstan.....</i>	
Мукашева А.А., Нурекешов Т.К., Айтказин Е.М. <i>Законодательные основы развития института «зеленых» государственных закупок в Республике Казахстан.....</i>	66

Әл-Аджми Мансур, Сәрсембаев М.А. <i>Қазақстан мен Сауд Арабиясы арасындағы ынтымақтастықтың халықаралық ұйымдардың әлеуетін пайдалану кезіндегі құқықтық нысандары.....</i>	
Al-ajmi Mansour, Sarsembayev M.A. <i>Legal forms of cooperation between Kazakhstan and Saudi Arabia in the process of using the potential of international organizations.....</i>	
Аль-Аджми Мансур, Сәрсембаев М.А. <i>Правовые формы сотрудничества между Казахстаном и Саудовской Аравией в процессе использования потенциала международных организаций.....</i>	81
Шукенова Ж.С., Касымжанова А.А., Бектұрғанова А.Ә. <i>Қазақстан Республикасының сот жүйесін жетілдірудің кейбір мәселелері.....</i>	
Shukenova Zh.S., Kassymzhanova A.A., Bekturganova A.A. <i>Some issues on improving the judicial system of the Republic of Kazakhstan.....</i>	
Шукенова Ж.С., Касымжанова А.А., Бектурганова А.А. <i>Некоторые вопросы совершенствования судебной системы Республики Казахстан.....</i>	96
Ахметов Д.М., Құсайынова А.Қ. <i>Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтарды құрудың құқықтық негіздері.....</i>	
Akhmetov D.M., Kusainova A.K. <i>The Legal Basis for the Creation of Special Economic and Industrial Zones.....</i>	
Ахметов Д., Кусаинова А. <i>Правовые основы создания специальных экономических и индустриальных зон.....</i>	107
Алтаев Е.А., Әлібеков С.К., Умиржанов Т.У. <i>Қазақстан Республикасының қылмыстық процесстік кодексіндегі сыбайлас жемқорлық тәуекелдері.....</i>	
Altaev E.A., Alibekov S.K., Umirzhanov T.U. <i>Corruption risks in the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan.....</i>	
Алтаев Е.А., Алибеков С.К., Умиржанов Т.У. <i>Коррупционные риски в Уголовно-процессуальном кодексе Республики Казахстан.....</i>	117
Галиакбарова Г.Г. <i>Қазақстан мен АҚШ-тағы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді құқықтық реттеудің кейбір ерекшеліктері.....</i>	
Galiakbarova G.G. <i>Some features of legal regulation of higher and postgraduate education in Kazakhstan and the USA</i>	
Галиакбарова Г.Г. <i>Некоторые особенности правового регулирования высшего и послевузовского образования в Казахстане и США.....</i>	129
Қултасов А.А., Абдилов К.С. <i>Қылмыс жасаудағы әлеуметтік ауытқулардың жіктелуі.....</i>	
Kultasov A.A., Abdilov K.S. <i>Classification of social deviations in the commission of a crime.....</i>	
Қултасов А.А., Абдилов К.С. <i>Классификация социальных отклонений при совершении преступления.....</i>	147
Мұзтауов Ж.Б., Гаврилова Ю.А., Умаров Д.М. <i>Гидротехникалық құрылыстарды нормативтік-құқықтық реттеу және олардың Қазақстан Республикасының су қауіпсіздігіне әсері.....</i>	
Muztauov Zh.B., Gavrilova Yu.A., Umarov D.M. <i>Regulatory and legal regulation of hydraulic structures and their impact on water safety of the Republic of Kazakhstan.....</i>	
Мұзтауов Ж.Б., Гаврилова Ю.А., Умаров Д.М. <i>Нормативно-правовое регулирование гидротехнических сооружений и их влияние на водную безопасность Республики Казахстан.....</i>	158

Першеев А.С., Бектурганов А.Е., Тоханова Р. <i>Әкімшілік шағымды қарау мерзімі мәселелер.....</i>	
Persheyev A.S., Bekturganov A.E., Tokhanova R. <i>Issues of the time limit for consideration of an administrative complaint.....</i>	
Першеев А.С., Бектурганов А.Е., Тоханова Р. <i>Вопросы срока рассмотрения административной жалобы.....</i>	176
Балабиев К.Р., Ахатов У.А., Муратханова М.Б. <i>Қазақстан Республикасында атқарушы билікті жүзеге асыру саласындағы заңдылық.....</i>	
Balabiyev K.R., Akhatov U.A., Muratkhanova M.B. <i>Legality in the sphere of implementing executive power in the Republic of Kazakhstan.....</i>	
Балабиев К.Р., Ахатов У.А., Муратханова М.Б. <i>Законность в сфере реализации исполнительной власти Республики Казахстан на местном уровне управления.....</i>	187
Турегелдиев Б.У., Есеналиев А., Асқарбекқызы Н. <i>Қазақстан Республикасының қолданыстағы құқығы мен нормативтік актілер жүйесіндегі жоғарғы сот нормативтік қаулыларының орны мен рөлі.....</i>	
Turegeldiyev B.U., Yessenaliyev A., Askarbekkyzy N. <i>The role and significance of regulatory resolutions of the supreme court of the Republic of Kazakhstan in the current laws and regulations system.....</i>	
Турегелдиев Б.У., Есеналиев А., Асқарбекқызы Н. <i>Роль и значение нормативных постановлений Верховного Суда Республики Казахстан в системе действующего права и нормативных актов.....</i>	202
Сактаганова И.С., Сматлаев Б.М., Исаева А.Ж. <i>Қазақстан Республикасындағы кәсіптік зейнетақы тәуекелдері.....</i>	
Saktaganova I.S., Smatlaev B.M., Issayeva A.Zh. <i>On the issue of professional pension risks in the Republic of Kazakhstan.....</i>	
Сактаганова И.С., Сматлаев Б.М., Исаева А.Ж. <i>К вопросу о профессиональных пенсионных рисках в Республике Казахстан.....</i>	212
Дига́й Д., Нұрмұханқызы Д., Таубаев Б. <i>Ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз етуде халықаралық-құқықтық реттеу мен шет елдердің практикасын салыстырмалы талдау: нормативтік және практикалық тәсілдерді интеграциялау.....</i>	
Digay D., Nurmukhankyzy D., Taubayev B. <i>Comparative analysis of international legal regulation and practice of foreign countries in providing access to information: integration of regulatory and practical approaches.....</i>	
Дига́й Д., Нұрмұханқызы Д., Таубаев Б. <i>Сравнительный анализ международно-правового регулирования и практики зарубежных стран в области обеспечения доступа к информации: интеграция нормативных и практических подходов.....</i>	222
Утегенова Ж., Әділғазы С., Телеуев Г. <i>«Contra proferentem» термині шарттарын түсіндірудің құқықтық негізі.....</i>	
Utegenova Zh., Adilgazy S., Teleuev G. <i>Legal basis for explaining the contractual terms of «Contra proferentem».....</i>	
Утегенова Ж., Адилғазы С., Телеуев Г. <i>Правовая основа для разъяснения договорных условий «Contra proferentem».....</i>	233
Әпсімет Н.М., Сманова А.Б., Утегенова Г.А. <i>Интернеттің алаяқтық эволюциясындағы рөлі: тарихи аспект.....</i>	
Apsimet N.M., Smanova A.B., Utegenova G.A. <i>The role of the Internet in the evolution of fraud: a historical aspect.....</i>	
Апсимет Н.М., Сманова А.Б., Утегенова Г.А. <i>Роль интернета в эволюции мошенничества: исторический аспект.....</i>	247

Калыбаева А.А.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамдардың криминологиялық сипаттамасы.....

Kalybayeva A.A.

Criminological characteristics of persons committing domestic violence.....

Калыбаева А.А.

Криминологическая характеристика лиц, совершающих бытовое насилие 258

IRSTI 10.81.41
Scientific article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-9-19>

How secure is Tenge?

B.R. Sembekova¹, S.Sh. Daubassova², N.A. Erkebaeva³

¹L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

²Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

³M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan

(E-mail: ¹sembekova_br@enu.kz, ²daubassova2017@gmail.com, ³Nurshate@mail.ru)

Abstract: The prevalence of counterfeit currency poses a significant threat to both national and global economic systems. The Tenge, a relatively young currency, was first issued in November of 1993 as the national currency of The Republic of Kazakhstan. In this paper, primary focus has been placed on the security of the Tenge against counterfeiting. The legislative regulation that is implemented by the government of Kazakhstan, security elements on the banknotes themselves, and educational initiatives designed to help the public to correctly identify counterfeit Tenge are all critically analysed. A visual analysis of the Tenge's many security features is also performed, with a table highlighting what security features different denominations of Tenge exhibit. According to the findings of this study, the Tenge is adequately safeguarded against counterfeiting. This conclusion is reached by highlighting the strengths of law enforcement agencies both locally and internationally, as well as the numerous security mechanisms that are included on banknotes. However, this paper suggests that more should be done to educate the public about how to correctly identify counterfeits. This article serves as a resource of anti-counterfeiting strategies employed for both the prevention and detection of counterfeit Tenge.

Keywords: counterfeit money, currency, banknotes, money circulation, protective elements, legal regulation.

Introduction

A well-established financial instrument, currency, enables the exchange of commodities and services. For a currency to qualify as an acceptable means of exchange, it must possess intrinsic value and be denominated in units that are universally acknowledged. Additionally, it is possible for a currency to be universally acknowledged as a means of payment or to be regarded as a legal tender, depending on the explicit specifications of a governing body. Presently sanctioned by the Kazakhstani government and the National Bank of Kazakhstan, the Tenge is the official tender of the Republic of Kazakhstan. The research aim of this article is to assess the security measures and vulnerabilities of the Tenge currency against counterfeiting. In order to assess this, this article will examine the Tenge's printing security, the legal enforcement in Kazakhstan, and public education of counterfeit currency detection to determine the overall security level of the Tenge.

Literature review

The tenge, the currency of Kazakhstan, was introduced almost two years after the country's independence. Although initially hesitant to renounce the planned new rouble zone [1], on the 12th of November 1993, Nursultan Nazarbayev, the President of Kazakhstan, issued an official statement, "About introducing the national currency of the Republic of Kazakhstan" [2]. The Tenge, the nation's first currency, was officially introduced on the 15th of November 1993 and succeeded the place of the Russian Ruble at an exchange rate of 1 Tenge for every 500 Rubles [3]. Prior to these dates, due to the absence of currency production and printing facilities in Kazakhstan, a group of currency designers travelled to England on August 27, 1992. It was in England that the first Tenge notes were printed at a London-based minting firm Harrison & Sons and the first Tenge coins were produced in Germany [4]. The Banknote Factory of the National Bank of Kazakhstan was ultimately established in 1995, with the purpose of producing and distributing currency inside the country.

One of the crucial attributes of a national currency is trust from a country's citizens. In order to instil this assurance, it is essential for us to verify the authenticity of the banknote in our possession, confirming that it is really a legitimate note and not a fraudulent imitation. Counterfeiting currency is a global phenomenon, and Kazakhstan is not an exception. As noted by McKinney and others, counterfeiting can substantially and harmfully undermine the financial basis and fundamental structures of national economic systems, and in certain instances, this erosion can furthermore affect global markets [5]. Therefore, it is imperative to establish effective strategies to combat counterfeiting in order to dissuade and minimise the negative effects that criminal activities can have on an economy. Counterfeit currency poses an economic, social, and political threat to Kazakhstan. Counterfeiters frequently utilise advanced techniques and technologies to produce highly authentic forgeries, making it challenging for authorities to identify them. Kazakhstan is in perpetual conflict with counterfeiters as the state seeks to develop advanced detection technologies, implement anti-counterfeiting measures for currencies, and devise innovative strategies to combat major criminal organisations that

specialise in counterfeiting. Efficient resolutions necessitate a strong network of partnerships between the business sector and the law enforcement community. Detecting and preventing counterfeit Tenge can be a costly, time-consuming, but a necessary measure taken.

As Monnet asserts, central banks have the responsibility of ensuring the integrity of the money supply and that there are three primary measures to conserve it: training and education of security features, law enforcement, and updates and enhancements of banknote features [6]. The National Bank of Kazakhstan (NBRK) is responsible for overseeing and regulating these operations in Kazakhstan. Despite numerous endeavours by NBRK, counterfeiting of money continues to occur in Kazakhstan. According to the 2022 annual report, the National Bank and other banks discovered a total of 386 counterfeit banknotes. The number of identified counterfeit currency notes in 2022 had a 24.7% decline in comparison to 2021. By the conclusion of 2022, the rate of counterfeit banknotes was at around 0.5 per one million genuine banknotes in circulation. Compared to other nations, the number of counterfeit banknotes in Kazakhstan is quite minimal (15 counterfeits per million in EU and 4 counterfeits per million in Russia) [7].

Extensive studies have been conducted on the security of currencies, namely the U.S. Dollar, the Euro, and the Pound Sterling, but not all banknotes are equal in their anticounterfeiting measures. Therefore, this study aims to analyse the security of the Tenge note – an understudied currency- and observe any strengths or weaknesses it possesses. It is in mind that this paper can be used as a repertoire for the anti-counterfeiting measures taken from both the prevention and detection of the Tenge.

Research methods

This study follows Monnet's conceptual framework, which outlines security mechanisms aimed at safeguarding the integrity of currency systems. The three barometers regarding Tenge security will be analysed based off Monnet's framework: *legal enforcement*, *printing security (digital detection and reissuances)*, and *public education awareness (visual detection)* [6]. Furthermore, a visual analysis will be conducted on a dataset of Tenge banknotes provided by the National Bank of Kazakhstan.

Findings and Discussion

Legal enforcement:

Regarding in-state criminal proceedings, engaging in the production, ownership, distribution, and trade of forged currency are all illicit activities that are subject to legal penalties. Article 231 of Chapter 8 of the Penal Code of the Republic of Kazakhstan, titled "Criminal Offences in the Economic Field", explicitly forbids the offence [8]. The penalty is subject to variation. Engaging in activities such as producing or storing counterfeit banknotes and coins issued by the National Bank of the Republic of Kazakhstan, state securities, or other securities denominated in the currency of Kazakhstan or foreign currency, with the intention to sell them, is a crime that can result in imprisonment for a maximum of five years, along with the possibility of property confiscation. Repeated commission of identical offences by a group of individuals, on a large

scale, and involving the transmission beyond the state border of the Republic of Kazakhstan, will be subject to punishment by imprisonment for a period of five to ten years, as well as the confiscation of property.

Since 1992, Kazakhstan has been an Interpol member and accommodates a National Central Bureau (NCB). The NCB facilitates the integration of Kazakhstani domestic law enforcement agencies with international counterparts and the General Secretariat through Interpol's highly secure global police communications network. NCBs actively pursue the acquisition of pertinent information from other NCBs to facilitate the investigation of criminal activities or individuals inside their own jurisdiction. Additionally, they engage in the exchange of criminal data and intelligence with other nations to provide support and aid and engage in collaborative efforts involving cross-border investigations, operations, and arrests [9].

Furthermore, in 2010, Kazakhstan formally endorsed and consented to the International Convention for the Suppression of Counterfeiting Banknotes and its Protocol. However, Kazakhstan has made a reservation stating that it will only cooperate with other countries' central bureaus through the Prosecutor General of Kazakhstan on matters related to mutual legal assistance, prosecution, and extradition. This decision was made in accordance with the law "On the Ratification of the International Convention against Counterfeiting Money and its Protocol" in 2010 [10]. The International Convention is a crucial global agreement that addresses the issue of fighting the counterfeiting of banknotes. Consequently, Kazakhstan's adherence to this global agreement will enable its law enforcement authorities to enhance their capacities in locating and surrendering individuals who have evaded criminal prosecution in foreign jurisdictions.

Printing Security:

Presently available Tenge banknotes are in denominations 200, 500, 1000, 2000, 5000, 10000, and 20000 Tenge, while the coins are valued at 1, 2, 5, 10, 20, and 50 Tenge. Since 1993, the appearance of the national currency has undergone many changes. In 2006, the National Bank of Kazakhstan introduced a new series, which has gained recognition as one of the most secure in the world today [11]. Currently, the Tenge has 19¹ tiers of security, positioning it among the world's most safeguarded currencies [12].

The ubiquity of digital image technologies, such as colour printers and graphic scanners, has helped facilitate the manufacturing of counterfeit banknotes by criminals [13, 14]. To counteract this, the National Bank of Kazakhstan issues currency withdrawals and updates. This is an effective measure against counterfeiting as the new designs and features are not easily mimicable by counterfeiters and is therefore important to keep updating. The Tenge has had three major issues (1993, 2006, 2011). There have been further issues of individual banknote denominations on 10 different occasions and there is also a new series to be issued between 2023 and 2025 [12].

Individuals may not initially focus on the specific details and precise attributes of banknotes for identification. Instead, they tend to rely on general features such as the size, background colour (the primary colour), and texture found on the banknotes [14]. However, as previously mentioned, counterfeiters often employ sophisticated printing methods and technologies to create realistic forgeries so that visual detection is often difficult. Therefore, it is important that the Tenge has more security features detectable by machine reading as opposed to being merely

¹As of December 2023, the new commemorative Tenge series has been equipped with extra security features, bringing the total number of security elements to 19.

detectable via visual identification. For safe and secure financial transactions, devoid of the risk of counterfeit banknotes, an effective and reliable verification mechanism is required [13].

A study conducted by Sarfaz and others in 2019 considered currency verification systems authenticating paper currency utilizing support vector machines (SVM). Analysed were counterfeit and authentic banknotes using Scanning Electron Microscopy (SEM) and X-Ray Diffraction (XRD) techniques. This study found that the effectiveness of the SVM algorithm in distinguishing between genuine and fake Tenge notes was 100% accurate, and it outperformed the results of the majority of state-of-the-art currency verification procedures [13]. Automated systems for paper currency identification are crucial in several applications, including automated teller machines and automated cashier machines [14].

Figure 1. Chart displaying the security features found on various Tenge banknotes. Data adopted from NBRK.

	Watermark	Windowed Thread	Gold Intaglio	Latent image	See-through feature	Optically variable ink	Iridescence	Element for people with weak vision	Transparent window	Intaglio print	Foil	Security thread	Spark (R)	Iridescence image	Holographic stripe	Ink with colour shifting effect	Holographic drawing
Al Farabi series																	
Bank-note value and issue																	
200	+	+	+	+													
500	+	+	+	+													
1000	+	+	+	+													
2000	+	+	+		+												
5000 (1998)	+	+		+	+												
5000 (2001)	+	+			+	+											
10000	+	+			+	+	+										
Baiterek series																	
200	+	+	+		+			+									
500	+	+	+		+			+									
1000	+	+	+		+		+	+									

2000	+	+		+	+	+	+	+									
5000	+	+		+	+	+	+	+									
10000	+				+	+		+	+								
Kazakh eli series																	
500	+		+		+			+		+	+	+					
1000	+				+	+		+				+	+				
2000	+				+			+				+	+	+	+		
5000	+			+	+			+				+	+		+		
10000	+			+	+			+	+			+	+				
20000	+				+			+	+			+	+			+	
Commemorative series																	
2000 (Asian winter games)	+	+		+	+			+					+				
1000 (OECD 2010 chairmanship)	+	+			+			+						+			+
1000 (Islamic organisation presidency)	+	+			+		+						+				
1000 (Kultegin monument)	+	+	+		+	+							+		+		
5000																	

Public Education:

The third component of this paper’s working measurement for Tenge security, public education - the role the informed public can play in the detection of counterfeits at the mouth of the problem-, appears to be an outlier in Tenge security. As listed above in *table 1*, Tenge notes exhibit a variety of features that can be used for visual identification by citizens, these include the use of intaglio printing that can be felt by touch and various uses of optically variable ink that change colours when tilting, indicating a genuine note [15]. However, it is unclear to what extent the general public is aware of these features and if they can correctly identify genuine from counterfeit notes.

An important problem is in the lack of knowledge among Kazakhstani inhabitants on the fundamental attributes that determine the genuineness of a banknote [16]. Seldom do individuals who receive counterfeit items report the incident to the authorities or the bank. If an individual knowingly tries to get rid of a counterfeit bill in the same manner they acquired it, despite recognising obvious indications of its falseness, it might be interpreted as the act of selling counterfeit currency. The key determinant of success or failure for a counterfeit is in the way they are perceived. If a counterfeiter can create a document that is viewed as genuine by the receiver, then the counterfeiter has achieved success, regardless of the banknote’s quality [17].

The Nation Bank of Kazakhstan has published a fair number of online materials that are accessible to Kazakh citizens. However, it is indeterminate how many Kazakh citizens frequent such resources and whether the information published is suffused into the everyday knowledge of Kazakh citizens while handling paper currency. Furthermore, it is unclear as to whether this information is afforded to proprietors of businesses and services in the form of public awareness campaigns so vendors and vendees can correctly identify genuine and counterfeit counterparts.

Due to the strength of the two other components that constitute Tenge's security within this paper's working framework, - law enforcement and printing security – perhaps public education is not seen as a priority by the Kazakh government and the National Bank due to the other two components being so successful. Funding allocated for the security of the Tenge might be allotted to printing security and law enforcement, although the exact data regarding this is not published by the National Bank of Kazakhstan.

Conclusion

In this article, we have critically examined Tenge security from the perspective of legal regulation, printing security, and public education. Based on the outcomes of this analysis, this study strengthens the idea that the Kazakhstani Tenge is a robust currency that possesses multiple essential security characteristics. The Tenge meets two of the three barometers selected for analysis. Firstly, producing, possessing, distributing, or dealing with counterfeit money are all illegal crimes that demonstrate the strictness of the financial legal regulations within Kazakhstan's borders. Furthermore, because of its commitment to international agreements, Kazakhstani law enforcement is better equipped to track down and apprehend criminals who have managed to elude justice in other countries. Secondly, the Tenge is equipped with a myriad of anti-counterfeiting aspects and materials that are extremely difficult and expensive to accurately emulate. The integration of these security elements has led to the Tenge receiving several awards for its security and earning the reputation as the most secure banknote worldwide. However, a security concern that is not fully addressed by the government of Kazakhstan is the lack of education on how to correctly identify counterfeit Tenge. Based on this, we recommend a substantial public education programme aimed at businesses to fill this gap in security. This paper hopes to have contributed to a void in the literature that exists surrounding the security of the Tenge, an insufficiently studied currency. Conversely, there is a limitation to the study. By observing the security of the Tenge through the prism of only three measurements, this study lacks a potential comprehensive overview of the Tenge security as other important considerations were omitted from the methodology.

Acknowledgements

Firstly, the authors would like to express their gratitude towards the home universities, without whom this paper would not have been possible. Furthermore, the work would not have been feasible without the authors' combined effort.

Conflict of interest

There are no conflicting interests to disclose.

The contribution of the authors. Sembekova B.R., Daubassova S.Sh., Erkebaeva N. A. equally contributed to the design and implementation of the research, to the analysis of the results and to the writing of the article. All authors contributed valuable comments and had a significant role in shaping the study.

References

1. Melliss, C. L., Cornelius, M. *New Currencies in the Former Soviet Union: a Recipe for Hyperinflation or the path to price stability?* – London: Bank of England. –1994. – 108 p.
2. Указ Президента Республики Казахстан от 12 ноября 1993 года № 1399. О введении национальной валюты Республики Казахстан. [Электронный ресурс] – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U9300001399> (дата обращения: 25.12.2023)
3. Burke, J. J., Okulova, X. The effects of devaluation of the tenge upon the Kazakhstan economy // *EILF Journal of Law & Economics*. – 2009. – Vol.1. – P. 1-35 (2009).
4. Kerimbek, G., Moldashbayeva, L., Jrauova, K., Satymbekova, K., Imanbaeva, Z. Stages of formation and development of the national currency of the Republic of Kazakhstan // *Scientific journal Reports of NAS RK*. – 2019. – Vol. 2. – P. 122-128.
5. McKinney, Ralph E. Jr, Shao, L. P., Shao, D. H., & Rosenlieb, Duance C. Jr. The evolution of financial instruments and the legal protection against counterfeiting: look at coin, paper, and virtual currencies // *University of Illinois Journal of Law, Technology & Policy*. – 2015. – Vol.2. – P. 273-314.
6. Monnet, C. Counterfeiting and inflation // *ECB Working Paper*. –2005. – Vol. 512. – P. 1-22.
7. Report, National Bank of the Republic of Kazakhstan for the year 2022. [Electronic resource] – URL: <https://nationalbank.kz/en/news/godovoy-otchet-nbk> (accessed: 25.12.2023).
8. Penal Code of the Republic of Kazakhstan dated 03.07.2014 No 226-V ЗПК. [Electronic resource] – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226> (accessed: 25.12.2023).
9. Kazakhstan. [Electronic resource] – URL: <https://www.interpol.int/en/Who-we-are/Member-countries/Asia-South-Pacific/Kazakhstan> (accessed: 25.12.2023).
10. Закон Республики Казахстан от 8 ноября 2010 года № 347-IV О ратификации Международной конвенции по борьбе с подделкой денежных знаков и Протокола к ней. [Электронный ресурс] - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1000000347> (дата обращения: 25.12.2023)
11. A Winning Note. [Electronic resource] - URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/09/currency.htm> (accessed 27.12.2023)
12. New banknotes series «Saka style». [Electronic resource] - URL: <https://nationalbank.kz/en/page/money-guide> (accessed: 25.12.2023).
13. Sarfraz, M., Bux Sargano, A., Ul Haq, N. An intelligent system for paper currency verification using support vector machines // *Scientia Iranica*. – 2019. – Vol. 26. – P. 59-7.
14. Mirza, R., & Nanda, V. Paper currency verification system based on characteristic extraction using image processing // *International Journal of Engineering and Advanced Technology*. – 2012. – Vol. 1(3). – P. 68-71.
15. Security features of the national currency – tenge. [Electronic resource] - URL: <https://nationalbank.kz/en/news/zashchitnye-elementy-na-banknotah-nacionalnoy-valyuty---tenge> (accessed 25.12.2023).
16. Как отличить настоящую банкноту от поддельной. [Электронный ресурс] - URL: <https://kapital.kz/finance/90591/kak-otlichit-nastoyashchuyu-banknotu-ot-poddel-noy.html>. (дата обращения: 28.12.2023).

17. Kaminska, A. Don't copy that: Security printing and the making of high-tech paper // Convergence. 2019. – Vol. 25(4). – P. 590-606.

Б.Р. Сембекова¹, С.Ш. Даубасова², Н.А. Еркебаева³

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

²әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

³М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

Теңге қаншалықты қорғалған?

Аңдатпа. Жалған валютаның таралуы ұлттық және әлемдік экономикалық жүйелеріне елеулі қауіп төндіреді. Теңге, салыстырмалы түрде жаңа валюта, 1993 жылдың қараша айында Қазақстан Республикасының ұлттық валютасы ретінде қолданысқа енгізілді. Берілген мақалада теңгені қолдан жасаудан қорғау мәселелеріне баса назар аударылды. Атап айтқанда, бұл қылмыстың Қазақстан Республикасында құқық қорғау органдары тарапынан құдалауы және құқықтық реттелуі, банкноттардың қорғаныш қасиеттерінің жеткіліктілігі және халыққа жалған ақшаны анықтауға арналған білім беру бастамалары сыни тұрғыдан талданды. Сонымен қатар, теңгенің қорғаныш элементтеріне визуалды талдау жүргізіліп, талдау негізінде теңге жалғандықтан жеткілікті деңгейде қорғалған деген тұжырым жасалды. Ұлттық және халықаралық деңгейдегі заңнаманың оң тұстары мен құқық қорғау органдарының жалған ақшаны таратуға қарсы жұмысы, сондай-ақ банкноттардың көптеген қорғаныш элементтерімен жабдықталуы ұлттық валютаның қорғаныш кепілдері болып табылады. Дегенмен, жалған ақшаны анықтау бойынша халық арасында ағартушылық жұмысты кеңінен жүргізу керектігі туралы ерекше атап өтілген. Берілген мақалада қарастырылған мәселелер жалған теңгенің алдын алуға және қарсы күрес жүргізуге бағытталған стратегиялардың ақпарат көзі ретінде қолданыла алады.

Түйін сөздер: жалған ақша, валюта, банкноттар, ақша айналымы, қорғаныш элементтері, құқықтық реттеу

Б.Р. Сембекова¹, С.Ш. Даубасова², Н.А. Еркебаева³

¹Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

²Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан,

³Южно-Казахстанский университет им. М. Ауезова, Шымкент, Казахстан

Насколько защищен Тенге?

Аннотация. Распространенность поддельных валют представляет значительную угрозу как национальной, так и глобальной экономической системе. Тенге, относительно новая валюта, была введена в ноябре 1993 года в качестве национальной валюты Республики Казахстан. В данной статье основное внимание уделяется вопросам защищенности тенге от подделок. А именно, критически анализируются правовое регулирование данного преступления в Казахстане, разбираются защитные свойства банкнот и образовательные программы, способствующие населению выявлять фальшивые тенге. Вместе с этим проводится визуальный анализ функций безопасности национальной валюты, определяющий, разнообразные функции безопасности,

имеющиеся у разных номиналов национальной валюты. В данной статье делается вывод о том, что тенге должным образом защищен от подделок, в частности указываются сильные стороны работы правоохранительных органов внутри страны и за рубежом по вопросам преследования поддельных банкнот, а также множество функций безопасности банкнот. Тем не менее, в статье предлагается уделить больше внимания для просвещения общественности о том, как правильно идентифицировать подделки. Эта статья служит источником стратегий борьбы с контрафакцией, используемых как для предотвращения, так и для обнаружения поддельных тенге.

Ключевые слова: фальшивые деньги, валюта, банкноты, денежное обращение, защитные элементы, правовое регулирование.

References

1. Melliss, C. L., Cornelius, M. *New Currencies in the Former Soviet Union: a Recipe for Hyperinflation or the path to price stability?* – London: Bank of England, 1994. – Vol.26.
2. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan “O vvedenii nacional'noj valyuty Respubliki Kazahstan” dated November 12, 1993 No. 1399. [Electronic resource] - Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U9300001399> (accessed: 25.12.2023)
3. Burke, J. J., Okulova, X. The effects of devaluation of the tenge upon the Kazakhstan economy. *EILF Journal of Law & Economics*, 1, 1-35 (2009).
4. Kerimbek, G., Moldashbayeva, L., Jrauova, K., Satymbekova, K., Imanbaeva, Z. Stages of formation and development of the national currency of the Republic of Kazakhstan. *Scientific journal “Reports of NAS RK”*, 2, 122-128 (2019).
5. McKinney, Ralph E. Jr., Shao, L. P., Shao, D. H., & Rosenlieb, Duance C. Jr. The evolution of financial instruments and the legal protection against counterfeiting: look at coin, paper, and virtual currencies. *University of Illinois Journal of Law, Technology & Policy*, 2, 273-314 (2015).
6. Monnet, C. Counterfeiting and inflation // ECB Working Paper. – Frankfurt a. M.: European Central Bank, 2005. – No. 512.
7. Report, National Bank of the Republic of Kazakhstan for the year 2022. [Electronic resource] - Available at: <https://nationalbank.kz/en/news/godovoy-otchet-nbk> (accessed: 25.12.2023).
8. Penal Code of the Republic of Kazakhstan dated 03.07.2014 No 226-V ЗПК. [Electronic resource] - Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226> (accessed: 25.12.2023).
9. Kazakhstan. [Electronic resource] - Available at: <https://www.interpol.int/en/Who-we-are/Member-countries/Asia-South-Pacific/Kazakhstan> (accessed: 25.12.2023).
10. Law of the Republic of Kazakhstan “O ratifikacii Mezhdunarodnoj konvencii po bor'be s poddelkoj denezhnyh znakov i Protokola k nej” dated 08.11.2010 No 347-IV. [Electronic resource] - Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1000000347> (accessed: 25.12.2023)
11. A Winning Note. [Electronic resource] - Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/09/currency.htm> (accessed 27.12.2023)
12. New banknotes series «Saka style». [Electronic resource] - Available at: <https://nationalbank.kz/en/page/money-guide> (accessed: 25.12.2023).
13. Sarfraz, M., Bux Sargano, A., Ul Haq, N. An intelligent system for paper currency verification using support vector machines. *Scientia Iranica*, 26, 59-71 (2019).
14. Mirza, R., & Nanda, V. Paper currency verification system based on characteristic extraction using image processing. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, 1(3), 68-71 (2012).

15. Security features of the national currency – tenge. [Electronic resource] - Available at: <https://nationalbank.kz/en/news/zashchitnye-elementy-na-banknotah-nacionalnoy-valyuty---tenge> (accessed 25.12.2023).

16. Kak otlichit' nastoyashchuyu banknotu ot poddel'noj. [Electronic resource] - Available at: <https://kapital.kz/finance/90591/kak-otlichit-nastoyashchuyu-banknotu-ot-poddel-noy.html>. (accessed 28.12.2023).

17. Kaminska, A. Don't copy that: Security printing and the making of high-tech paper. *Convergence*, 25(4), 590-606, (2019).

Information about authors:

Sembekova B.R. – Candidate of Juridical Sciences, Professor, Head of the Department of Criminal Legal Discipline, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpaev street, 2, Astana, Kazakhstan.

Daubassova S.Sh. – Senior lecturer of the Department of Criminal Law, Criminal procedure and Criminology, Al-Farabi Kazakh National University, al-Farabi Avenue, 71, Almaty, Kazakhstan.

Erkebaeva N.A. – Master of Law, Senior Lecturer of the Faculty of Jurisprudence, M. Auezov South Kazakhstan University, Tauke Khan Avenue 5, Shymkent, Kazakhstan.

Сембекова Б.Р. – заң ғылымдарының кандидаты, профессор, қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының меңгерушісі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көшесі, 2, Астана, Қазақстан.

Даубасова С.Ш. – қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының аға оқытушысы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, әл-Фараби даңғылы, 71, Алматы, Қазақстан.

Еркебаева Н.А. – заң ғалымдарының магистрі, қылмыстық құқық және қылмыстық процесс кафедрасының аға оқытушысы, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Тәуке хан даңғылы, 5, Шымкент, Қазақстан.

Сембекова Б.Р. – кандидат юридических наук, профессор, заведующий кафедрой уголовно-правовых дисциплин Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, ул. Сатпаева, 2, Астана, Казахстан.

Даубасова С.Ш. – старший преподаватель кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики Казахского национального университета имени аль-Фараби, проспект Аль-Фараби, 71, г. Алматы, Казахстан.

Еркебаева Н.А. – магистр юридических наук, старший преподаватель кафедры уголовного права и уголовного процесса, Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, проспект Тауке Хана, 5, г. Шымкент, Казахстан.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

МРНТИ 10.77.01

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-20-36>

Научная статья

Оценка причин и факторов, способствующих росту латентности домашнего насилия в отношении женщин в Казахстане

З.Т. Абдукаримова¹ , М.Б. Кайназарова¹ , С.С. Суркова¹

Таразский региональный университет им. М.Х. Дулати, г. Тараз, Казахстан

(E-mail: zau-2002@mail.ru, makpal.k.b@mail.ru, Svetlanka_8709@mail.ru)

Аннотация: В данной статье авторы исследуют проблемы насилия в отношении женщин и приводят факты и доводы, подтверждающие высокий уровень латентности данного правонарушения. Казахстанское общество «бытовое преступление» зачастую воспринимает как норму, что является причиной безнаказанности домашних тиранов, так как они не известны правоохранительным органам по причине не обращения к ним как самих жертв преступления, так и свидетелей, молчаливо замалчивающих данное правонарушение.

Идея научного исследования в статье строится, исходя из гипотезы о том, что домашнее насилие в отношении женщин является высоко латентным преступлением и требует оценки, анализа и систематизации проводимой профилактической работы в области противодействия домашнему насилию в отношении женщин в среде правоохранительных и государственных органов, обобщения методов, применяемых правоохранительными, государственными органами и гражданским обществом в профилактике домашнего насилия в отношении женщин.

Методология исследования – эмпирический анализ данных, полученных экспериментальным путем.

В заключении, на основе проведенного исследования, авторы приходят к выводу о необходимости принятия и реализации более целенаправленных действий, политик и мер по выявлению и оценке домашнего насилия и его латентности для улучшения положения в данной сфере.

Ценность проведенного исследования связана с появлением новых перспектив развития и потребностью обобщения методов, применяемых правоохранительными, государственными органами и гражданским обществом в профилактике домашнего насилия в отношении женщин. Оценка, анализ и систематизация проводимой профилактической работы составляют одно из направлений данной работы.

Практическое значение итогов работы заключается в ее выводах и предложениях, которые могут способствовать дальнейшему противодействию бытовому насилию.

Ключевые слова: латентность, домашнее насилие, физические побои, истязания, сексуальное насилие, психологическое насилие, уголовно-правовая статистика.

Поступила: 05.12.2023. Доработана: 25.12.2023. Одобрена: 25.03.2024. Доступна онлайн: 29.03.2024

¹ Автор для корреспонденции

Введение

Сегодня многие государства находятся в сложных экономических обстоятельствах, которые отражаются на семье, обостряя отношения между её членами. Это приводит к конфликтам, при разрешении которых близкие люди используют различные формы агрессии, жестокости и насилия, причиняя друг другу физические и душевные страдания. Все это вызывает особую тревогу у общества и привлекает внимание к некогда замалчиваемой теме, поскольку многие народы жестокость по отношению к женщине в семье традиционно оправдывали. Доказательством является наличие устоявшихся выражений у разных народов. Так, казахи зачастую говорят: «Қатынды бастан, балаңды жастан тәрбиеле!», у славянских народов принято говорить: «Бьет — значит любит!». Приведенные примеры «оправдывают» жестокость по отношению к женщине, что указывает на обыденность данного преступления, которое долгое время воспринималось в обществе как норма.

Исторически сложилось так, что в течение многих лет законодатель не разрабатывал механизмов, которые бы обеспечили защиту жертв домашнего насилия. Однако в последнее десятилетие домашнее насилие в отношении женщин признано преступлением и нарушением фундаментальных прав человека и воспринимается обществом как острая проблема, требующая серьезных мер по её решению. Важность этой проблемы заключается в насильственном характере совершаемых деяний, в основе которых лежат бытовые конфликты в пространстве сферы быта, между членами семьи, соседями, людьми, имеющими свойственные взаимоотношения против жизни, здоровья, половой неприкосновенности и носят латентный характер.

Основной целью данного исследования является анализ и оценка проводимой профилактической работы в противодействие домашнему насилию в отношении женщин. Внедрение эффективных решений для предотвращения и пресечения такого насилия в отношении женщин важно не только для здоровья женщин, но и для здоровья нерожденных детей и других детей в семье [1].

В последние годы в нашей стране государство принимает активные шаги по противодействию домашнему насилию в отношении женщин. Этому свидетельством является принятие Концепции семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года [2], разработка проекта Концепции обеспечения общественной безопасности в партнерстве с обществом на 2024-2028 [3], принятие закона «О профилактике бытового насилия» [4], ежегодного Национального доклада «Казахстанские семьи» [5].

В то же время ни один из указанных документов не содержит определений терминов «насилие в отношении женщин», «домашнее насилие». Не существует определенных стратегических документов, направленных исключительно на противодействие насилию в отношении женщин. Уголовный кодекс Республики Казахстан не признает домашнее насилие как отдельное уголовное преступление. В законодательстве Республики Казахстан используется понятие «бытовое насилие», которое имеет некоторые особенности, в том числе совершается между людьми, состоящими в семейно-бытовых отношениях, среди которых супруги, бывшие супруги, лица, проживающие

или проживавшие совместно, близкие родственники, лица, имеющие общего ребенка (детей). Бытовое насилие может выражаться в виде применения физической силы, психологического воздействия, сексуального посягательства и экономического насилия через лишение жизненно важных благ. Наряду с этим необходимо отметить, что в Республике Казахстан существует достаточно разрозненное законодательство в сфере противодействия правонарушениям и наблюдается дублирование основных положений в нескольких законах, в том числе в законе «О профилактике правонарушений» [6]; «О профилактике бытового насилия» [4], «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждения детской безнадзорности и беспризорности» [7] за исключением того, что в специальном законе присутствуют дополнительные уточнения, связанные со сферой регулируемых отношений.

Положительным выступает и то обстоятельство, что в статистике преступности стали подсчитываться данные о бытовом насилии. Доступно, как данные развиваются и как они представлены. Однако на национальном уровне не проводится ежегодное общенациональное обследование уровня виктимизации, которое позволило бы оценить уровень безопасности и доверия к полиции. Последнее такое исследование проведено в 2018 году [8].

Ученое сообщество также не осталось в стороне от решения данной проблемы и провело ряд исследований в данной области, которые касаются улучшения координации и взаимодействия в деятельности всех институтов, так или иначе задействованных в противодействии домашнему насилию [9; 130], анализе уголовного и уголовно-процессуального законодательства [10; 320], криминализации/декриминализации форм семейно-бытового насилия: побоев, умышленного причинения легкого вреда здоровью [11; 502], многомерного анализа долгосрочных тенденций уровня преступности [12; 4], проблем анализа данных о преступности и криминальной статистике [13; 2] и другие.

В то же время недостаточно состояние изученности методик выявления и измерения уровня и объема латентности преступности, что не позволяет правоохранительным органам владеть реальной и достоверной информацией о показателях и состоянии всей преступности для корректировки мероприятий по её предупреждению.

Методы исследования

В ходе написания статьи изучены официальные данные о статистике бытовой преступности в период 2018-2022 гг., проведен анализ законодательных актов и иных нормативных документов. Для того, чтобы понять, что под «насилием» понимают граждане нашей страны, было проведено два опроса. Первый опрос проведен среди 395 респондентов [14]. Это физические лица, представленные населением РК старше 18 лет до 65 лет. Второй опрос проводился среди работников кризисных центров и центров оказания помощи жертвам домашнего насилия. Всего было опрошено 29 работников центров социальной помощи жертвам насилия [15]. Задачей данных опросов было измерение масштабов домашнего насилия в отношении женщин и определение чувствительности населения к данной проблеме и понимания причин латентности.

Опросы были проведены посредством платформы Google Forms по интерактивной анкете. Для обработки и анализа данных применялись метод систематизации, метод сравнения, метод ранжирования.

Обсуждение

Конституция Республики Казахстан в действующих нормах установила, что «брак и семья, материнство находятся под защитой государства» (статья 27 Конституции РК) [16], статья 14 установила равенство между мужчинами и женщинами. «Укрепление института семьи и традиционных семейных ценностей является идеологической основой государственной семейной политики Казахстана. Государственная семейная политика направлена на преемственность поколений, сохранение культурного кода нации при гармоничном взаимодействии всех членов семьи и недопущение дискриминации и насилия в ней» [17]. Стоит отметить, что политика государства в этой сфере неоднозначна и противоречива. В последнее время ряд общественных деятелей, юристов, ученых, журналистов высказывают мнение о неблагоприятной тенденции в сфере семейно-бытовых отношений и участившихся фактах бытового насилия на фоне социально-экономических проблем в семьях и неоднозначности административных и уголовно-правовых норм, регулирующих данную сферу общественных отношений. Этому подтверждением являются и статистические данные по правонарушениям, совершаемых в семейно-бытовой сфере, которые показывают стабильный рост. Количественные данные представлены в таблице 1.

Таблица 1

Количество зарегистрированных уголовных правонарушений по данным КПиСУ

Годы	Общее количество правонарушений, зарегистрированных в ЕРДР	Правонарушения, совершенные в отношении женщин	Правонарушения, совершенные в семейно-бытовой сфере
2018	292286	115 285	919
2019	243462	96750	1055
2020	162783	63297	1072
2021	157884	61464	1047
2022	157473	61277	942

Анализ общего количества преступлений показывает снижение преступности в период с 2018 по 2022 годы на 46%. В то же время правонарушения в семейно-бытовой сфере такую динамику не показывают. Количество правонарушений в отношении женщин совершается стабильно много, и при этом наблюдается тенденция увеличения числа тяжких преступлений до 386 в 2022 году против 356 в 2018 году.

Полагаем, что такая статистика говорит об устойчивой тенденции роста домашнего насилия в отношении женщин, и она претендует на объективность. Одним из доводов выступает анализ административных правонарушений, совершенных в семейно-бытовой сфере, также показывает их общий рост. Наибольший прирост показывает статья 73-1 «Умышленное причинение легкого вреда здоровью» и 73-2 «Побои». Данные представлены в таблице 2.

Таблица 2

Сведения об административных правонарушениях, совершенных в сфере семейно-бытовых отношений в период 2018-2022 годы

Годы	Статья 73 КР КоАП		Статья 73-1 КР КоАП		Статья 73 -2 КР КоАП	
	Зарегистрировано адм. правонарушений	Привлечено лиц к адм. ответственности	Зарегистрировано адм. правонарушений	Привлечено лиц к адм. ответственности	Зарегистрировано адм. правонарушений	Привлечено лиц к адм. ответственности
2018	23904	23893	15496	15478	5800	5793
2019	25 730	24 688	17277	6961	7270	6961
2020	25844	25028	15015	14412	7530	7261
2021	27975	13702	15746	5971	8643	2746
2022	25142	12700	17436	12700	9663	3601

Полагаем, что, учитывая латентный характер таких правонарушений, эти сведения не отражают реальные масштабы проблемы. В большинстве случаев насилию в семейно-бытовой сфере подвергаются женщины, являющиеся наиболее уязвимой стороной в семейных отношениях. При этом значительное количество фактов бытового насилия остаются латентными, поскольку часть жертв в силу устоявшихся стереотипов, боязни осуждения и экономической зависимости не сообщают о насилии, в связи с чем большинство правонарушителей остаются безнаказанными [18].

Наряду с этим статистика показывает низкий процент привлечения к ответственности за домашнее насилие. По статье 73 КоАП в 2021 году привлечено всего 51%, в 2022 году 49%; по статье 73-1 в 2021 году 62%, в 2022 году 27%; по статье 73-2 в 2021 году 68%, в 2022 году 62%. Таким образом, все эти цифры говорят о существующей безнаказанности и вседозволенности домашних дебоширов. Печально выглядит и статистика доводимости до суда по статьям 73, 73-1, 73-2 КоАП РК. Данные представлены в таблице 3.

**Сведения о доводимости до суда по статьям 73, 73-1, 73-2 КоАП РК
в период 2018-2022 годы**

Годы	Статья 73 КР КоАП		Статья 73-1 КР КоАП		Статья 73 -2 КР КоАП	
	Вынесено постановление о прекращении производства	% соотношение от количества зарегистрированных адм. правонарушений	Вынесено постановление о прекращении производства	% соотношение от количества зарегистрированных адм. правонарушений	Вынесено постановление о прекращении производства	% соотношение от количества зарегистрированных адм. правонарушений
2018	14171	59.2%	10343	66.7%	4324	74.5%
2019	14998	58.2%	10427	60.35%	5316	73.2%
2020	13 447	52%	9 196	61.2%	5210	69.1%
2021	13 060	46.68%	9 073	57.6%	5 635	65.2%
2022	11482	45.6%	9378	53.7%	5980	61.8%

Таким образом, статистика показывает, что домашнее насилие в семье в отношении женщин является высоко латентным преступлением. Это подтверждается результатами и проведенного нами опроса. Только 34 % респондентов из числа опрошенных указали на то, что обратятся в правоохранительные органы в случае домашнего насилия. Среди причин необращения в правоохранительные органы респонденты указали следующие факторы: это был недостаточно серьезный случай - отметили 22.1%; мне было стыдно - указали 2.3%; я не верю, что мне смогли бы помочь - указали 10.4%; обратилась в другие структуры - указали 4.8% респондентов; 26.9% указали на другие причины. В то же время не смогли точно определиться и указать причину необращения в правоохранительные органы 33.2%.

Такой разброс мнений позволяет нам говорить о том, что женщины, подвергнутые насилию в семье, недостаточно информированы о формах обращения и органах, оказывающих в таких случаях помощь и поддержку. Наряду с этим мы связываем такое отношение к сокрытию фактов насилия с традиционными предписаниями, влияющими на оценку данной проблемы. В то же время опрос показал, что к детерминантам криминальной латентности относятся невыявление правоохранительными органами самого факта совершения преступления в отношении женщин; укрытие заявленных, но не зарегистрированных преступлений; низкая заявительная активность граждан и жертв преступлений. Таким образом, среди детерминант низкой заявительной активности граждан выступает сложность процессуальной процедуры; недоверие правоохранительным органам; боязнь за последствия со стороны домашнего дебошира; пострадавший не воспринял совершенного в отношении него деяния как преступного; примирение сторон.

Для понимания эффективности государственных мер по предупреждению домашнего насилия в отношении женщин нами был поставлен вопрос об эффективности деятельности государственных органов власти как гражданам страны, так и работникам кризисных центров. Сравнительный анализ ответов респондентов показал сходные ответы обеих категорий. Так, ответы близки по значению с оценкой «очень эффективна» (19% и 17.2%) соответственно; «скорее не эффективна» (12.2% и 13.8%) соответственно. Сотрудники кризисных центров работу государственных органов оценивают более положительно (41.4%), чем население (14.2%) соответственно. При этом важно отметить, что достаточно высокий процент респондентов затруднился оценить работу государственных органов (38.6% респондентов и 24.1% сотрудников), что говорит о существующих проблемах в системе мер по защите женщин от домашнего насилия. Данные представлены в диаграмме 1.

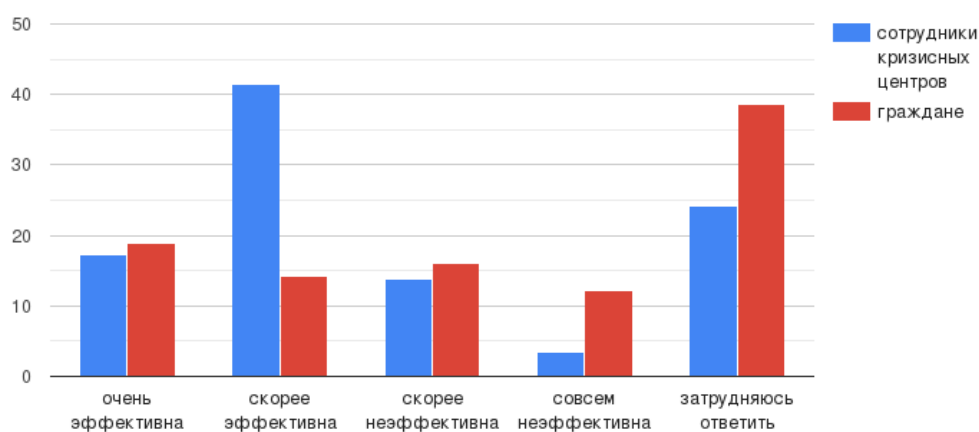

Диаграмма 1 Сравнительный анализ оценки эффективности деятельности государственных органов, направленной на борьбу с насилием в отношении женщин.

Для понимания процессов профилактики и мер, позволяющих снизить уровень насильственных проявлений в отношении женщин, был поставлен аналогичный вопрос к обеим категориям опрошенных лиц. Анализ ответов сотрудников показал, что и простые респонденты, и сотрудники кризисных центров, считают наиболее правильной мерой усиление наказания (34.2% простые респонденты и 34.5% сотрудники кризисных центров). На вопрос о важности проведения информационных компаний в среде молодежи для уменьшения латентности и увеличения информированности обе категории опрошенных ответили почти одинаково (7.9 простые респонденты и 6.9% сотрудники кризисных центров). При этом проведение информационной компании среди всего населения, усиление мер по выявлению и пресечению фактов домашнего насилия сотрудники считают важной предпосылкой снижения насилия в семье и 24.1% подтверждают данное мнение против 10.2% населения. Сравнительный анализ представлен в диаграмме 2.

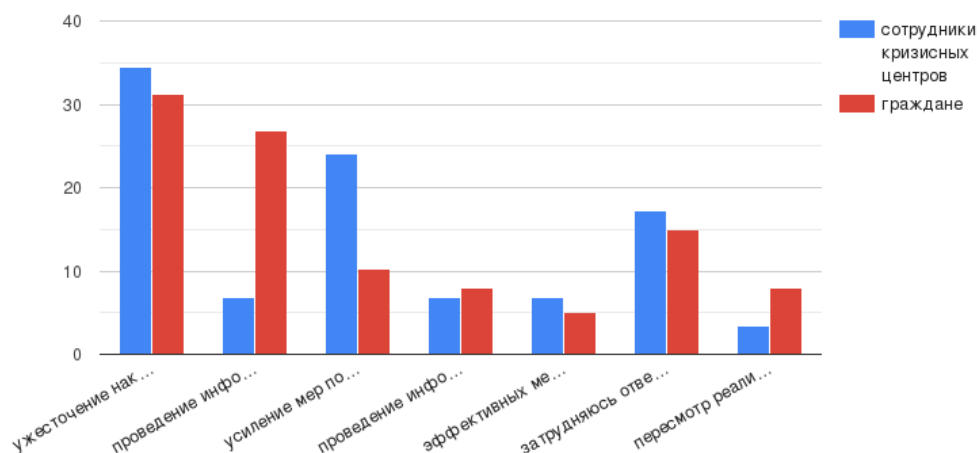

Диаграмма 2 Сравнительный анализ отношения респондентов и сотрудников кризисных центров к мерам, позволяющим снизить уровень насильственных проявлений в отношении женщин

На вопрос «Кто реально может помочь жертвам семейного насилия?» сотрудники ответили следующим образом: на первое место среди тех, кто может реально помочь - это сотрудники кризисных центров 44.5%; подразделения ОВД по оказанию помощи женщинам, жертвам домашнего насилия 10.3%; прокуратура, суд 3.4%; родственники и друзья 6.9%. При этом важно отметить, что 17.2 % ответили, что все указанные службы могут помочь, не давая преимущество ни одному из указанных органов. Такие ответы респондентов, на наш взгляд, говорят о том, что жертвы семейного насилия мало информированы о том, куда можно обратиться за всесторонней помощью и, как следствие, они ищут помощи у близких, а часть опрошенных не смогла выразить свою позицию. Данные представлены в диаграмме 3.

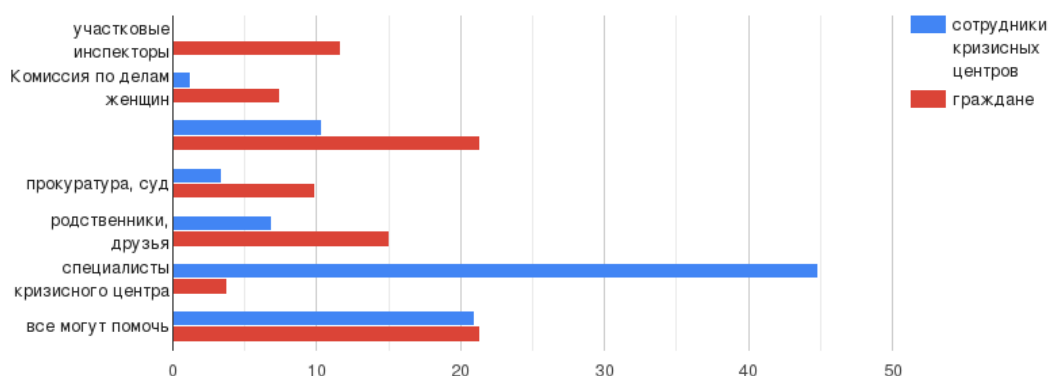

Диаграмма 3 Сравнительный анализ отношения респондентов и сотрудников кризисных центров к субъектам помощи жертв семейного насилия

Поскольку сотрудники кризисных центров и центров помощи жертвам домашнего насилия работают напрямую с жертвами насилия, для понимания наиболее действенных форм защиты от домашнего насилия был поставлен аналогичный вопрос, на который получен следующий результат: привлечение к уголовной ответственности считают наиболее действенной формой защиты 74.2% опрошенных сотрудников; 24.1% отдают предпочтение административной ответственности; 3.4% указали на то, что вариант ответственности должен зависеть от ситуации.

Эффективность существующих государственных мер нами был изучен через постановку вопроса «Насколько доступны для женщин меры, услуги и инструменты, разработанные государством для защиты женщин от домашнего насилия?». Ответы сотрудников выглядят следующим образом: «доступны» ответили 31% опрошенных сотрудников; «частично доступны» ответили 65.6% сотрудников; 3.4% ответили «не доступны». Анализ ответов респондентов указывает, что только 31% опрошенных отметили, что услуги и меры государства доступны. Большинство предлагаемых государством мер, услуг, инструментов по-прежнему не доступны или частично доступны жертвам домашнего насилия.

Оценка административных ресурсов государства была оценена через постановку вопроса о наличии или отсутствии человеческих, финансовых, технических ресурсов для реализации государственных программ и стратегий. Отрицательно ответило 79.3% сотрудников; «достаточно» ответили 17.2% сотрудников; 3.4% указали, что ресурсов не всегда достаточно. Ответы сотрудников кризисных центров и центров оказания помощи жертвам домашнего насилия позволяют говорить о трудностях в реализации программ, связанных с нехваткой административных ресурсов.

В последнее время произошли важные изменения в законе. К таким мерам относится переход с заявительного на выявительный формат работы с домашним насилием. Принимаются заявления соседей, родственников, очевидцев, и это важно. Как результат изменилась статистика. Если за второй квартал 2023 привлекли к ответственности 7000 домашних агрессоров, то в третьем квартале - 27000. В полной мере оценить эффект от этих изменений можно будет позже.

Домашнее насилие — это распространенная форма насилия в отношении женщин, которая носит скрытый характер, что, как следствие, порождает безнаказанность и с течением времени приобретает все более жестокие формы: агрессия совершается без свидетелей (без посторонних лиц), при этом часто ответственность перекладывается на жертву.

В то же время сейчас у ученых нет достоверных данных об эффективности профилактических работ правоохранительных и государственных органов, и выводы базируются на данных о состоянии, структуре и динамике преступности, полученных из различных источников, которые не способны давать точные данные о семейно-бытовом насилии в стране. Все это требует совершенствовать формы, методы и меры по предупреждению всех видов насилия в семье на основе анализа зарубежного опыта правового регулирования и предупреждения, а также методики выявления масштабов домашнего насилия и повышения их надежности, а также новые современные методики ее познания.

Заключение

Таким образом, анализ проблем, связанных с домашним насилием в отношении женщин, дает нам основание полагать, что данная проблема требует комплексного подхода, целенаправленных мер реагирования и применения уголовно-правовых мер защиты, что подтверждают и результаты опроса граждан и сотрудников кризисных центров и центров защиты жертв домашнего насилия. Итоги исследования свидетельствуют, что одними карательными мерами их не решить.

Исходя из изложенного предлагаем:

1. Вести предупредительную деятельность в отношении правонарушений в сфере бытового насилия в отношении женщин на ранней стадии, а не постфактум. Сегодняшняя практика носит явно репрессивный характер, мало используются реабилитационные методы исправления правонарушителей, что требует разработки соответствующего алгоритма применения психо-коррекционных курсов и подготовку соответствующих специалистов, особенно в части противодействия домашнему насилию. С этой целью обязать домашних тиранов посещать психокоррекционные курсы по управлению агрессией. Для этого внести соответствующие изменения в Административный кодекс РК.

2. Современные исследования подтверждают, что домашнее насилие — это распространенная форма насилия в отношении женщин, которая носит скрытый характер. Сейчас ученых нет достоверных данных об эффективности профилактических работ правоохранительных и государственных органов, и выводы базируются на данных о состоянии, структуре и динамике преступности, полученных из различных источников, которые не способны давать точные данные о семейно-бытовом насилии в стране. Главной проблемой исследований латентности является измерение её параметров, что наталкивает на серьезные методологические проблемы. Проведенный опрос выявил, что есть несколько факторов, влияющих на принятие женщиной решения сообщать/ не сообщать в правоохранительные органы о домашнем насилии, в числе которых серьезность инцидента; взаимоотношения между жертвой и преступником; страх за последствия; связь между потерпевшим и инцидентом, что сигнализирует о необходимости совершенствования механизма регистрации заявлений жертв домашнего насилия, что позволит понизить уровень искусственной латентности.

3. Статистика преступности из просто отражения факта должна стать одним из инструментов понимания факторов преступности. Для решения указанной проблемы считаем обоснованным в статистические данные о преступности Отчет № 1-АД «О результатах рассмотрения уполномоченными органами дел об административных правонарушениях» [19] и Отчет № 1-М «О зарегистрированных уголовных правонарушениях» [20] дополнить данными, на которые указывает группа авторов исследования латентной преступности, в числе которых: «демография жертв, жертвы и преступники, событие преступления, жертвы в системе уголовной юстиции, серийная виктимизация» [21; 58].

4. Установки на «мускулистость», «зависимость», «соответствие патриархальным ожиданиям общества», «не выносить сор из избы», «сама виновата», «жаль детей», «что

подумают родственники», «стыдно перед коллегами», казахский «уят» требуют особое внимание обратить на изменение поведенческой модели казахстанцев, что предполагает принятия программ, корректирующих представление мужчин о месте женщины как в обществе, так и в семье, освещения проблем насилия в отношении женщин в печати и на телевидении, направленных на укрепление семьи, сочетание мер общего и индивидуального предупреждения, усиление воспитательного блока. Актуальной в этом плане выступает использование инструментария современной коммуникационной стратегии для информирования граждан о способах защиты своих прав и интересов.

5. Сейчас в Казахстане наблюдается возрастание гражданской активности населения, и этот фактор должен использоваться правоохранительными органами на местах для противодействия домашнему насилию, с вознаграждением за сообщаемые правонарушения. Местные бюджеты должны больше выделять средства неправительственному сектору для реализации программ, нацеленных на общественную безопасность и порядок

6. Законодательство по противодействию семейно-бытовому насилию нуждается в совершенствовании, однако не являясь сторонником необходимости перевода домашнего насилия из частного обвинения в частно-публичное. Считаем важным принятие системных мер в сфере защиты потерпевших от нежелательных контактов в период расследования. Такой вывод напрашивается из существующей практики, поскольку данный вид правонарушения носит скрытый (латентный) характер, который связан с тем, что оно совершается внутри семьи и агрессивные действия нерегулярны и неоднородны, что затрудняет сбор доказательств. Существующее законодательство не учитывает сложную характеристику домашнего насилия, обстоятельства, при которых совершается домашнее насилие в отношении женщин, уровень взаимоотношений между жертвой и агрессором. Все это не способствует устранению гендерного неравенства, которое, по нашему мнению, является коренной причиной насилия по отношению к женщинам [22].

Профилактику домашнего насилия необходимо всю ставить на научный уровень и для этого, полагаем, необходимо создание специальных научных подразделений, занимающихся исследованием латентной преступности и ежегодного исследования уровня виктимизации, которое позволит оценить уровень безопасности и доверия к полиции и корректировать работу в этом направлении. Полагаем, что получаемые в ходе такой работы данные будут более достоверными и станут важным дополнением к официальной статистике, поскольку способствуют пониманию реальных масштабов преступности. С точки зрения организационных проблем и во избежание политического давления на правовую статистику она должна стать независимой.

Вклад авторов

Абдукаримова З.Т. внесла существенный вклад в написание работы. Провела сбор статистических данных и анализ эмпирических данных, а также сформировала выводы исследования.

Кайназаровой М.Б. проведен анализ содержания статьи путем оценки текста с последующим выявлением сильных и слабых сторон статьи. Предложены конструктивные рекомендации по формированию выводов исследования.

Сурковой С.С. даны рекомендации по содержанию межведомственного взаимодействия и опыта зарубежных стран для формирования сравнительного анализа и заключения исследования.

Список литературы

1. Naghizadeh, S., Mirghafourvand, M., Mohammadirad, R. Domestic violence and its relationship with quality of life in pregnant women during the outbreak of COVID-19 disease // BMC Pregnancy and Childbirth.-2021.-№21(1).-P. 1-10
2. Концепция семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года. [Электронный ресурс]: Утвержден Указом Президента РК от 6 декабря 2016 г. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000384> (Дата обращения: 05.06.2023 года).
3. Проект Концепции обеспечения общественной безопасности в партнерстве с обществом на 2024-2028 гг. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/433064?lang=ru> (Дата обращения: 05.06.2023).
4. Закон Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» от 4 декабря 2009 г. [Электронный ресурс]: Режим доступа: свободный.URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214_ (Дата обращения: 5.06.2023года).
5. Казахстанские семьи - 2022». Национальный доклад Алматы 2022 [Электронный ресурс]: Режим доступа: свободный.URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/fam/documents/details/393813?lang=ru> (Дата обращения: 05.06.2023 года).
6. Закон Республики Казахстан «О профилактике правонарушений» от 29 апреля 2010 г. [Электронный ресурс]: Режим доступа: свободный.URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000271_ (Дата обращения: 5.06.2023года).
7. Закон Республики Казахстан «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» от 9 июля 2004 г. [Электронный ресурс]: Режим доступа: свободный.URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000591_ (Дата обращения: 5.06.2023года).
8. Исследование «Оценка уровня безопасности населения и доверия к правоохранительным органам» (международный опрос виктимизации в Казахстане). Астана, 2018. [Электронный ресурс]: Режим доступа: свободный.URL: https://research.nu.edu.kz/ws/portalfiles/portal/16792006/_pdf (Дата обращения: 5.06.2023 года).
9. Рахметов С.М. Проблемы совершенствования законодательства Республики Казахстан по противодействию семейно-бытовому насилию // Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан.- 2020.- №5 (63) - С.127-134.
10. Законодательство Республики Казахстан об ответственности за применение насилия в семейно-бытовой сфере и проблемы его совершенствования: монография / Под общей редакцией Сарпекова Р.К., Рахметова С.М. – Нур-Султан: РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан», 2020. - 320 с.

11. Тапаев С.Б., Хан В.В., Тусип Т.А., Куатова А.С. Криминализация/декриминализация форм семейно-бытового насилия: побоев, умышленного причинения легкого вреда здоровью. - п.Косшы: Академия правоохранительных органов, 2021. – 502 с.
12. Teodoro Hernández de Frutos, Esther Casares García. The Drop in Crime Rates. A Multivariate Analysis of Long-Term Trends. //Sociology Mind, - 2018. Vol.8 No.1- pp. 25-45
13. Maguire, M. Crime Data and Statistic. In M. Maguire, R. Morgan, & R. Reiner (Eds.). Oxford: Oxford University Press. Oxford Handbook of Criminology, - 2012.-pp. 206-245
14. Анкета по изучению проблем домашнего насилия// <https://docs.google.com/forms/d/13l74wtB08XoJ4l5jRtO3QHTzd437V-2bEkHjcOpGEg8/edit#responses>
15. Анкета для сотрудников//<https://docs.google.com/forms/d/14fPcJgR-uly3k3MO1pyu5mqR0ll1IMW6526uYj0OCvQ/edit#responses>
16. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года [Электронный ресурс]: Режим доступа: свободный. URL: // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_ (Дата обращения: 5.06.2023).
17. Концепция семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года. [Электронный ресурс]: Утверждена Указом Президента РК от 6 декабря 2016 г. Режим доступа: свободный. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000384> (Дата обращения: 5. 06.2023 года).
18. Сыздыков А.Ж., Сагымбеков Б.Ж. Сравнительно-правовой анализ административно-правовых мер профилактики бытового насилия (опыт Казахстана и России // Научно-правовой журнал «Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан».- 2020.- № 3(61)-С. 167-173.
19. Об утверждении формы отчета № 1-АД "О результатах рассмотрения уполномоченными органами дел об административных правонарушениях" и Инструкции по его формированию. Приказ Генерального Прокурора Республики Казахстан от 27 января 2023 года № 43. [Электронный ресурс]: Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 30 января 2023 года № 31810// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2300031810> Режим доступа: свободный. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000384> (Дата обращения: 5. 06.2023 года).
20. Об утверждении формы отчета № 1-М "О зарегистрированных уголовных правонарушениях" и Инструкции по его формированию. Приказ Генерального Прокурора Республики Казахстан от 24 апреля 2019 года № 29. [Электронный ресурс]: Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 26 апреля 2019 года № 18595. Режим доступа: свободный. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1900018595>(Дата обращения: 5. 06.2023 года).
21. Теоретические основы исследования и анализа латентной преступности: монография/ под.ред. С.М. Иншакова. - М.Юнити-Дана: Закон и право, 2018. – 59 с.
22. Абдукаримова З.Т., Абдраманова Н.К., Кайназарова М.Б. Криминологическая характеристика домашнего насилия в отношении женщин Казахстана // Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. - 2023. - №4 (75). - С. 150-158. <https://vestnik.zqai.kz/index.php/vestnik/issue/view/49/29>

З.Т. Абдукаримова, М.Б. Кайназарова, С.С. Суркова

М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қ., Қазақстан

Қазақстандағы әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық латенттілігінің өсуіне ықпал ететін себептер мен факторларды бағалау

Аннотация. Мақалада авторлар әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық проблемаларын зерттейді және осы құқық бұзушылықтың жоғары деңгейін растайтын фактілер мен дәлелдерді келтіреді. Қазақстандық «тұрмыстық қылмысты» қоғам көбінесе норма ретінде қабылдайды, бұл үй тирандарының жазаланбауына әкеледі. Оның себебі жәбір көргендер құқық қорғау органдарына жүгіне бермейді.

Мақалада әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық жоғары латентті қылмыс болып табылатындығы, құқық қорғау және мемлекеттік органдар ортасында әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласында жүргізілетін профилактикалық жұмыстың төмендігі туралы мәліметтер талданып, жүйеленген. Әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуда құқық қорғау, мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғам қолданатын әдістер қайта қаралу керектігі туралы гипотеза жасалған.

Зерттеу әдістемесі – эксперименттік жолмен алынған мәліметтерді эмпирикалық талдау.

Қорытындылай келе, зерттеуге сүйене отырып, авторлар осы саладағы жағдайды жақсарту үшін тұрмыстық зорлық-зомбылық пен оның кешігуін анықтау және бағалау бойынша көбірек мақсатты әрекеттерді, саясаттарды және шараларды қабылдау және жүзеге асыру қажет деген тұжырым жасайды.

Зерттеудің құндылығы жаңа даму перспективаларының пайда болуымен және әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуда құқық қорғау, мемлекеттік органдар және азаматтық қоғам қолданатын әдістерді жалпылау қажеттілігімен байланысты. Жүргізілген профилактикалық жұмыстарды бағалау, талдау және жүйелеу осы жұмыстың бір бағытын құрайды.

Жұмыс нәтижелерінің практикалық маңызы зерттеу қорытындылары мен тұрмыстық зорлық-зомбылықпен одан әрі күресуге ықпал ететін ұсыныстардың айқындалуымен дәлелденеді.

Түйін сөздер: латенттілік, тұрмыстық зорлық-зомбылық, физикалық соққылар, азаптау, жыныстық зорлық-зомбылық, психологиялық зорлық-зомбылық, қылмыстық құқық статистикасы.

Z.T. Abdurkirimova, M.B. Kainazarova, S.S. Surkova

Taraz regional university named after M.Kh.Dulaty, Taraz, Kazakhstan

Assessment of causes and factors contributing to increased latency of domestic violence against women in Kazakhstan

Abstract. In this article, the authors explore the issues of violence against women and present facts and arguments that confirm the high level of latent domestic violence. Kazakhstanian society often

perceives "domestic crime" as a norm, which leads to impunity for domestic tyrants, as they remain unknown to law enforcement authorities due to the lack of reports from the victims and witnesses who silently suppress this crime.

The article's research operates on the premise that domestic violence against women is a largely hidden offense, necessitating the assessment, examination, and organization of preventative efforts undertaken by law enforcement and governmental institutions in addressing domestic violence against women. Furthermore, it highlights the importance of integrating approaches employed by law enforcement, governmental institutions, and civil society to effectively prevent domestic violence against women.

The research methodology is an empirical analysis of data obtained experimentally.

In conclusion, based on the study, the authors come to the conclusion that it is necessary to adopt and implement more targeted actions, policies and measures to identify and assess domestic violence and its latency to improve the situation in this area.

The value of the study is associated with the emergence of new development prospects and the need to generalize the methods used by law enforcement, government agencies and civil society in the prevention of domestic violence against women. Assessment, analysis and systematization of the preventive work carried out constitute one of the areas of this work.

The practical significance of the results of the work lies in its conclusions and proposals that can contribute to further combating domestic violence.

Keywords: latency, domestic violence, physical beatings, torture, sexual violence, psychological violence, criminal law statistics.

References

1. Naghizadeh, S., Mirghafourvand, M., Mohammadirad, R. Domestic violence and its relationship with quality of life in pregnant women during the outbreak of COVID-19 disease // BMC Pregnancy and Childbirth, №21 (1), 1-10 (2021)
2. Konceptija semejnoj i gendernoj politiki v Respublike Kazahstan do 2030 goda [Concept of family and gender policy in the Republic of Kazakhstan until 2030]. Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000384> [in Russian]
3. Proekt Konceptii obespechenija obshchestvennoj bezopasnosti v partnerstve s obshhestvom na 2024-2028 gg [Draft Concept for ensuring public safety in partnership with society for 2024-2028]. [Electronic resource] – Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/433064?lang=ru> [in Russian]
4. Zakon Respubliki Kazahstan «O profilaktike bytovogo nasilija» ot 4 dekabrja 2009 g [Law of the Republic of Kazakhstan “On the Prevention of Domestic Violence” dated December 4, 2009]. Available at: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214_ [in Russian]
5. Kazahstanskije sem'i - 2022». Nacional'nyj doklad Almaty 2022 [Kazakhstani families - 2022." Almaty National Report 2022]. Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/fam/documents/details/393813?lang=ru> [in Russian]
6. Zakon Respubliki Kazahstan «O profilaktike pravonarushenij» ot 29 aprelja 2010 g [Law of the Republic of Kazakhstan “On the Prevention of Crimes” dated April 29, 2010]. Available at: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000271_ [in Russian]

7. Zakon Respubliki Kazahstan «O profilaktike pravonarushenij sredi nesovershennoletnih i preduprezhdenii detskoj beznadzornosti i besprizornosti» ot 9 ijulja 2004 g [Law of the Republic of Kazakhstan “On the prevention of delinquency among minors and the prevention of child neglect and homelessness” dated July 9, 2004]. Available at: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000591_ [in Russian]
8. Issledovanie «Ocenka urovnja bezopasnosti naselenija i doverija k pravoohranitel'nym organam» (mezhdunarodnyj opros viktimizacii v Kazahstane) [Study “Assessing the level of public safety and trust in law enforcement agencies” (international survey of victimization in Kazakhstan)]. Astana, 2018. Available at: https://research.nu.edu.kz/ws/portalfiles/portal/16792006/_pdf [in Russian]
9. Rakhmetov S.M. Problemy sovershenstvovaniya zakonodatel'stva Respubliki Kazahstan po protivodejstviju semejno-bytovomu nasiliju [Problems of improving the legislation of the Republic of Kazakhstan to combat domestic violence] // Vestnik Instituta zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan. [BULLETIN of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan] №5 (63), 127-134 (2020). [in Russian]
10. Zakonodatel'stvo Respubliki Kazahstan ob otvetstvennosti za primenenie nasiliya v semejno-bytovoj sfere i problemy ego sovershenstvovaniya. Monografiya [Legislation of the Republic of Kazakhstan on responsibility for the use of violence in the family and domestic sphere and problems of its improvement. Monograph] (Nur-Sultan, 2020, 320 p.) [in Russian]
11. Tapaev S.B., Han V.V., Tusip T.A., Kvatova A.S. Kriminalizaciya/dekriminalizaciya form semejno-bytovogo nasilija: poboev, umyshlennogo prichineniya legkogo vreda zdorov'yu [Criminalization/decriminalization of forms of domestic violence: beatings, intentional infliction of minor harm to health]. (p.Kosshy, 2021, 502 p.) [in Russian]
12. Teodoro Hernández de Frutos, Esther Casares García. The Drop-in Crime Rates. A Multivariate Analysis of Long-Term Trends. //Sociology Mind, Vol.8 No.1, 25-45 (2018)
13. Maguire, M. Crime Data and Statistic. In M. Maguire, R. Morgan, & R. Reiner (Eds.). Oxford: Oxford University Press. Oxford Handbook of Criminology, 206-245 (2012)
14. ANKETA PO IZUCHENIJU PROBLEM DOMASHNEGO NASILIJA [QUESTIONNAIRE FOR STUDYING PROBLEMS OF DOMESTIC VIOLENCE]. Available at: <https://docs.google.com/forms/d/13l74wtB08XoJ4l5jRtO3QHTzd437V-2bEkHjcOpGEg8/edit#responses> [in Russian]
15. Anketa dlya sotrudnikov [Questionnaire for employees]. Available at: <https://docs.google.com/forms/d/14fPcJgR-uly3k3MO1pyu5mqR0ll1IMW6526uYj00CvQ/edit#responses> [in Russian]
16. Konstitucija Respubliki Kazahstan ot 30 avgusta 1995 goda [Constitution of the Republic of Kazakhstan dated August 30, 1995]. Available at: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_ [in Russian]
17. Konceptiya semejnoy i gendernoj politiki v Respublike Kazahstan do 2030 goda [Concept of family and gender policy in the Republic of Kazakhstan until 2030]. Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000384> [in Russian]
18. Syzdykov A.ZH., Sagymbekov B.ZH. Sravnitel'no-pravovoj analiz administrativno-pravovyh mer profilaktiki bytovogo nasilija (opyt Kazahstana i Rossii [Comparative legal analysis of administrative and legal measures for the prevention of domestic violence (the experience of Kazakhstan and Russia)] // Nauchno-pravovoj zhurnal «Vestnik Instituta zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan» [BULLETIN of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan], № 3(61), 167-173 (2020) [in Russian]

19. Ob utverzhdenii formy otcheta № 1-AD "O rezul'tatah rassmotreniya upolnomochennymi organami del ob administrativnyh pravonarushenijah" i Instrukcii po ego formirovaniyu. Prikaz General'nogo Prokurora Respubliki Kazahstan ot 27 yanvarya 2023 goda № 43 [On approval of report form No. 1-AD "On the results of consideration by authorized bodies of cases of administrative offenses" and Instructions for its formation. Order of the Prosecutor General of the Republic of Kazakhstan dated January 27, 2023 No. 43]. Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000384> [in Russian]

20. Ob utverzhdenii formy otcheta № 1-M "O zaregistririvannyh ugovolnyh pravonarushenijah" i Instrukcii po ego formirovaniyu. Prikaz General'nogo Prokurora Respubliki Kazahstan ot 24 aprelya 2019 goda № 29 [On approval of report form No. 1-M "On registered criminal offenses" and Instructions for its formation. Order of the Prosecutor General of the Republic of Kazakhstan dated April 24, 2019 No. 29]. Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1900018595> [in Russian]

21. Teoreticheskie osnovy issledovaniya i analiza latentnoj prestupnosti: monografija [Theoretical foundations of research and analysis of latent crime: monograph] (Moscow, 2018, 59 p.) [in Russian]

22. Abdugarimova Z.T., Abdramanova N.K., Kajnarova M.B. Kriminologicheskaja karakteristika domashnego nasilija v otnoshenii zhenshin Kazahstana [Criminological characteristics of domestic violence against women in Kazakhstan] // Vestnik instituta zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan [Bulletin of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan].4. 150-158(2023).

Сведения об авторах:

Абдукаримова З.Т., М.Х Дулати Тараз өңірлік университеті, Экономика және құқық факультеті, Азаматтық құқық және процесс кафедрасының заң ғылымның кандидаты, Сулейманов көш. 7, 080002 Тараз қ., Қазақстан, e-mail: Zau-2002@mail.ru

Кайназарова М.Б., Болгария Республикасының PhD, Сулейманов көш. 7, 080002 Тараз қ., Қазақстан, e-mail: makpal.k.b@mail.ru

Суркова С.С., Азаматтық құқық және процесс кафедрасының құқық магистрі, Сулейманов көш. 7, 080002 Тараз қ., Қазақстан, e-mail: Svetlanka_8709@mail.ru

Abdugarimova Z.T., Candidate of Judicial Science, Department of Civil law and process, M.Kh. Dulaty Taraz regional university, Suleimanova 7, 080002 g. Taraz, Kazakhstan, e-mail: Zau-2002@mail.ru

Kainazarova M.B., PhD of the Republic of Bulgaria, Suleimanova 7, 080002 g. Taraz, Kazakhstan, e-mail: makpal.k.b@mail.ru

Surkova S.S., (Doctoral student of L.N. Gumilyov Eurasian National University) master of law, Department of Civil law and process, M.Kh. Dulaty Taraz regional university, Suleimanova 7, 080002 g. Taraz, Kazakhstan, e-mail: Svetlanka_8709@mail.ru

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Шарттық азаматтық-құқықтық қатынастарда кінәні анықтаудың тәжірибелік аспектілері

Ғ.Ө. Серім*¹ , У.С. Серимов² , С.А. Туменбаев³

¹Сулейман Демирель атындағы университет, Қаскелең қ, Қазақстан

²«Қазақ технология және бизнес университеті» АҚ, Астана қ, Қазақстан

³«Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті» КеАҚ, Алматы қ, Қазақстан

gaini.serim@sdu.edu.kz, 7019979191@mail.ru

Аңдатпа. Азаматтық-құқықтық реттеудің негізгі міндеті азаматтық айналымның тұрақтылығын қамтамасыз ету, жеке және заңды тұлғалардың бұзылған құқықтарын қорғау болып табылады. Келісілген шарттық міндеттемелердің орындалмауынан немесе тиісті дәрежеде орындалмауынан зардап шеккен азаматтық-құқықтық қатынастардың қатысушылары өз құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау, келтірілген зиянның орнын толтыруды талап етуге мүмкіндіктері болуы тиіс. Осы орайда қолданыстағы ҚР АҚ-де көрініс тапқан бұзылған азаматтық құқықтарды қорғау механизмдері аталған мақсатқа жетудің маңызды құралы болып табылады. Зерттеудің мақсаты - шарттық азаматтық-құқықтық қатынастарда кінәні анықтаудың жаңа тәсілдерін және маңыздылығын белгілеу. Мақалада шарттық азаматтық-құқықтық қатынастар бойынша сот шешімдеріне талдау жүргізілді. Талданған сот шешімдері негізінде шарттық азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің көптеген нысандары үшін, келтірілген зиянды өтеуден басқа, құқыққа қайшы әрекет (әрекетсіздік) пен кінә сияқты екі элементтен тұратын құқық бұзушылықтың қысқартылған (формальді) құрамы тән екендігі және бұл құрамда зиян міндетті элемент болып табылмауы да мүмкін екендігі анықталды.

Түйін сөздер: кінә, шарттық азаматтық-құқықтық қатынастар, кінәлілік презумпциясы.

Кіріспе

Азаматтық құқықтар мен заңды мүдделерді қорғаудың құралы ретінде азаматтық-құқықтық жауапкершілік нормалары институты қолданыстағы ҚР АҚ 20-тарауында нақты бекітілген. Азаматтық-құқықтық жауапкершілік шараларын қолдану үшін оның туындау шарттары туралы анық түсінік болуы тиіс. Бұл мәселені толыққанды анықтамай жауапкершілік шараларын дұрыс қолдану мүмкін емес. Азаматтық құқық теориясында шарттық және шарттан тыс құқық бұзушылықтар мен олардан туындайтын жауапкершілік арасында айтарлықтай айырмашылықтар бар. Шарттық және деликтілік құқық бұзушылықтардың айырмашылығы кінә презумпциясын қолдану мен жоққа шығаруға әсерін тигізеді.

Әдіснама

Мақаладағы зерттеудің әдіснамалық негізін танымның ғылыми диалектикалық әдістерінің ережелері құрайды. Ғылыми зерттеулерді жүргізу кезінде диалектикалық, салыстырмалы-құқықтық, логикалық әдістер қолданылды.

Мақаладағы зерттеудің теориялық маңыздылығы шарттық азаматтық-құқықтық қатынастарда кінәні анықтау мәселелерін зерттеу болып табылады.

Зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы шарттық азаматтық-құқықтық қатынастарда құқық бұзушылық құрамын анықтаумен, сондай-ақ нақты сот тәжірибесін талдаумен айқындалады. Бұл сот органдарына кінә мәселесіне қатысты нормаларды тәжірибеде біркелкі қолдануға мүмкіндік беруі тиіс.

Пікірталастар

ҚР АҚ 20-тарауы «Міндеттеменің бұзылғандығы үшін жауаптылыққа» арналған. ҚР АҚ 359-бабындағы «Міндеттеменің бұзылғандығы үшін жауапкершілік негіздері» өзінің атауы мен мазмұны жағынан шарттық қатынастарды реттеуге бағытталған. Аталған бапқа сәйкес міндеттемені орындамаған немесе тиісті дәрежеде орындамаған тұлға кінәлі болған жағдайда, егер заңнамамен және шартпен жауапкершіліктің өзге негіздері көрсетілмесе жауапкершілікке тартылады. «Міндеттемені орындамаған тұлға» тіркесі құқық бұзушылықты (міндеттеменің орындалмағанын) көрсетеді, ал деликтілік жауапкершілікте деликтілік міндеттемені орындамау мүмкін емес, себебі ол құқық бұзушылық (зиян келтірілген) кезде туындайды. Өзінің құқықтық болмысы жағынан деликт қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылықтармен ұқсас болып келеді. Ол жалпы азаматтық тыйым салулар бұзылған жағдайда орын алады.

Шарттық жауапкершілік міндеттеуші норма бұзылған жағдайда, ал деликтілік құқықтың тыйым салушы нормасы бұзылған жағдайда туындайды. Осылайша, ҚР АҚ 359-бабында шарттық міндеттеменің бұзылғандығы, яғни міндеттеуші құқық нормасының бұзылғандығы ашып көрсетіледі.

Осы орайда Н.А.Чикишеваның пікірінше, материалды құрамды құқық бұзушылықтарда көбінесе тұлға өзінің әрекетінің (әрекетсіздігінің) құқыққа қайшы екендігін және оның орын алған зияндылықпен себепті байланысын түсінеді. Сондықтан да тұлғаның кінәсіздігі зиянның орын алуын болжау мүмкіндігінде (оларды болжай алудың нормативті міндеті мен субъективті мүмкіндігі болмаған кезде) көрініс табады [1].

Азаматтық айналымда мүлікті иеліктен шығаруға бағытталған мәмілелердің ең негізгі және кең қолданысқа ие түрі – бұл сатып алу-сату шарты. Сатып алу-сату шартының анықтамасы ҚР АҚ 406-бабында беріледі және ҚР АҚ Ерекше бөлімінің 25-тарауы осы шарттың жалпы ережелеріне арналған. Қолданыстағы заңнама бойынша сатып алу-сату шартының бес түрі қарастырылған: Бөлшектеп сатып алу – сату шарты (ҚР АҚ 445-476 баптары), тауар жеткізілімі шарты (ҚР АҚ 458-477 баптары), контрактация шарты (ҚР АҚ 478-481 баптары), энергиямен жабдықтау шарты (ҚР АҚ 482-492 баптары), кәсіпорынды сату шарты (ҚР АҚ 493-500 баптары). Сатып алу-сату шартының объектісі ретінде азаматтық айналымнан алынбаған кез-келген зат, субъектісі ретінде жеке және заңды тұлғалар, сондай-ақ мемлекет те қарастырылады. Шарттың елеулі талаптары болып оның атауы мен саны қарастырылады. Сатып алу-сату шарты бойынша шартты (мәміле) жасауға, өзгертуге, бұзуға және шарттық міндеттемелерді орындауға байланысты сот тәжірибесіне талдау жасап көруге тырысайық. Осылайша, Қызылорда облысы, Жалағаш аудандық соты 11 қаңтар 2023 жылы талап қоюшы К.К.Т мен жауапкер «Жалағаш кенті әкімінің аппараты» коммуналдық мемлекеттік мекемесі арасында тұрғын үйге жер учаскесімен бірге меншік құқығын тану туралы азаматтық істі қараған.

Талап қоюшы К.К.Т 2003 жылдың қаңтар айында А.Е Жалағаш кенті, Бұқарбай батыр көшесі, 52 үйді жер учаскесімен бірге 250 000 теңгеге сатып алған. А.Е 2003 жылы 13 мамырда қайтыс болған, үйдің құжаттарын өз атына тіркепеген. Сол уақыттан бері талап қоюшы К.К.Т сол үйде отбасымен бірге тұрып келген. Сонымен қатар үйдің жөндеу жұмыстарын талап қоюшы жасап, барлық коммуналдық төлемді төлеп отырған. Соттан тұрғын үйге жер учаскесімен бірге сатып алу-сату мәмілесі негізінде меншік құқығын тануды сұраған. Сотта куә қатарында жауап берген С.М.А марқұм А.Е әйелі екенін, күйеуі 2003 жылы қаңтарда 250 000 теңгеге аталған жер учаскесін үстіне орналасқан 3 бөлмелі сараймен қосып К.К.Тогысоваға сатқанын, күйеуі науқастанып қайтыс болғанын айтқан. Осы үйде талап қоюшы отбасымен бірге тұратынын, мүлікке қатысты дау жоқ екенін көрсеткен.

Сот істі қарау кезінде ҚР АҚ 235-бабының 2-бөлігіне сай меншік иесі бар мүлікке меншік құқығына басқа адам сатып алу-сату туралы мәміленің негізінде ие болуы мүмкін екендігін көрсетіп, 250-бапқа сәйкес, азамат өзіне тиесілі мүлікке меншік құқығынан бас тарта алады, бұл жөнінде ол жариялайды, не бұл мүлікке қандай да болсын құқықтарын сақтау ниетінсіз өзінің мүлікті иеленуден, пайдаланудан және оған билік етуден шеттейтінін айқын дәлелдейтін басқа да әрекеттер жасайтындығын көрсеткен [2]. Құқықтық фактілер ретінде Жалағаш ауданы, Жалағаш кенті, Бұқарбай батыр көшесі, 52 мекенжайда орналасқан жер учаскесінің құқық иеленушісі А.Е болып табылады. А.Е 2003 жылы 13 мамырда қайтыс болған, ол қайтыс болу туралы куәлікпен бекітілген.

Талап қоюшы К.К.Т жер учаскесін үстінде орналасқан сарайымен қосып 2003 жылы қаңтар айында А.Е 250 000 теңгеге сатып алған, сол уақыттан бері осы үйде отбасымен бірге тұрады. Сот талап қоюшы ұсынған құжаттармен, үй ашық ұдайы және өзінікіндей пайдаланатындығы расталып, жер, жарық, салық төлемдері К.К.Т төленген. Сот тараптар арасында жер учаскесін сатып алу-сату мәмілесі іс жүзінде орындалған деп санай отырып, талап қоюшының талабын қанағаттандырған [3].

Сатып алу-сату шарты бойынша шарттық міндеттемелерді орындамауға және тиісті дәрежеде орындамауға байланысты тағы да бір азаматтық іс Қызылорда қалалық сотымен 19 сәуір 2022 жылы қаралған. Сот талап қоюшы Б.К және жауапкер К.Ж арасында Сатып алу-сату келісімшартын бұзу туралы азаматтық іс қаралған. Іс бойынша талап қоюшы мен жауапкер арасында Қызылорда қаласы Абай тұйығы №39 мекенжайда орналасқан 3 пәтердегі тұрғын емес жылжымайтын мүлікті сатып алу-сату туралы 12 мамыр 2020 жылғы №1304 санды келісімшарт жасалған. Шарт нотариус Ш.Ш.Жалгасбаевамен куәландырылған. Шарт бойынша жылжымайтын мүлік 3 428 000 теңгеге сатылған. Жылжымайтын мүлік жауапкер Ж.К меншігіне тіркелген. Жауапкер Ж.К шартта көрсетілген соманы төлемегендігін, талап қоюшы нотариус Ш.Ш.Жалгасбаеваға тараптар арасында жасалған шартты бұзуға арыз берген.

Сот істі қанағаттандырған. Іс бойынша ҚР Азаматтық кодексінің 401, 406-баптарын, яғни сатып алу сату шартының жасалу негіздерін көрсеткен. Сот келесі мән-жайларды басшылыққа алаған. 12 мамыр 2020 жылы тараптар арасында жоғарыда аталған жылжымайтын мүлікті сатып алу-сату шарты жасалған. Шарт бойынша жауапкер 3 428 000 теңге талап қоюшыға төлеугі тиіс болған. Шартта көрсетілгендей қолма-қол аталған сома тиісінше төленді дегенмен, шын мәнінде ол қаражатты талап қоюшы алмаған. Яғни, бүгінгі күнге дейін жауапкер талап қоюшының алдындағы шарт негізінде туындаған қаражатты төлемеген. Осы арқылы сот істі қанағаттандырған [4].

Негізінен шарттық азаматтық-құқықтық қатынастарда тараптардың арасында дау міндеттеменің орындалмауы мен тиісті дәрежеде орындалмауының салдарынан туындайды. Кезекті мысал ретінде Қызылорда қалалық сотымен 9 маусым 2022 жылы қаралған істі талдауға болады. Сот талап қоюшы А.А.Ш пен жауапкер А.А.Ш арасында қарыз ақша өндіру бойынша азаматтық істі қараған. Іс бойынша талап қоюшы А.А.Ш 2021 жылдың 21 шілдесіне дейін Қызылорда қаласы, Тоғанас батыр көшесі №79 үйде тұрып келген. 2021 жылғы 21 шілдедегі №2504 санды реестрмен тіркелген сату сатып-алу шарты негізінде талап қоюшы С.Ж даулы үйді 6 200 000 теңгеге сатқан. Соттан талап қоюшы 2021 жылы 21 шілдеде даулы үйді сату кезінде ұлы жауапкер А.А.Ш сатып алушы С.Ж 6 200 000 теңгені санап алғаны, жауапкер алдағы уақытта басқа баспана алып беремін деп сендіріп ақшаны толығымен берген, жауапкер ешқандай пәтер алып бермеген, керісінше айына жалдамалы пәтер жалдап тұратынын көрсете келе, жауапкерден даулы тұрғын үйдің ақшасы 6 200 000 теңгені өндіріп беруді сұраған.

Талапты сот толық қанағаттандырған. Істі шешу кезінде ҚР АҚ 272-бабын, яғни міндеттеме шарттары мен заң талаптарына сәйкес тиісінше орындалуға тиіс, ал мұндай шарттар мен талаптар болмаған жағдайда – іскерлік қызмет өрісіндегі әдеттегі құқықтарға немесе әдетте қойылатын өзге де талаптарға сәйкес орындалуға

тиіс екендігін көрсеткен. Сонымен қатар ҚР АҚ-нің 152-бабының талабы бойынша мәмілелерді жасау кезінің өзінде орындалатындарынан басқа, жүз есептік көрсеткіштен жоғары сомаға жасалатын мәміле жазбаша түрде жасалуға тиіс екендігін көрсеткен. Сот талап қоюшы даулы үйді С.Жүнісбековке сатқан, аталған үйдің ақшасын 6 200 000 теңгені жауапкер толығымен санап алғаны жауапкердің берген түсінігімен және үшінші тұлғалардың түсініктерімен бекітілгенін істі шешу кезінде басшылыққа алған [5].

Шарттық қатынастарда міндеттеменің тиісті дәрежеде орындалмауының тағы бір мысалы ретінде Қызылорда облысының мамандандырылған ауданаралық экономикалық сотымен 17 тамыз 2022 жылы қаралған талап қоюшы «Аграрлық несие корпорациясы» акционерлік қоғамы /бұрын - «Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры» АҚ мен жауапкер жеке кәсіпкер «Сапарбек» - М.Б.С арасындағы қарызды өндіру туралы азаматтық істе көрініс табады.

Іс бойынша «Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры» акционерлік қоғамы қарыз беруші тарап ретінде қарыз алушы жеке кәсіпкер «Сапарбек» - М.Б.С 2021 жылғы 17 мамырда №КЗ-21-ДПК-ЖВТ-0336 несие шартын жасап, 2027 жылғы 17 қарашаға дейін 4 000 000 теңге несие берген. Несие аталған шартқа сәйкес мал басын көбейту үшін 37-60 айлық жастағы жылқылардың 10 бас асыл тұқымды емес аналық басын сатып алуға берілген. Несие қаражаты жауапкерге 24 мамыр 2021 жылы аударылаған, оны 2021 жылғы 24 мамырдағы №984 төлем тапсырмасы дәлелдеген. Шарттың 6.2.1. 6.2.2. тармақтарына сәйкес, кредитті мақсатты тағайындалуы бойынша пайдалануға міндетті екендігі туралы тармақ көзделген. Істе жауапкер көрсетілген мерзімнің ішінде несие шарты негізінде 4 000 000 теңге несие қаражатының мақсатты жұмсалғандығын дәлелдейтін құжаттарды тапсырмаған және 37-60 айлық жастағы жылқылардың 10 бас асыл тұқымды емес аналық басын көрсетпеген. Талап қоюшы әрі қарыз беруші тарап 2021 жылғы 23 тамызда №23-18/07-07-16/746-7 несие шартының міндеттемелерін орындау туралы хабарлама жолдаған, алайда аталған хабарлама орындалмағандықтан, жауапкерге қатысты атқарушылық жазба шығарылған. Шарт талаптары орындалмағандықтан электрондық анықтама бойынша негізгі қарыз – 3 671 230,00 теңге, оның ішінде мерзімі өткен негізгі қарыз - 328770,00 теңге, сыйақы – 66 000,00 теңге, айыппұл (несиені мақсатсыз пайдаланған үшін) - 1 000 000,00 теңге, барлығы – 5 066 000 теңге өндіріп беру бойынша талап қоюшы сотқа жүгінген. Жауапкер талап қоюшының талаптарымен келспей, сотқа қарсы пікір жолдап, несие мақсатқа сәйкес қолданылғаны туралы мәлімдеген.

Сот істі шешу кезінде ҚР АҚ 272-бабын, яғни міндеттеме – міндеттеме шарттары мен заң талаптарына сәйкес тиісінше орындалуға тиіс екендігін көрсеткен. Сонымен қатар, ҚР АҚ 273-бапқа сәйкес [2], Заңдарда немесе шартта көзделгеннен басқа реттерде міндеттемені орындаудан бір жақты бас тартуға және оның шарттарын бір жақты өзгертуге жол берілмейтіндігін басшылыққа алған. Тараптар арасындағы шарттың 7.5-тармағына сәйкес, несиенің кезекті бөлігі мен сыйақы төлемін қайтару үшін бекітілген мерзімді қарыз алушы бұзған немесе мақсатсыз пайдаланған кезде несие сомасын және ол бойынша сыйақыны қарыз беруші мерзімінен бұрын қайтаруды талап етуге құқылы екендігін де басшылыққа алған.

Сот жауапкер жеке кәсіпкер «Сапарбек» - М.Б.С Шарт талаптарын толығымен орындаған, себебі 4 000 000 теңге несиені алған күннен бастап 90 күнтізбелік күн ішінде 10 бас жылқы малды сатып алып, 2021 жылғы 14 шілдеде ауыл шаруашылық малдарын бірдейлендіру базасы ИСЖ дерекқорында мәлеметтерімен тіркелгендігі туралы ақпаратты қарауы арқылы, жауапкер өз міндеттемелерін уақытында орындаған деген шешімге келе отырып, жауапкер Шарт талаптарын бұзбағандықтан қарызды мерзімінен бұрын қайтаруы негізсіз деген шешімге келіп, талапты қанағаттандырудан бас тартқан [6].

Азаматтық айналымда жұмыс орындауға, құрылыс салуға, ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуге байланысты кең қолданылатын шарт мердігерлік шарт болып табылады. Мердігерлік шартының анықтамасы ҚР АҚ 616-бабында берілген, ҚР АҚ 32-тарауы мердігерлік шартының жалпы ережелеріне арналған. Қолданыстағы азаматтық заңнама бойынша мердігерлік шартының төрт түрі қарастырылған: Тұрмыстық мердігерлік шарты (ҚР АҚ 640-651 баптары), құрылыс мердігерлік шарты (ҚР АҚ 651-666 баптары), жобалау және іздестіру жұмыстарына мердігерлік шарты (ҚР АҚ 667-672 баптары), ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық, технологиялық жұмыстарға мердігерлік шарты (ҚР АҚ 673-682 баптары). Мердігерлік қатынастарынан туындаған дауды Батыс Қазақстан облысы Орал қаласының №2 соты 10 қаңтар 2023 жылы қараған. Сот талап қоюшы Н.Б.З пен жауапкер Х.А.Ш арасында қарызды өндіру туралы туындаған дау бойынша азаматтық істі қарауына алған. Талап қоюшы Б.З.Н Қазталов ауылында мемлекеттік тапсырыс бойынша әрлеу жұмыс жасауға барып, жауапкер Х.А.Ш әрлеу жұмысын 1 шаршы метрге 1 000 теңге көлемінде төленетіндігі туралы келіскен. Жұмыстың бағасы – 636 000 теңгені құраған. Жауапкер Х.А.Ш талап қоюшыға 400 000 теңге төлеп, қалған 236 000 теңгені төлемеген. Осының нәтижесінде талап қоюшы қарызды өндіру үшін сотқа талап қоюмен жүгініп, 236 000 теңге көлеміндегі қарызды жауапкер Х.А.Ш өндіруді сұраған. Сот аталған істі қарау кезінде жауапкер Х.А.Ш өкілі М.Т.С талап қоюшы Н.Б.З талап қою талаптарымен келіспей, істі қанағаттандырусыз қалдыруды сұраған.

Сот жоғарыда аталған қарызды өндіру туралы туындаған азаматтық істі қарау кезінде ҚР АҚ 7- бабындағы азаматтық құқықтар мен міндеттер туралы бапты басшылыққа алған. Аталған бапқа сәйкес, азаматтық құқықтар мен міндеттердің Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген шарттардан, мәмілелерден, заңнамаға қайшы келмейтін мәмілелерден; ҚР заңнамасының күшімен азаматтық құқықтық салдарларға алып келетін әкімшілік актілерден; сот шешімінен; заңнамалық актілерде тыйым салынбаған негіздер бойынша мүлікті жасау, жою, сатып алу немесе оны иеліктен шығару, сондай-ақ мүлікке құқықтан бас тарту нәтижесінде; зияткерлік қызметтің өзге де нәтижелерін жасау салдарынан; зиян келтіру салдарынан, мүлікті негізсіз сатып алу немесе негізсіз баю салдарынан; азаматтар мен заңды тұлғалардың өзге де әрекеттері салдарынан; ҚР заңнамасы азаматтық-құқықтық салдарлардың басталуын байланыстыратын оқиғалар салдарынан пайда болатынын, өзгеретінін және тоқтатылатынын көрсеткен [2].

Сот істің уәждеу бөлігінде ҚР АҚ-де көзделген негіздерге сәйкес, жауапкер Х.А.Ш талап қоюшы Н.Б.З алдындағы міндеттемесінің пайда болатыны, өзгертіні және тоқтатылатыны туралы негіздердің жоқ екенін көрсеткен. Талап қоюшы жауапкердің 236 000 теңге қарыз екені туралы тікелей дәлелдемелер келтірмей, тек 400 000 теңгені «Каспий банк» АҚ арқылы аударғаны туралы скрин жолданғанын келтірген. Істе куә ретінде тартылған А.Е.Б. тараптар арасында жұмысты орындау бойынша келісім жасалғанын айтқан. Сонымен қатар тараптар арасында жіберілген дауысты хабарламалар да 236 000 теңге жауапкер қарыз екендігі туралы дәлелдер келтірмеген. Тараптардың арасында жазбаша түрде басқа келісімшарттар жасалмаған.

Сот жоғарыдағы негіздерді басшылыққа ала отырып, аталған істі қанағаттандырусыз қалдырған [7].

Шарттық қатынастарда міндеттеменің тиісті дәрежеде орындалмауының тағы бір мысалы ретінде Атырау облысының мамандандырылған ауданаралық экономикалық сотымен қаралған келесі азаматтық істі талдауға болады. 24 наурыз 2023 жылы талап қоюшы «М» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі мен жауапкер «Б-Н-А» жеке кәсіпкері арасында 2022 жылғы тамыз айындағы 4 002 380 теңгеге жұмыстың жасалғаны туралы №3 актіні жарамды деп тану мен 20 000 000 теңге берешекті өндіру туралы азаматтық талап сотпен қаралған. Жауапкер «Б-Н-А» ЖК (тапсырыс беруші) мен талап қоюшы «М» ЖШС-і (мердігер) арасында 2022 жылғы 02 мамырда құрылыс жұмыстарын жасау туралы №2/2/2022 мердігерлік шарт жасалған. Шартқа сәйкес, мердігер «М» ЖШС-і тапсырыс беруші «Б-Н-А» ЖК тапсырмасы негізінде Атырау облысы Исатай ауданы Аққыстау селосындағы №1 мекенжайдағы мансардылы бір пәтерлік тұрғын үйге жөндеу жұмысын (электр желісін жүргізу, жылу жүргізу, еден, төбе, шатыр, балкон, үйдің қабырғалары, ішкі баспалдақтар, ішкі су жүргізу, сыртқы өңдеу, гаражды жөндеу) жүргізуге міндеттенген. Жұмыстың құны - 20 000 000 теңгені құрап, жасалған жұмыс туралы актіге тараптармен қол қойылғаннан кейін, тапсырыс беруші «Б-Н-А» ЖК мердігерге үш банкілік күннен қалдырмай ақыны төлеген.

Талап қоюшы сотқа талап қою жолдап, нақты жұмыстар жасалғанын, алайда жауапкер әртүрлі сылтаулармен берешек төленбегенін көрсеткен. 09.02.2023 жылғы сот отырысында талап қоюшы өкілі А.Қ.Е сотқа берген түсініктемесінде талап қою арызын сотқа тапсырғаннан кейін жауапкер тарапынан 13 000 000 теңге төленгенін, қазіргі таңда 7 000 000 теңге төленбегенін көрсетіп, талабын қуаттап, қанағаттандыруды сұраған. Жауапкер өкілі Б.Р.Ахиев жауапкердің материалдық жағдайына байланысты қалған 7 000 000 теңгені 2023 жылғы 15 шілдеге дейін төлейтінін, талаптың қанағаттандырылуына қарсы емес екенін түсіндірген. Сот істің уәждеу бөлігінде ҚР АҚ 272, 273-баптары бойынша міндеттеменің тиісінше орындалуы қажет екендігі мен бір жақты бас тартуға және оның шарттарын бір жақты өзгертуге жол берілмейді делінгендігін көрсеткен.

Сот, жауапкер тарапынан шарт бойынша міндеттеме тиісті түрде орындалмаған деп тауып, 2022 жылғы тамыз айындағы 4 002 380 теңгеге жұмыстың жасалғаны туралы №3 акті жарамды деп танылуға және жауапкерден талап қоюшының пайдасына 7 000 000 теңге берешек өндірілуге жататындығы туралы шешім шығарып, талапты ішінара қанағаттандырған [8].

Азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің негізі ретінде ҚР АҚ 349-бабына сәйкес борышқордың несие берушінің алдында өз міндеттемесін бұзу қарастырылады. Шарттық қатынастардағы құқық бұзушылық ретінде міндеттеменің орындалмауы, не тиісті дәрежеде орындалмауы қарастырылады. Бірінші жағдайда (міндеттеменің орындалмауында) борышқор орындауы тиіс болғанды мүлдем орындамайды: ақшалай қарызды қайтармайды, тауарларды жеткізуден бас тартады немесе мүлдем жеткізбейді. Міндеттеменің орындалмауы ретінде борышқордың шартқа сәйкес белгілі бір әрекеттерді жасауы, бірақ мұны несие берушінің қабылдауы қарастырылуы мүмкін. Екінші жағдайда міндеттеме орындалады, бірақ тиісті дәрежеде емес: міндеттеменің уақылы орындалмауы, жартылай, тауарлар мен жұмыстарға қатысты кемшіліктер орын алуы мүмкін [9].

Жоғарыда талданған сот шешімдері негізінде шарттық жауапкершіліктің көптеген нысандары үшін, келтірілген зиянды өтеуден басқа, құқыққа қайшы әрекет (әрекетсіздік) пен кінә сияқты екі элементтен тұратын құқық бұзушылықтың қысқартылған (формальді) құрамы тән, бұл құрамда зиян міндетті элемент болып табылмайды. Сондықтан да кінәнің интеллектуалды белгісі ретінде зиянды болжау элементі аталған жағдайларда маңызды емес.

Құқық теориясында қалыптасқан ережелерге сәйкес формальді құрамды құқық бұзушылықтарда кінәсіздік тек тұлғаның өз әрекеттерінің құқыққа қайшы сипатын саналы түрде түсінгенімен не түсінбегенімен анықталады. Жоғарыда атап көрсетілгендей, азаматтық құқықта тұлғаның шарттық қатынастарда өз әрекеттерінің (әрекетсіздігінің) құқыққа қайшылығын түсінбегені сирек орын алады (шарт бойынша төлемнің уақытылы жасалмауы, жеткізілім мерзімдерін бұзу және т.б.).

Шарттық қатынастарда материалды құрамды жалғыз құқық бұзушылық – міндеттеменің орындалмауымен зиян келтіру. Материалды құрамды құқық бұзушылықтарда кінәнің интеллектуалды элементі құқыққа қайшылықты және құқыққа қайшы әрекет (әрекетсіздік) пен зиян арасындағы себепті байланысты саналы түрде түсінуінде, сондай-ақ орын алуы ықтимал зиянды алдын-ала болжауында көрініс табады.

Нәтижелер

Зиянды алдын-ала болжау – бұл кінәнің интеллектуалды элементінің белгісі, десек те заңшығарушы ҚР АҚ 359-бабында кінәсіздікті анықтағанда оны ескермейді. Деликтілік құқық бұзушылықтар әрқашан да зиянды құқық бұзушылықтың міндетті элементі ретінде қарастыратын материалды құрамда болады. Тұлғаны деликтілік жауапкершілікке тарту үшін, әдетте, кінәсіз жауапкершілікті қоспағанда, құқық бұзушылық құрамының барлық төрт элементі қажет.

Жалпы ереже бойынша шарттық жауапкершілікке тартуда құқық бұзушылықтың екі элементінің ғана (құқыққа қайшы әрекет (әрекетсіздік) және кінә) орын алуы талап етіледі, салдары ретінде кінә презумпциясының әрекет етуіне және борышкерге өзінің кінәсіздігін дәлелдеу құқығын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Заң әдебиеттерінде

заңшығарушының шарттық және деликтілік қатынастарда кінә презумпциясын заңды-техникалық бекітудің әртүрлі әдістері көрініс тапқан: «шарттық қатынастар шеңберінде кінәлілік презумпциясы міндеттемені бұзған тұлғаның жауапкершілікке тартылып, өз кінәсіздігін дәлелдеу міндетімен сипатталып, ал шарттан тыс қатынастарда – құқық бұзушының жауапкершіліктен босатылу құқығынан және өзінің кінәсіздігін дәлелдеу міндетінде көрініс табады [10].

Кінәлілік презумпциясы халықаралық шарттар мен шетелдік заңнамаларға қарағанда Отандық заңнамада нақты көрініс тапқан, бұл өз кезегінде шетелдік заңнама бойынша кінә қағидасынан ауытқу қажет болған жағдайда ғана құқықбұзушы кінәлі деп танылатындығымен түсіндіріледі. Мысал ретінде Еуропалық деликтілік құқық қағидаларын келтіруге болады. 4:201 бабының 1-бөлігіне сәйкес («Кінәні дәлелдеу міндетінен босату. Жалпы ережелер») «Кінәні дәлелдеу міндетінен босату мүмкіндігі орын алған құқықбұзушылықтың қауіптілігінің ауыртпалығына байланысты» [11, P.261].

Қорытынды

Мақалада талданған сот шешімдері негізінде шарттық жауапкершіліктің көптеген нысандары үшін, келтірілген зиянды өтеуден басқа, құқыққа қайшы әрекет (әрекетсіздік) пен кінә сияқты екі элементтен тұратын құқық бұзушылықтың қысқартылған (формальді) құрамы тән, бұл құрамда зиян міндетті элемент болып табылмайды. Сондықтан да кінәнің интеллектуалды белгісі ретінде зиянды болжау элементі аталған жағдайларда маңызды емес.

Шарттық азаматтық-құқықтық жауапкершілікке тартуда құқық бұзушылықтың екі элементінің ғана (құқыққа қайшы әрекет (әрекетсіздік) және кінә) орын алуы талап етіледі, салдары ретінде кінә презумпциясының әрекет етуіне және борышқорға өзінің кінәсіздігін дәлелдеу құқығын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Авторлардың қосқан үлесі

Шарттық азаматтық-құқықтық қатынастарда кінәні анықтаудың тәжірибелік аспектілері туралы мақаланы жазу барысында әр автордың қосқан үлесі мақаланы сәтті аяқтау мен ғылыми зерттеу жүргізу кезінде өзіндік маңызы болды. Ғ.Ө.Серім мақаланың тұжырымдамасына және дұрыс рәсімделуіне елеулі үлес қосып, зерттеу нәтижелерін жинауға және теориялық бөлімдегі ғылыми еңбектерді талдауға үлес қосты. У.С.Серимов пен С.А.Туменбаев талдау нәтижелерін түсіндіруге және тұжырымдамалар жасауға үлестерін қосты. Авторлар мақаладағы сот практикасын талдауға және оның мазмұнын сыни тұрғыдан қайта қарауға бірге үлес қосты. Мақаланың мәтінін жазу, оның мазмұнын талаптарға сәйкестендіру мен жариялау үшін оның соңғы нұсқасын бекіту жұмыстарына Ғ.Ө.Серім үлес келтірді. Авторлардың жұмысы мақаланы жазуға, теориялық және сот практикасына негізделген талдау жүргізуге және зерттеу нәтижесінен белгілі бір тұжырымдар шығаруға бағытталды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 Чикишева Н.А. Презюмирование вины при применении договорной и деликтной ответственности. Власть. 2016. Том 24. № 3. С. 171-178.
- 2 Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 27 желтоқсандағы Азаматтық Кодексі // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_
- 3 Сот шешімі. №4336-23-00-2/279 азаматтық іс. ҚР Жоғарғы Соты. URL: https://drive.google.com/file/d/1VQAA53AyOQS2Tu5bBZJDQ8xIyucETbBZ/view?usp=drive_link
- 4 Сот шешімі. № 4319-22-00-2/538 азаматтық іс. ҚР Жоғарғы Соты. URL: https://drive.google.com/file/d/1lFNy73eHFD34GODNOqdaIvn7MDP_vi3K/view?usp=drive_link
- 5 Сот шешімі. № 4319-20-00-2/1014 азаматтық іс. ҚР Жоғарғы Соты. URL: https://drive.google.com/file/d/1voYTMX3rfWkix4XSPHSGAMkjPWws0VCV/view?usp=drive_link
- 6 Сот шешімі. №4360-22-00-2/924 азаматтық іс. ҚР Жоғарғы Соты. URL: https://drive.google.com/file/d/1g1Sve2xmVwcSAWutknxLL3G8FsbJuFPx/view?usp=drive_link
- 7 Сот шешімі. № 2711-22-00-2/7537 азаматтық іс. ҚР Жоғарғы Соты. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1QS3eVNFsSARmohOvtq8_6wilOd57wOmz?usp=sharing
- 8 Сот шешімі. №2301-22-00-2/2440 азаматтық іс. ҚР Жоғарғы Соты. URL: https://drive.google.com/file/d/1VmWFpFtVN21_4G_b0OHgO4eUJ7zMYUuS/view?usp=drive_link
- 9 Басин Ю.Г. Ответственность за нарушение гражданско-правового обязательства // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1012152
- 10 Булаевский Б.А. Презумпции как средства правовой охраны интересов участников гражданских правоотношений. М: ИнФРА-М. 2013, 240 с.
- 11 Principles of European Tort Law: Text and Commentary. Springer Wien New York, 2005. P. 261

Ғ.Ө. Серім¹, У.С. Серимов², С.А. Туменбаев³

¹Университет имени Сулеймана Демиреля, г. Каскелен, Казахстан

²АО «Казахский университет технологии и бизнеса», г. Астана, Казахстан
gaini.serim@sdu.edu.kz, 7019979191@mail.ru

Практические аспекты установления вины в договорных гражданско-правовых отношениях

Аннотация. Основной задачей гражданско-правового регулирования является обеспечение стабильности гражданского оборота и защиты нарушенных прав физических и юридических лиц. Участники гражданско-правовых отношений, пострадавшие от неисполнения либо ненадлежащего исполнения заключенных договорных обязательств, должны иметь возможность защитить свои права и законные интересы, а также возместить причиненные убытки. В этой связи механизмы защиты нарушенных гражданских прав, установленных в действующем ГК РК, являются важными средствами достижения указанной цели. Цель исследования состоит в обозначении новых подходов к формулированию и установлению вины в договорных гражданско-правовых отношениях. В статье проведен анализ судебных решений по договорным гражданско-правовым отношениям. На основании проанализированных судебных решений установлено, что для многих форм договорной гражданско-правовой ответственности, помимо возмещения причиненного вреда, характерен сокращенный (формальный) состав

правонарушения, состоящий из двух элементов: противоправного действия (бездействия) и вины, и в этом составе вред может не являться обязательным элементом.

Ключевые слова: вина, договорные гражданско-правовые отношения, презумпция виновности.

G.O.Serim¹, U.S. Serimov² S.A.Tumenbayev³

1Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

2«Kazakh University of Technology and Business», Astana, Kazakhstan

gaini.serim@sdu.edu.kz, 7019979191@mail.ru

Practical aspects of establishing guilt in contractual civil law relations

Annotation. The main task of civil law regulation is to ensure the stability of civil circulation and to protect the violated rights of individuals and legal entities. Participants in civil law relations affected by non-fulfillment or improper fulfillment of concluded contractual obligations should be able to protect their rights and legitimate interests, as well as compensate for losses caused. In this regard, the mechanisms for protecting violated civil rights established in the current Civil Code of the Republic of Kazakhstan are important means of achieving this goal. The purpose of the study is to identify new approaches to the formulation and establishment of guilt in contractual civil relations. The article analyzes court decisions on contractual civil law relations. Based on the analyzed court decisions, it was found that for many forms of contractual civil liability, in addition to compensation for damage caused, there is a reduced (formal) composition of the offense consisting of two elements: unlawful action (inaction) and guilt, and in this composition harm may not be an obligatory element.

Keywords: guilt, contractual civil law relations, presumption of guilt.

References

1. Chikisheva N.A. Presumption of guilt in the application of contractual and tort liability. Power. 2016. Volume 24. № 3. S. 171-178.
2. Qazaqstan Respýblikasynyń 1994 jylǵy 27 jeltoqsandaǵy Azamattyq Kodeksi // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_
3. Judgment. No. 4336-23-00-2/279 civil case. Supreme Court of the Republic of Kazakhstan. URL: https://drive.google.com/file/d/1VQAA53AyOQS2Tu5bBZJDQ8xIyyeETbBZ/view?usp=drive_link
4. Court decision. Civil case №4319-22-00-2 / 538. Supreme Court of the Republic of Kazakhstan. URL: https://drive.google.com/file/d/11FNy73eHFD34G0DNOqdaIvn7MDP_vj3K/view?usp=drive_link
5. Court decision. Civil case №4319-20-00-2/1014. Supreme Court of the Republic of Kazakhstan. URL: https://drive.google.com/file/d/1voYTMX3rfWKix4XSPHSGAMkjPWws0VCV/view?usp=drive_link
6. Court decision. Civil case №4360-22-00-2/924. Supreme Court of the Republic of Kazakhstan. URL: https://drive.google.com/file/d/1g1Sve2xmVwcSAWutknxLL3G8FsbJuFPx/view?usp=drive_link
7. Court decision. Civil case №2711-22-00-2/7537 Supreme Court of the Republic of Kazakhstan. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1QS3eVNFsSARmohOvtq8_6wilOd57wOmz?usp=sharing

8. Court decision. Civil case №2301-22-00-2/2440 Supreme Court of the Republic of Kazakhstan. URL: https://drive.google.com/file/d/1VmWFpFtVN21_4G_b0OHgO4eUJ7zMYUuS/view?usp=drive_link

9. Court decision. Civil case. №2301-22-00-2/2440 Supreme Court of the Republic of Kazakhstan. URL: https://drive.google.com/file/d/1VmWFpFtVN21_4G_b0OHgO4eUJ7zMYUuS/view?usp=drive_link

10. Basin YU.G. Otvetstvennost' za narushenie grazhdansko-pravovogo obyazatel'stva // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1012152

11. Bulaevsky B.A. Presumption as a means of legal protection of the interests of participants in civil legal relations. M: InFRA-M. 2013, 240 p.

12. Principles of European Tort Law: Text and Commentary. Springer Wien New York, 2005. P. 261

Сведения об авторе (авторах):

Серім Ғайни Өмірзаққызы – PhD, Сулейман Демирель атындағы Университет, Каскелен қаласы, Қазақстан, тел: + 7 707 193 59 91.

Серимов Умирзак Серимович – заң ғылымдарының кандидаты, «Қазақ технология және бизнес университеті» АҚ, Астана қаласы, Қазақстан, тел: + 7 701 997 91 91.

Туменбаев Сабыр Аширбаевич – құқық магистрі, «Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті» КеАҚ, Алматы қаласы, Қазақстан, тел: +7 777 235 08 55.

Серим Ғайни Омйрзақовна – PhD, Университет им.Сулеймана Демиреля, г. Каскелен, Қазақстан, тел: + 7 707 193 59 91.

Серимов Умирзак Серимович – кандидат юридических наук, АО «Казахский университет технологии и бизнеса», г.Астана, Казахстан, тел: + 7 701 997 91 91.

Туменбаев Сабыр Аширбаевич – магистр права, НАО «Казахский Национальный Университет имени Абая», г.Алматы, Казахстан, тел: +7 777 235 08 55.

Information about the authors:

Serim Gaini Omirzakovna – PhD., Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan, tel: + 7 707 193 59 91.

Serimov Umirzak Serimovich – Candidate of Law, «Kazakh University of Technology and Business», Astana, Kazakhstan, tel: + 7 701 997 91 91.

Tumenbayev Sabyr Ashirbayevich – Master of Law, NAO "Kazakh National University named after Abai", Almaty, Kazakhstan, tel: +7 777 235 08 55.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

МРНТИ 10.63.33

научная статья

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-49-65>

Проблемы правового регулирования платформенной занятости в Республике Казахстан

Е.Н. Нурғалиева*¹, А.С. Баймаханова¹

¹Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

(E-mail: ¹e.nurgalieva47@gmail.com, ²baimahanovaa10@gmail.com)

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы правового регулирования платформенной занятости в Республике Казахстан. В связи с тем, что платформенная занятость в стране находится в стадии становления, не решенными остаются не только вопросы взаимодействия между платформой и всеми лицами, которые участвуют в ее деятельности, но и вопросы адаптации возникающих при этом отношений к реалиям цифровой экономики. Проанализировав акты международных организаций, труды ученых экономистов и правоведов, авторы приходят к выводу о том, что новые нормы Социального и Трудового кодексов недостаточно отражают суть сложившихся отношений при платформенной занятости и бесосновательно устанавливают приоритет гражданского законодательства. Отмечено, что правоотношения, которые при этом складываются, имеют признаки как трудовых, так и гражданско-правовых. Приводится также опыт некоторых стран, закрепивших за платформенными трудящимися статус работников в рамках трудового права. Сделан также вывод о том, что в настоящее время возникает необходимость пересмотра теории традиционных трудовых отношений, законодательно закрепить новые определения понятий как «работник», «работодатель», «трудовые отношения» в целях недопущения ущемления при этом трудовых прав платформенных трудящихся и их прекаризации.

Ключевые слова: платформенные трудящиеся, цифровые платформы, социальная защита, зарубежный опыт.

Поступила: 08.12.2023. Доработана: 25.12.2023. Одобрена: 25.03.2024. Доступна онлайн: 29.03.2024

* Е.Н. Нурғалиева

Введение

В условиях становления цифрового общества с одновременным прогрессом информационных технологий в Республике Казахстан, так же, как и во всем мире, развивается платформенная занятость как показатель трансформации сферы труда, а также развития «экономики по запросу». Широкое развитие и распространение цифровых платформ, по мнению экономистов, обусловлены следующими факторами:

- результатом взаимодействия между новейшими технологиями, позволяющими получать новые знания, новые способы производства и потребления, и человеком;
- усилением возможностей человеческого интеллекта, оснащенного информационно-коммуникационными технологиями (ИКТ), для сохранения управляемости социоприродными системами;
- беспрецедентным ростом связанности рынков труда, экономик и обществ, позволяющих с использованием ИКТ достигать роста производительности труда и распределять занятость среди широкого числа работников, особенно среди молодых и более возрастных категорий работников независимо от места их проживания;
- наличием в странах теневой экономики, побуждающей работников и работодателей использовать возможности платформенной занятости для легализации их деятельности;
- заинтересованностью бизнеса в использовании цифровых и платформенных технологий для увеличения прибыли [1, с.7-8].

Наиболее актуальными международными документами, имеющими общественно-политический характер, являются: Франкфуртская декларация о платформенной работе (2016 г.) [2]; Хартия принципов надлежащей работы платформы (2020 г.) [3]; Доклад Международной Организации Труда (МОТ) «Мировая занятость и социальная перспектива 2021. Роль цифровых трудовых платформ в преобразовании сферы труда» (2021 г.), Проект Директивы Европейского Союза (2020 г.) [5], в которой главный акцент сделан на трудовые права работников, на справедливые условия и безопасность труда, социальную защиту.

В последние годы проблемы платформенной занятости являются объектом исследования как зарубежных, так и российских и казахстанских ученых. Среди российских ученых-правоведов следует назвать научные статьи: Коршуновой Т.Ю., Моцной О.В. «Влияние платформенной занятости на изменение представлений о работнике и работодателе», в которой авторы предлагают пересмотреть устоявшиеся в трудовом праве понятия «работник», «работодатель», «трудовое правоотношение» с учетом влияния технологических факторов на их правовую природу [6]; Серовой А.В. «В поисках концепции правового регулирования платформенной занятости», где сформулированы и научно обоснованы основные положения, необходимые для разработки комплексной и системной нормативной регламентации труда, осуществляемого посредством использования цифровых трудовых платформ [7]; Акманова Д.Р. «Платформенная занятость: проблемы и перспективы законодательного регулирования», где он, отмечая неоднозначный характер правоотношений, возникающих между исполнителями (работниками) и онлайн-платформами, предлагает глубже проводить научно-правовые

исследования в данной сфере в целях установления истинной природы рассматриваемой правовой связи [8]. Из казахстанских ученых следует отметить научные статьи Хасенова М.Х. «Современные подходы к регулированию платформенной занятости» (в двух частях), в которых сделан обзор концепций и исследований по вопросам регламентации деятельности цифровых трудовых платформ. Феномен платформенной занятости, по его мнению, порождает ряд вызовов, связанных с повышенной уязвимостью работников, поскольку использование алгоритмических механизмов контроля и информационная асимметрия свидетельствуют о присутствии в отношениях между платформой и работником власти-подчинения, зависимости работников от платформ. Следовательно, перед государствами стоит задача - обеспечить как социальную защиту, так и баланс между работниками платформ и бизнес-моделью платформенных компаний [9]; Лютова Н. Л. «Платформенная занятость: проект новой Директивы ЕС и нормы России и Казахстана», в которой проводится сравнительный анализ положений проекта Директивы ЕС об улучшении условий труда в рамках платформенной занятости с действующими нормами, законопроектами и судебной практикой двух наиболее экономически развитых государств ЕАЭС – России и Казахстана [10].

Основу нормативно-правовой базы обеспечения занятости населения в Республике Казахстан составляют: Всеобщая декларация прав человека ООН, в ст. 23 которой установлено право каждого человека на труд, на свободный выбор работы, на справедливые и благоприятные условия труда и защиту от безработицы [11]; Конституция Республики Казахстан, в п. 2 ст. 27 которой предусматривает право каждого на условия труда, отвечающие требованиям безопасности и гигиены, на вознаграждение за труд без какой-либо дискриминации, а также социальную защиту от безработицы [12]; Социальный Кодекс Республики Казахстан (далее – СК РК) [13], а также Трудовой Кодекс Республики Казахстан (далее – ТК РК), определяющие правовые основы социальных и трудовых отношений [14].

Некоторые виды занятости, как платформенная занятость, организация субсидированных рабочих мест, добровольное переселение населения для повышения мобильности рабочей силы, организация социальных рабочих мест и др. получили отражение в СК РК. Тем не менее, за рамками правового регулирования остаются ряд других видов занятости, отклоняющихся от утвержденного государством стандарта, в связи с чем предстоит большая работа по исследованию сути различных нестандартных видов занятости и их законодательному регулированию.

Методология

Исследование опирается на анализ международных общественно-политических документов, а также труды экономистов, правоведов, в основном России и Казахстана, занимающихся проблемами платформенной занятости. Применение общенаучных и частных методов правового исследования позволило охарактеризовать негативные и положительные стороны платформенной занятости, выявить наличие признаков традиционного трудового правоотношения, связанного с наемным трудом применительно платформенной занятости.

Результаты и обсуждение

В настоящее время платформенная занятость в Республике Казахстан находится в стадии становления, поэтому не решенными остаются многие вопросы, связанные не только с взаимодействием между платформой и всеми лицами, которые учувствуют в деятельности платформы, но и вопросы адаптации трудовых отношений к реалиям цифровой экономики. Сложность представляет также многообразие новейших видов занятости, не подкрепленных нормативными правовыми актами. При этом отсутствие надлежащей правовой регламентации платформенной занятости приводит к уязвимости прав работников, не имеющих никакой социальной защищенности и иных существенных гарантий, предоставляемых законодательством.

«Платформенная занятость – это форма занятости, при которой организации или отдельные лица используют онлайн-платформы для доступа к другим организациям или частным лицам для решения конкретных проблем или для предоставления определенных услуг в обмен на оплату» [15]. Данное определение Еврофонда мы приводим в связи с тем, что не существует всеобъемлющего и универсального нормативного закрепления определения понятия «платформенная занятость» ни в международном, ни в национальном праве.

На наш взгляд, и это определение не отражает особенности данного вида занятости, поскольку: а) в нем не выделены специфические признаки такой занятости; б) использование онлайн-платформ для решения конкретных проблем без их уточнения, поскольку при платформенной занятости через онлайн-платформы невозможно решить любые проблемы, кроме реализации человеком его способностей трудиться; в) предоставление определенных услуг в обмен на оплату в данном определении предполагает только заработную плату, а не вознаграждение за труд по гражданско-правовому договору, которое также может выплачиваться платформой-работодателем. В связи с этим перед казахстанской наукой трудового права стоит задача – выработать концепцию правовой регламентации платформенной занятости, провести классификацию «работников» и «исполнителей» и самих цифровых трудовых платформ и, исходя из этого, предложить не только новое определение понятия «платформенная занятость», но и в целом новую модель правового регулирования платформенной занятости населения.

Правильно считая платформенную занятость одним из видов, а не форм занятости, Серова А.В. выделяет ее следующие признаки: реализацию человеком его способностей трудиться; личный характер трудовой деятельности, которая осуществляется в отношении третьих лиц; возмездный характер в виде трудового дохода; организация трудовой деятельности посредством трудовой платформы с соблюдением установленных правил пользования ею [7, с. 261].

Законодательное определение понятия «платформенная занятость» содержится в ст. 102 СК РК. В нем отмечается, что «платформенная занятость представляет собой вид деятельности по оказанию услуг или выполнению работ с использованием интернет-платформ и (или) мобильных приложений платформенной занятости» [13]. Недостаток

данного определения заключается в том, что понятие «платформенная занятость» определено через «платформенную занятость», что уже неправильно. Далее, п.2 данной статьи определяет три стороны платформенной занятости: одна сторона – Оператор интернет-платформы – индивидуальный предприниматель или юридическое лицо, оказывающие с использованием интернет-платформы услуги по предоставлению технических, организационных, информационных и иных возможностей с применением информационных технологий и систем для установления контактов и заключения сделок по оказанию услуг и выполнению работ между исполнителями и заказчиками, зарегистрированными на интернет-платформе; другая сторона – заказчик – физическое или юридическое лицо, зарегистрированные на интернет-платформе и размещающие на ней заказ на оказание услуг или выполнение работ; и, наконец, третья сторона – исполнитель – физическое лицо, индивидуальный предприниматель или юридическое лицо, зарегистрированные на интернет-платформе, оказывающие заказчикам услуги или выполняющие работы с использованием интернет-платформ на основании публичного договора [13]. Анализ данной статьи 102 СК РК показывает, что наименование платформы, посредством которой граждане реализуют свое право на свободу труда, отличается от тех, которые даются в работах различных авторов. Так, если в литературе встречаются такие термины, как «цифровые платформы труда», «онлайн-платформы», «цифровые платформы занятости», то казахстанский закон использует термин «Оператор интернет-платформы», хотя более предпочтительным является термин «цифровые трудовые платформы» и по следующим причинам: во-первых, данный термин используется Международной Организацией Труда (МОТ), где Казахстан является ее членом; во-вторых, большинство авторов в основном акцент делают на таком ключевом слове, как «труд», который может принимать различные формы и, в зависимости от нее, может иметь различную правовую регламентацию. В качестве Оператора интернет-платформы ст. 102 СК РК называет «индивидуального предпринимателя» или «юридическое лицо», что не соответствует действительности, поскольку на платформе работник регистрируется и работает без посредника – индивидуального предпринимателя или юридического лица. Платформа используется в качестве основного канала, с помощью которого производители товаров и услуг «находят» друг друга, что позволяет им напрямую, т. е. без каких-либо посредников, алгоритмически осуществлять транзакции или создавать инновационные продукты в современных и традиционных отраслях экономики [16].

Цифровая платформа как «цифровой посредник» бывает двух видов: «цифровой работодатель» и «маркетплейс». Самыми популярными трендами в Казахстане для розничной торговли товарами, услугами и работами являются маркетплейсы: Kaspi.kz, Avita.kz, Wildberries.kz, Airastana.com, Sulpak.kz, Olx.kz, Glovoapp.com, Chocotravel.com, Tickets.kz, Kolesa.kz, Arbus.kz, Magnum.Co., Ozon.kz и др. Главные особенности площадок-маркетплейсов – наличие множества продавцов и конкуренция товаров и цен.

«Цифровой работодатель» - это информационная система, которая не обладает самостоятельной правосубъектностью, имеет функцию алгоритмического контроля по предоставлению информации о предлагаемых работах и услугах, их характеристиках,

обеспечению взаимодействия между работниками и работодателями, являющимися операторами данной информационной системы и контрагентами данных работодателей [7, с.262]. Третью сторону ст. 102 СК РК называет «исполнителями» [13], что, на наш взгляд, неправильно, поскольку при этом исключается всякая возможность доказать наличие трудовых отношений в определенных условиях. Так, в части второй п.3 ст. 102 СК РК отмечается, что взаимоотношения между Оператором и заказчиком, а также исполнителем регулируются в соответствии с Гражданским Кодексом Республики Казахстан (далее – ГК РК) [13]. И эта запись не дает возможности выбора сторонами договора оформления отношений в качестве трудовых, а наоборот, только в качестве гражданско-правового договора, независимо от фактического характера отношений и наличия явных признаков трудовых отношений согласно трудовому законодательству. Эти опасения высказывал еще до принятия СК РК Лютов Н. Л. Он отмечал, что такой подход не только противоречит трудовому законодательству и Рекомендации МОТ №198, но и несет в себе угрозу закрепления бесправного положения трудящихся онлайн-платформ. Это ухудшает положение некоторых категорий работников, несет угрозу стабильности устойчивого экономического развития государства, а также представляет собой потенциальный очаг социальной стабильности [10]. Справедливости ради следует сказать, что в этой ст. 102 СК РК есть п.4, где говорится о том, что в случае привлечения исполнителем - юридическим лицом работников для оказания услуг и выполнения работ с использованием интернет-платформ и (или) мобильных приложений платформенной занятости трудовые отношения с ними оформляются в соответствии с Трудовым Кодексом Республики Казахстан [13]. В целях развития этого положения в ТК РК введена новая статья 146-1 «Особенности регулирования труда работников, нанимаемых индивидуальным предпринимателем или юридическим лицом, осуществляющими деятельность с применением интернет-платформ и (или) мобильного приложения платформенной занятости» [14.] В данной статье речь идет о тех случаях, когда заключается именно трудовой договор, а не о фактических обстоятельствах, когда в отношениях между «цифровым работодателем» и работником имеются признаки трудовых отношений, которые следует еще доказать. Таким образом, все перечисленные новеллы, внесенные в указанные кодексы не формируют, к сожалению, правовую основу платформенной занятости, являются точечными дополнениями, внесенными без учета зарубежного опыта, а также имеющихся в литературе различных концепций и исследований ученых и практиков по вопросам регламентации деятельности цифровых трудовых платформ. Учитывая, что отсутствие надлежащей правовой регламентации деятельности цифровых платформ занятости способствует повышению уязвимости трудовых прав работников, законодателю следовало бы более внимательно и основательно подойти к решению данной проблемы.

В настоящее время имеют место следующие вызовы: алгоритмическое управление и контроль, снижающие роль человеческого фактора в управлении; отсутствие или недостаток информации о механизме работы платформы и используемых в них алгоритмах; отсутствие переговорного процесса в установлении условий труда, хотя платформы побуждают работников стать их партнерами; отсутствие социальной

защищенности платформенных работников; сохранение уязвимости в вопросах безопасности и охраны труда [9, с. 42].

При платформенной занятости между сторонами возникают отношения, не похожие на традиционную модель трудовых отношений, поскольку при этом меняются стандартные условия труда и вид занятости носит неустойчивый характер. Уязвимость, по мнению экономистов, содержится в самой сути модели гиг-экономики, которая не предполагает ответственность «цифрового работодателя» перед работником, не являющимся наемным. Независимые подрядчики, к которым можно отнести гиг-работников, не являются сотрудниками по найму. Налоги с заработной платы не удерживаются, на субъекты отношений не распространяются правила, применяющиеся к традиционному работнику [17, с.916]. Получение доступа к работе предполагает согласие работника с условиями платформы без предварительных переговоров и эти условия содержатся в действующих в России положениях «О независимых подрядчиках» и «Самостоятельно занятых лицах», согласно которым работник не является наемным, и платформа не обязана обеспечивать ему социальную защиту [1, с.11]. Несмотря на многочисленные высказывания экономистов, отстаивающих в условиях цифровой экономики основной тезис традиционных трудовых отношений о том, что «свобода от хозяйской власти работодателя оборачивается отказом от повышенной социальной защищенности работников», имеются многочисленные работы ученых-правоведов, доказывающих обратное и призывающих к необходимости адаптации трудовых отношений к реалиям цифровой экономики в целях установления социальной ответственности «цифрового работодателя» (см. ссылки 6, 7, 8, 9, 10, 19).

Вычленив признаки неустойчивой занятости, Бобков В.Н. и Черных Е. А. правильно предлагают развитие платформенной занятости направить на реализацию ее преимуществ и предотвращение угроз [1]. Многие в этом направлении уже сделано международными организациями. Так, Европарламентом в июне 2020 года одобрен Проект Директивы ЕС «Об улучшении условий труда в рамках платформенной занятости», в котором отмечается, что платформенный труд может быть реализован в качестве трудовых, либо гражданско-правовых, путем обеспечения прозрачности, добросовестности и подконтрольности алгоритмического управления при одновременном поддержании условий для устойчивого развития цифровых трудовых платформ. Центральным в этом проекте является обеспечение трудящихся социальной защитой и установление опровержимой презумпции трудовых отношений между работниками и платформами. В нем также дан список критериев контроля для определения платформы работодателем [18].

В законодательстве и судебной практике государств-членов Европейского Союза, Великобритании и некоторых штатов США платформенные работники признаются «лицами, подобными работникам» или «зависимыми самозанятыми», поскольку в правоотношениях с ними просматриваются такие существенные признаки трудовых отношений, как экономическая зависимость, элементы субординации и др. Тем самым признается возможность распространения на указанных лиц всех или некоторых норм трудового законодательства [19,с.12]. В то же время следует признать, что при

платформенной занятости работа не оформляется с помощью договора, лица получают лишь информацию о необходимости оказания услуги, и в трудовых отношениях с платформой не состоят, следовательно, не обладают определенным правовым статусом. Тем не менее, работа на основе платформ остается довольно привлекательной, так как лица, работающие на платформе, обладают значительной самостоятельностью в выполнении порученных им заданий, а также не ограничены режимом рабочего времени и правилами внутреннего трудового распорядка [6.с.80].

В Республике Казахстан трудовая деятельность, осуществляемая посредством онлайн-платформ, регулируется, как видно из ст. 102 СК РК, нормами гражданского законодательства и практически не подвергается императивному воздействию со стороны государства, в связи с чем смело можно считать наличие в этой занятости граждан неустойчивого характера отношений, подверженного прекаризации.

Практика государств-членов ЕС в настоящее время показывает, что не все страны признают отношения платформенной занятости трудовыми. Общей тенденцией является предоставление работникам попыток реклассифицировать их в качестве наемных работников. И такая тенденция объясняется тем, что многие платформенные трудящиеся оказываются в зависимой ситуации по отношению к платформам. К тому же многие работники платформ являются самозанятыми, осуществляют различные виды деятельности, и это также обуславливает необходимость реклассификации в каждом конкретном случае. Хотя существует множество законодательных актов, касающихся работы платформ, национальные меры разнообразны и развиваются неравномерно [20].

В Казахстане с 1 июля 2023 г. запущен пилотный проект по платформенной занятости, целью которого является вовлечение занятых посредством интернет-платформ в систему социального обеспечения. Соответствующее Соглашение подписано с интернет-платформой – «Яндекс.такси». В рамках пилотного проекта регистрацию в качестве ИП (индивидуального предпринимателя) можно будет пройти прямо на партнерской интернет-платформе. В последующем предприниматель освобождается от самостоятельных расчетов и уплаты налогов, поскольку это занега будет делать интернет-платформа. Если гражданин таким образом будет исполнять налоговые обязательства, то он получит социальные гарантии и доступ к медицинскому обслуживанию. И такое положение самозанятых говорит об его промежуточном положении между субъектом предпринимательской деятельности и наемным работником с определенными гарантиями в части пенсионного и медицинского обеспечения [21]. В такой трудовой деятельности самозанятого отсутствует предпринимательский риск, хотя и самозанятый, и предприниматель прилагают свой труд для получения дохода. Труд самозанятого не имеет многих элементов предпринимательской деятельности, в частности, не направлен на получение прибыли, поэтому можно считать, что укладывается в схему взаимодействия работодателя и работающего по основному месту работы и по совместительству. Более того, его статус, по мнению Черных И. В., следует считать прекаризованным в силу переложения на него многих социальных рисков, которые обычно несет работодатель [22].

На наш взгляд, проводимый пилотный проект в большой мере направлен на реализацию фискальных интересов государства, а не на обеспечение социальной защищённости работников «Яндекс.такси». О том, к чему приведет такое промежуточное положение самозанятых – индивидуальных предпринимателей, подробно раскрыто Серовой А.В. на примере законодательства России [7, с.263-265].

Международный опыт включения платформенных трудящихся в систему социальных гарантий

п\п	Страна	Нормативные правовые акты	Социальные гарантии
1	Италия	Закон №128// 2019	Закон регулирует деятельность работников, труд которых организован с помощью цифровых платформ. Особенность данного закона заключается в том, что в нем установлен комплекс мер по охране труда самозанятых курьеров. Так, предусмотрены: а) обязательная письменная форма контрактов; б) возможность заключения социальными партнерами коллективного Соглашения с обязательным установлением размеров оплаты труда; в) доплаты за работу в ночное время, праздничные дни и в дни неблагоприятных погодных условий. Следовательно, самозанятые курьеры классифицируются в качестве наемных работников, имеющих полный доступ к социальной защите.
2	Франция	Закон от 24.12.2019 г.	Данным законом внесены существенные изменения в Трудовой Кодекс Франции, часть седьмая «Положения об отдельных профессиях и видах деятельности» дополнена разделом 4, посвященном регулированию труда платформенных работников. Включена новая глава «Социальная ответственность платформ», которая касается водителей такси и курьеров. Такая ответственность платформ наступает в случаях, если платформа сама определяет характеристику предоставляемых услуг и проданных товаров, а также устанавливает цену.
3	Южная Корея	Закон «О безопасности и гигиене труда» с дополнениями в 2019 г.	В данный закон дополнительно включены работники платформ в качестве субъектов, чей труд нуждается в защите. С 1 июля 2021 г. зависимые самозанятые, застрахованные от несчастных случаев на производстве, получают компенсацию в случае травм на производстве; с 1 января 2022 г. самозанятые получают премии по страхованию от безработицы, а также по страхованию от несчастных случаев на рабочем месте, если страхование осуществляется работником и платформой в равных долях.

4	Индия	Кодекс социального обеспечения (2020 г.)	Создаются федеральные и региональные фонды социального обеспечения для гиг-работников, платформенных работников, а также самозанятых и работающих на дому.
5	Китай	С 2017 г.	Платформа Didi производит страхование от несчастных случаев, а также вводит стандартную медицинскую страховку. Водители могут включиться в страхование добровольно. Другая программа – Care Protection покрывает страхование от несчастных случаев, расходы по ней несет Didi. Имеются коммерческие программы страхования для водителей, работающих полный день. В эту систему включены страхование: от смерти, в результате несчастного случая, от травм и инвалидности; стандартное медицинское страхование, страхование от простоя, травм третьих лиц и потери имущества. - 21% работников платформ, занятых полный рабочий день, вступили в профсоюзы.
6	Испания	9.03.2021 г.	Правительство Испании и социальные партнеры заключили Соглашение «О трудовых правах платформенных трудящихся», в котором они признаются наемными работниками, включая доступ к социальным услугам.
7	Россия	С 2019 г. С 25 апреля 2023 г. В настоящее время в Государственной Думе рассматривается проект нового закона «О занятости населения»	Введен специальный налоговый режим «налог на профессиональный доход». Подписана Хартия о принципах развития платформенной занятости в России; создан Совет цифровых платформ при Российском союзе промышленников и предпринимателей. Этим Законом вводится новое понятие «платформенная занятость», для самозанятых предусматривается пособие по безработице; путем введения добровольного страхования платформенных работников намечается увеличение числа застрахованных граждан.

Таблица показывает, что из всех приведенных в ней стран только во Франции и в Италии сделано многое для платформенных работников, особенно для самозанятых курьеров (Италия), водителей такси и курьеров (Франция), работа которых классифицируется как наемный труд со всеми вытекающими из этого социальными гарантиями. В Китае отдельные платформы производят медицинское страхование, страхование от несчастных случаев, расходы по которым в ряде случаев несет сама платформа, в других случаях – применяется смешанная форма страхования, когда

часть расходов несет платформа, а другую часть – работники платформы. Коммерческое страхование в Китае распространяется очень медленно в виду высокой ставки взносов и трудностей с урегулированием претензий. Неплохо обстоят дела в Испании, где путем коллективных переговоров добились признания платформенных трудящихся наемными работниками, которые имеют право претендовать на социальные гарантии, предусмотренные трудовым законодательством. Несмотря на подписание Хартии о принципах развития платформенной занятости, создание Совета цифровых платформ, в России не предусматриваются социальные гарантии для платформенных работников. Эти органы призваны только информировать исполнителей об имеющихся в целом в стране социальных гарантиях, предоставлять равные условия доступа на платформы, вырабатывать рекомендации по регулированию деятельности платформ. Применение «Налога на профессиональный доход» не предусматривает никаких социальных гарантий. Такие гарантии могут быть только в случаях, когда работники сами вносят добровольные взносы. В 2020 году некоторые сервисы в партнерстве со страховой компанией начали эксперимент по предоставлению социальных гарантий (больничных, страховок).

Пока российские и казахстанские ученые рассуждают о пересмотре таких традиционных понятий, как «работник», «работодатель», «трудовое правоотношение», в целях адаптирования их к цифровой экономике, во Франции без никаких научных обоснований внесены существенные изменения в ТК, предусматривающие социальную ответственность платформ.

Заключение

Высокие темпы цифровизации обусловили распространение во всем мире, в том числе и в Казахстане, платформенной занятости. В трудовом законодательстве стран, применяющих труд платформенных работников, окончательно не определен правовой статус этих работников. Не является единообразной и судебная практика, в связи с чем приходится ориентироваться на материалы МОТ, Евросоюза, а также на труды экономистов и правоведов, исследовавших различные аспекты платформенной занятости. Анализ литературы показывает, что основные дискуссии среди ученых ведутся относительно субъектного состава общественных отношений по платформенной занятости, в частности, их отраслевой принадлежности. Мы придерживаемся позиции ученых, выделяющих специфические признаки платформенной занятости и считающих, что труд через онлайн-платформы достаточно разнообразен и далеко не все виды такой деятельности отвечают статутным признакам трудовых отношений. В настоящее время основу нормативной базы их деятельности в Казахстане составляет гражданское законодательство, о чем свидетельствуют новые нормы СК РК и ТК РК. Не соглашаясь с таким односторонним решением законодателя, отметим, что в настоящее время возникает необходимость адаптировать традиционные трудовые отношения к реалиям цифровой экономики, законодательно закрепить новые определения таких понятий, как «работник», «работодатель» и «трудовые отношения» в целях недопущения ущемления трудовых прав платформенных трудящихся. Необходимо при этом использовать и

зарубежный опыт, где платформенные работники представлены «лицами, подобные работникам», на которых возможно распространение всех или некоторых норм трудового законодательства.

Суммируя вышеизложенное, следует признать:

Во-первых, в Республике Казахстан так же, как и во всем мире происходит трансформация сферы труда, обусловленная проникновением в нее новейших технологий. Платформенная занятость как один из видов занятости находится в стадии становления, в связи с чем остаются не решенными вопросы, связанные с взаимодействием между платформой и лицами, которые участвуют в различных видах деятельности через онлайн-платформы, а также с обеспечением социальной защиты лиц, реализующих свое право на свободу труда посредством «цифрового работодателя».

Во-вторых, всеобъемлющего и универсального нормативного закрепления понятия «платформенная занятость» ни в международном, ни в национальном праве не существует. Определение данного понятия в казахстанском законодательстве, в частности, Социальном Кодексе Республики Казахстан также не учитывает сути подобной занятости, при которой возникают отношения различной отраслевой принадлежности. Определив взаимоотношения между Оператором и заказчиком, также исполнителем в качестве гражданско-правовых, Социальный Кодекс РК исключает всякую возможность доказать наличие трудовых отношений в определенных условиях. Такой подход не только противоречит трудовому законодательству и Рекомендациям МОТ №198, но и закрепляет бесправное положение трудящихся онлайн-платформ.

В третьих, новеллы, внесенные в СК РК и ТК РК в 2023 году, не создают правовую основу платформенной занятости, являются точечными дополнениями, сформулированными без учета ни сложившейся в практике развитых стран законодательной регламентации платформенной занятости, ни рекомендаций международных организаций.

В четвертых, отсутствие надлежащей правовой регламентации деятельности цифровых платформ занятости способствует повышению уязвимости трудовых прав работников, их прекаризации, в связи с чем предлагаем законодателям с участием ученых выработать концепцию правовой регламентации платформенной занятости с учетом необходимости реализации ее преимуществ с одновременным обеспечением трудящихся защитной функцией и установлением опровержимой презумпции трудовых отношений между работниками и платформами.

В-пятых, внедрение новых технологий в сферу занятости населения не должно ущемлять социально-трудовые права цифровых трудящихся. И это требует также установления законодательных запретов и ограничений, сдерживающих «цифровых работодателей» от «эйфории» цифровой экономики.

Вклад авторов.

Вклад Нургалиевой Е.Н.:

1. Литературный обзор: ею был проведен обширный обзор академических статей, научных исследований и юридических материалов по теме трудового права, чтобы обеспечить статью актуальными и достоверными данными.

2. Анализ законодательных изменений: автор тщательно изучила недавние изменения в трудовом законодательстве, проведя анализ новых законов, постановлений и решений судов. Она выделила ключевые аспекты, которые следует рассмотреть в статье.

3. Разработка теоретического каркаса: на основе литературного обзора и анализа законодательных изменений Нургалиева Е.Н. разработала теоретический каркас статьи, определив ключевые понятия, проблемы и направления дальнейшего исследования.

Вклад Баймахановой А.С.:

1. Эмпирический анализ: она провела анализ практической реализации законодательных изменений в сфере трудового права, проанализировав случаи из судебной практики и опыт предприятий, чтобы оценить реальные последствия новых норм.

2. Примеры из практики: автор привнес в статью конкретные примеры из своей практики, чтобы иллюстрировать теоретические аспекты и подкрепить аргументацию реальными случаями.

3. Разработка рекомендаций: на основе своего опыта и анализа эмпирических данных, Баймаханова А.С. предложил практические рекомендации для предприятий и юридических лиц, которые могут столкнуться с последствиями изменений в трудовом законодательстве.

Оба автора внесли свой вклад в обсуждение результатов и формулирование выводов статьи, обеспечивая тем самым баланс между теорией и практикой, а также обеспечивая её ценность для академического и практического сообщества.

Список литературы

1. Бобков В.Н., Черных Е.А. Платформенная занятость: масштабы и признаки неустойчивости // Мир новой экономики. 2020. №14 (2). - С. 6-15.

2. Frankfurt Paper on Platform-Based Work: Proposals for platform operators, clients, policy makers, workers, and worker organizations (2016) [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.igmetall.de/download/20161214_Frankfurt_Paper_on_Platform_Based_Work_EN_b939ef89f7e5f3a639cd6a1a930feffd8f55cecb.pdf. – Date of access: 15.10.2023.

3. The Charter of Principles for Good Platform Work (2020) [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.weforum.org/reports/the-charter-of-principles-for-good-platform-work>. – Date of access: 24.11.2023.

4. World Employment and Social Outlook 2021: The role of digital labour platforms in transforming the world of work. International Labour Office – Geneva: ILO, 2021. – 283 p.

5. Proposal for Directive of the European Parliament and of the Council on improving working conditions in platform work. [Electronic resource]. - URL: https://edps.europa.eu/data-protection/our-work/publications/comments/proposal-directive-european-parliament-and-council_en (Data of access: 26.10.2023)

6. Коршунова Т. Ю., Мощная О.В. Влияние платформенной занятости на изменение представлений о работнике и работодателе // Ежегодник трудового права. 2020. №12. С. 76–91.
7. Серова А. В. В поисках концепции правового регулирования платформенной занятости // Вестник Томского университета. - 2022. №477. - С. 260–268.
8. Акманов Д.Р. Платформенная занятость: проблемы и перспективы законодательного регулирования/ [Электрон. ресурс] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/platformennaya-zanyatos-problemy-i-perspektivy-zakonodatelnogo-regulirovaniya/viewer> (дата обращения 11.10.2023).
9. Хасенов М.Х. Современные подходы к регулированию платформенной занятости (в двух частях) // Трудовое и социальное право. - №3 (43) 2022. С. 42–45; №4 (44). 2022. С.46-50.
10. Лютов Н.Л. Платформенная занятость: проект новой Директивы ЕС и нормы России и Казахстана // Закон. 2022. №10. С. 72-81.
11. Всеобщая декларация прав человека: принята Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 1948 г. / [Электрон. ресурс] URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml (дата обращения 15.10.2023).
12. Конституция Республики Казахстан / [Электрон. ресурс] URL: https://www.akorda.kz/ru/official_documents/constitution (дата обращения 08.11.2023).
13. Социальный Кодекс Республики Казахстан / [Электрон. ресурс] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2300000224> (дата обращения 10.11.2023).
14. Трудовой Кодекс Республики Казахстан / [Электрон. ресурс] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414> (дата обращения 10.11.2023).
15. Еврофонд Eurofound / [Электрон. ресурс] URL: <https://www.eurofound.europa.eu/en/european-industrial-relations-dictionary/platform-work> (дата обращения 05.12.2023).
16. Будущее экономики России: роль цифросферы. Вызовы, угрозы, решения. М., 2018. С. 117-121.
17. Янченко Е.В. Гиг-экономика: риски прекаризации занятости // Экономика труда. Том 9. 2022. №5 С. 909-926.
18. Commission proposals to improve the working conditions of people working through digital labour platforms (2021) [Electronic resource]. – Mode of access: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_6605. – Date of access: 24.11.2023.
19. Томашевский К. Л. Платформенная занятость: между трудовым, гражданским и налоговым правом // Юстиция Беларуси. 2021. №8. С. 10–15.
20. Работники платформ и социальное обеспечение: последние события в Европе. 2023, 2 ноября / [Электрон. ресурс] URL: <https://www.issa.int/ru/analysis/platform-workers-and-social-security-recent-developments-europe> (дата обращения 24.11.2023г.).
21. Чесалина О.В. К вопросу о незаблестности правового статуса работника и правового статуса самозанятого лица // Трудовое право в России и за рубежом. 2020. №1. С. 24–27.
22. Черных Н. В. Труд самозанятых – новая ли форма нетипичной занятости? // Актуальные проблемы российского права. 2021. - Т.16. №2. С. 98–108.

Е.Н. Нурғалиева¹, А.С. Баймаханова²

¹*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан*

²*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан*

Қазақстан Республикасындағы платформалық жұмыспен қамтуды құқықтық реттеу мәселелері

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасында платформалық жұмысты құқықтық реттеу мәселелері қарастырылған. Мемлекетте платформалық жұмыспен қамтудың дамуы алғашқы кезеңде болғандықтан, платформа мен оның жұмыскерлері арасындағы байланыстың бірқатар шешімін таппаған. Халықаралық ұйымдардың актілерін, экономика және құқық саласындағы ғалымдардың еңбектерін зерттей келе, мақала авторлары мынадай қорытындыға келді: Әлеуметтік және Еңбек кодекстердің жаңа нормалары платформалық жұмыста пайда болған қарым-қатынастарды толық ескермей, Азаматтық кодекстің басымдығын алға тартады. Ал, іс жүзінде қарым-қатынастар еңбек және азаматтық қарым-қатынастар сипатында болады. Платформалық жұмыскерлердің мәртебесін еңбек құқығы аясында бекіткен шетел мемлекеттерінің тәжірибесі көрсетілген. Одан басқа мынадай қорытынды жасалған: бүгінгі күні әдеттегі еңбек қарым-қатынастарын цифрлық экономикаға бейімдеп, «жұмыскер», «жұмыс беруші», «еңбек құқықтық қарым-қатынастар» түсініктерін қайта қарау керектігі айтылған. Өйткені платформадағы жұмыскерлердің еңбек құқығын бұзудың алдын алу мақсаты басымдылыққа ие.

Түйін сөздер: платформалық жұмыскерлер, цифрлық платформалар, әлеуметтік қорғау, шетел тәжірибесі.

Y.N. Nurgaliyeva¹, A.S. Baimakhanova²

¹*L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

²*L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

Problems of legal regulation of platform employment in the Republic of Kazakhstan

Abstract. The article discusses the problems of legal regulation of platform employment in the Republic of Kazakhstan. Since platform employment in the country is in its infancy, not only the issues of interaction between the platform and all persons who participate in its activities remain unresolved, but also the issues of adapting labor relations to the realities of the digital economy. Having analyzed the acts of international organizations, and the works of academic economists and lawyers, the authors conclude that the new norms of the Social and Labor Codes do not sufficiently consider the existing relations in platform employment and groundlessly establish the priority of civil legislation. It is noted that the legal relations that develop in this case have characteristics of both labor and civil law. The experience of some countries that have managed to secure the status of workers within the framework of labor law for platform workers is also presented. It is also concluded that at present there is a need to adapt labor relations to the realities of the digital economy, to also legislate the concepts of “employee”, “employer”, and “labor relations” to prevent the infringement of the labor rights of platform workers.

Keywords: platform workers, digital platforms, social protection, foreign experience.

References

1. Bobkov V.N., Chernykh E.A. Platformenaya zanyatost': masstaby b priznaki neustoichivosti // Mir novoi ekonomiki. 2020. #14 (2). 6-15 [in Russian]
2. Frankfurt Paper on Platform-Based Work: Proposals for platform operators, clients, policymakers, workers, and worker organizations (2016) [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.igmetall.de/download/20161214_Frankfurt_Paper_on_Platform_Based_Work_EN_b939ef89f7e5f3a639cd6a1a930feffd8f55cecb.pdf. – Date of access: 15.10.2023.
3. The Charter of Principles for Good Platform Work (2020) [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.weforum.org/reports/the-charter-of-principles-for-good-platform-work>. – Date of access: 24.11.2023.
4. World Employment and Social Outlook 2021: The role of digital labour platforms in transforming the world of work. International Labour Office – Geneva: ILO, 2021. – 283 p.
5. Proposal for Directive of the European Parliament and of the Council on improving working conditions in platform work. [Electronic resource]. - URL: https://edps.europa.eu/data-protection/our-work/publications/comments/proposal-directive-european-parliament-and-council_en (Data of access: 26.10.2023)
6. Korshunova T. Yu., Motsnaya O.V. Vliyaniye platformennoi zanyatosti yf izmeneniye predstavleniy o rabotnike i rabotodatele // Ezhegodnik trudovogo prava. 2020. #12.76–91[in Russian]
7. Serova A.V. V poiskah koncepcii pravovogo regulirovaniya platformennoi zanyatosti // Bulletin of Tomsk University. - 2022. №477. - 260–268 [in Russian]
8. Akmanov D.R. Platformenaya zanyatost': problem i perspectiva pravovogo regulirovaniya / [Electronic resource] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/platformennaya-zanyatos-problemy-i-perspektivy-zakonodatelnogo-regulirovaniya/viewer> (Data of access 11/10/2023) [in Russian]
9. Khasenov M.H. Modern approaches to the regulation of platform employment (in two parts) // Labor and social law. - №3 (43) 2022. Pp. 42-45; №4 (44). 2022. pp.46-50
10. Lyutov N.L. Platformenaya zanyatost': proekt novoi Direktivy ES I normy Rossii I Kazakhstana // Pravo. 2022. No. 10. 72-81 [in Russian]
11. The Universal Declaration of Human Rights: adopted by the UN General Assembly on December 10, 1948 / [Electron. resource] URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml (accessed 10/15/2023)
12. The Constitution of the Republic of Kazakhstan / [Electronic. resource] URL: https://www.akorda.kz/ru/official_documents/constitution (accessed 08.11.2023)
13. Social Code of the Republic of Kazakhstan / [Electronic. resource] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2300000224> (date of application 10.11.2023)
14. Labor Code of the Republic of Kazakhstan / [Electronic. resource] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414> (accessed 10.11.2023)
15. Eurofound Eurofound / [Electronic. resource] URL: <https://www.eurofound.europa.eu/en/european-industrial-relations-dictionary/platform-work> (accessed 05.12.2023)
16. The future of the Russian economy: the role of the digital sphere. Challenges, threats, solutions. М., 2018. pp. 117-121
17. Yanchenko E.V. Gig – economics: risks of precarization of employment // Labor economics. Volume 9. 2022. №5 pp. 909-926 [in Russian]

18. Commission proposals to improve the working conditions of people working through digital labour platforms (2021) [Electronic resource]. – Mode of access: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_6605. – Date of access: 24.11.2023.

19. Tomashevsky K. L. Platformenaya zatyatost': mezhdru trudovym, grazhdanskim I nalogovym pravom // Yusticiya Belarusi. 2021. №8.10–15 [in Russian]

20. Platform workers and social security: recent developments in Europe. 2023, November 2 / [Electronic resource] URL: <https://www.issa.int/ru/analysis/platform-workers-and-social-security-recent-developments-europe> (date of appeal 24/11/2023)

21. Chesalina O.V. On the question of the inviolability of the legal status of an employee and the legal status of a self-employed person // Labor law in Russia and abroad. 2020. №1. pp. 24–27

22. Chernykh N. V. Trud samozanyatyh – novaya forma netipichnoy zanyatosti? // Actualnye problems Rossiiskogo prava. 2021. - vol.16. No.2. 98-108 [in Russian]

Авторлар жөніндегі мәліметтер:

Нұрғалиева Е.Н. – з.ғ.д., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті конституциялық және азаматтық құқық кафедрасының профессоры, Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан., эл.поштасы: e.nurgalieva47@gmail.com

Баймаханова А.С. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты, Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан., эл.поштасы: baimahanovaa10@gmail.com

Сведения об авторах:

Нурғалиева Е.Н. – д.ю.н., профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Казахстан, Астана, ул. Сатпаева, 2, email: e.nurgalieva47@gmail.com.

Баймаханова А.С. – докторант, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Казахстан, Астана, ул. Сатпаева, 2, email: baimahanovaa10@gmail.com.

Information about authors:

Nurgaliyeva Y.N. – Doctor of law, professor of the Department of Constitutional and Civil Law of Eurasian National University, 2 Satpayev str., Astana, Kazakhstan, email: e.nurgalieva47@gmail.com

Baimakhanova A.S. – PhD student of L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satpayev str., Astana, Kazakhstan. email: baimahanovaa10@gmail.com

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

XҒТАР 10.21.51

Ғылыми мақала

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-66-80>

Қазақстан Республикасында «жасыл» мемлекеттік сатып алу институтын дамытудың заңнамалық негіздері

А.А. Мұқашева¹, Т.К. Нурекешов^{*2}, Е.М. Айтказин²

¹ «Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» КеАҚ, Астана, Қазақстан

² «Alikhan Bokeikhan University» білім беру мекемесі, Семей, Қазақстан

(E-mail: ¹anarabai@mail.ru, ²talapzk@bk.ru, ³aytkazin1805@mail.ru)

Аңдатпа. Ғылыми мақалада экологиялық өлшемшарттарды ескере отырып мемлекеттік қажеттіліктер үшін сатып алуды жүзеге асырудың немесе «жасыл» мемлекеттік сатып алу институтының елімізде жұмыс істеуінің құқықтық негіздеріне шолу жасалған. Мемлекеттік сатып алулар кезінде экологиялық өлшемшарттардың пайдаланылу тұрғысынан шолу жасау арқылы оның іс жүзінде қолданылуына баға беру мақсатында мақала авторлары қолданыстағы заңнамаға талдау жүргізген және талқыланып жатқан жаңа заң жобасын ескере отырып аталған институттың елімізде дамуына байланысты болжамдар жасаған. Оның толыққанды іске қосылуы үшін қажет заңнамалық қамтамасыз ету жолдары талқыланып. Шет елдердегі сәтті тәжірибелер қарастырылған.

Мақалада қойылған мақсат елімізде мемлекеттік сатып алу саласын реттейтін қолданыстағы заңнамаға экологиялық өлшемшарттардың пайдаланылу тұрғысынан шолу жасау арқылы оның іс жүзінде қолданылуына баға беру, сонымен қатар жалпы «жасыл» мемлекеттік сатып алу институтын заңнамалық қамтамасыз ету мүмкіндіктеріне талдау жасау болып табылады.

Мақала авторлары «жасыл» мемлекеттік сатып алулар экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, экологиялық жағдайды жақсартудың маңызды құралы болып табылатындығын ескере келе, елімізде аталған институтты енгізу маңызды қажеттілік деген түйінге келеді. Алайда, ол үшін, авторлардың пікірінше мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыру кезінде экологиялық талаптар мен шарттардың нақты құқықтық тәртібі бекітілуі қажет. Қабылдануы тиіс жаңа заң мен жалпы салаға енгізіліп жатқан өзгерістер елдегі «жасыл» мемлекеттік сатып алу институтының сәтті іске қосылуы үшін маңызды өзгерістер. Дегенмен, негізгі заңмен бірге бекітілуі тиіс ережелердің де сапалы болуы аса маңызды қажеттілік болып табылады.

Түйін сөздер: «жасыл» мемлекеттік сатып алулар, экологиялық өлшемшарттар, конкурс, тұрақты мемлекеттік сатып алу, экология, экологиялық таңбалау, өнім беруші.

Түсті: 10.01.2024 Жөнделді: 22.01.2024 Мақұлданды: 25.03.2024 Онлайн қолжетімді 29.03.2024

* хат-хабарларға арналған автор

Кіріспе

Соңғы жылдардағы жаһандық климаттың өзгеруі, ауаның, топырақ пен судың ластануы, табиғи ресурстардың сарқылуы бүкіл әлемде үлкен алаңдаушылық тудыруда. Бұл мәселелерді шешу үшін халықаралық қауымдастық, сонымен қатар әр мемлекет өз бетінше көптеген шаралар қабылдап келеді. Мемлекеттік саясат пен экономика осы экологиялық қауіпсіздік бағытына бұрылуда. Бүгінгі күні табиғи ресурстарды үнемді пайдалану мен қолайлы ортаны сақтау, елдің экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету және азаматтардың денсаулығын қорғау мемлекеттік органдар мен жалпы қоғамның алдында тұрған ең маңызды міндеттердің біріне айналғаны анық.

Аталған міндеттерді іске асыру тәсілдерінің бірі - экологиялық өлшемшарттарды ескере отырып, мемлекеттік қажеттіліктер үшін сатып алуды жүзеге асыру болып табылады. Себебі, бюджет қаражатының едәуір бөлігі жыл сайын нақты осы мемлекеттік сатып алуға жұмсалады және бұл аз қаражат емес. Республикадағы мемлекеттік сатып алулар орта есеппен жалпы ішкі өнімнің 13%-нан 20%-на дейін құрайды, мамандардың пікірінше бұл елдегі экологиялық жағдайдың жақсаруына елеулі үлес қоса алады [1].

Елімізде мемлекеттік сатып алуға қатысты жаңа заң жобасы талқыланып жатқаны белгілі [2]. Мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік компаниялардың сатып алуларына экологиялық талаптарды енгізу жоспарлануда. Яғни, басқаша айтқанда, экологиялық таза жолмен өндірілген тауарлар, атқарылатын жұмыстар мен көрсетілетін қызметтер сатып алу кезінде белгілі бір артықшылықтарға ие болуы мүмкін.

Сондықтан да, бұл бағыттағы жұмыс тоқтамайды, тиісті заңнаманы жетілдіру жалғасын табады деп болжаймыз. Зерттеу тақырыбының өзектілігі де осы сатып алу түрін реттейтін заңнаманы жетілдіру әрекеттерінің жалғасуында болып отыр. Жалпы, мемлекеттік сатып алу қызметінің соңғы жылдары қарқынды реформалануы осы бағытты зерттеуге деген ғылыми қызығушылықты арттыруда [3,4,5].

Ғылыми мақалада қойылып отырған мақсат елімізде мемлекеттік сатып алу саласын реттейтін қолданыстағы заңнамаға экологиялық өлшемшарттардың пайдаланылу тұрғысынан шолу жасау арқылы оның іс жүзінде қолданылуына баға беру, сонымен қатар жалпы «жасыл» мемлекеттік сатып алу концепциясын заңнамалық қамтамасыз ету мүмкіндіктеріне талдау жасау болып табылады.

Материалдар мен зерттеу әдістері

Мақаланы дайындау үшін материалдар ретінде Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік сатып алу қызметін реттейтін заңнамалық база, «Мемлекеттік сатып алу туралы» жаңа заңның жобасы, шет елдердегі «жасыл» мемлекеттік сатып алу институттарының заңнамалық негіздері, ұлттық заңнамалар, зерттеулер мен статистикалық мәліметтер пайдаланылды.

Зерттеу барысында статистикалық мәліметтер мен ғылыми ақпарат көздерінің аналитикалық әдісі қолданылды. Теориялық зерттеулерден басқа, мақалада модельдеу, салыстыру және болжау әдістерін қолдану арқылы зерттелген объектіні тәжірибеде жүзеге асырудың болжамдары жасалды.

Нәтижелер мен талқылау

Нәтижелер. Қолданыстағы заңнамада талдау нәтижелері көрсеткендей бүгінгі күнге елімізде «жасыл» мемлекеттік сатып алудың анық концепциясы жоқ. «Мемлекеттік сатып алу туралы» Заңының 4 бабында көрсетілген бірнеше қағидаттар мен 2020 жылдың 30 желтоқсанында қабылданған Қазақстан Республикасының «Техникалық реттеу туралы» Заңына сәйкес өнімнің экологиялық тазалық стандартына сәйкестігін растауын қоса алғанда, конкурстық ұсынысқа әсер ететін критерийлерді сақтау міндеті белгіленген әрине. Алайда, біріншіден, аталған қағидалар іс жүзінде сақтала бермейді, екіншіден, мұның барлығы «жасыл» мемлекеттік сатып алу секілді институттың елімізде жұмыс істеуі үшін жеткіліксіз.

Мұндай жағдай бүгіндері талқылауда жатқан, жаңадан қабылдануы тиіс заңның күшіне енуімен өзгеруі мүмкін.

Талқыланып жатқан жаңа заң жобасында экологиялық аспектілерді ескере отырып сатып алуды жүзеге асыру ұсынылып отырғаны белгілі. Болашақ заң жалпы сипатта болады және ол негізгі қағидалар мен бағыттарды анықтайды. Тиісінше, аталған экологиялық критерилер қосымша өкілетті органның шығаратын ережелер түріндегі нормативті актілерімен реттелетін болады.

Ол жолдағы келесі қадам мемлекеттік сатып алу конкурсына қатысу үшін міндетті экологиялық талаптар қолданылатын тауарлардың, жұмыстардың және көрсетілетін қызметтердің тізімдерін әзірлеу болуы тиіс. «Жасыл» мемлекеттік сатып алуды іске асырудағы бұл тетік Еуропалық Одақ елдерінің озық тәжірибесіне сәйкес келеді және тауарлардың, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтердің нақты түрлерін анықтауға қатысты өкілеттіктер бейінді мемлекеттік органдарға жүктелуі тиіс.

Барлық дерлік елдерде, тіпті Еуропалық Одақ деңгейінде нормативтік актілерде экологиялық өлшемшарттарды бекіту тауарлардың бірнеше тобынан басталған. Бұл өлшемдер мен талаптар өнімге қойылатын техникалық талаптарға, өтінімдерді бағалау қағидаларына, сондай-ақ жеткізілген тауарлар мен көрсетілген қызметтерді қабылдау қағидаларына енгізіледі. Уақыт өте келе бұл тауарлар тобы кеңейе түседі.

Келесі кезең тауарлар мен қызметтердің экологиялық сипаттамаларының тізіміне олардың өмірлік циклінің параметрлерін енгізу болып табылады. Бұл тек тауардың немесе қызметтің экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге ғана емес, сонымен қатар шикізат өндіру кезеңінен бастап пайдаланылған өнімді кәдеге жаратуға дейінгі аралықтағы ресурстар мен энергияны тұтынуды азайтып, қоршаған ортаға кері әсерді төмендетуге мүмкіндік береді. Мұндай өмірлік цикл параметрлерін енгізу Үкіметпен ұсынылып отырған жаңа заң жобасында қарастырылған.

Экологиялық талаптарды енгізудің соңғы кезеңі ретінде мемлекеттік қажеттіліктер үшін сатып алудың жалпы жүйесіне «жасыл» мемлекеттік сатып алу институтын толыққанды енуін санауға болады.

Қазақстандағы экологиялық таңбалау заңнамасын талдау нәтижесіне келетін болсақ, қолданыстағы заңнаманы талдау «жасыл» мемлекеттік сатып алуды дамыту үшін экологиялық таңбалауды заңнамалық реттеу мен оны ынталандыру шараларын

қабылдау қажеттілігін көрсетті. Экологиялық таңбалау жүйесінің дамуына айтарлықтай кедергілер бар, олар:

– таңбалау жүйесін реттейтін заңнамадағы олқылықтар. Белгілі бір тауарларға «эко» немесе «органикалық» белгісін берудегі жағдай түсініксіз. Үкімет те, өндірушілер де, онымен қоса сатып алушылар да осы таңбалаудың нақты тұжырымдамаларын, олардың айырмашылықтарын ажырата алмауда, сондықтан қандай өнімдер органикалық деп танылуы тиіс, қандайы экологиялық таза белгісін тағу құқығына лайықты екендігіне байланысты әлі де нақты түсінік жоқ;

– таңбалаудың бірыңғай критерийлері толыққанды қалыптасып үлгермеген;

– өнім беруші субъектілердің экологиялық таңбалау куәліктерін алуға деген төмен ынталылығы.

Талқылау. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің 2023 жылдың қыркүйегіндегі кезекті жолдауында мемлекеттік сатып алудың мүлде жаңа жүйесі жасалынатындығын атап өткен болатын. Мемлекет басшысының сөзінше ендігі кезекте бағаның төмен болуы ғана емес, тауарлар мен қызметтердің сапасы да басты назарда болады. Мемлекеттік және квазимемлекеттік сатып алулар бірыңғай платформаға көшетін болады. Осының бәрін жүзеге асыру үшін «Мемлекеттік сатып алу туралы» жаңа заң қабылдануы тиіс [6].

Президент тапсырмасын орындау мақсатында жаңа заң жобасы әзірленіп, Парламент талқылауына ұсынылған еді. Қабылданып жатқан заң жалпылама негізде болады, яғни мемлекеттік сатып алу саласының жалпы принциптерін ғана бекітеді. Ол қабылданған жағдайда әр саланы реттеу үшін жеке ережелер әзірлеу қажет болады.

Жаңа заң жобасы өнім берушіні таңдаудың баға критерийлерінен өнім берушінің біліктілігі, оның сенімділігі мен беделі сияқты сапалы критерийлерге көшуді көздейді, оларды мемлекеттік органдар мен ұйымдардың ақпараттық жүйелерінің деректерін кеңінен қолдану негізінде веб-портал автоматты түрде айқындайды. Базалардан алынған ауқымды деректердің көмегімен веб-порталда әлеуетті өнім берушілердің рейтингі қалыптасатын болады. Рейтингті әлеуетті өнім берушілерге оның біліктілігін, сенімділігі мен беделін сипаттайтын индикаторлар тізбесі бойынша бағалау және балл беру жолымен қалыптастыру ұсынылған.

Сондай-ақ, ең маңызды жаңашылдықтардың бірі – «Тұрақты мемлекеттік сатып алу» элементтерін енгізу, яғни экологиялық, әлеуметтік және экономикалық аспектілерді ескере отырып сатып алуды жүзеге асыру ұсынылуда. Олардың құрамына:

– экологиялық аспектіге: «жасыл» сатып алу, қоршаған ортаны қорғау, жаңартылатын энергия көздері, ең аз қалдықтар шығару мен утилизациялау;

– экономикалық аспектіге: өмірлік циклдің барлық құнының критерийі негізінде өнім берушіні таңдау, инновациялар, отандық шағын және орта бизнесті қолдау;

– әлеуметтік аспектіге: өнім беруші ретінде мүгедектігі бар адамдарды және азаматтардың өзге де санаттарын қолдау кіреді.

Мұндай өзгерістердің қажеттілігі, яғни экологиялық өлшемшарттарды енгізе отырып «Тұрақты мемлекеттік сатып алулар» бағытында жұмыстар атқарылып, заңнамалық тұрғыдан бекітілуіне қажеттілік бар екендігі елімізде соңғы жылдары жиі талқылана бастаған болатын [7,8,9].

Сондай ақ, заң әдебиеттерінде Қазақстан Республикасының жасыл экономикаға көшуі жөніндегі тұжырымдамасын ескере отырып, мемлекеттің даму қажеттіліктеріне және ондаған жылдар бойы шешілмей келе жатқан ауыр өнеркәсіп қалдықтарының дұрыс жойылмауы, ластанудан туындайтын табиғи ортаға теріс әсердің алдын алу жөніндегі мәселелерді де шешуге мән беру керектігі жиі аталады [10]. Ал экономикалық әдебиеттерде декаплингтің дамуы өзекті болып табылатын, яғни экономикалық өсім мен табиғи ресурстарды тұтынуды бір-бірінен бөлек қарастыру туралы идеялар қолдау табуда [11,12].

Қолданыстағы заңнамаға келетін болсақ, бүгінгі күні елімізде «жасыл» мемлекеттік сатып алудың анық концепциясы жоқ. Алайда, «Мемлекеттік сатып алу туралы» Заңының 4 бабында мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыру қағидаттарының бірі ретінде инновациялық және жоғары технологиялық тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді сатып алу қағидаты бекітілген [13]. Бұдан басқа, ұйымдастырушылар үшін конкурстарды өткізу кезінде неғұрлым сапалы тауарды, жұмысты, көрсетілетін қызметті ұсынатын қатысушыны айқындау кезінде әлеуетті өнім берушіде ұлттық стандарттардың талаптарына сәйкес сапа менеджментінің сертификатталған жүйесінің болуын және 2020 жылдың 30 желтоқсанында қабылданған Қазақстан Республикасының «Техникалық реттеу туралы» Заңына сәйкес өнімнің экологиялық тазалық стандартына сәйкестігін растауын қоса алғанда, конкурстық ұсынысқа әсер ететін критерийлерді сақтау міндеті белгіленген [14]. Бүгінгі күнге осы талаптар арқылы нақты мемлекеттік сатып алулар бағытындағы еліміздің экологиялық саясатын жүзеге асыру мен мемлекет экономикасының инновациялық дамуын қолдау көзделген.

Алайда, жоғарыда көрсетілген талаптар іс жүзінде сақталғанның өзінде ол «жасыл» тауарлар мен қызмет түрлерін сатып алуды ынталандырып жатыр деп айту қиын. Мемлекеттік сатып алулар кезінде мұндай тауарлар түріне артықшылық беріле бермейді, сатып алушы төмен бағаны таңдау міндетімен жүктелген жағдайда ондай таңдау жасау мүмкіндігі шектеулі.

Сонымен қатар, «жасыл» мемлекеттік сатып алу институтын сәтті енгізу еліміздегі экологиялық таңбалау жүйесіне де тікелей байланысты. Себебі мемлекеттік сатып алуға қажет тауарлар, жұмыстар мен қызметтердің экологиялық қауіпсіздігін анықтау қажеттілігі артады. Негізгі және өзекті мәселе осы экологиялық таңбалау төңірегінде болып отыр, еліміз үшін оны заңнамалық тану және ынталандыру одан да күрделі тапсырмаға айналғандай. Экологиялық таңбалаудың болуы мемлекеттік сатып алудың осы бағыттағы реформалау үшін сөзсіз қажет элемент деп санаймыз. Алайда, еліміздегі экологиялық таңбалауда мәселелер тым көп және ондай таңбасы бар тауарлардың барлығын «жасыл» өнімнің қатарына жатқызу қиын болып отыр [15,16].

2015 жылы «Органикалық өнім өндіру туралы» заң [17] қабылданғанына қарамастан, Қазақстанда белгілі бір тауарларға «эко» немесе «органикалық» белгісін берудегі жағдай түсініксіз. Мәселен, үкімет те, өндірушілер де, онымен қоса сатып алушылар да осы таңбалаудың нақты тұжырымдамаларын, олардың айырмашылықтарын ажырата алмауда. Сондықтан қандай өнімдер органикалық деп танылуы тиіс, қандайы экологиялық таза белгісін тағу құқығына лайықты екендігіне байланысты әлі де нақты түсінік жоқ.

Шет елдердегі жағдайға келетін болсақ – «жасыл» мемлекеттік сатып алу туралы ортақ заңнама немесе стандарттар әлі жасалмаған, мемлекеттердегі жағдай әр түрлі, көбінде заңнамалық негіз толығымен қалыптасып үлгермеген.

Ал ондай сатып алуды бекіткен елдерде «жасыл» сатып алуды енгізу және дамыту үшін негіздер сатып алу қызметі саласын регламенттейтін заңнамада тікелей көзделген. Мысалы, Еуропа Парламенті пен Кеңесінің 2014 жылғы 26 ақпандағы «Мемлекеттік сатып алу туралы» 2014/25/ЕО [18] және 2014 жылғы 26 ақпандағы «Сумен жабдықтау, энергетика, көлік және пошта қызметтері секторларында жұмыс істейтін ұйымдардың сатып алуы туралы» 2014/25/ЕО [19] директивалары Еуропалық Одақта тауарларды, жұмыстар мен қызметтерді мемлекеттік сатып алуды реттейтін құқықтық база болып табылады. Аталған нормативті актілерде сатып алу процесіне экологиялық талаптар мен өлшемшарттарды енгізу мүмкіндігіне нақты нұсқаулар қамтылған, сондай-ақ мемлекеттік сатып алулар инновацияларды да ынталандыруы тиіс болды. Бұдан басқа, тапсырыс берушілерге тұрақты мемлекеттік сатып алуды қолдануға көмектесетін әдістемелік материалдар әзірленген.

«Жасыл» мемлекеттік сатып алуларға (Green public procurement - GPP) Еуропалық комиссия: «мемлекеттік органдар негізгі функциясы басқаша болатын тауарлармен, қызметтермен және жұмыстармен салыстырғанда бүкіл өмірлік циклі бойына қоршаған ортаға аз әсер ететін тауарларды өндіруге, қызметтерді және жұмыстарды орындауға ұмтылатын процесс» деген анықтама берген [20].

Тәжірибеде Еуропа елдері үшін аталған директивалардағы талаптар елдердегі мемлекеттік саясатты, қоғамдық моральды, қауіпсіздік талаптарын сақтауды қоса алғанда, оларға адамдардың денсаулығы мен әл-ауқатын, жануарлар мен өсімдіктер әлемін қорғау үшін қажетті шараларды енгізуге жол ашты. Мемлекеттік келісімшарттар жасасу кезінде тұрақты даму мақсаттары ескерілетін болды. Жүйені қамтамасыз ету үшін келісімшарт жасасу рәсімі басталар алдында мемлекеттік ұйымдар «жасыл» мемлекеттік сатып алу критерийлеріне сәйкестігін растауды талап етуге құқылы [21].

Осылайша Еуропалық Одақ елдерінде жасыл сатып алулар жалпы сатып алу жүйесіне, мемлекеттік органдардың саясаты мен жұмысына органикалық түрде енгізілген, заңнамалық нормативтік актілерде, ұлттық іс-қимыл жоспарларында көрсетілген, сатып алудың экологиялық өлшемшарттары өнімдер мен қызметтердің 21 тобы үшін бекітілген.

Өзге де әлемнің дамыған елдерінің көпшілігінде «экологиялық» мемлекеттік сатып алу үлесін арттыру бойынша ұлттық бағдарламалар әзірленіп, тәжірибеде белсенді қолданылуда. АҚШ-та Қоршаған ортаны қорғау агенттігінің «Экологиялық артықшылығы бар сатып алу» бағдарламасы қолданылады, ол сатып алушыларға экологиялық талаптарға сай болуға және сол арқылы «жасыл өнім» нарығын ынталандыруға көмектеседі. Жапония, Қытай, Тайвань мемлекеттеріндегі қолданыстағы заңнамаларда тауарлардың белгілі бір топтарын сатып алу кезінде экотаңба иеленген, яғни ұлттық экологиялық сертификаттары бар тауарларға артықшылықтар беру көзделінген [22].

«Жасыл» мемлекеттік сатып алулар Ресей Федерациясында да 2023 жылдың 1 қаңтарынан бастап пайда болды. Елде мемлекеттік және муниципалды сатып алуға

қойылатын экологиялық талаптар күшіне енді. Сатып алуға арналған тауарлардың жекелеген түрлерін сипаттау ерекшеліктері Ресей Федерациясы Үкіметінің қаулысымен бекітілген. Ресейлік экологиялық оператор құжат жобасын әзірлеуге тікелей өзі қатысты, енді өнім беруші мемлекеттік сатып алу құжаттамасында тауарларды өндіруде қанша қайта пайдаланудағы шикізат жұмсалғанын көрсетуге міндетті [23].

Негізінен, мемлекеттік сатып алудың әсер ету бағыты сатып алынатын тауарлар мен қызметтерге қойылатын өлшемдерге тікелей байланысты. «Жасыл» мемлекеттік сатып алуды енгізген елдердің тәжірибесі көрсеткендей, экологиялық өлшемшарттарды енгізу мынадай оң өзгерістерге әкелуі мүмкін:

- жер үсті суларының, ауаның, топырақтың улы химикаттармен ластану мөлшерінің азаюы, өндірістік қолданыстан аса зиянды заттардың шығарылуы;
- полигондарда көмілетін қалдықтар санының азаюы, қалдықтарды қайта өңдеу пайызының ұлғаюы, өндіріс қалдықтарының азаюы;
- тауарлар мен қызметтерді өндіру кезінде пайдаланылатын жаңартылатын ресурстар үлесінің ұлғаюы [22].

Бүкіл әлемде тұрақты даму мақсаттары саяси күн тәртібінде маңызды орынға ие және үкіметтер көптеген стратегиялар қабылдау арқылы белсенді түрде қолдап келеді, олардың арасында «жасыл» мемлекеттік сатып алу барған сайын танымал бола бастаған. Алайда, мұндай сатып алу тәсілінің таралуы мен тиімділігі тек саяси амбицияларға ғана емес, сонымен қатар «көше бюрократиясы» деңгейінде сапалы іске асуына да байланысты екендігі анық [24].

Сала ғалымдарымен жүргізілген зерттеу нәтижелерінде «жасыл» мемлекеттік сатып алулар туралы үш факті анық бөліп көрсетілген:

- 1) мемлекеттік сатып алушылар әрқашанда ең төменгі баға критерийлері мен барабар экологиялық әсер арасындағы балансты табу жолында ізденісте жүреді;
- 2) мемлекеттік сатып алушылардың мұны жүзеге асыру тәсілдері олардың когнитивті және әсіресе аффективті сипаттамаларына тікелей байланысты;
- 3) дағдылардың, тәжірибенің және ресурстардың жетіспеушілігі мемлекеттік сатып алушылардың «жасыл» мемлекеттік сатып алу бағытында жоғары көрсеткіштерге қол жеткізуге мүмкіндік бермей келеді [25].

Қорытынды

Қорытындылай келе, мемлекеттік сатып алу экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің, экологиялық жағдайды жақсартудың маңызды құралы болып табылатынын атап өткіміз келеді. Алайда, ол үшін мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыру кезінде экологиялық талаптар мен шарттар сақталуының нақты құқықтық тәртібін бекіту қажет. Қабылдануы тиіс жаңа заң мен жалпы енгізілуі тиіс өзгерістер, заңнаманы жетілдіруге байланысты шаралар елдегі «жасыл» мемлекеттік сатып алу институтының бастапқы кезеңде сәтті енуіне әсер етуі тиіс деп болжаймыз.

Ол үшін қабылданып жатқан негізгі заңмен қоса қосымша ережелер түріндегі нормативті актілер қабылданып, олар келесідей сұрақтардың нақты жауаптарын берулері тиіс:

1) Мемлекеттік сатып алу мақсаттары үшін экологиялық критерийлері айқындалатын тауарлардың, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтердің тізімін анықтау қажет.

2) Белгілі бір тауарларға, жұмыстар мен қызметтерге қатысты экологиялық өлшемшарттарды анықтаудың тәртібі бекітілуі тиіс.

3) Экологиялық өлшемшарттар айқындалған тауарларды, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерді мемлекеттік сатып алу көлемінің ең төменгі шекті көрсеткіштерін айқындау қажет.

4) Экологиялық, инновациялық және жоғары технологиялық тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді сатып алу қағидаттарының нақты механизмі бекітілуі керек. Яғни, экотаза өнім түрлеріне артықшылық берудің нақты анықтамасы, оны іс жүзінде қолданудың әдістемесі бекітілуі тиіс.

Сонымен қатар, мемлекеттегі экотаңбалауға қатысты мәселелер шешімін табуы аса маңызды деп санаймыз. Себебі, мемлекеттік сатып алуға қажет тауарлар, жұмыстар мен қызметтердің экологиялық қауіпсіздігін анықтау қажеттілігі артады. Бұл бағыттың дұрыс жұмыс істемеуі, экотаза өнім берушіні анықтай алмау мәселелерінің шешімін таппауы бүкіл «Тұрақты мемлекеттік сатып алу» мен «Жасыл» мемлекеттік сатып алу институттарын елімізде енгізу әрекеттерінің сәтсіз болуына себепкер болуы мүмкін. Аталған саладағы шешімдердің бірі және Қазақстанда экотаңбалауды дамытудың баламалы сценарийі осы салада салауатты бәсекелестік туғызатын және халықаралық тәжірибеге сәйкес келетін бірнеше экотаңбалау орталықтарының қатар жұмыс істеуі болуы мүмкін.

Авторлардың қосқан үлесі.

Ғылыми мақаланы жазуда авторлардың үлесі ортақ. Барлық авторлар қолжазбаның жариялануға ұсынылған соңғы нұсқасын ортақ талқылаудан өткізді, онымен келіседі.

Мақаланы жазу барысында авторлардың қосқан үлестері келесідей нақтыланады:

Мұқашева А.А. – жұмыс нәтижелерін талдау және ұсыныстарды әзірлеу, жариялау үшін мақаланың соңғы нұсқасын бекіту.

Нурекешов Т.К. – жұмыс нәтижелерін жинау және талдау. Жұмыстың тұжырымдамасы мен дизайнын құрастырудағы үлесі.

Айтказин Е.М. – мәтін жазу мен оның мазмұнын сыни тұрғыдан қайта қарау. Қажет мәліметтерді жинау және талдау. Мәліметтердің дұрыстығына немесе мақаланың барлық бөліктерінің тұтастығына қатысты атқарылған жұмыстарды қоса алғанда жұмыстың барлық аспектілері үшін жауапты.

Ғылыми мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылыми комитеті қаржыландыратын АР19679495-«Жануарлардың құқықтық режимін регламенттеу мәселелері: отандық және шетелдік тәжірибе» жобасын іске асыру мақсатында дайындалды.

Әдебиеттер тізімі

1. Устойчивые закупки могут расширить внедрение «зеленых» технологий в РК / Информационное агентство «Inbusiness.kz», 08.11.2022 – [Электронный ресурс] – URL: <https://inbusiness.kz/ru/last/ustojchivye-zakupki-mogut-rasshirit-vnedrenie-zelenyh-tehnologij-v-rk> (дата обращения: 01.12.2023).
2. «Мемлекеттік сатып алу туралы» Қазақстан Республикасының Заңының жобасы. Ашық НҚА порталы, 13.06.2023 – [Электронды ресурс] – URL: <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=14606808> (қаралған күні: 03.12.2023).
3. Ибрагимова Ф.Г., Айтқазин Е.М., Байжуманов Н.О. 2021 жылдың 15 қарашасында «Мемлекеттік сатып алу туралы» Қазақстан Республикасының заңына енгізілген өзгерістердің іс жүзінде жүзеге асырылуының кейбір сұрақтары // Құқық қорғау органдары академиясының Жаршысы. – 2022. – №2(24). – 75-83 бб. DOI: 10.52425/25187252_2022_24_75
4. Ибрагимова Ф.Г., Айтқазин Е.М., Байжуманов Н.О. «Мемлекеттік сатып алу туралы» Қазақстан Республикасының заңына енгізілген өзгерістер мен толықтыруларды іс жүзінде іске асырудың тиімділігінің сұрақтары // Құқық қорғау органдары академиясының Жаршысы. – 2023. – №1(27). – 18-25 бб. DOI: 10.52425/25187252_2023_27_18
5. Ибрагимова Ф.Г., Айтқазин Е.М. Қазақстан Республикасындағы «Жасыл» мемлекеттік сатып алу институтының дамуын заңнамалық қамтамсыз етудің өзекті сұрақтары // Құқық қорғау органдары академиясының Жаршысы. – 2023. – №3(29). – 18-28 бб. DOI: 10.52425/25187252_2023_29_18
6. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты, 01.09.2023 – [Электронды ресурс] – URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-181416> (қаралған күні: 08.12.2023).
7. Балтабаев К. Оценка статуса и правовая экспертиза устойчивых государственных закупок в Республике Казахстан. Отчет эксперта, 20.12.2021 – [Электронный ресурс] – URL: [https://www.greenpolicyplatform.org/sites/default/files/SPP%20status%20assessment%20in%20Kazakhstan%20\(in%20Russian\).pdf](https://www.greenpolicyplatform.org/sites/default/files/SPP%20status%20assessment%20in%20Kazakhstan%20(in%20Russian).pdf) (дата обращения: 12.12.2023).
8. Public Procurement in Kazakhstan: Reforming for Efficiency. The OECD Online Library, 10.01.2018 – [Electronic resource] – URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/19e56f25-en/index.html?itemId=/content/component/19e56f25-en> (date of application: 12.12.2023)
9. Тұрақты мемлекеттік сатып алу және қоршаған орта: онлайн жиын. «www.7-su.kz» желілік басылымы, 15.12.2020 – [Электронды ресурс] – URL: <https://7-su.kz/news/cat-2/9527/> (қаралған күні: 12.12.2023)
10. Onyusheva I., Ushakov D., Van H.T. The Eco-problems and Green Economy Development in Kazakhstan: An Analytical Survey // International Journal of Energy Economics and Policy. – 2018. – №8(2). – pp. 148-153.
11. Яшалова Н.Н. Анализ проявления эффекта декаплинга эколого-экономической деятельности региона // Региональная экономика: теория и практика. – 2014. – №39(366). – С. 54-61.
12. Селищева Т.А. «Зеленая» экономика как модель устойчивого развития стран ЕАЭС // Евразийская экономическая перспектива: проблемы и решения. – 2018. – №3(67). – С. 6-12.
13. «Мемлекеттік сатып алу туралы» Қазақстан Республикасының 2015 ж. 4 желтоқсандағы

№434-V Заңы – [Электронды ресурс] – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000434> (қаралған күні: 20.12.2023).

14. «Техникалық реттеу туралы» Қазақстан Республикасының 2020 ж. 30 желтоқсандағы №396-VI Заңы – [Электронды ресурс] – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2000000396> (қаралған күні: 20.12.2023).

15. Эко-товары – грабеж среди бела дня / Газета «МК в Казахстане», 27.10.2021 – [Электронный ресурс] – URL: <https://mk-kz.kz/economics/2021/10/27/ekotovary-grabezh-sredi-bela-dnya.html> (дата обращения: 22.12.2023).

16. «Жасыл» экономикаға өтудің көкейкесті мәселелері. «International Green Technologies & Investments Center» ресми сайты, 12.06.2019 – [Электронды ресурс] – URL: <https://igtipc.org/kk/news-res/297-20190614-115351> (қаралған күні: 22.12.2023).

17. «Органикалық өнім өндіру туралы» Қазақстан Республикасының 2015 ж. 27 қарашадағы №423-V Заңы – [Электрондық ресурс] – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000423> (қаралған күні: 24.12.2023).

18. Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC. An official website of the European Union – [Electronic resource] – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0024> (date of application: 25.12.2023)

19. Directive 2014/25/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on procurement by entities operating in the water, energy, transport and postal services sectors and repealing Directive 2004/17/EC. An official website of the European Union – [Electronic resource] – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0025> (date of application: 25.12.2023)

20. Fuentes-Bargues JL, Ferrer-Gisbert PS, González-Cruz MC. Analysis of Green Public Procurement of Works by Spanish Public Universities // Int J Environ Res Public Health. – 2018 – №15(9) doi: 10.3390/ijerph15091888.

21. Egorova M.A. Foreign experience in the implementation of «green» public procurement legal instruments // Rudn Journal of Law. – 2022. – №2(26) – pp. 314-328. DOI: <https://doi.org/10.22363/2313-2337-2022-26-2-314-328>

22. Шадрина Е.В., Грачева Ю.А. «Зеленые закупки». Какие экологические критерии применяются в России? // Госзаказ: управление, размещение, обеспечение. – 2017 – № 49 – С. 104-109.

23. Зеленые закупки заработали в России с 1 января 2023 года. Официальный сайт «Российский экологический оператор», 09.01.2023 – [Электронный ресурс] – URL: <https://reo.ru/tpost/f3e6haaic1-zelenie-zakupki-zarabotali-v-rossii-s-1> (дата обращения: 27.12.2023).

24. Hall P, Löfgren K, Peters G. Greening the Street-Level Procurer: Challenges in the Strongly Decentralized Swedish System. // Journal of Consumer Policy. – 2016 – Volume 39 – pp. 467-483. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10603-015-9282-8>

25. Michal Plaček, Vladislav Valentinov, Cristina del Campo, Gabriela Vaceková, František Ochrana, Markéta Šumpíková. Stewardship and administrative capacity in green public procurement in the Czech Republic: evidence from a large-N survey. // Environmental Sciences Europe. – 2021 – Volume 33 (94) DOI: <https://doi.org/10.1186/s12302-021-00534-7>

А.А. Мукашева¹, Т.К. Нурекешов², Е.М. Айтказин²

¹НАО «Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева», Астана, Казахстан

²Учреждение образования «Alikhan Bokeikhan University», Семей, Казахстан

Законодательные основы развития института «зеленых» государственных закупок в Республике Казахстан

Аннотация. В научной статье представлен обзор правовой составляющей осуществления закупок для государственных нужд с учетом современных экологических критериев и функционирования в стране института «зеленых» государственных закупок.

В целях оценки практического применения экологических критериев при государственных закупках авторами данной статьи дается оценка возможности их применения в Республике Казахстан с учетом обсуждаемого нового законопроекта.

Обсуждены пути законодательного обеспечения, необходимые для его полноценного запуска. Рассматриваются успешные практики в зарубежных странах.

Целью статьи является оценка практического применения действующего законодательства, регулирующего сферу государственных закупок в стране, путем обзора с точки зрения использования экологических критериев, а также анализ возможностей законодательного обеспечения института «зеленых» государственных закупок в целом.

Авторы статьи отмечают, что с учетом того, что «зеленые» госзакупки являются важным инструментом обеспечения экологической безопасности, улучшения экологической обстановки, внедрение данного института в стране является важнейшей необходимостью. Однако для этого, по мнению авторов, при осуществлении государственных закупок должен быть утвержден четкий правовой порядок экологических требований и условий. Новый закон, который должен быть принят, и изменения, которые вносятся в отрасль в целом, важны для успешного запуска института «зеленых» государственных закупок в стране. Однако также важнейшей необходимостью является и качество положений, которые должны быть закреплены вместе с основным законом.

Ключевые слова: «зеленые» государственные закупки, экологические критерии, конкурс, устойчивые государственные закупки, экология, экологическая маркировка, поставщик.

A.A. Mukasheva¹, T.K. Nurekeshov², Y.M. Aytkazin²

¹L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

²Educational institution «Alikhan Bokeikhan University», Semey, Kazakhstan

Legislative basis for the development of the institute of «green» public procurement in the Republic of Kazakhstan

Abstract. The scientific article presents a review of the legal component of procurement for public needs taking into account modern environmental criteria and the functioning of the Institute of «green» public procurement in the country.

In order to assess the practical application of environmental criteria in public procurement, the authors of this article assess the possibility of their application in the Republic of Kazakhstan, taking into account the new draft law under discussion.

The ways of legislative support necessary for its full-fledged launch are discussed. Successful practices in foreign countries are considered.

The purpose of the article is to assess the practical application of the current legislation regulating the sphere of public procurement in the country by reviewing it from the point of view of the use of environmental criteria, as well as analyzing the possibilities of legislative support of the institute of «green» public procurement in general.

The authors of the article note that given the fact that «green» public procurement is an important tool for ensuring environmental safety, improving the environmental situation, the introduction of this institution in the country is a critical need. However, for this purpose, according to the authors, a clear legal procedure of environmental requirements and conditions should be approved in public procurement. The new law to be adopted and the changes that are being made to the industry as a whole are important for the successful launch of the institution of green public procurement in the country. However, the quality of the provisions to be enshrined together with the main law is also a critical need.

Key words: «green» public procurement, environmental criteria, tender, sustainable public procurement, ecology, eco-labeling, supplier.

References

1. Ustojchivye zakupki mogut rasshirit' vnedrenie «zelenyh» tekhnologij v RK / Informacionnoe agentstvo «Inbusiness.kz», 08.11.2022 – [Elektronnyj resurs] – URL: <https://inbusiness.kz/ru/last/ustojchivye-zakupki-mogut-rasshirit-vnedrenie-zelenyh-tehnologij-v-rk> (data obrashcheniya: 01.12.2023).
2. «Memlekettik satyp alu turaly» Kazakstan Respublikasynyn Zanyyn zhobasy. Ashyk NKA portaly, 13.06.2023 – [Elektronnyj resurs] – URL: <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=14606808> (karalghan kyni: 03.12.2023).
3. Ibragimova F.G., Ajtkazin E.M., Bajzhumanov N.O. 2021 zhyldyn 15 karashasynda «Memlekettik satyp alu turaly» Kazakstan Respublikasynyn zanyyna engizilgen ozgeristerdin is zhyzinde zhyzege asyryluynyn kejbir syraktary // Kykyk korgau organdary akademiya synyn ZHarshysy. – 2022. – №2(24). – 75-83 bb. DOI: 10.52425/25187252_2022_24_75
4. Ibragimova F.G., Ajtkazin E.M., Bajzhumanov N.O. «Memlekettik satyp alu turaly» Kazakstan Respublikasynyn zanyyna engizilgen ozgerister men tolyktyrular dy is zhyzinde iske asyru dyndy tiimdiligini n syraktary // Kykyk korgau organdary akademiya synyn ZHarshysy. – 2023. – №1(27). – 18-25 bb. DOI: 10.52425/25187252_2023_27_18
5. Ibragimova F.G., Ajtkazin E.M. Kazakstan Respublikasyndagy «ZHasyly» memlekettik satyp alu instituty nyn damu yn zannamalyk kamtamsyz etudin ozekti syraktary // Kykyk korgau organdary akademiya synyn ZHarshysy. – 2023. – №3(29). – 18-28 bb. DOI: 10.52425/25187252_2023_29_18
6. Memleket basshysy Kasym-ZHomart Tokaevty n Kazakstan halkyna ZHoldauy. Kazakstan Respublikasy Prezidentini n resmi sajty, 01.09.2023 – [Elektronnyj resurs] – URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty n-kazakstan-halkyna-zholdauy-181416> (karalghan kyni: 08.12.2023).

7. Baltabaev K. Ocenka statusa i pravovaya ekspertiza ustojchivyh gosudarstvennyh zakupok v Respublike Kazahstan. Otchet eksperta, 20.12.2021 – [Elektronnyj resurs] – URL: [https://www.greenpolicyplatform.org/sites/default/files/SPP%20status%20assessment%20in%20Kazakhstan%20\(in%20Russian\).pdf](https://www.greenpolicyplatform.org/sites/default/files/SPP%20status%20assessment%20in%20Kazakhstan%20(in%20Russian).pdf) (data obrashcheniya: 12.12.2023).

8. Public Procurement in Kazakhstan: Reforming for Efficiency. The OECD Online Library, 10.01.2018 – [Electronic resource] – URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/19e56f25-en/index.html?itemId=/content/component/19e56f25-en> (date of application: 12.12.2023)

9. Tyrakty memlekettik satyp alu zhane korshagan orta: onlajn zhiyn. «www.7-su.kz» zhelilik basylymy, 15.12.2020 – [Elektronnyj resurs] – URL: <https://7-su.kz/news/cat-2/9527/> (karalghan kyni: 12.12.2023)

10. Onyusheva I., Ushakov D., Van H.T. The Eco-problems and Green Economy Development in Kazakhstan: An Analytical Survey // International Journal of Energy Economics and Policy. – 2018. – №8(2). – pp. 148-153.

11. YAshalova N.N. Analiz proyavleniya effekta dekaplinga v ekologo-ekonomicheskoy deyatel'nosti regiona // Regional'naya ekonomika: teoriya i praktika. – 2014. – №39(366). – S. 54-61.

12. Selishcheva T.A. «Zelenaya» ekonomika kak model' ustojchivogo razvitiya stran EAES // Evrazijskaya ekonomicheskaya perspektiva: problemy i resheniya. – 2018. – №3(67). – S. 6-12.

13. «Memlekettik satyp alu turaly» Kazakstan Respublikasynyn 2015 zh. 4 zheltoksandagy №434-V Zany – [Elektronnyj resurs] – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000434> (karalghan kyni: 20.12.2023).

14. «Tekhnikalyk retteu turaly» Kazakstan Respublikasynyn 2020 zh. 30 zheltoksandagy №396-VI Zany – [Elektronnyj resurs] – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2000000396> (karalghan kyni: 20.12.2023).

15. Eko-tovary – grabezhdredi beladnya / Gazeta «MK v Kazahstane», 27.10.2021 – [Elektronnyj resurs] – URL: <https://mk-kz.kz/economics/2021/10/27/ekotovary-grabezhdredi-bela-dnya.html> (data obrashcheniya: 22.12.2023).

16. «ZHasyl» ekonomikaga otudin kokejkesti maseleleri. «International Green Technologies & Investments Center» resmi sajty, 12.06.2019 – [Elektronnyj resurs] – URL: <https://igtipc.org/kk/news-res/297-20190614-115351> (karalghan kyni: 22.12.2023).

17. «Organikalyk onim ondiru turaly» Kazakstan Respublikasynyn 2015 zh. 27 karashadagy №423-V Zany – [Elektronnyj resurs] – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000423> (karalghan kyni: 24.12.2023).

18. Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC. An official website of the European Union – [Electronic resource] – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0024> (date of application: 25.12.2023)

19. Directive 2014/25/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on procurement by entities operating in the water, energy, transport and postal services sectors and repealing Directive 2004/17/EC. An official website of the European Union – [Electronic resource] – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0025> (date of application: 25.12.2023)

20. Fuentes-Bargues JL, Ferrer-Gisbert PS, González-Cruz MC. Analysis of Green Public Procurement of Works by Spanish Public Universities // Int J Environ Res Public Health. – 2018 – №15(9) doi: 10.3390/ijerph15091888.

21. Egorova M.A. Foreign experience in the implementation of «green» public procurement legal instruments // Rudn Journal of Law. – 2022. – №2(26) – pp. 314-328. DOI: <https://doi.org/10.22363/2313-2337-2022-26-2-314-328>

22. SHadrina E.V., Gracheva YU.A. «Zelenye zakupki». Kakie ekologicheskie kriterii primenyayutsya v Rossii? // Goszakaz: upravlenie, razmeshchenie, obespechenie. – 2017 – № 49 – S. 104-109.

23. Zelenye zakupki zarabotali v Rossii s 1 yanvarya 2023 goda. Oficial'nyj sajt «Rossijskij ekologicheskiy operator», 09.01.2023 – [Elektronnyj resurs] – URL: <https://reo.ru/tpost/f3e6haaic1-zelenie-zakupki-zarabotali-v-rossii-s-1> (data obrashcheniya: 27.12.2023).

24. Hall P., Löfgren K., Peters G. Greening the Street-Level Procurer: Challenges in the Strongly Decentralized Swedish System. // Journal of Consumer Policy. – 2016 – Volume 39 – pp. 467-483. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10603-015-9282-8>

25. Michal Plaček, Vladislav Valentinov, Cristina del Campo, Gabriela Vaceková, František Ochrana, Markéta Šumpíková. Stewardship and administrative capacity in green public procurement in the Czech Republic: evidence from a large-N survey. // Environmental Sciences Europe. – 2021 – Volume 33 (94) DOI: <https://doi.org/10.1186/s12302-021-00534-7>

Авторлар туралы мәліметтер:

Мұқашева А.А. – з.ғ.д., «Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» білім беру мекемесі, «Конституциялық және азаматтық құқық» кафедрасының профессоры, Қ. Сәтпаев көш., 2, 010008, Астана, Қазақстан

Нурекешов Т.К. – хат-хабарларға арналған автор, PhD докторы, «Alikhan Bokeikhan University» білім беру мекемесі, «Азаматтық-құқықтық пәндер» кафедрасының аға оқытушысы, Мәңгілік ел көш., 11, 071400, Семей, Қазақстан

Айтказин Е.М. – құқық магистрі, «Alikhan Bokeikhan University» білім беру мекемесі, «Азаматтық-құқықтық пәндер» кафедрасының аға оқытушысы, Мәңгілік ел көш., 11, 071400, Семей, Қазақстан

Сведения об авторах:

Мукашева А.А. – д.ю.н., профессор, учреждение образования «Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева», ул. К.Сатпаева, 2, 010008, Астана, Казахстан.

Нурекешов Т.К. – автор для корреспонденции, доктор PhD, старший преподаватель, учреждение образования «Alikhan Bokeikhan University», ул. Мәңгілік ел, 11, 071400, Семей, Казахстан.

Айтказин Е.М. – магистр права, старший преподаватель, учреждение образования «Alikhan Bokeikhan University», ул. Мәңгілік ел, 11, 071400, Семей, Казахстан.

Information about the authors:

Mukasheva A.A. – Doctor of Law, Professor of the Department of «Constitutional and Civil Law», educational institution «Eurasian National University», K.Satpayev str., 2, 010008, Astana, Kazakhstan

Nurekeshov T.K. – the author for correspondence, PhD., senior lecturer of the Department of «Civil Law Disciplines», educational institution «Alikhan Bokeikhan University», Str. Mangilik el, 11, 071400, Semey, Kazakhstan

Aytказin Y.M. – Master of Law, senior lecturer of the Department of «Civil Law Disciplines», educational institution «Alikhan Bokeikhan University», Str. Mangilik el, 11, 071400, Semey, Kazakhstan

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

IRSTI 10.87.51

Научная статья

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-81-95>

Legal forms of cooperation between Kazakhstan and Saudi Arabia in the process of using the potential of international organizations

Mansour Al-ajmi¹, M.A. Sarsembayev*

¹L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

(E-mail: ¹mansourjj0@gmail.com, ¹daneker@mail.ru)

Abstract. Although Saudi Arabia and the Republic of Kazakhstan are geographically located quite far from each other, they are nevertheless linked by dozens of international legal documents that facilitate their cooperation in a number of areas. This cooperation is facilitated by the presence of Kazakhstan and Saudi Arabia in a number of universal and large regional international organizations. By combining efforts with international organizations these subjects of modern international law, member States, including Saudi Arabia and the Republic of Kazakhstan, protect their internal interests and satisfy not only their diverse needs, but also the needs of all member States of the relevant international organization. The article refers to the organizational and legal forms of cooperation between these two States within the framework of universal and regional international organizations as follows: 1) support and participation in the development of the texts of the international conventions under the auspices of the relevant international organization; 2) participation in the implementation of such international conventions in bilateral, regional and universal formats; 3) combining the efforts of two or more states in carrying out the reform of the internal mechanisms of the international organization; 4) ensuring control over all types of weapons and achieving the goals of disarmament; 5) assistance in developing a unified position of all Member States on establishing proper law and order in the international arena; 6) the creation of Islamic banking.

Keywords: international organization, universal organization, regional organization, bilateral cooperation, Islamic international organizations, negotiations, preventive measures.

Received 16.01.2024. Revised 17.01.2024. Accepted 06.03.2024. Available online 29.03.2024

* the corresponding author

Introduction

Saudi Arabia was one of the first Arab Muslim countries [1] to recognize the independence of Kazakhstan. It happened on December 30, 1991. After diplomatic recognition, diplomatic relations between them were established on April 20, 1994. All this served as the basis for the establishment of the Kazakh diplomatic mission in Riyadh on December 13, 1995 and later the Saudi Embassy in Kazakhstan. The legal framework of Kazakhstan and Saudi Arabia consists of 22 international legal documents: Interstate treaties, intergovernmental and interdepartmental agreements, protocols, memoranda of political, economic, cultural and others content. The annual volume of Kazakh-Saudi trade is about 40-45 million dollars (hereinafter referred to as US dollars). Saudi Arabia supplies engines and other industrial oils, varnishes and paints to Kazakhstan, exports rolled iron or non-alloy steel, equipment and malt from Kazakhstan. Kazakhstan and Saudi Arabia in their relations adhere to the international legal principles of sovereign equality, cooperation and the implementation of mutual contractual obligations.

A number of global and regional international organizations are of particular importance for the implementation of the foreign policy of Kazakhstan and Saudi Arabia [2]. That is why these organizations occupy a special place in the activities of Saudi and Kazakh diplomacy. The foreign policy bodies of these states hold various events of great importance for our countries and the entire international community. The legal forms of interaction between Saudi Arabia and Kazakhstan in the framework of global and regional international organizations look as follows: participation in the development of the text of an international agreement under the auspices of the relevant international organization; participation in the implementation of the rules of these international agreements in bilateral, regional and global cooperation of these countries; participation in the efforts of two or more states in the discussion and implementation of reforms of the internal regulatory and legal mechanisms of an international organization; participation in ensuring the control of all types of weapons and the achievement of disarmament goals; assistance in developing a unified position of all member states on the establishment of appropriate law and order in the international arena; establishment of an Islamic banking financing system.

The UN Convention Against Corruption of October 31, 2003 was adopted under the auspices of the UN, which was ratified together with other countries by the Republic of Kazakhstan (June 18, 2008) and Saudi Arabia (April 29, 2013). The International Convention for the suppression of the financing of terrorism was developed and adopted within the framework of the UN, the ratification procedure for which almost coincided between the two countries: Kazakhstan ratified it on February 24, 2003, and Saudi Arabia ratified it on August 23, 2007. The convention on Biological Diversity of June 5, 1992, adopted under the auspices of the UN, Saudi Arabia ratified on October 3, 2001, Kazakhstan implemented the ratification procedure on September 6, 1994. The convention on the rights of persons with disabilities, drawn up by the United Nations on December 13, 2006 [3], was ratified by Saudi Arabia on June 24, 2008, and ratified by the Republic of Kazakhstan on July 13, 2023. Kazakhstan ratified the Convention Against Torture, adopted by the UN on December 10, 1984, on August 26, 1998, and Saudi Arabia ratified it on September 23, 1997. The kingdom of Saudi Arabia and Kazakhstan ratified the convention on

the prohibition of the development, production, stockpiling and use of chemical weapons and on their destruction of 13 January 1993 on 9 August 1996 and 23 March 2000, respectively.

The facts of the ratification procedures of the Kingdom of Saudi Arabia and Kazakhstan on a number of international conventions adopted through the United Nations indicate approximately the same understanding of the importance and necessity of these international legal instruments for each individual country and for the entire international community. The practice of applying these two agreements in the territory of the two countries indicates their commitment to the ideas and provisions of the ratified documents. This makes the positions of these countries closer and strengthens trusting relations in the process of concluding and implementing the bilateral treaties and agreements concluded by them on the subjects of the above-mentioned agreements and other areas.

The Kingdom of Saudi Arabia and the Republic of Kazakhstan pay priority attention to global and regional international organizations as subjects of international law, because they proceed from the fact that they unite states, ensure interaction with the world in order to solve its problems, search for real "keys" to dialogue and mutual understanding with influential and other countries of the world. The promotion of the activities of international organizations takes various forms. Saudi Arabia, Kazakhstan and other countries, which hold the presidency, as well as other vital positions in many organizations, make a significant contribution to their activities. Our countries are calling for the creation of more such international organizations, because they realize that the era in which we live is the era of creating a variety of international institutions and organizations that achieve development goals and the well-being of peoples, ensure security and sustainability in the international arena.

Literature review. Since the topic of this article is original, there are no literary sources on this topic. There are sources related to the topic: Li Y. Saudi Arabia's economic diplomacy through foreign aid: dynamics, goals and methods. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*. 13, 1-13. (2019); Malysheva D. Kazakhstan: foreign policy dilemmas // *International life*. 2023, 8, 60-71; Top global intergovernmental organizations. Electronic resource. 2023. URL: <https://rrpowerschool.com/top-global-intergovernmental-organizations/> (Accessed: 12/18/2023).

Saudi Arabia and Kazakhstan provide assistance to international organizations that create systems in order to identify possible conflicts in advance. This is done so that preventive measures can be taken that will not allow the current situation to escalate into violence.

Methods of investigation

The research issue of the topic is the study of contractual, legal and organizational relations of cooperation between Kazakhstan and Saudi Arabia within the framework of a number of international intergovernmental organizations. The article sets the task of strengthening friendly relations between the two states based on the world experience accumulated by international organizations. The stages of the study include: collection of empirical information; discussion of the collected information; analysis of this information; setting tasks and solving them, and drawing conclusions. The materials of Saudi Arabia, the Republic of Kazakhstan, and a number of international organizations were analyzed. In the course of the research, methods of logical analysis, comparative law, and scientific foresight were used.

Discussion

The Republic of Kazakhstan and Saudi Arabia, thanks to the status of equal and full-fledged subjects of temporary public international law, have become members of the UN. Being a member of the UN, Kazakhstan (since March 2, 1992) and Saudi Arabia (since October 24, 1945 – the date of the founding of the UN) exchange ideas and standards from the Charter of this universal international organization to maintain peace and security on the planet, to promote the socio-economic development of all countries of the world, thereby contributing together with other UN members, we contribute to the strengthening of peaceful relations and security around the world. As members of the WTO, Saudi Arabia and Kazakhstan participate in the regulation of the world trade system, as well as facilitate the settlement of trade disputes between member states of this international organization and other subjects of international law.

It should be noted that before joining these and other intergovernmental organizations, Kazakhstan and Saudi Arabia enter into relations with these organizations as independent subjects of international public law. The Kingdom of Saudi Arabia and Kazakhstan, by joining the membership of the relevant international organization, are helping it to realize its international legal personality in the international arena, which in the process creates conditions for protecting interests and meeting needs for themselves and all other member states of this organization. The leaders of Kazakhstan and Saudi Arabia, within the framework of the United Nations, are directing their efforts to prevent the proliferation of weapons of mass destruction, in particular through the control of these weapons and through the promotion of disarmament. Our countries assist international organizations in the development and adoption of international treaties and agreements on the basis of which it is possible to prevent conflicts [4], regulate the appropriate behavior of states and ensure the protection of human rights. The leaders of Kazakhstan and Saudi Arabia are seeking to join efforts with other states to help international organizations in ensuring Arms Control and disarmament. Our states are contributing to the conclusion of Arms Control and disarmament agreements. This is done in order to reduce the risks of armed conflict and limit the proliferation of all types of weapons.

As both the kingdom of Saudi Arabia and Kazakhstan believe in the role of global international organizations in addressing peace and security issues through various forms, the following are some of the common ways in which these organizations work to maintain global peace and security:

By diplomatic means to resolve disputes, negotiate and mediate. World international organizations, including the UN itself, often mediate disputes between member states. Such diplomatic negotiations greatly facilitate the peaceful resolution of international disputes

UN member states, including Kazakhstan and Saudi Arabia, help prevent conflicts between states through diplomatic negotiations. In addition, they promote the peaceful resolution of disputes between states. They take an active part in conflict resolution and peaceful settlement. Saudi Arabia and Kazakhstan are involved in ensuring international security in order to achieve a sustainable post-conflict settlement. Moreover, they actively support post-conflict construction processes [5].

Kazakhstan and Saudi Arabia agree on the actions of the UN Security Council to impose sanctions and embargoes on those countries whose actions violate international law and may threaten peace and security [6].

It should be borne in mind that sanctions are understood as economic, diplomatic or military measures. In all UN entities, Saudi Arabia, along with other countries, including Kazakhstan, promotes and encourages international cooperation between states and international organizations in solving global problems. The UN member states, including Saudi Arabia and Kazakhstan, cooperate to achieve these goals through various mechanisms and institutions within the UN, such as the Security Council, the General Assembly, the economic and Social Council, various programs and agencies of this universal international organization. At the same time, Saudi Arabia and a number of other countries are calling for reforms at the UN, including the reform of the UN Security Council mechanism [7]. A variety of options are offered. Kazakhstan has not yet participated in these discussions. It is advisable for Kazakhstan, Saudi Arabia and other UN member states to seek reasonable reform of the UN Security Council.

Saudi Arabia and Kazakhstan participate in specialized agencies of the United Nations and other international organizations such as: the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) [8], the International Labor Organization, the World Health Organization, the World Tourism Organization, the International Atomic Energy Agency, the Food and Agriculture Organization, the World Bank for reconstruction and development, the International Monetary Fund, the World Intellectual Property Organization, the United Nations Children's fund, the World Trade Organization, the Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC), the organization of Islamic Cooperation, the Islamic Development Bank and the International Red Cross. Both Kazakhstan and Saudi Arabia are actively participating in the activities of these international organizations [9].

Kazakhstan has agreed to supply Saudi Arabia with uranium as fuel for nuclear power plants in Saudi Arabia. To ensure the safe use of this type of fuel, both sides can use the capabilities of a specialized international organization – the IAEA, which is a specialized agency of the United Nations. In some countries (for example, in Russia), encouraging experiments are being conducted on the reuse of spent uranium at nuclear power plants. In this regard, Kazakhstan, Saudi Arabia and a number of other countries and the IAEA can unite their contractual and regulatory efforts to maximize the potential of uranium, thorium and other fuels for nuclear and other power plants. The participation of the Kingdom of Saudi Arabia in the specialized international expo, which was held in the Kazakh capital Astana in a year 2017 under the title of (Future Energy) , shows the extent of Saudi Arabia's interest in diversifying energy sources and replacing fossil fuels with clean and sustainable solar and wind energy by a year (2040). Saudi Arabia participated in this event through the exchange of experiences, technology and technical knowledge related to renewable energy, which increased the interest of Saudi companies such as Aqua Power to invest in renewable energy projects in Kazakhstan.

Findings

Saudi Arabia and Kazakhstan, attach great importance not only to oil and petroleum products, but also to the whole range of economic cooperation, strengthening their role in international economic organizations [10]. In addition, Kazakhstan and Saudi Arabia consider it necessary to strengthen cultural understanding and stimulate dialogues between civilizations. To do this, they promote cultural understanding and cultural rapprochement.

The Kingdom believes that in addition to global priorities, the following regional international organizations have their own: the Cooperation Council for the Arab states of the Gulf, the International Islamic University, the Organization of Islamic Cooperation and the League of Arab states. Kazakhstan and Saudi Arabia are united by the fact that they are members not only of the United Nations, but also of the Organization of Islamic Cooperation, and also cooperate with the World Islamic Association. In this regard, our countries have established cooperation within the framework of these international organizations, as well as with them in order to best implement their legal tasks and goals. This is evidenced by the fact that the leaders and representatives of the World Muslim League, established in 1962 at the suggestion of Saudi Arabia, actively participate on a systematic basis in the work of conferences of leaders of world and traditional religions organized by Kazakhstan, as well as in meetings of its secretariat. Kazakhstan cooperates with this international organization because its activities are aimed at promoting the true values of Islam throughout the world, maintaining dialogue between religions, cultures and civilizations, strengthening friendly relations between all the peoples of the planet.

Saudi Arabia played a prominent role in the creation of the Organization of the Islamic Conference in 1969, which was later renamed to the Organization of Islamic Cooperation, and also takes an active part in its work. This organization includes 57 countries, including the Republic of Kazakhstan. The unconditional achievement of this organization is that over the past years a huge number of institutes have been organized in the field of vocational education and training, economics, science and technology, mass media, culture, sports, trade and a number of other institutions. Kazakhstan has made and continues to make a significant contribution to the proper functioning of this organization, especially during its presidency in 2011-2012.

As a member state of the Organization of Islamic Cooperation (OIC), Kazakhstan has been actively participating in the activities of this international organization since 1996. Suffice it to mention his participation in the extraordinary emergency summit of the Organization of the Islamic Conference, which was held at the initiative of the Kingdom of Saudi Arabia on November 11-12, 2023. Representative of Kazakhstan, deputy prime minister and Minister of Foreign Affairs M. A. Nurtleu, speaking at this summit, expressed the opinion of his country and all members of this International Organization on issues of supporting the UN General Assembly resolution on the need to create 2 states for two peoples, on an immediate ceasefire in the Gaza Strip [11], on the return of legitimate territories to Palestine, on the creation of a Palestinian state with East Jerusalem as its capital. The statements made were supported by the OIC member states, including the Kingdom of Saudi Arabia.

At a meeting with the secretary general of the OIC, the head of the Kazakh state expressed his great appreciation for the activities of the OIC, thanks to which the appropriate cooperation of the member states in the political, economic, humanitarian and environmental spheres is developing. He also stressed the commitment of the Kazakh state to continue expanding and deepening cooperation with the OIC member Islamic countries.

The Islamic Development Bank was established as an international regional financial organization on December 18, 1973 at the conference of finance ministers of the OIC member states, which is now called the organization of Islamic Cooperation. The main shareholder of the bank among the 57 member countries is the Kingdom of Saudi Arabia, which owns a quarter of

the paid-up capital of this bank. The Republic of Kazakhstan became a member of the Islamic Development Bank on the basis of the Kazakh law of December 6, 2001. The head of the Kazakh state, together with the head of the IsDB, discussed the state and prospects of the IsDB's activities. In particular, they noted that the Regional Office of the Islamic Development Bank in Almaty, which has been operating for more than a quarter of a century, competently manages the bank's operational activities in eastern European countries, CIS countries, Mongolia and China. Thanks to the international bilateral legal framework agreement on partnership between the government of the Republic of Kazakhstan and the Islamic Development Bank Group dated May 22, 2014, the total financing of the Islamic Development Bank of Kazakhstan in July 2022 amounted to 1.6 billion dollars for priority sectors of the Kazakh economy and social projects in the country [12]. This confirms the trusting business relationship between Kazakhstan and the International Islamic Development Bank, initiated by Saudi Arabia and actively participating in it.

It should be emphasized that the Republic of Kazakhstan initially responded positively to the institutions of Islamic banking law, as it is the first country in the CIS to adopt legislation on the implementation of the Islamic banking system in banks. That is why trade relations between Kazakhstan and the Islamic Development Bank have strengthened. The Kazakh elite and the public reacted positively to the basic idea of the Islamic banking law, which does not accept the concept of "interest", for which, according to European banking legal standards, the beneficiary of the loan must pay to the lender, the bank. Branches of a number of Islamic banks have started operating in Kazakhstan. But the introduction of Islamic finance into the Kazakh legal sphere is still at an early stage. And this is despite the fact that the percentage of Muslim believers in Kazakh society is quite large. The question arises: why? This question also arises because in British society, where the proportion of Muslims is small, Islamic banking Sharia institutions have taken root here. And not only in the UK, but also in a number of other Western European countries [13]. Moreover, they coexist with the institutions of European and British banking law. In other words, the cult of "percentage" and the rejection of "percentage" work in parallel, without denying each other. This means that an individual, regardless of religious affiliation, can apply for a loan either to a traditional "European" bank or to an "Islamic" Bank at his discretion.

There are 2 ways to introduce Islamic bank financing in Kazakhstan. The first way may be to invite bankers from Arab and Islamic countries and take advantage of their banking experience, including Saudi Arabia, to Kazakhstan, as well as invite Islamic banks with a proposal to establish their branches in Kazakhstan. The second method may also be useful if young people of Kazakhstan are sent to study at financial and economic colleges of universities in Saudi Arabia and other Islamic countries so that they can learn the details of Islamic banking and ways of financing the Islamic Bank. After graduating from these faculties, they can contribute to the establishment of banks in Kazakhstan based on the knowledge and skills of Islamic finance or the establishment of a bilateral agreement in the field of education between the two countries and the exchange and transfer of experiences between university faculty members or the establishment of specialized introductory courses for students in the field of Islamic banking. In addition, First-Class translators will be needed from among the Kazakhs who can learn the specifics of the Islamic financial system in Arabic, Kazakh and Russian languages. With such a commercial organization, Kazakh citizens will want to deal with Islamic Banking

Finance. Taking into account that in Arab countries (in Saudi Arabia, the United Arab Emirates, for example) business with international financing is clearly regulated, Kazakhstan with their help, as well as with the help of the Islamic Development Bank, can strengthen the activities of the Astana International Financial Center [14].

Saudi Arabia is the most influential among the 5 founding countries of OPEC (the Organization of Petroleum Exporting Countries - today there are 14 countries here), it is part of the founding countries of this well-known international organization today. Currently, in OPEC+ there are 10 states, including the Republic of Kazakhstan. Being a member of this organization, Kazakhstan is one of the countries that produces large volumes of oil on its territory and is vitally interested in maintaining proper trade relations with OPEC and Saudi Arabia. This is due to the fact that OPEC's goal is to coordinate activities and develop a coordinated policy regarding oil produced by the organization's member states, maintaining stable prices for oil produced [15, p.4-7]. Saudi Arabia is the country that regulates the policy of oil production and oil supply at the global level. Within the framework of this organization, Kazakhstan acts as an ally and supporter of Saudi Arabia in regulating optimal oil prices almost all over the world. All this is important for Kazakhstan too.

Based on the need to solve environmental problems, Kazakhstan and Saudi Arabia, along with other countries, are making great efforts to protect the environment and develop sustainable energy. In this regard, they contribute to the activities of international environmental organizations in order to solve environmental problems, as well as climate change [16].

As part of the International Red Cross and Red Crescent, Kazakhstan and Saudi Arabia, as bearers of Islamic symbols (Red Crescent), unite their efforts in providing assistance to victims of internal and international armed conflicts and in resolving other crisis situations. Representatives of Saudi Arabia and Kazakhstan, in the ranks of the ILO, consider it necessary to direct their efforts to protect the labor rights of workers and improve working conditions for workers. Representatives of the ministries of Health Protection of Kazakhstan and Saudi Arabia seek to contribute to the process of improving health systems around the world. A manifestation of the rapprochement of the parties along the line of the Islamic religion occurred when in 1995, after gaining independence, the Republic of Kazakhstan joined in the Organization of Islamic Cooperation, which was created by a group of Islamic countries on the initiative of Saudi Arabia. There has been a rapprochement between the positions of the two states, and it is taking place within the framework of this international organization. The Republic of Kazakhstan, as well as the kingdom of Saudi Arabia, which expresses its adherence to the Islamic religion, does not accept extremist forms, opposes the use of religion for negative social purposes.

When states arrive at the meetings of the governing bodies of specialized world international organizations, they strive to take advantage of the available opportunities. On the "sidelines" of meetings of these international organizations, states, including Kazakhstan and Saudi Arabia, meeting with each other, can develop and sign bilateral agreements on the subject of the agenda of a particular international organization and on any urgent topics and situations. In any case, it can be said that countries use their visits to international conferences in order to simultaneously resolve bilateral issues. Thus, the first president of Kazakhstan N. A. Nazarbayev and King Salman bin Abdulaziz on April 14, 2016 on the sidelines of the thirteenth summit

of the organization of Islamic Cooperation in Istanbul. During this meeting, the leaders of the two states discussed issues of mutual cooperation in trade, economic, scientific, technical and humanitarian spheres. On the contrary, during a bilateral visit to Saudi Arabia, the President of the Republic of Kazakhstan K. Tokayev not only discussed issues of bilateral cooperation with this country, but also discussed problematic issues during negotiations with the Secretary general of the Organization of Islamic Cooperation, Hussein Ibrahim Taha.

The Islamic Development Bank is an international regional financial organization founded on December 18, 1973 at the conference of finance ministers of the member states of the organization of the Islamic Conference, now called the organization of Islamic Cooperation [17, p.13]. The main shareholder of the bank among the 57 member countries is Saudi Arabia, which owns a quarter of the paid-up capital for this [18, p.5]. The Republic of Kazakhstan became a member of the Islamic Development Bank on the basis of the Kazakh law of December 6, 2001. The Head of the Kazakh state, together with the head of the IsDB, discussed the state and prospects of the IsDB's activities. In particular, they noted that the Regional Office of the Islamic Development Bank in Almaty, which has been operating for more than a quarter of a century, directs the bank's operations in the countries of Eastern Europe, the CIS countries, Mongolia and China. Thanks to the international bilateral legal framework agreement on partnership between the government of the Republic of Kazakhstan and the Islamic Development Bank Group dated May 22, 2014, the total financing of the Islamic Development Bank of Kazakhstan in July 2022 amounted to 1.6 billion dollars for priority sectors of the Kazakh economy and social projects in the country [19]. This confirms the trusting business relationship between Kazakhstan and the International Islamic Development Bank, initiated by Saudi Arabia and actively participating in it. The Islamic Development Bank provides assistance to the Central Bank of Saudi Arabia in maintaining business relations with banking institutions in Kazakhstan and many other countries [20].

Conclusion

In the future, Kazakhstan and Saudi Arabia can develop friendly relations and strengthen cooperation in the following areas. Since oil may run out in the future, it makes sense for our countries to combine their scientific, regulatory and other forces on a bilateral contractual basis to produce hydrogen and (or) invent another environmentally friendly material that can replace gasoline, aviation kerosene, diesel fuel, to produce hydrogen equipment and other technologies, thereby creating environmentally friendly (hydrogen) energy. In this way, we can solve the problems of the work of power plants, all kinds of vehicles, all kinds of agricultural machinery and equipment, all factories that cannot do without the fuel. In this regard, it is desirable that Saudi Arabia and Kazakhstan join the European initiative "fuel cell and hydrogen joint venture" ("joint venture for the production of fuel cells and hydrogen"), which unites 22 European countries.

Our countries can become members (partners) of a specialized international organization founded in 2003 called: "international partnership of hydrogen and fuel cells in the economy - international partnership of hydrogen and fuel cells in the economy", which includes 19

countries: China, Japan, South Korea, USA, European Commission, Germany, Netherlands, Australia, Austria, France, Italy, Norway, Russian Federation, Iceland, Canada, Great Britain, Brazil, Republic of South Africa, India. Through this partnership, Kazakhstan and Saudi Arabia can initiate the creation of a global intergovernmental organization to create conditions for the production of green hydrogen and the invention of similar fuels for the economy, industry and mechanical engineering. To do this, it is possible and necessary to use the potential of an international non-governmental organization uniting more than 100 specialized institutions - in the World Hydrogen Council.

Kazakhstan and Saudi Arabia, in cooperation with the United Nations Committee on the Peaceful Uses of outer space, can expand regulatory and legal cooperation on the use of space objects to detect deposits of gas, uranium, lithium, cobalt and rare metals necessary for nuclear power plants, for traction batteries for electric vehicles in the territory of our countries.

Saudi Arabia and Kazakhstan can sign a bilateral agreement on the creation of a joint venture for the production of microchips for all electronics sectors. There is a shortage of microchips in the transport industry in a number of developed countries. It would be desirable to establish microchip production plants in Kazakhstan with the help of Saudi Arabia and the International Electrotechnical Commission.

On the basis of multilateral treaties, agreements on tourism and bilateral tourist agreements between our countries, it is possible to significantly increase the flow of tourists from Kazakhstan and Saudi Arabia on a mutual basis. The experience of the World Tourism Organization [21] in the process of organizing and conducting tourist events can be used in the mutual relations of our countries.

It is also advisable to sign bilateral agreements between the two countries in the field of comprehensive free exchange, which is characterized by the reduction of customs duties, as it will contribute to increasing the flow of trade goods, which will be reflected in the development of the national economy and benefit from the economic components owned by the two countries, as the strategic development programs of both Kazakhstan and Saudi Arabia represented by the Kazakhstan strategy and the Saudi Vision are considered integrated programs and they provide a solid basis for stable and continuous development of trade and investment relations [22]. The bottom line is that Kazakhstan and Saudi Arabia have tremendous potential to enhance their economic cooperation within the framework of organizations international joint venture based on trust and mutual benefit.

Gratitude, conflict of interest

The authors express their gratitude to the Embassy of Saudi Arabia in the Republic of Kazakhstan for consultations on strengthening bilateral relations between Saudi Arabia and Kazakhstan. There are no sources of financing under the article. There is no conflict of interest.

The contribution of the authors. The author of the article, Mansour Al Ajmi, made a significant contribution to this article: he wrote all the provisions related to the contractual, legal and other relations of his country, Saudi Arabia. Another author M.A. Sarsembayev also made a significant contribution to this article: he collected and analyzed materials on contractual, organizational

and other documents related to the Republic of Kazakhstan. Together, they critically analyzed the provisions that described the relevant aspects of the relationship between the two states, as well as the specifics of the activities of international organizations, of which both Kazakhstan and Saudi Arabia are members. The authors jointly approved the final version of the article for publication. The authors take responsibility for all aspects of this work, for proper study, as well as solving issues related to the reliability of the data used and the integrity of all parts of this article.

List of literature

1. Dudarev K.P. Saudi Arabia in the XXI century: the 30-year revolution or the tsunami of modernization.- Moscow. - 2022. - 238 p.; Continuity and change in Saudi Arabia's development and humanitarian aid. Third World Quarterly. - 2023. - P. 1-20, DOI: 10.1080/01436597.2023.22 88852.
2. Top Global intergovernmental organizations. [Electron resource] - URL: <https://rrpowerschool.com/top-global-intergovernmental-organizations/> (Accessed: 18.12.2023).
3. Bigby C. The Right to Participate in Decision Making: Supported Decision Making in Practice. - 2023, DOI: 10.1007/978-981-99-6143-6_11.
4. Vikas Shah. Global Conflict: Causes and Solutions for Peace. October 19, 2023. [Electron resource] - URL: <https://thoughteconomics.com/global-conflict-causes-and-solutions-for-peace/> (accessed: 18.12. 2023).
5. Shahzad Ashfaq M. Guidelines for global peace building. Islamabad.- 2023. - 34 p., DOI: 10.5281/zenodo.10294371.
6. Lukomwa J. Adequacy of the Current Framework of International Law Principles on the Use of Force in Preventing and Resolving Threats to International Peace and Security. Kampala. - 2023. - P. 1-12.
7. Yakhshilikov A. The necessity of reform in United Nations Security Council. Jizzakh State Pedagogical University. - 2023. - P. 1-6.
8. Sayed Y., Sharma G., Desai A. UNESCO: promising education multilateralism // International Encyclopedia of Education (Fourth Edition). - 2023. - P. 510-525.
9. Malysheva D. Kazakhstan: foreign policy dilemmas // International Life. - 2023. - No. 8. - P. 60-71.
10. Li Y. Saudi Arabia's Economic Diplomacy through Foreign Aid: Dynamics, Objectives and Mode. Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies. - 2019. - No. 13. - P. 1-13, DOI: 10.1080/25765949.2019.1586367.
11. Douglas Y. Open AI GPT Refuses to Write on Gaza UN Workers Sacrificing Their Own Families. - 2023. - 13 p. DOI: 10.13140/RG.2.2.30292.78726.
12. Kassym-Jomart Tokayev held talks with Saudi Arabia. [Electron resource] - URL: <https://kapital.kz/economic/107578/kasym-zhomart-tokayev-provel-peregovory-v-saudovskoy-aravii.html> (accessed: 17.12.2023).
13. Aqib Ali1 M. An Assessment of Islamic Banking in Asia, Europe, USA, and Australia // European Journal of Islamic Finance. Published by University of Turin. - 2023. - Vol. 10. - P. 1-15, DOI: 10.13135/2421-2172/7345.
14. Alieva E. How Islamic banking is developing in Kazakhstan and the world. March 17, 2023. [Electron resource] - URL: <https://kz.kursiv.media/2023-03-17/skvr-muslims/> (accessed: 12.18.2023).

15. OPEC launches World Oil Outlook 2023 // OPEC Bulletin. - 2023. - 96 p.
16. Terrence Tan & Al-Shaibani Ghayth & Chenri Xia & Chan Gloria. A Critical Discourse Analysis of the United Nations Secretary-General's Speeches on Climate Change // MAALIC. Kuala Lumpur. – 2023. – P. 32-35.
17. Zikriyev A. (2023). Islamic Development Bank. Lecture No. 6. Department of World Economy, TSUE. - 2023. - 45 p.
18. Ibid, 45 p.
19. Kasym-Zhomart Tokayev provel peregovory s Saudovskoy Araviyey [Kassym-Jomart Tokayev held negotiations with Saudi Arabia]. [Electron resource] - URL: <https://kapital.kz/economic/107578/kasym-zhomart-tokayev-provel-peregovory-v-saudovskoy-aravii.html> (accessed: 12.18.2023).
20. Saudi Central Bank Relations with International and Regional Organizations/ [Electron resource] - URL: https://www.sama.gov.sa/en-US/About/Pages/Relations_with_regional_and_international_organizations.aspx (accessed: 05.01.2024).
21. Sweet Jorge. Achieving the sustainable development goals through tourism: Project Indicators Kit (TIPs). Ayana. Journal of Research in Tourism. – 2023. - Vol. 4. - No.1. - 6 p., DOI: 044.10.24215/27186717e044.
22. The Saudi National Center for Documents and Archives, a government website. [Electron resource] - URL: <https://www.my.gov.sa/wps/portal/snp/agencies/agency> (accessed: 04.01.2024); Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan. Website. [Electron resource] - URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa?lang=ru> (accessed: 10.01.2024).

Мансур Әл-Аджми¹, М.А. Сәрсембаев¹

¹«Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» КеАҚ, Астана, Қазақстан

Қазақстан мен Сауд Арабиясы арасындағы ынтымақтастықтың халықаралық ұйымдардың әлеуетін пайдалану кезіндегі құқықтық нысандары

Аннотация. Сауд Арабиясы мен Қазақстан Республикасы географиялық жағынан бір-бірінен өте алыс орналасқанымен, олар бірқатар салалардағы ынтымақтастықты жеңілдететін ондаған халықаралық-құқықтық құжаттармен байланысты. Бұл ынтымақтастыққа Қазақстан мен Сауд Арабиясының бірқатар әмбебап және ірі өңірлік халықаралық ұйымдарда болуы ықпал етеді. Халықаралық ұйымдармен, қазіргі заманғы халықаралық құқықтың осы субъектілерімен күш біріктіре отырып, Сауд Арабиясы мен Қазақстан Республикасын қоса алғанда, мүше мемлекеттер өздерінің ішкі мүдделерін қорғайды және өздерінің әртүрлі қажеттіліктерін ғана емес, сонымен қатар тиісті халықаралық ұйымға мүше барлық мемлекеттердің қажеттіліктерін қанағаттандырады. Мақалада әмбебап және өңірлік халықаралық ұйымдар шеңберінде осы екі мемлекет арасындағы ынтымақтастықтың ұйымдық-құқықтық нысандары туралы былай делінген: 1) тиісті халықаралық ұйымның қамқорлығымен халықаралық конвенциялардың мәтіндерін әзірлеуге қолдау көрсету және қатысу; 2) халықаралық келісімдерді іске асыруға қатысу; 3) халықаралық ұйымның ішкі тетіктерін реформалауды жүргізуде екі немесе одан да көп мемлекеттің күш-жігерін біріктіру; 4) қарудың барлық түрлерін бақылауды қамтамасыз ету

және қарусыздану мақсаттарына қол жеткізу; 5) халықаралық аренада тиісті құқықтық тәртіпті белгілеу бойынша барлық мүше мемлекеттердің бірыңғай ұстанымын әзірлеуге жәрдемдесу; 6) ислам банкингін құру.

Түйін сөздер: халықаралық ұйым, әмбебап ұйым, өңірлік ұйым, екіжақты ынтымақтастық, исламдық халықаралық ұйымдар, келіссөздер, алдын алу шаралары.

Мансур аль-Аджми¹, М.А. Сарсембаев¹

¹НАО «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева», Астана, Казахстан

Правовые формы сотрудничества между Казахстаном и Саудовской Аравией в процессе использования потенциала международных организаций

Аннотация. Хотя Саудовская Аравия и Республика Казахстан географически расположены довольно далеко друг от друга, они, тем не менее, связаны десятками международно-правовых документов, которые облегчают их сотрудничество в ряде областей. Этому сотрудничеству способствует нахождение Казахстана и Саудовской Аравии в ряде универсальных и крупных региональных международных организаций. Объединяя усилия с международными организациями, эти субъекты современного международного права, государства-члены, включая Саудовскую Аравию и Республику Казахстан, защищают свои внутренние интересы и удовлетворяют не только свои разнообразные потребности, но и потребности всех государств-членов соответствующей международной организации. В статье рассказывается об организационно-правовых формах сотрудничества между этими двумя государствами в рамках универсальных и региональных международных организаций, к которым относятся следующие: 1) поддержка и участие в разработке текстов международных конвенций под эгидой соответствующей международной организации; 2) участие в реализации таких международных соглашений, конвенций в двустороннем, региональном и универсальном форматах; 3) объединение усилий двух или более государств в реформировании внутренних механизмов международной организации; 4) обеспечение контроля над всеми видами оружия и достижение целей разоружения; 5) содействие в выработке единой позиции всех государств-членов по установлению надлежащего правопорядка на международной арене; 6) создание исламского банкинга.

Ключевые слова: международная организация, универсальная организация, региональная организация, двустороннее сотрудничество, исламские международные организации, переговоры, превентивные меры.

References

1. Dudarev K.P. Saudovskaya Araviya v XXI veke: 30-letnyaya revolyutsiya ili tsunami modernizatsii. [Saudi Arabia in the 21st century: 30-year revolution or tsunami of modernization] (Moscow, 2022. 238 p). [in Russian]; Continuity and change in Saudi Arabia's development and humanitarian aid. Third World Quarterly. - 2023. - P. 1-20, DOI: 10.1080/01436597.2023.22 88852.

2. Vedushchiye mirovyve mezhpravitel'stvennyye organizatsii [Top Global intergovernmental organizations]. Available at: <https://rrpowerschool.com/top-global-intergovernizations/> (accessed 18.12.2023). [in Russian]
3. Bigby K. The right to participate in decision making: decision support in practice. (2023), DOI: 10.1007/978-981-99-6143-6_11.
4. Vikas Shah. Global conflict: causes and solutions for peace. October 19, 2023. Available at: <https://ThoughtEconomics.com/global-conflict-causes-and-solutions-for-peace/> (accessed 12/18/2023).
5. Shahzad Ashfaq M. Guiding principles for building a global world. Islamabad. 34 p. (2023), DOI: 10.5281/zenodo.10294371.
6. Lukomwa J. The adequacy of the current framework principles of international law on the use of force in preventing and eliminating threats to international peace and security. Kampala, 1-12 (2023).
7. Yakhshilikov A. The need for reform of the UN Security Council. Jizzakh State Pedagogical University, 1-6 (2023).
8. Syed Y., Sharma G., Desai A. UNESCO: promising versatility of education // International Encyclopedia of Education (fourth edition), 510-525. 2023.
9. Malysheva D. Kazakhstan: vneshnepoliticheskiye dilemmy [Kazakhstan: foreign policy dilemmas] // Mezhdunarodnaya zhizn' [International life], 8, 60-71, 2023. [in Russian]
10. Li Y. Saudi Arabia's economic diplomacy through foreign aid: dynamics, goals and regime. Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, 13, 1-13 (2019), DOI: 10.1080/25765949.2019.1586367.
11. Douglas, Y. Open AI GPT refuses to write about UN workers in Gaza sacrificing their families. 13 p. (2023), DOI: 10.13140/RG.2.2.30292.78726.
12. Kasym-Zhomart Tokayev provel peregovory s Saudovskoy Araviyey [Kassym-Jomart Tokayev held negotiations with Saudi Arabia]. Available at: <https://kapital.kz/Economic/107578/kasym-zhomart-tokaev-provel-peregovory-v-saudovskoy-aravii.html> (accessed 17.12.2023). [in Russian]
13. Aqib Ali1 M. Evaluation of Islamic banking in Asia, Europe, USA and Australia // European Journal of Islamic Finance. Published by the University of Turin, 10, 1-15 (2023), ISSN: 2421-2172. DOI: 10.13135/2421-2172/7345.
14. Aliyeva E. Kak razvivayetsya islamskiy banking v Kazakhstane i mire [How Islamic banking is developing in Kazakhstan and the world]. 17 marta 2023. Available at: <https://kz.kursiv.media/2023-03-17/skvr-muslims/> (accessed 18.12.2023). [in Russian]
15. OPEC presents World Oil Outlook 2023 // OPEC Bulletin. 96 p. 2023.
16. Terrence Tan, Al-Shaibani Gheit, Chenri Xia, and Chan Gloria. Critical discourse analysis of the speeches of the UN Secretary General on climate change // MAALIK. Kuala Lumpur, 32-35 (2023).
17. Zikriyoev A. Islamic Development Bank. Lecture No. 6. Department of World Economy TSUE, 45 p. (2023).
18. Ibid., 45 p.
19. Kasym-Zhomart Tokayev provel peregovory s Saudovskoy Araviyey [Kassym-Jomart Tokayev held negotiations with Saudi Arabia]. Available at: <https://kapital.kz/Economic/107578/kasym-zhomart-tokaev-provel-peregovory-v-saudovskoy-aravii.html> (accessed 17.12.2023). [in Russian]
20. Relations of the Central Bank of Saudi Arabia with international and regional organizations/. Available at: https://www.sama.gov.sa/enUS/About/Pages/Relations_with_regional_and_international_organizations.aspx (accessed: 01/05/2024).

21. Dear Jorge. Achieving sustainable development goals through tourism: A set of project indicators (TIP). Ayana. Journal of Tourism Research, 4, 1, 6 (2023), DOI: 044.10.24215/27186717e044.

22. Saudi National Documents and Archives Center, government website. Available at: <https://www.my.gov.sa/wps/portal/snp/agency/agency> (accessed: 01/04/2024); Ministerstvo inostrannykh del Respubliki Kazakhstan. Veb-sayt. [Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan. Web site]. Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa?lang=ru> (accessed: 01/10/2024). [in Russian]

Сведения об авторах

Мансур эл-Аджди – Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің халықаралық құқық кафедрасының магистранты, Қ. Сәтбаев көш., 2, 010000, Астана, Қазақстан.

Сәрсембаев Марат Алдангорович – хат-хабар үшін автор, заң ғылымдарының докторы, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің халықаралық құқық кафедрасының профессоры, Қ. Сәтбаев көш., 2, 010000, Астана, Қазақстан.

Мансур аль-Аджди – магистрант кафедры международного права, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ул. К. Сатпаева, 2, 010000, Астана, Казахстан.

Сәрсембаев Марат Алдангорович – автор для корреспонденции, доктор юридических наук, профессор кафедры международного права, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ул. К. Сатпаева, 2, 010000, Астана, Казахстан.

Mansour al-Ajmi - a master's student at the Department of International Law of the L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2, Satbaev st., 010000, Astana, Kazakhstan.

Sarsembayev Marat Aldangorovich – corresponding author, Doctor of Law, Professor of the Department of International Law of the L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satbaev st., 010000, Astana, Kazakhstan.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Some issues on improving the judicial system of the Republic of Kazakhstan

Zh.S. Shukenova^{ID}, A.A. Kassymzhanova*^{ID}, A.A. Bekturganova^{ID}

¹Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan

²L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

³Specialized interdistrict court for administrative offenses, Astana, Kazakhstan

(E-mail: jadira_81@mail.ru, ainur.kassymzhan@gmail.com, 717-1821@sud.kz)

Abstract. This article discusses some issues related to improving the judicial system of the Republic of Kazakhstan. It is emphasized that the judiciary occupies a special place in the mechanism for protecting human rights. The importance of the category of justice for the judicial system is considered, the norms of the current legislation are analyzed, and it is concluded that the term “impartiality of judges” means justice.

Justice is impossible if the court is biased, and accordingly, biased justice gives rise to unfair decisions and leads to a low level of citizens' trust in the state as a whole.

The article also discusses such a problem as the high workload of judges, and it is proposed to introduce the institution of assistant judges. The legal experience of foreign countries in which the institute of judicial assistants operates is analyzed. World practice shows that assistant judges directly contribute to improving the quality of the administration of justice.

Particular attention is paid to the process of expanding the specialization of courts. An analysis of the administrative form of legal proceedings is carried out, as well as the provisions of the new Administrative Procedure Code.

In conclusion, this article concludes that the judicial system must be stable and conservative, and a unified judicial practice must be formed.

Key words: judicial system, human rights, fairness, justice, institute of assistant judges, specialization of judges, conciliation procedures, administrative process.

Received 26.02.2024. Revised 21.02.2024. Accepted 16.03.2024. Available online 29.03.2024

* хат-хабарларға арналған автор

Introduction

The constitutional development of Kazakhstan is based on the ideas of a legal, democratic, social state. These ideas were enshrined in the Constitution of the Republic of Kazakhstan. Article 1 of the Basic Law enshrines Kazakhstan's desire to establish itself as a law-governed state. [1].

The idea of a law-governed state means securing a person, his life, his rights and freedoms as the most important value for the state and society. We emphasize that in a democratic state there must be an effective mechanism for protecting rights and freedoms on the part of the state.

Creating an effective mechanism for protecting human rights is the main task of the state. In modern world practice, the constitutions of democratic states enshrine the principle of dividing state power into three branches. This division is aimed at preventing abuse of power by government bodies, professionalizing the actions of civil servants, and creating effective government bodies that society trusts. The constitutional reform, which began in 2022, affected the entire state mechanism. And, above all, the judicial system. Because the level of public trust in government as a whole depends on the quality of the judiciary.

Let us note that in the "Concept of Legal Policy until 2030" dated October 15, 2021, Section 5 stipulates that the key criterion for the effectiveness of law enforcement agencies and their employees will be the degree of public trust. This is especially coming to public trust in the judicial system [2].

In the process of constitutional reform and in order to create the most effective mechanism for the protection of human rights, the Constitutional Court was created. Although this body is not part of the judicial system, its powers are also aimed at protecting human rights. Every citizen of the Republic of Kazakhstan can contact this body if he believes that a normative legal act does not comply with the Constitution of the Republic and directly affects his rights and freedoms enshrined in the Constitution.

Thus, the judiciary occupies a special place in the mechanism for protecting human rights. All over the world, when it comes to protecting human rights, the focus is on the judicial system. The main goal of the judicial system is to protect human rights, restore justice, and impose fair penalties. Accordingly, in a democratic state special attention is paid to improving the judicial system. The judicial system has been reformed. This is the introduction of specialization of courts, increasing the status of courts and judges, a new system for selecting judges, and the introduction of conciliation procedures. Let us note that the legal science of Kazakhstan pays special attention to the process of improving the judicial system [3].

Research methods

In preparing this study, a scientific review of domestic and foreign sources was carried out, also an analysis of the norms of current legislation was carried out. In the research process, universal scientific methods such as dialectical, analysis and synthesis, induction and deduction were used. General methods such as comparative legal, systemic, structural and functional were

also used. The combination of these methods made it possible to objectively and fully disclose this topic, draw certain conclusions, and develop recommendations and proposals.

Discussion and Results

Human rights and freedom are universal values of society and the state. Let us note that in the theory of law, human rights are understood as his possibilities of action. At the same time, we emphasize that human rights are recognized as absolute, inalienable, natural and, accordingly, the state, as the main political institution, undertakes to protect and ensure human rights.

In the issue of protecting human rights, a special place is given to the judicial system. The court is the most important government body carrying out activities for the protection of human rights and justice. Justice is a special type of state activity carried out by the court on the basis of current legislation. Justice is always associated with legal proceedings in various spheres of public life. We emphasize that the administration of justice is entrusted by society and the state exclusively to the judiciary. According to the Basic Law, the Courts of the Republic are the Supreme Court of the Republic, local and other courts of the Republic established by law. The establishment of special and emergency courts under any name is prohibited in Kazakhstan. In this regard, the opinion of scientists E.E. Duisenov and A. Zh. Shpekbaev that the judicial power is established by the Constitution and, accordingly, cannot be eliminated or transformed without changes to the Constitution itself is fair. [4:153].

From the point of view of legal theory, the main thing in the judicial process is the search for truth, the definition of justice. The concept of justice is a philosophical and ethical category. Law in determining justice is based on assessing the actions of an individual from the point of view of moral and moral categories. In jurisprudence, one of the meanings of this term is the compliance of the act with punishment. In public life, justice is understood as a balance of interests and rights of a person, acceptance of his individual qualities and behavior.

Let us turn to the ideas of the ancient Greek thinker Aristotle. He proposed a definition of justice as equal treatment, but only for equals. And accordingly, on the contrary, unequal treatment, but only for unequals. Thus, Aristotle connects justice with the principle of equality [5].

According to academician M.K. Suleymenov “by justice we can understand moral ideas about fair behavior in the exercise of subjective civil rights that have developed in society and are recognized by law, customs and judicial practice” [6].

In our opinion, justice in law means achieving a compromise between the interests of individuals, social groups and their values. That is why law and justice are inseparable and complement each other. And even more, justice is the main idea of law.

Let's turn to the norms of current legislation. The category of justice is enshrined in Article 7 of the Constitutional Law “On the Constitutional Court of the Republic of Kazakhstan” as follows. Judges of the Constitutional Court after their appointment take an oath and undertake to be impartial in their activities, to obey only the Constitution of the Republic of Kazakhstan, to ensure its supremacy [7].

In this case, the term “impartiality” means fairness. Accordingly, the judges of the Constitutional Court in their decisions search for justice and consolidate this idea at the highest level.

Article 39 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan stipulates that punishment is applied in order to restore social justice. Article 52 of this Code stipulates that a person found guilty of committing a criminal offense is given a fair punishment, within the limits established in criminal law [8].

Let us turn to the provisions of the Criminal Procedure Code. So, in Art. 8 stipulates that one of the main objectives of the criminal process is a fair trial. And further, Part 2 of Article 57 of this Code stipulates that the judge presiding over the case must take all measures to ensure a fair hearing of the criminal case. Let us note that the term “justice” is mentioned 12 times in the Criminal Procedure Code [9].

Let us turn to the norms of the Code of the Republic of Kazakhstan “On Administrative Offences”. Thus, part 2 of Article 55 of this act stipulates that an administrative penalty must be “fair, consistent with the nature of the offense, the circumstances of its commission, and the identity of the offender.” The judge evaluates the actions of the subjects. According to Part 1 of Article 844 of this Code, the judge, having recognized the administrative penalty imposed by the resolution as unfair due to its excessive severity, not corresponding to the nature of the offense committed, the identity of the perpetrator or the property status of the legal entity, mitigates the penalty, guided by the general rules for imposing an administrative penalty[10].

In this norm, justice is the requirement to take into account the nature of the offense, the circumstances of its commission, as well as the identity of the offender. Thus, the concept of justice is enshrined in law, but at the same time this category is associated primarily with the activities of the judiciary.

We believe that justice is an evaluative category closely related to the concept of morality. We especially note that the principle of justice can be fully realized with a high level of legal awareness and legal culture of citizens and society as a whole, as well as with the effective functioning of democratic institutions.

Let us note that Russian scientists propose to consider justice inextricably from the concept of the law-governed state, arguing that these are paired legal categories [11].

We believe that this judgment deserves attention. Indeed, where there is a law-governed state, there is independent justice, and, ultimately, there is public confidence in the protection of their rights through the court system.

Justice is impossible if the court is biased. Of course, the bias of justice gives rise to unfair decisions. This ultimately leads to a low level of citizen trust in the state as a whole.

Head of State K. Tokayev, speaking at a meeting on modernization of the judicial system, noted: “Judges, under the same conditions, often make different decisions, this causes a negative reaction in society, information that all courts are corrupt is spread” [12].

Thus, we can conclude that human rights can only be ensured if effective and objective justice is implemented. It is necessary to note a special feature of justice - it is aimed at the fair resolution of disputes and the harmonization of social relations.

There are many obstacles to the implementation of effective justice. One of the problems hindering the implementation of effective justice in Kazakhstan is the high workload of judges.

In this regard, new methods and new institutions for supporting judges are needed. The Chairman of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan (2010-2011) Professor M.T.

Alimbekov discusses this in his scientific work. He believes that it is necessary to establish an institute of judicial assistants in Kazakhstan. The institution of judicial assistants is very developed in many countries. "Their responsibilities would include studying cases and other materials received for consideration, preparing analytical, information and reference materials that are necessary for judges to make decisions, monitoring the work of the secretary of the court session" [13].

Scientists note that the workload on judges has doubled over the past five years. For example, in Astana and Almaty judges make decisions on 16 cases every day [14].

An analysis of foreign sources shows a positive attitude of judges towards the institution of assistants. In Russia there is an institute of assistant judges, established by the law "On the State Civil Service of the Russian Federation". A judicial assistant is a federal government employee. He holds a leading position in the apparatus of the arbitration court. He must have a higher legal education and at least two years of experience in public service in senior positions or at least four years of experience in his specialty. From a procedural point of view, an assistant judge is a person who facilitates the administration of justice [15].

Russian judges believe that 90% of their success depends on the work of their assistants. At the same time, the key skill for an assistant judge is the ability to correctly apply the rules of law and quickly find the rules governing these particular legal relations. Let us note that a good lawyer is not one who knows all the rules, but one who knows where to find the relevant rules. An important skill for an assistant judge is the ability to monitor all changes in the field of law enforcement. Also, the assistant must be aware of changes in legislation and the development of judicial practice [15].

There is no institute of assistant judges in the Kazakh judicial system. However, world practice shows that assistant judges directly contribute to improving the quality of the administration of justice

We believe that today in Kazakhstan there is a real need to introduce the institution of judicial assistants. The introduction of this institute into Kazakhstan's legal proceedings will improve the professional level of court personnel. We emphasize that the legal status of an assistant judge must be regulated on a legislative basis [16].

In Kazakhstan, the judiciary must be strong, independent, authoritative, competent and professional. This is the main task now that state faces.

In general, the process of improving the activities of the judicial system continues in Kazakhstan. Among the innovations in the activities of courts is the expansion of specialization of courts. One of the objectives of this expansion of the specialization of judges is to improve the investment attractiveness of Kazakhstan for foreign investors.

To ensure the protection of investments, a specialized panel was created at the Supreme Court to consider disputes involving large investors. Since January 1, 2016, legal proceedings on investment disputes have been in effect. An International Council has also been created, which includes authoritative experts and scientists who are competent to give opinions when considering investment disputes.

Currently, judges are given more powers to reconcile the parties and find consensus in the current dispute. It is the judge who is entrusted with the responsibility for searching for the

truth, he must be active in resolving the case, he must ask more clarifying questions, show common sense and logic. In connection with the innovations, judges in civil proceedings, on their own initiative, can take measures to collect case materials and verify the validity of the parties' arguments. All these measures are aimed at a complete and objective resolution of the court case. Let us note that after the decision is announced, the judge is obliged to explain the legal basis of the decision made and the purpose of this decision. This judicial interpretation is necessary for a common understanding of the essence of the court decision.

Currently, further digitalization of the judicial process is taking place; video conferencing, digital means for transmitting and receiving information from participants in the process - Skype, WhatsApp, Zoom - are widely used. To ensure that all participants in the process can actively participate, trials are conducted online. All these innovations are aimed at improving the functioning of the judicial system.

A three-tier model of justice with a clear division of powers is being introduced in Kazakhstan. In this model, three links are responsible for the criminal process: the police, the prosecutor and the court. Each of the powers of these three bodies is clearly delineated. A kind of legal filter is created through which each case must pass before it goes to the next body for consideration.

The Republic of Kazakhstan adopted the Administrative Procedural Code of the Republic of Kazakhstan. The purpose of the new Code is to regulate the procedure for carrying out administrative procedures, internal administrative procedures of state bodies, as well as the procedure for resolving disputes in the field of public legal relations. Previously, there was no such code in Kazakhstan. The Code was adopted by the Parliament of the Republic of Kazakhstan on June 29, 2020 and came into force on July 1, 2021 [17].

Also new from the point of view of law enforcement in the administrative process is the expansion of the use of the institution of mediation and settlement agreement. This institute has not been used before.

The Code establishes a separate administrative form of legal proceedings. Let us note that the special claim proceedings reflected in the Civil Procedure Code do not reflect the public legal nature of such cases. That is why cases of public rights should not be considered in civil proceedings, where the parties are equal. Whereas in administrative legal relations a private person is in an unequal position to the state. Therefore, the new Code regulates the relationships of citizens with non-governmental organizations and individuals. For example, national companies, private bailiffs, frequent notaries. That is, with those entities to which part of the state powers is delegated and who have some power and administrative functions [18].

The active role of the court is manifested in the administrative process. Let's pay attention to this principle. Here the court, not limiting itself to explanations, statements, petitions of participants in the administrative process, the arguments, evidence and other materials of the administrative case presented by them, comprehensively, fully and objectively examines all the factual circumstances that are important for the correct resolution of the administrative case. The court may also, on its own initiative or at a reasoned request from participants in the administrative process, collect additional materials and evidence. The court has the right to express its preliminary legal opinion on legal justifications related to the factual and (or) legal aspects of the administrative case. We qualify this principle as an innovation, according to which the role of the court changes.

Administrative cases are considered by specialized district and equivalent administrative courts. A new legal category “administrative body” appears in administrative law. An administrative body is any organization vested with authority by law.

Thus, based on this analysis, we believe it is possible to draw the following conclusions.

1. From the point of view of legal theory, the main thing in the judicial process is the search for truth, the definition of justice. The concept of justice is a philosophical and ethical category. Law in determining justice is based on assessing the actions of an individual from the point of view of moral and moral categories. In our opinion, justice in law means achieving a compromise between the interests of individuals, social groups and their values. Justice is the main idea of law.

2. Further development of electronic legal proceedings is necessary, as well as the introduction of artificial intelligence to search for judicial acts and predict the outcome of court cases.

3. It is necessary to continue work on the specialization of courts. This is due to the expansion of social relations requiring legal regulation. In the future, it is possible to create family courts. Currently, issues of family relations are considered within the framework of juvenile courts.

4. We believe it is necessary to comprehensively study the issue of electing judges. The scientific literature proposes to introduce elections of judges by the people. Such a democratic system will significantly improve the objectivity of judges and eliminate their dependence on the executive branch. The judiciary must be separated from the executive.

Conclusion

The analysis of a number of foreign and domestic sources allows us to conclude that the judicial system of the Republic of Kazakhstan operates on a professional basis. A legislative framework has been created, the main ideas of the judicial system are enshrined in the Constitution and constitutional laws. The independence of the judicial branch of government is legally established. In the future, it is necessary to continue work to establish the rule of law and the administration of justice at a high professional level by highly qualified judges.

The judicial system must be stable and conservative, and a unified judicial practice must be formed.

The contribution of the authors

Shukenova Zh. carried out the collection and analysis of scientific articles on this topic, carried out the systematization of normative material, prepared a translation, a list of references.

Kassymzhanova A. prepared the main content of the article, summarized previous research, determined the methodology and scientific novelty of the article.

Bekturganova A. prepared materials of legal practice, recommendations on the research topic, prepared an introduction and conclusion.

References

1. Конституция Республики Казахстан. Принята 30 августа 1995 г. С измен и допол. 1998, 2007, 2011, 2015, 2019, 2022 гг.

2. Указ Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 г. №674 «Об утверждении Концепции правовой политики до 2030 года». [Электронный ресурс]. – URL. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> Дата обращения 10.01.2024 г.
3. Shukenova, Z., & Alimbekova, M. (2014). Kazakh judicial system in the international legal arena. *World Applied Sciences Journal*, 30(5), 640–644. <https://doi.org/10.5829/idosi.wasj.2014.30.05.14069>
4. Дуйсенов Э.Э., Шпекбаев А.Ж. Государственная служба Республики Казахстан. Учебник.– Алматы, 2021. – 488 с.
5. Аристотель. Этика. Эксклюзивная классика. – М., 2020. – 444 с.
6. Сулейменов М.К. Справедливость как принцип гражданского права // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36627779&pos=6;-106#pos=6;-106
7. Конституционный закон «О Конституционном Суде Республики Казахстан». Принят 05 ноября 2022 г. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2200000153>
8. Уголовный кодекс Республики Казахстан. Принят 03 июля 2014 г. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>
9. Уголовно-процессуальный кодекс. Принят 04 июля 2014 г. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231>
10. Кодекс Республики Казахстан «Об административных правонарушениях». Принят 05 июля 2014 г. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000235>
11. Баев В.Г., Мещерякова С.В. Правосудие и правовое государство как парные юридические категории. – Электронный ресурс [Научная сеть «Современное право»]. // Источник: <https://www.sovremennoepravo.ru/>
12. Токаев высказался о сомнительных судебных решениях / <https://yandex.kz/turbo/zakon.kz/s/5057848-tokaev-vyskazalsya-o-somnitelnyh.html>
13. Алимбеков М.Т. Юридическая природа нормативных постановлений Верховного суда Республики Казахстан и их роль в эффективности отправления правосудия. – Астана, 2009. – 132 с.
14. Асанов Ж. В Казахстане обжалуется каждое пятое решение суда по гражданскому иску и каждый третий приговор // <https://ru.sputnik.kz/society/20180531/5838273/kazakhstan-sudresheniya-apellyaciya.html>
15. Быть помощником судьи очень интересно. Онлайн-интервью с начальником юридического отдела Московского городского суда Каргальцевым Антоном Игоревичем // https://www.consultant.ru/edu/news/interview/professii/professiya_pomoshnik_sudii/kargalcev/ Режим обращения 10.01.2024
16. Саймова Ш.А. Институт помощников судей и государственной судебной службы: перспективы внедрения // <https://online.zakon.kz/Document>
17. Административный процедурно-процессуальный кодекс РК. Принят 29 июня 2020 г. // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000350/350_1.htm
18. Подопригора Р. Административный процедурно-процессуальный кодекс РК: проблемы понимания и применения// <https://highlevel.kz/content/seminar-podoprighora-ra-administrativnyu-procedurno-processualnyu-kodeks-appk-problemy>

Ж.С. Шукенова¹, А.А. Касымжанова², А.Ә. Бектұрғанова³

¹Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

³Әкімшілік құқық бұзушылықтар жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сот,
Астана қаласы, Қазақстан

(Jadira_81@mail.ru, ainur.kassymzhan@gmail.com, 717-1821@sud.kz)

Қазақстан Республикасының сот жүйесін жетілдірудің кейбір мәселелері

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасындағы сот жүйесін жетілдіруге қатысты кейбір мәселелер қарастырылады. Адам құқықтарын қорғау тетігінде сот билігі ерекше орын алатыны аталады. Сот жүйесі үшін әділеттілік санатының мәні қарастырылған және қолданыстағы заңнаманың нормалары талданып, «судьялардың бейтараптығы» деген термин әділдікті білдіреді деген қорытынды жасалды.

Егер сот біржақты болса, сот төрелігі мүмкін емес, сәйкесінше сот төрелігінің біржақты болуы әділетсіз шешімдерді тудырады және азаматтардың жалпы мемлекетке деген сенімінің төмендеуіне әкеледі.

Сондай-ақ, мақалада судьялардың жүктемесінің жоғарылығы мәселесі қарастырылып, судьялардың көмекшілері институтын енгізу ұсынылады. Судьялардың көмекшілері институты жұмыс істейтін шет елдердің құқықтық тәжірибесі талданады. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, судьялардың көмекшілері сот төрелігін жүзеге асыру сапасын арттыруға тікелей ықпал етеді.

Сот ісін жүргізудің әкімшілік нысанына, сондай-ақ жаңа Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекстің ережелеріне талдау жүргізілді.

Мақаланың қорытындысында сот жүйесі тұрақты және консервативті болу қажеттігі, сонымен қатар бірыңғай сот практикасының құрылуына қатысты қорытынды жасалды.

Түйін сөздер: сот жүйесі, адам құқықтары, әділеттілік, сот төрелігі, судьялардың көмекшілері институты, судьялардың мамандануы, татуластыру рәсімдері, әкімшілік процесс.

Ж.С. Шукенова¹, А.А. Касымжанова², А.А. Бектурғанова³

¹Кызылординский университет им. Кокыт Ата, Кызылорда, Казахстан

²Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

³Специализированный межрайонный суд по административным правонарушениям,
Астана, Казахстан

(Jadira_81@mail.ru, ainur.kassymzhan@gmail.com, 717-1821@sud.kz)

Некоторые вопросы совершенствования судебной системы Республики Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматриваются некоторые вопросы, касающиеся совершенствования судебной системы Республики Казахстан. Подчеркивается, что в механизме защиты прав человека особое место занимает судебная власть. Рассматривается значение категории «справедливость» для судебной системы, анализируются нормы действующего законодательства, сделан вывод о том, что термин «беспристрастность судей» означает справедливость.

Правосудие невозможно, если суд является необъективным, и соответственно, необъективность правосудия порождает несправедливые решения и приводит к низкому уровню доверия граждан к государству в целом.

Также в статье рассматривается такая проблема, как высокая загруженность судей, предлагается ввести институт помощников судей. Анализируется правовой опыт зарубежных стран, в которых действует институт помощников судей. Мировая практика показывает, что помощники судей непосредственно способствуют повышению качества отправления правосудия.

Особое внимание уделяется процессу расширения специализации судов. Проводится анализ административной формы судопроизводства, а также положений нового Административного процедурно-процессуального кодекса.

В заключении данной статьи сделан вывод о том, что судебная система должна быть стабильной и консервативной, должна быть сформирована единая судебная практика.

Ключевые слова: судебная система, права человека, справедливость, правосудие, институт помощников судей, специализация судей, примирительные процедуры, административный процесс.

References

1. Konstituciya Respubliki Kazahstan. Prinyata 30 avgusta 1995 g. S izmen i dopol. 1998, 2007, 2011, 2015, 2019, 2022 gg.
2. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 15 oktyabrya 2021 g. №674 «Ob utverzhdenii Konceptii pravovoj politiki do 2030 goda». [Elektronnyj resurs]. – URL. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> Data obrashcheniya 10.01.2024 g.
3. Shukenova, Z., Alimbekova, M. (2014). Kazakh judicial system in the international legal arena. World Applied Sciences Journal, 30(5), 640–644. <https://doi.org/10.5829/idosi.wasj.2014.30.05.14069>
4. Dujsenov E.E., Shpekbaev A.Zh. Gosudarstvennaya sluzhba Respubliki Kazahstan. Uchebnik. – Almaty, 2021. – 488 s.
5. Aristotel'. Etika. Eksklyuzivnaya klassika. – M., 2020. – 444 s.
6. Sulejmenov M.K. Spravedlivost' kak princip grazhdanskogo prava // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36627779&pos=6;-106#pos=6;-106
7. Konstitucionnyj zakon «O Konstitucionnom Sude Respubliki Kazahstan». Prinyat 05 noyabrya 2022 g. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2200000153>
8. Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan. Prinyat 03 iyulya 2014 g. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>
9. Ugolovno-processual'nyj kodeks. Prinyat 04 iyulya 2014 g. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231>
10. Kodeks Respubliki Kazahstan «Ob administrativnyh pravonarusheniyah». Prinyat 05 iyulya 2014 g. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000235>
11. Baev V.G., Meshcheryakova S.V. Pravosudie i pravovoe gosudarstvo kak parnye yuridicheskie kategorii. – Elektronnyj resurs [Nauchnaya set' «Sovremennoe pravo»]. // Istochnik: <https://www.sovremennoepravo.ru/>
12. Tokaev vyskazalsya o somnitel'nyh sudebnyh resheniyah / <https://yandex.kz/turbo/zakon.kz/s/5057848-tokaev-vyskazalsya-o-somnitelnyh.html>

13. Alimbekov M.T. Yuridicheskaya priroda normativnyh postanovlenij Verhovnogo suda Respubliki Kazahstan i ih rol' v effektivnosti otpravleniya pravosudiya. – Astana, 2009. – 132 s.

14. Asanov Zh. V Kazahstane obzhaluetsya kazhdoe pytoe reshenie suda po grazhdanskomu isku i kazhdyj tretij prigovor // <https://ru.sputnik.kz/society/20180531/5838273/kazakhstan-sud-resheniya-apellyaciya.html>

15. Byt' pomoshchnikom sudi ochen' interesno. Onlajn-interv'yu s nachal'nikom yuridicheskogo otdela Moskovskogo gorodskogo suda Kargal'cevyim Antonom Igorevichem // https://www.consultant.ru/edu/news/interview/professii/professiya_pomoshnik_sudii/kargalcev/ Rezhim obrashcheniya 10.01.2024

16. Sajmova SH.A. Institut pomoshchnikov sudej i gosudarstvennoj sudebnoj sluzhby: perspektivy vnedreniya // <https://online.zakon.kz/Document>

17. Administrativnyj procedurno-processual'nyj kodeks RK. Prinyat 29 iyunya 2020 g. // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000350/350_1.htm

18. Podoprigora R. Administrativnyj procedurno-processual'nyj kodeks RK: problemy ponimaniya i primeneniya. // <https://highlevel.kz/content/seminar-podoprigora-ra-administrativnyy-procedurno-processualnyy-kodeks-appk-problemy>

Information about authors:

Шукенова Ж.С. – заң ғылымдарының магистры, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің құқықтану кафедрасының аға оқытушысы, Айтеке би көш., 29а, Қызылорда, Қазақстан.

Касымжанова А.А. – PhD, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің конституциялық және азаматтық кафедрасының аға оқытушысы, Сатпаев көш., 2, Астана, Қазақстан.

Бектұрғанова А.Ә. – заң ғылымдарының кандидаты, Астана қаласының әкімшілік құқық бұзушылықтар жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сотының судьясы, Тәуелсіздік даңғылы, 34/1а, Астана, Қазақстан.

Shukenova Zh.S. – Master of law, senior lecturer of the department of jurisprudence, Korkyt Ata Kyzylorda University, Aiteke bi str., 29a, Kyzylorda, Kazakhstan.

Kassymzhanova A.A. – PhD., senior lecturer of the department of constitutional and civil law, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev st., 2, Astana, Kazakhstan.

Bekturganova A.A. – Candidate of Law, judge of the specialized interdistrict court for administrative offenses of the city of Astana, Tauelsizdik Avenue, 34/1 a, Astana, Kazakhstan.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

МРНТИ10.27.01.
обзорная

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-107-116>

Правовые основы создания специальных экономических и индустриальных зон

Д. Ахметов*¹, А. Кусаинова¹

¹Международный университет Астана, Казахстан

(E-mail: ¹akhmetov.damir0125@gmail.com, ²aiman-kusainova@mail.ru)

Аннотация: В настоящей статье проведен анализ законодательства Республики Казахстан в части создания и функционирования специальных экономических и индустриальных зон. Дано определение таким понятиям, как «специальная экономическая» и «индустриальная» зоны. Проведен сравнительный анализ правил и порядка создания специальных экономических и индустриальных зон, установлены общие черты и особенности их функционирования. Установлено, что специальные экономические зоны создаются с целью привлечения иностранных инвестиций в экономику Республики Казахстан по решению Правительства, что в значительной степени повышает ее статус и ответственность за реализацию проектов на ее территории. Целью создания индустриальной зоны является также привлечение инвестиций, но уже в развитие определенного региона Республики Казахстан на основании решения местного исполнительного органа и ответственность за реализацию проектов на территории индустриальной зоны несет аким соответствующей области.

В результате проведенного анализа также выявлены несовершенства законодательства Республики Казахстан в части организации работы и функционирования индустриальных зон. Предлагается исключить формальную норму закона, регулирующую порядок рассмотрения Концепции проекта индустриальной зоны регионального характера.

Целью настоящей работы является изучение и анализ оснований создания специальных экономических и индустриальных зон, рассмотрение особенности их функционирования, а также совершенствование действующего законодательства в данной сфере общественных отношений.

Результаты исследования могут быть использованы в научной деятельности.

Ключевые слова: Правительство, индустриальная зона, экономическая зона, проект, инвестиции.

Введение

Республика Казахстан стремительно развивается и для эффективного экономического подъема необходимы соответствующие финансовые ресурсы. Развиваться самостоятельно, не имея внешних связей, нашей стране, как и любой другой, практически невозможно. По этой причине возникла необходимость в создании специальных институтов, которые будут способствовать привлечению иностранного капитала в экономику страны.

В настоящее время в Республике Казахстан такие финансовые институты активно создаются и функционируют. Учитывая, что функционирование таких институтов требует значительных финансовых затрат, соответственно анализ и совершенствование законодательства в этой области является необходимым инструментом для усовершенствования работы в данной области. Эти положения обосновывают актуальность данного исследования.

Методология исследования

В рамках настоящего исследования использовался метод аналитического анализа для изучения законодательных актов Республики Казахстан, регулирующих порядок создания и функционирования специальных экономических и промышленных зон. Сравнительно-правовой анализ позволил нам сравнить содержание правовых норм в сфере создания специальных экономических и промышленных зон и выявить формальные нормы, которые подлежат исключению из законодательства Республики Казахстан как не используемые и не функционирующие.

Результаты исследования

Одним из институтов развития национальной экономики являются особые хозяйственные структуры, так называемые специальные экономические и промышленные зоны. Рассматривая теоретические аспекты дефиниции «специальные экономические зоны», мы не можем не обратиться к законодательству РК, ведь именно в нем заложены основы и содержание данного понятия в том виде, в котором оно фактически используется.

Понятие и правовые основы создания «специальных экономических и промышленных зон» рассматривали такие исследователи, как Таривердиева А.С., Соколовский С.В. и Шапошников С.В., основные подходы к содержанию понятия «специальные зоны» - Попова М.В., Рубцов Н.М., Попова Д.Б., Каптюхин Р.В., специфику экономических зон изучала Зайковская А.С., методику создания промышленных зон рассматривали Зайнутдинов Ш.Н., Нуримбетов Р.И., Калмуратов Б.С.

Деятельность специальных экономических зон в Республике Казахстан регулируется специальным законодательным актом, который содержит основные направления государственной политики в данной сфере.

Так, в соответствии с Законом Республики Казахстан «О специальных экономических и индустриальных зонах» (далее – Закон) под «специальной экономической зоной» понимается часть территории Республики Казахстан с точно обозначенными границами, на которой действует специальный правовой режим специальной экономической зоны для осуществления приоритетных видов деятельности» [1].

Необходимо отметить, что определение, используемое в Законе, достаточно емкое и в какой-то степени обобщенное. По этой причине возникает необходимость обратиться к научному обоснованию данной терминологии. Обратившись к рассмотрению данного вопроса с точки зрения науки мы обнаружили, что изучение порядка создания и функционирования данного института является достаточно актуальным среди исследователей. Рассматривая определение понятия «специальные экономические зоны» авторы, как правило, обозначают цели и основания их создания.

В частности, в исследовании Таривердиева А.С., рассматривавшего особенности специальных экономических зон дается следующее определение понятию «специальные экономические зоны»: «часть национального экономического пространства, где для отечественных и иностранных предпринимателей создается такая система льгот и стимулов, которая на основе новейших технологий позволяет создать приоритетные отрасли экономики, способные, в свою очередь, обеспечить производство и поставку высококачественной продукции на мировой рынок и успешное развитие социально-экономической жизни как территории своего базирования, так и страны в целом» [2].

По мнению Соколовой С.В. и Шапошникова С.В., специальная экономическая зона представляет собой «часть территории страны с выгодным экономико-географическим положением, на которой устанавливаются особые режимы и механизмы в области таможенного и налогообложения, субсидирования, ценообразования, а также особый валютный режим с целью привлечения в эти зоны финансовых, материальных, технологических и трудовых ресурсов» [3].

Также авторы предложили рассмотреть узкое и широкое понимание термина «специальная экономическая зона». Под узким пониманием исследователи понимают «предоставление особых льготных условий хозяйствования для иностранных и национальных предпринимателей на специально отведенной государством территории», в широком смысле предполагается «совокупность специальных экономических отношений, складывающихся на территории с преференциальным режимом хозяйствования» [3, с.12].

Автор исследования основных подходов к трактовке и содержанию понятия «особая экономическая зона» Попова М.В. пишет: «под специальной экономической зоной понимают обособленную географическую область внутри государства, которая позволяет вести бизнес в условиях, отличающихся от правил, действующих на остальной территории страны» [4].

С учетом изложенного мы пришли к выводу о том, что специальные экономические зоны создаются с целью привлечения инвестиций и оказывают содействие в социально-экономическом развитии страны, путем использования внешних источников финансирования.

Законодательство Республики Казахстан наравне с экономической зоной позволяет создание индустриальной зоны. «По Закону индустриальная зона представляет собой территорию, которая обеспечена инженерно-коммуникационной инфраструктурой и представляется субъектам предпринимательства для размещения и эксплуатации объектов предпринимательства в области промышленности, агропромышленного комплекса, туристической индустрии, логистики, управления отходами в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан» [1, с.1].

Необходимо отметить, что законодательство Республики Казахстан относительно создания и функционирования индустриальных зон стремительно меняется. В частности, в ранее действовавшей Концепции формирования и развития индустриально-инновационной инфраструктуры от 26 декабря 2007 года «под индустриальными зонами понимается земля несельскохозяйственного назначения, обеспеченная коммуникациями, предоставляемая государством субъектам частного предпринимательства для размещения и эксплуатации объектов промышленности» [5].

В ныне действующем законодательстве под индустриальной зоной понимается «специально отведенная территория, обеспеченная инженерно-коммуникационной инфраструктурой, предоставляемая субъектам частного предпринимательства для размещения и эксплуатации объектов предпринимательской деятельности, в том числе в области промышленности, агропромышленного комплекса, туристской индустрии, транспортной логистики, управления отходами» [1, с.2].

Зайнутдинов Ш.Н., рассматривая данное понятие, пишет: «специальная индустриальная зона является институтом, который способствует привлечению инвестиций, укреплению экономического и интеллектуального потенциала государства, а также росту экспортоориентированного производства» [6].

Таким образом, индустриальная зона представляет собой территорию Республики Казахстан, которая специально предназначена для размещения объектов промышленности, агропромышленного комплекса и другие приоритетные секторы экономики. Порядок организации индустриальных зон предусмотрен законодательством Республики Казахстан.

В настоящее время с учетом большого количества мошеннических преступлений в области финансов, законодательством предусмотрена уголовная ответственность по статье 211 УК РК. По мнению Ғаббасәлі Б. Ғ., «при расследовании данного вида уголовных правонарушений необходимо учесть особенности предмета доказывания при расследовании уголовных дел, связанных с созданием и руководством финансовой пирамиды» [7].

Необходимо отметить, что порядок организации специальной экономической зоны отличается от организации индустриальной зоны.

В частности, решение о создании специальной экономической зоны принимает Правительство Республики Казахстан в форме постановления. При этом индустриальные зоны создаются на основании решения местного исполнительного органа.

Сроки создания специальной экономической зоны составляют до 25 лет, индустриальные экономические зоны создаются на срок не менее 25 лет.

В отличие от специальных экономических зон, индустриальные зоны делятся на 2 вида: государственные и частные. При этом государственные подразделяются еще на 3 вида. Виды государственных индустриальных зон отражены на рисунке 5.

Рисунок 1 – Виды государственных индустриальных зон по законодательству Республики Казахстан

Примечание: составлено на основании данных [1].

Особенность создания индустриальных зон республиканского значения заключается в том, что, как и в случае со специальной экономической зоной, для принятия решения о целесообразности ее создания требуется положительное заключение экспертного совета. Решение о создании индустриальной зоны республиканского значения выносится местным исполнительным органом на основании положительного заключения экспертного совета и согласия уполномоченного органа.

Отличие государственных индустриальных зон от частных заключаются как правило в разных объектах финансирования, а также в порядке создания, которое касается индустриальных зон республиканского значения. Так, индустриальной зоной республиканского значения может стать упраздненная специальная экономическая зона. При создании частной индустриальной зоны таких особенностей нет.

Порядок создания индустриальной зоны так же, как и специальной экономической зоны, регламентирован Законом.

Для того, чтобы подать заявку о создании индустриальной зоны предполагаемому участнику необходимо составить концепцию и технико-экономическое обоснование. Так же, как и при создании специальной экономической зоны, Концепция должна соответствовать определенным требованиям, предусмотренным Приказом Министра индустрии и инфраструктурного развития Республики Казахстан от 30 июля 2019 года

«Об утверждении требований к концепциям создания специальной экономической и индустриальной зон».

Имеются некоторые отличия при создании индустриальной зоны регионального характера в части согласования проекта и его концепции. Так, проект решения местного исполнительного органа о создании индустриальной зоны вносится на рассмотрение Общественного совета. Исходя из смысла статьи 29 Закона, полномочия данного консультативно-совещательного органа заканчиваются там же, где они берут свое начало, на этапе рассмотрения, без принятия какого-либо решения или выработки рекомендаций по нему.

«Безусловно, основными задачи указанного консультативно-совещательного органа является представление интересов гражданского общества и учет мнения общественности при принятии подобного рода решений и организация общественного контроля» [8].

При этом, обратившись к полномочиям Общественного совета, предусмотренным статьей 5 Закона Республики Казахстан «Об общественных советах», мы определили, что Общественный совет не наделен полномочиями выносить рекомендации по данному вопросу. По этой причине не имеется ни юридического, ни фактического смысла Общественному совету его рассматривать.

Учитывая изложенное, по нашему мнению, рассмотрение Общественным советом проекта создания индустриальной зоны в таком контексте необходимо исключить из законодательных актов Республики Казахстан, регулирующих вопросы создания индустриальных зон.

Установлено, что на территории Республики Казахстан наблюдается динамика в сторону увеличения количества специальных экономических и индустриальных зон за последние десять лет, что положительно влияет на экономику нашей страны, позволяет увеличить долю инвестиционных вложений как со стороны отечественных, так и со стороны зарубежных инвесторов.

Одновременно с этим увеличить число иностранных инвестиций в экономику страны нам в какой степени мешает несовершенство и нестабильность национального законодательства.

Как пример несовершенства законодательства можно привести установленную в рамках данного исследования неэффективную норму в области регулирования порядка создания индустриальных зон регионального характера. Законодательством Республики Казахстан одним из этапов создания индустриальной зоны регионального характера уставлено направление проекта концепции индустриальной зоны для рассмотрения Общественному совету соответствующей административно-территориальной единицы. При этом, исходя из смысла статьи 5 Закона Республики Казахстан «Об общественных советах», следует, что Общественный совет не наделен полномочиями выносить рекомендации по данному вопросу.

Выводы. С учетом изложенного мы предлагаем исключить этап рассмотрения Общественным советом проекта Концепции индустриальной зоны регионального характера из законодательства Республики Казахстан как фиктивную норму. При своем

присутствии данная норма не достигает никакого результата, а если быть точнее - результат ее действия равен исходному состоянию. В частности, результат рассмотрения Общественным советом проекта концепции индустриальной зоны не влияет на решение местного исполнительного органа относительно создания индустриальной зоны регионального характера.

Вклад авторов

Ахметовым Д.М. был осуществлен вклад в написание и в разработку концепции данной работы. Проведен анализ законодательных актов Республики Казахстан и научной литературы, касающейся темы исследования.

Кусаиновой А.К. проведен критический пересмотр содержания статьи путем анализа и оценки текста с целью выявления его сильных и слабых сторон. Были даны конструктивные рекомендации по пересмотру выводов исследования.

Список использованных источников

1. Закон Республики Казахстан от 3 апреля 2019 года № 242-VI ЗРК «О специальных экономических и индустриальных зонах» <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000242>.
2. Таривердиев А.С. Особенности специальных экономических зон на современном этапе (теоретический аспект): автореферат на соискание ученой степени кандидата экономических наук. - Москва, 2012.
3. Соколова С.В., Шапошников С.В. Современный опыт формирования специальных экономических зон в развитых странах мира // Вестник ГУУ. 2013. №21. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyyu-opyt-formirovaniya-spetsialnyh-ekonomicheskikh-zon-v-razvityh-stranah-mira>.
4. Попова М.В., Рубцов Н.М., Попова Д.Б., Каптюхин Р.В. Исследование основных подходов к трактовке и содержанию понятия «Особая экономическая зона» // Вестник евразийской науки. 2015. №2 (27). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/issledovanie-osnovnyh-podhodov-k-traktovke-i-soderzhaniyu-ponyatiya-osobaya-ekonomicheskaya-zona>.
5. Постановление Правительства Республики Казахстан от 26 декабря 2007 года N 1294 «О Концепции формирования и развития индустриально-инновационной инфраструктуры (специальные экономические и индустриальные зоны, технопарки, бизнес-инкубаторы)». Утратило силу постановлением Правительства Республики Казахстан от 14 апреля 2010 года N 302 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P070001294>.
6. Зайнутдинов Ш.Н., Нуримбетов Р.И., Калмуратов Б.С. Методика создания экономических индустриальных зон в регионе // Бюллетень науки и практики. 2017. №6 (19). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodika-sozdaniya-ekonomicheskikh-industrialnyh-zon-v-regione>.
7. Ғаббасәлі Б. Ғ. Обстоятельства, подлежащие доказыванию, как структурный компонент криминалистической методики расследования уголовных дел, связанных с созданием финансовой пирамиды и ее руководством // «ХАБАРШЫ — ВЕСТНИК». 2021. № 4 (74). С.173.
8. Закон Республики Казахстан от 2 ноября 2015 года № 383-V «Об общественных советах» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 30.12.2021 г.) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36800092&show_di=1&pos=139;-32#pos=139;-32.

D.M. Akhmetov¹, A.K. Kusainova¹

¹Astana International University, Astana, Kazakhstan

The Legal Basis for the Creation of Special Economic and Industrial Zones

Abstract: This article analyzes the legislation of the Republic of Kazakhstan in terms of the creation and functioning of special economic and industrial zones. The definition of such concepts as "special economic" and "industrial" zones is given. A comparative analysis of the rules and procedure for the creation of special economic and industrial zones has been carried out, common features and peculiarities of their functioning have been established. It is established that special economic zones are created in order to attract foreign investment into the economy of the Republic of Kazakhstan by decision of the Government, which significantly increases its status and responsibility for the implementation of projects on its territory. The purpose of creating an industrial zone is also to attract investments, but already in the development of a certain region of the Republic of Kazakhstan on the basis of a decision of the local executive body and the akim of the relevant region is responsible for the implementation of projects in the territory of the industrial zone.

The analysis also revealed the imperfections of the legislation of the Republic of Kazakhstan in terms of the organization of work and functioning of industrial zones. It is proposed to exclude the formal provision of the law regulating the procedure for considering the Concept of a regional industrial zone project.

The purpose of this work is to study and analyze the grounds for the creation of special economic and industrial zones, to consider the specifics of their functioning, as well as to improve the current legislation in this area of public relations.

Keywords: Government, industrial zone, economic zone, project, investment.

References

1. Zakon Respubliki Kazakhstan ot 3 aprelya 2019 goda #242-VI ZRK «O specialnykh ekonomicheskikh i industrialnykh zonakh» [Law of the Republic of Kazakhstan of 3 April 2019 No. 242-VI "On Special Economic and Industrial Zones"] Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000242> (accessed at 25.01.2024). [in Russian]
2. Tariverdiev A.S. Osobennosti specialnykh ekonomicheskikh zon na sovremennom etape (teoreticheskii aspekt). [Features of special economic zones at the present stage (theoretical aspect)]. Avtoreferat na soiskatelya uchenoi stepeni kandidata ekonomicheskikh nauk [Author's abstract for the degree of Candidate of Sciences in Economics]. (Moscow, 2012) [in Russian].
3. Sokolova S.V., Shaposhnikova S.V. Sovremenniy opyt formirovaniya specialnykh ekonomicheskikh zon v razvitykh stranakh [Modern experience of formation of special economic zones in developed countries of the world] Vestnik GUU [BULLETIN of the State University of Management] 2013, №21. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyi-opyt-formirovaniya-spetsialnykh-ekonomicheskikh-zon-v-razvitykh-stranah-mira>. [in Russian].
4. Popova M.V., Rubcov N.M., Popova D.B., Kaptukhin R.V. Issledovanie osnovnykh podkhodov k traktovke i soderzhaniiu ponyatiya "Osobaya ekonomicheskaya zona" [Study of the main approaches to

the interpretation and content of the concept of "Special Economic Zone"] Vestnik evraziiskoi nauki [Bulletin of the Eurasian Science] 2015, №2 (27). Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/issledovanie-osnovnyh-podhodov-k-traktovke-i-soderzhaniyu-ponyatiya-osobaya-ekonomicheskaya-zona>. [in Russian].

5. Postanovlenie Pravitelstva Respubliki Kazakhstan ot 26 dekabrya 2007 goda N 1294 «O Konceptii formirovaniya i razvitiya industrialno-innovacionnoi infrastruktury (specialnye ekonomicheskie i industrialnye zony, technoparki, biznes-inkubatory)» [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated 26 December 2007 "On the Concept of formation and development of industrial-innovation infrastructure" (special economic and industrial zones, technoparks, business incubators)]. Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P070001294>. [in Russian].

6. Zainutdinov Sh.N., Nurimbetov R.I., Kalmuratov B.S. Metodika sozdaniya ekonomicheskikh industrialnykh zon v regione [Methodology for the creation of economic industrial zones in the region] Bulletin nauki i praktiki [Bulletin of the Science and Practice] 2017. №6 (19). Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodika-sozdaniya-ekonomicheskikh-industrialnykh-zon-v-regione>. [in Russian].

7. Gabbasali B.G. Obstoystelstva podlezhchie dokazyvaniu kak strukturnyi component kriminalisticheskoi metodiki rassledovaniya ugovovnykh del svyazannykh s sozdaniem finansovoi piramidy i ee rukovodstvom [Circumstances to be proved as a structural component of the forensic methodology of criminal investigation of criminal cases related to the creation of a financial pyramid scheme and its management] Khabarshy – Vestnik [Bulletin] 2021 № 4 (74), p.173.

8. Zakon Respubliki Kazakhstan ot 2 noyabrya 2015 goda № 383-V «Ob obshestvennykh sovetakh» s ismeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 30 dekabrya 2021 goda [Law of the Republic of Kazakhstan dated 2 November 2015 № 383-V "On Public Councils" with amendments and additions as of 30.12.2021] Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36800092&show_di=1&pos=139;-32#pos=139;-32

Д.М. Ахметов¹, А.Қ. Құсайынова¹

¹*Астана Халықаралық университеті, Астана қ., Қазақстан*

Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтарды құрудың құқықтық негіздері

Аннотация: Осы бапта арнайы экономикалық және индустриялық аймақтарды құру және олардың жұмыс істеуі бөлігінде Қазақстан Республикасының заңнамасына талдау жүргізілді. "Арнайы экономикалық" және "индустриялық" аймақтар сияқты ұғымдарға анықтама берілді. Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтарды құру ережелері мен тәртібіне салыстырмалы талдау жүргізіліп, олардың жұмыс істеуінің жалпы ерекшеліктері мен басты сипаты белгіленді. Арнайы экономикалық аймақтар Үкіметтің шешімі бойынша Қазақстан Республикасының экономикасына шетелдік инвестицияларды тарту мақсатында құрылатыны анықталды, бұл оның мәртебесін және оның аумағында жобаларды іске асыру үшін жауапкершілігін едәуір арттырады. Индустриялық аймақты құрудың мақсаты инвестицияларды тарту болып табылады, бірақ жергілікті атқарушы органның шешімі негізінде Қазақстан Республикасының белгілі бір өңірін дамытуға және индустриялық аймақ аумағында жобаларды іске асыруға тиісті облыс әкімі жауапты болады.

Талдау жүргізе барысында индустриялық аймақтардың жұмысы мен жұмыс істеуін ұйымдастыру бөлігінде Қазақстан Республикасы заңнамасының жетілмегендігі анықталды. Өңірлік сипаттағы индустриялық аймақ жобасының тұжырымдамасын қарау тәртібін реттейтін заңның формальды нормасын алып тастау ұсынылды.

Жұмыстың мақсаты арнайы экономикалық және индустриялық аймақтарды құру негіздерін зерделеу және талдау, олардың жұмыс істеу ерекшеліктерін қарастыру, сондай-ақ қоғамдық қатынастардың осы саласында қолданыстағы заңнаманы жетілдіру болып табылады.

Түйін сөздер: үкімет, индустриялық аймақ, экономикалық аймақ, жоба, инвестициялар.

Сведения об авторах:

Ахметов Д.М. – докторант Высшей школы права, Международный университет Астана, ул. Кабанбай батыра, 8, 010000, Астана, Казахстан.

Кусаинова А.К. – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы права, Международный университет Астана, ул. Кабанбай батыра, 8, 010000, Астана, Казахстан.

Ахметов Д.М. – Астана Халықаралық университетінің Құқық Жоғары мектебінің докторанты, Кабанбай батыр көшесі, 8, 010000, Астана, Қазақстан.

Құсайынова А.К. – заң ғылымдарының кандидаты, Астана Халықаралық университетінің Құқық Жоғары мектебінің доценті, Кабанбай батыр көшесі, 8, 010000, Астана, Қазақстан.

Akhmetov D.M. – PhD student of the Higher School of Law of the International University of Astana, 8 Kabanbai Batyr str., 010000, Astana, Kazakhstan.

Kusainova A.K. – Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of the Higher School of Law of the International University of Astana, 8 Kabanbai Batyr str, 010000, Astana, Kazakhstan.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Қазақстан Республикасының қылмыстық процестік кодексіндегі сыбайлас жемқорлық тәуекелдері

Е.А. Алтаев^{1*}, С.К. Әлібеков², Т.У. Умиржанов³

¹Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан

²Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау, Қазақстан

³Қызылорда облыстық адвокаттар алқасы, Қызылорда, Қазақстан

(¹altaeverlan@mail.ru, ²serikkali.alibekov@yu.edu.kz, ³tlektes.59@mail.ru)

Аннотация. Мақалада авторлар Қазақстан Республикасының қолданыстағы қылмыстық процестік кодексіндегі сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін анықтау бағытында жан-жақты талдау жасайды. Зерттеу барысында батыс Еуропа елдерінің кейбіреуіндегі қылмыстық сот өндірісіне қатысты тиімді тәжірибелерді басшылыққа алады.

Авторлар зерттеу нәтижесінде қылмыстық процестік заңнамадағы қылмыстық қудалау органдарына берілген дискрециялық өкілеттіліктердің шамадан тыс болуына орай қайта қарауды, «тергеу әрекеттері» ұғымы белгілерінің сәйкес келмеуі, тергеуші тарапынан қадағалау мүмкіндігінің шектелгендігіне және соған сәйкес жедел іздестіру уәкілдері тарапынан фальсификация жасалу қаупінің алдын алу мақсатында жасырын тергеу әрекеттері институтын, прокурордың жауапкершілігін арттыру үшін және өндірісте сирек кездесетін жағдай болуына орай, сондай-ақ Бельгия мемлекетінің тәжірибесін басшылыққа ала отырып, қылмыстық іс бойынша айыптаудан бас тарту, прокурордың сотталушы тарапынан жасалды делінген қылмыстық іс әрекетті қайта саралау юрисдикцияларын, бұлтартпау шаралары қатарынан ұйқамақ және кепіл түрлерін алып тастауды, қорғау тарабының іс материалдарымен іске тігілген уақытында танысу құқығы, жариялылық, заңдылық, жарыспалылық қағидаларын шынайы түрде сақталу жүйесін жетілдіруді ұсынады.

Жалпы алғанда авторлар қазіргі ұсынылып және енгізу жұмыстары жүріп жатқан қылмыстық сот өндірісінің үш буынды моделін, ондағы сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін болдырмас үшін толыққанды зерттеуді ұсынады.

Түйін сөздер: сыбайлас жемқорлық тәуекелдері, дискрециялық өкілеттілік, үш буынды модель, жасырын тергеу әрекеті, прокурор, бұлтартпау шаралары, қорғау тарабы.

Кіріспе

Қылмыстық сот өндірісі заман талабына сай өзгеріп отыруы тиіс. Қазіргі қоғам осыны талап етеді. Жаңа әділетті Қазақстан құру жолында сыбайластыққа жол жоқ. Бұл өз кезегінде мақаланың мақсаты болып табылатын қолданыстағы сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін туындататын нормативтік құқықтық актілерді толықтай алғанда және оның ішінде Қылмыстық процесілік кодексті қайта қарауды талап етеді.

Осыған орай мақаланың мақсаты негізгі құқықтық нормаларға талдау жасап, ұсыныстар әзірлеу болып табылады.

Зерттеу әдістері

Мақала жазу барысында жалпы ғылыми зерттеу әдістері, яғни, логикалық, бақылау, салыстыру әдістері қолданылды

Талдау

Біріккен Ұлттар ұйымының Бас Ассамблеясының 2003 жылғы 31 қазандағы 58/4 қарарымен қабылданған «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы конвенциясында «Әрбір қатысушы мемлекет өзінің ішкі заңнамасында көзделген, Конвенцияға сәйкес деп танылған қылмыстар үшін адамдарды қылмыстық қудалауға жататын кез келген дискрециялық заңды өкілеттіктерді осы қылмыстарға қатысты құқық қорғау шараларының барынша тиімділігіне қол жеткізу үшін пайдалануды қамтамасыз етуге және осындай қылмыстардың жасалуына кедергі жасау қажеттігін тиісті түрде ескере отырып, қамтамасыз етуге ұмтылады» делінгенін. Осыған орай сотқа дейінгі тергеп-тексеру кезеңінде сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне қатысты қолданыстағы ұлттық нормативтік құқықтық актілерге талдау жасайық [1].

Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 2 ақпандағы «Қазақстан Республикасының сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатының 2022-2026 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарына өзгерістер енгізу туралы» № 802 Жарлығында қылмыстық сот өндірісінің сотқа дейінге тергеп тексеру кезеңіне қатысты:

1) «Соттар мен құқық қорғау органдарында сыбайлас жемқорлықтың алғышарттарын барынша азайту»;

2) «Күнделікті практикада сотқа дейінгі тергеп-тексерудің, әкімшілік іс жүргізудің, тексеру субъектілері мен объектілерін есепке алудың электрондық жүйелері, сондай-ақ "Qatqor" ақпараттық сервисі қолданылады»;

3) «Қылмыстық сот ісін жүргізудің үш буынды моделін енгізу де елдегі заңдылық пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуде пәрменді шара болады» деген жазбалар бар [2].

Бірінші жазба жалпылама болуына орай тоқталмаймыз.

Екінші жазбада сыбайлас жемқорлықты цифрландыру арқылы азайту қарастырылады. Әрине цифрландыру жариялылықты арттырады, бірақ дискрециялық өкілеттіктер айналасындағы мәселелерді шешпейді.

Үшінші жазбада үш буынды модель туралы. Бұл моделдің ерекшелігі қылмыстық сот өндірісіндегі қылмыстық қудалау органдарының ішінде атқаратын қызметтерінің нақтылануы. Яғни, қылмыстық процесте қылмыстық құқық бұзушылық орын алған жағдайды анықтау, жолын кесу, дәлелдемелерді жинау, бекіту тергеушінің құзыреті болса, прокурордың құзыреті дәлелдемелерге баға беру, айып тағу, сотта оны қолдау болып табылады.

Бұрын атқарылып келген қызметтердің бұлай бөлінуінің мәні негізсіз айып тағудың және формальды қателердің салдарынан істің бұзылуының алдын алу деп жазады [3].

Қолданыстағы қылмыстық процестік кодекс нормаларын талдау нәтижесінде тергеушінің юрисдикциясы азайғанымен жұмысының азаймағанын көріп отырмыз. Ал енді прокурордың юрисдикциясы артты деп айта аламыз ба? Ия прокурор енді айыптау актісін өзі әзірлейді. Күдіктінің іс әрекетін қайта саралайды. Тіпті айыптаудан бас тарта алады.

Бұл модель бойынша тергеуші айыптау актісінің орнына сотқа дейінгі тергеп тексерудің аяқталғаны туралы есеп әзірлейді. Ал енді ол құжаттың мазмұнында (ҚР ҚПК-ң 299 бабы) сотқа дейінгі тергеп-тексерудің аяқталғаны туралы есептің жасалған уақыты және орны, есепті жасаған адамның лауазымы, тегі және аты-жөні, күдіктінің тегі, аты және әкесінің аты (ол болған кезде), оның туған күні, айы, жылы және туған жері, оған жасады деп айып тағылып отырған іс-әрекет сараланатын қылмыстық заңның нақты бабы, бабының бөлігі және тармағы, қылмыстық құқық бұзушылықтың оқиғасы, жасалған орны мен уақыты, оның тәсілі, салдары және өзге де мән-жайлар, адамды айыптауға негіз болатын мән-жайларды растайтын дәлелдемелердің тізбесі, айыптау актісін шығару туралы мәселені шешу үшін қылмыстық істі прокурорға жіберу және қылмыстық істі мәні бойынша қарау үшін сотқа жіберу туралы шешім қамтылуы тиіс.

Түйін. Тергеуші әзірлейтін есептің мазмұны айыптау актісінің мазмұнымен толық сәйкеседі. Тергеушінің қызметі азайған жоқ. Прокурор сол есепті назарға алмай өзі қорытынды жасайды дегенге кім сенеді. Екінші буынды жүзеге асырушы прокурор айыптау актісін жасау кезінде тікелей емес, тек құжаттардың негізінде баға береді. Ал, ол қаншалықты толықтықты, объективтілікті және жан-жақтылық қағидаларын сақтайды деген сұрақ өздігінен туындайды.

Прокурордың қадағалаудан айып тағу юрисдикциясына өтуі байқалады. Біздің ойымызша бұл субъект істі басынан бастап тергеуі керек.

Үш буынды модельді әлі де жетілдіру жөнінде ұсыныстар керек. Соның бірі ретінде өз тарапымыздан сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүргізген лауазымды тұлға сотта да айыптауды әрі қарай жалғастыруы тиіс. Немесе соттың юрисдикциясына өзгеріс енгізу керек. Яғни, соттың формалды әрекеттерінен істің мән-жайын анықтау үшін өз бастамасымен жан-жақтылықты, толықтықты және объективтілікті сақтау бағытында екі кезеңді (сотқа дейінгі тергеу және сот тергеуі) қамтитын жүйеге өтуі қажет.

Бұл ұсыныстарда прокурор қайда қалды деген сұрақ туындайды. Прокурор тыс қалады. Соттың үстінен қадағалауды жүргізетін тұлғаның қажеті жоқ. Тек соттың өз функциясын дұрыс орындауы үшін шағым жасау институтын жетілдіру талап етіледі.

Қарастырылып отырған ұсыныс бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру кезеңінің мерзімі қысқа болады. Қылмыстық қудалау органдары өз юрисдикциясын сақтап

қалады. Қылмыстық қудалау және айыптау ұғымдары бір мағынаға ие болады. Қорғау функциясының рөлі артады.

Дегенмен, бұл жүзеге асуы үшін көп зерттеулер және нақты бағдарламалар қажет. Жүзеге асырылған жағдайда сыбайлас жемқорлық тәуекелдері айтарлықтай азаяды деп есептейміз.

Келесі маңызды мәселелердің бірі жариялылық институты және оның деңгейі сыбайлас жемқорлық тәуекелдері жағдайын көрсетеді.

Англия, Уэльс, Дания, Бельгия сияқты елдерде бұл қағида басты назарға алынған және оның деңгейі өте жоғары [4].

«Ашық сот отырысы» және «жариялы сот отырысы» деген категориялардың қайсысын қылмыстық сот өндірісінде пайдаланған дұрысырақ? Ашық есік деген түсінік кез келген адамға кіруге және көруге болады деген мағына береді. Яғни, сот отырысына мүдделі және үшінші тұлғалардың тек процеске қатысуға мүмкіндіктерін айқындаумен шектеледі. Ал, енді жариялы ұғымы сот процесіне қатысу мүмкіндігімен қатар, іс жүргізу материалдарымен шектеусіз негізде танысу туралы ақпарат береді. Осыған орай қылмыстық сот өндірісінде «жариялы сот отырысы» деген ұғымды пайдаланған жөн деп пайымдаймыз.

Бұл мәселені талдау негізінде ҚПК-ң 29 бабында «Қылмыстық істерді талқылау барлық соттарда және сот сатыларында ашық жүргізіледі...» делінгенін ескеріп, ҚПК-тегі «ашық» деген сөздің орнына «жариялы» деп, ал «жабық» деген сөз «құпия» түрінде деген сөзбен ауыстырылуы тиіс деп есептейміз. Бұл түйіндер кейінгі жарияланымдарды кеңірек түсіндіретін болады [5].

ҚР ҚПК-нің 1-бабына сәйкес, қылмыстық сот ісін жүргізу тәртібін реттейтін Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулылары қылмыстық іс жүргізу құқығының құрамдас бөлігі болып табылады [5]. Сот ісін жүргізудің жариялылық принципін сақтау тәжірибесіне олардың бірнешеуі арналған.

Мәселен, сот талқылауының жариялылығын заңсыз шектеу жағдайларына Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2002 жылғы 6 желтоқсандағы «Қылмыстық істер бойынша сот ісін жүргізу жариялылығы принципін соттардың сақтауы туралы» N 25 нормативтік қаулысы [6] және Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 1998 жылғы 14 мамырдағы «Қазақстан Республикасында сот билігі туралы заңнаманы қолданудың кейбір мәселелері туралы» N 1 Нормативтік қаулысы [7] арналған.

Онда былай делінген: «Сотта іс қараудың жариялылық принципінің барлық азаматтардың, оның ішінде қаралып жатқан сот ісі жөніндегі процеске тікелей қатысы жоқтардың да іс қарау барысында қатыстырылуын қамтамасыз ету керек екенін соттар ескеруі тиіс. Сондықтан бұқаралық ақпарат құралдары өкілдерінің сот отырысының залына негізсіз жіберілмеуі сияқты жағдайларды жариялылық принципіне қайшы келетін әрекет ретінде жою керек».

Содан кейін облыстық және оларға теңестірілген соттардың төрағаларына Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2000 жылғы 7 қарашадағы № 10-9/1017 хаты жіберілді. Онда ашық сот отырысына қатысқан азаматтардың сот талқылауының барысын жазбаша немесе аудиожазбаны пайдалана отырып, кедергісіз тіркеуге құқығы бар екендігі еске

салынды. Сот талқылауы барысында кино және фототүсірілім, бейнежазба, тікелей радио-телехабар таратуға іске қатысушы адамдардың пікірін ескере отырып, соттың рұқсаты бойынша жол беріледі. Жабық сот отырысында істер тек заңда көрсетілген негіздер бойынша және жабық сот отырысын өткізу туралы міндетті түрде ұйғарым шығарылған кезде қаралады. Заңнамалық актілердің аталған ережелері бұқаралық ақпарат құралдарында нақты істерді қарау нәтижелерін жариялау мақсатында журналистердің қатысуы олардың қалауы бойынша барлық ашық сот отырыстарында қамтамасыз етілуге тиіс екендігін айғақтайды. Ашық сот отырыстарында істерді қарау қорытындылары бойынша ақпарат алуға және таратуға журналистердің құқықтарын шектеу жергілікті сот судьяларымен қандай да бір сылтаумен шектелмеуге тиіс, делінген хатта.

2002 жылы ҚР Жоғарғы Сотының № 11 бюллетенінде сот ісін жүргізудің жариялылығын, бұқаралық ақпарат құралдары өкілдерінің сот отырысына қатысуын және олардың Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының қылмыстық істер жөніндегі алқасы жүргізген аудио-, бейнежазбаны, фото-, кинотүсірілімді қолдануын қамтамасыз ету жөніндегі сот практикасын жинақтау жарияланды. Бұл жалпылау қылмыстық процесте жеке адамның құқықтарын қорғаудың тиімділігі, сот жүйесінің беделін нығайту тәуелді болатын сот органдарының бұқаралық ақпарат құралдарымен өзара іс-қимылын іс жүзінде жүзеге асырудың бірыңғай тәсілдерін әзірлеу және жұмыс жағдайын анықтау үшін жүргізілді. Құжатта Қазақстан Республикасының Мемлекеттік-құқықтық реформасының ажырамас бөлігі сот жүйесінің ақпараттық саясаты болып табылады, ол сот билігі мен қоғам арасындағы қатынастарды үйлестіруге бағытталған, азаматтардың жүргізіліп жатқан реформаның күрделілігін түсінуіне, сот төрелігі идеяларын насихаттауға ықпал ететін нормативтік-құқықтық, ұйымдастырушылық, ғылыми-зерттеу, баспа және өзге де сипаттағы іс-шаралар кешенін жүргізу деп түсініледі. Сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарында соттардың қызметін объективті жариялауға, сот жүйесі ақпараттық өрісте оқшауланбауы немесе бұғатталмауы үшін соттар шаралар қабылдауы керек.

Жариялылықты заңсыз шектеу (іс материалдарын негізсіз құпияландыру, заңда көзделмеген негіздер бойынша жабық отырыстар өткізу және т.б.) процеске қатысушылардың іс жүргізу құқықтарының кемсітілуіне және қысымына әкеп соғуы мүмкін. Осы бұзушылықтардың сипаты мен маңыздылығына байланысты іс бойынша жүргізілген іс жүргізу шығарылған шешімнің күшін жоя отырып, жарамсыз деп танылуы немесе жиналған материалдар дәлелдемелердің күші жоқ деп танылуы мүмкін.

Жоғарғы Сот сот ісін жүргізудің жариялылығы деп ашық сот талқылауын жүргізуді ғана емес, оған тараптардың қатысуын қамтамасыз етуді, іске қатыспайтын өзге де адамдардың болу мүмкіндігін де түсіну керек деп атап көрсетеді. Жариялылық процеске қатысушылардың істің барлық материалдарына, оның ішінде жедел-іздігіне іс-шаралары барысында алынған прокурордың алдын ала тергеу барысында берген нұсқауларына (заңда көзделген жағдайларды қоспағанда) қолжетімділігін болжайды. Бұдан басқа, бұл қағидатқа сот шешімін ашық түрде жариялау, тараптарды процеске басқа қатысушылардың келіп түскен шағымдарымен хабардар ету және таныстыру,

кез келген сатыдағы сотта істі қарау уақыты мен орны туралы хабардар ету, соттардың заңды күшіне енген үкімдері мен қаулыларының бірыңғай дерекқорын құру және оларға еркін қол жеткізу, сот актілерінің орындалуы туралы ақпараттың қолжетімділігі енгізіледі. Осы айтылғандар, өз кезегінде, құқықтық сананы қалыптастыру және құқықтық мәдениетті көтеру бағытындағы шараларға жағымды ықпал еткен болар еді.

Дегенмен өндірісте осыншама құқықтық құжаттар мен хаттарға қарамастан өрескел түрде жариялылық қағидасы бұзылып жатады. Оны бұзған жағдайда әкімшілік не қылмыстық жауапкершілік жағдайларын қарастыру ұсынылады.

Қолданыстағы ҚР ҚПК-нде тергеу әрекеттері қатарына жасырын тергеу әрекеттерін, яғни жедел іздестіру қатарында болып келген шараларды енгізген.

Бұл шараларды тергеуші тікелей өзі жүзеге асырмайды. Тергеуші сотқа дейінгі тергеп-тексеру кезеңінде тікелей жауапты лауазымды тұлға екені барлығына мәлім, ол туралы кодексте тиісті нормалар да бар. Тергеушінің жасырын тергеу әрекеттеріндегі рөлі тек бастамашыл болуы және бәрі біткен соң нәтижесін жедел іздестіру уәкілінен алып, оған баға беруімен шектеледі. Ал енді оның барысын бақылау мүмкіндігі шектеулі.

Тергеуші лауазымды тұлға болумен қатар, ол бұқара өкілі. Қылмыстық қудалауды жүзеге асыру кезінде сотқа дейінгі тергеп-тексерудің соты деп салыстырмалы түрде айтуға да болады.

Әрине жедел іздестіру шараларының нәтижелерін қылмыстық іс материалдарына қосу көптеген жылдардың проблемасы болып келді. Кеңестік заманда осылай төтеннен басуды білмеді деп айта алмаймыз. Бұл мәселе туралы мысалы М.П. Поляков мырзаның еңбегі бар [8]. Еңбекте жедел іздестіру шараларының нәтижелерін дәлелдеме ретінде негізге алу туралы жақсы алгоритм берілген.

Жалпы алғанда жасырын тергеу әрекеті ҚПК сыбайлас жемқорлық тәуекелі болып табылады. Қолданыстағы ҚПК және өзге де нормативтік құқытық актілер жедел іздестіру уәкілінің қызметін бақылау тергеуші тарапынан мүмкін еместігін көрсетеді. Өз кезегінде оның барысында құқық бұзушылықтар орын алмасына не алынған айғақтардың фальсификациялануына ешкім кепіл бола алмайды. Яғни, жедел іздестіру уәкілі өзінде бар мұндай ақпаратты өз қалауынша пайдалануға мүмкіндігі бар.

Пікіріміз, жасырын тергеу әрекеті ҚР конституциясындағы, ҚР ҚПК-дегі заңдылық туралы берілген түсінікке сәйкес және онда сыбайлас жемқорлық тәуекелі болуына орай бұдан әрі әрекет етуі тиіс емес.

Қылмыстық сот өндірісіндегі жарыспалылық деңгейі арқылы елдің демократиялылығын анықтауға болады.

Жарыспалылықты дамыту бағытында қылмыстық сот өндірісі саласында бірқатар реформалар жүргізіліп, бағдарламалар қабылданды, нәтижесінде тиісті нормалар қалыптасты.

Даму процесі үздіксіз екенін ескеріп, жарыспалылықты одан әрі жетілдіру бағытында біздің де бірнеше ұсыныстарымыз бар.

Жарыспалылықты күшейту, яғни сотқа дейінгі тергеп-тексеру кезеңінде қорғау тарабына қылмыстық қудалау органдарының құзыретіне барабар құзырет беру қажет.

Ең бірінші көзге ілігетіні қорғау тарабының іс материалдарымен танысу мүмкіндігі. ҚР Қылмыстық процестік кодексінің 61 бабы 9 бөлігі 21 тармағына сәйкес қорғау

тарабы іс материалдарымен танысуға сотқа дейінгі тергеп-тексеру аяқталғаннан кейін мүмкіндікке ие болады [5]. Бұл жағдай қорғау тарабының өз құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауға деген мүмкіндіктерін кемітеді.

Сондықтан бұл нормадағы **«тергеп-тексеру аяқталғаннан кейін»** деген сөздердің орнына, **«кез келген уақытта»** деген сөздермен ауыстыру ұсынылады.

Одан бөлек ҚПК-ң 61 бабы 9 бөлігі 17 тармағындағы **«өзінің қатысуымен жүргізілген»** деген сөздердің орнына **«кез келген»** деген сөздермен ауыстыру.

Әрине, тергеу құпиясына нұқсан келеді деген ойлар айтылуы мүмкін. Бірақ ойлап қарайықшы, іске мүдделі өз құқығын қорғау үшін қатысушы күдікті өзіне қатысты іс материалдарында бар құжаттармен танысқаннан, қылмыстық сот өндірісінің түпкілікті мақсатына жетуіне қандай нұқсан келуі мүмкін. Менің ойымша ол материалдарда жасырудың орнына қауіпсіздік және бұлтартпау шараларын қолдануды жетілдіру керек. Тергеу әрекеттерінің хаттамалары, сұраныс хаттар, сот сараптамасының және маманның қорытындылары, заттай дәлелдемелер, құжаттар. Тізбектелген құжаттардың анықталғанын білген күдікті не оның қорғаушысы іс бойынша мән-жайдың жан-жақты ашылуына көмектеспесе кері әсерін тигізе алмайды. Оны айтып кімнен сүйінші сұрауы мүмкін. Керісінше «бұларда маған қатысты, әрекетімді дәлелдейтін дәлелдемелер бар екен» деп процестік келісімге келуге не «шын өкінуіне» алып келеді деп ойлаймыз. Материалдардағы айғақтардың өзінің қылмыстық әрекетін дәлелдеуге жеткілікті екенін ескеріп одан әрі тергеп-тексеруге қарсы әрекет жасауды азайтуы не тіптен тоқтатуы да мүмкін. Тергеушінің құзыреттілігін мойындап, істеген ісінің дұрыс емес екеніне көзі жетіп, райынан қайтады. Осылайша сотқа дейінгі тергеп-тексеру сатысында түзеу жұмысы басталып кетеді.

Ал енді бұл нормаларға өзгеріс енгізбейтін болсақ теріс нәтижелер орын алып, жаңа әділетті Қазақстан құрудағы межеге жете алмаймыз деп ойлаймыз.

Өзіңіз ойлап қараңыз, материалдарды жинақтап жатқан тергеуші өз қалауы бойынша өзгерісте енгізуі де мүмкін ғой. Яғни бұл жерде сыбайлас жемқорлық тәуекелдері орын алуы мүмкін. Дегенмен қандай және кімнің мүддесі үшін деген сұрақ қойылады. Бұл үшін бір мысалды қарастырайық: *Іс бойынша бірнеше күдікті бар делік. Күдіктілер арасында дау бар. Қалталысы немесе пысығы тергеушіге ұсыныс жасауы мүмкін. Ал екінші күдікті одан бейхабар. Тек сотқа дейінгі тергеп-тексеру аяқталғаннан соң ғана оған жағдай мәлім болады.* Сондықтан олардың алдын алу үшін қорғау тарабының өкілдеріне іс материалдарымен уақытында, яғни, тараптардың сұранысына қарай кез келген уақытта таныстырып отыруына мүмкіндік жасалу ұсынылады. Осы арқылы күдікті тиісті өтініш хаттарды уақытылы беріп істі созбалаңға салынбай, жылдам қарауға мүмкіндік туады. Тіптен сол кезде 37 тараудағы іс материалдармен танысуға берілетін уақытты да қысқартуға не тіптен алып тастауға болар еді.

Келесі бір норма ҚР ҚПК 340 бабы 5 бөлігі [5]. Бұл нормада прокурорға негізсіз мүмкіндік береді. Норманың мәтіні: «Егер басты сот талқылауы барысында сотталушыға неғұрлым ауыр немесе бастапқыдан ерекшеленетін айыптау тағу қажеттігі туындаса, сот істі қарауды кейінге қалдырып, прокурорға жаңа айыптау актісін, сотқа дейінгі жеделдетілген тергеп-тексеру хаттамасын, айыптау хаттамасын жасау үшін уақыт береді».

Неліктен прокурор мұндай қадамға баруы тиіс. Сонда жоғарыда талданған үш буынды модельдің әлсіз тұстарын, прокурордың дәлелдемелерді тек материалдар негізінде бағалауы, оны жинау кезінде қатыспауы салдарынан жан-жақтылық, толық және объективтілік қағидаларының сақталмау жағдайлары орын алатынын заң шығарушы органның мойындағаны ма?

Біздің пікіріміз үш буынды модель прокурор жауапкершілігін арттыруға, кәсібилігінің артуына кері әсерін тигізеді. Қателіктің орын алуы үйреншікті болып, қорғау тарабының алдында құзыреттілігі төмендейді. Ал кей жағдайларда қорғау тарабының ашу-ызасын тудырып, сыбайластықтың салдарынан соттың қате шешім шығаруына негіз болуы мүмкін. Мұндай жағдайлар практикада орын алып жататыны белгілі.

Осы жазылғандардың негізінде ҚР ҚПК 340 бабы 5 бөлігін мүлдем алып тастау ұсынылады [5].

Кеңестік заманда қылмыстық сот өндірісінде бұлтартпау шаралары болды. Бірақ олардың қатарында ұйқамақ не кепіл дегендері кездескен емес.

Жалпы еліміздегі бұлтартпау шараларын қолдануда қылмыстық қудалау органдарында артық дискрециялық өкілеттіліктер бар. Ал, ол өз кезегінде сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне алып келеді.

Ұйқамақ бұлтартпау шарасының қолдану практикасына мән берсек, көп жағдайда үлкен лауазым иелеріне қатысты қолданылады екен. Қылмыстық сот өндірісіндегі теңдік қағидасы осылайша бұзылады. Яғни, бұл нормада да сыбайлас жемқорлық тәуекелдері байқалады.

Ал кепілге келер болсақ, әрине шетелде бар тәжірибе, дегенмен ұлттық сананы бұлдіруге ешкімге құқық берілмеген. Теңсіздікке алып келетін бұлтартпау шарасын көздейтін бұл норма әрекет етуі тиіс емес деп есептейміз.

Бұлтартпау шаралары қатарынан «Ұйқамақ» және «Кепіл» нормаларын алып тастау ұсынылады.

Прокурордың айыптаудан бас тартуға құқығы бар. ҚР ҚПК-нің 35 бабының 7 бөлігі: «Мемлекеттік айыптаушы сотта қылмыстық қудалауды болғызбайтын мән-жайларды анықтағанда айыптаудан бас тарту туралы мәлімдеуге міндетті», 327 бабы: «...басты сот талқылауында мемлекеттік айыптаушы айыптаудан бас тартқан жағдайда тоқтату туралы қаулы шығарады..», 337 бабының 6 бөлігі: «Прокурор, егер айыптау сот талқылауында қолдау таппады деген түйінге келсе, айыптаудан (толық немесе ішінара) бас тартуға міндетті. Сот тергеуі немесе сот жарыссөзі кезінде мемлекеттік айыптаушының айыптаудан бас тартуына жол беріледі» деген нормалар бар [5].

Байқағанымыздай прокурор өзі дәлелдемелерді бағалап, айыптау актісін жасап, бекітіп, кейіннен кенеттен қателік бар екенін анықтап айыптаудан бас тартады екен. Бұл жағдай практикада кездесе бермейді. Көбіне көп практикада прокурордың бастамасымен емес сот үкімімен қылмыстық іс бойынша сотталушы ақталып жатады. Егер тіптен мұндай практика болғанның өзінде оның себебі не сыбайластық салдары не жоғарыдан берілген статистика үшін тапсырма, не болмаса қалыптасқан резонансқа қатысты.

Бұл жағдай, мысалы Бельгия елінде қолайлы шешімін тапқан [4]. Бельгияда прокурор қылмыстық қудалаудың бастамашысы болып тиісті шешім қабылдаса, ол өзінің істен

бас тарту, істі тоқтата тұру, бітімгершілік жасау туралы дискрециялық өкілеттілігін жоғалтады. Егер қылмыстық іс прокурор бастамасымен қозғалса, онда ол тергеу палатасымен немесе бірінші сатыдағы соттың қаулысымен ғана тоқтатылады.

Бұл елде прокурордың істен бас тартпайтыны бастан-ақ белгілі болғанын ескеріп, процессуалдық конфликтіні болдырмас үшін осындай шешімге барғандары көрініп тұр. Біздің елге осындай жүйе керек деп есептейміз. Прокурор құзыретіне айыптауды ғана жүктеу керек. Оған күдіктіні қорғау юрисдикциясы да жүктелетін болса, онда ол соттың не қорғау тарабының юрисдикциясын өзіне алған болып есептеледі. Бір сөзбен айтқанда қолданыстағы ҚПК-дегі осы жағдай «абсурд» деп тұжырымдауға болады.

Сондықтан жоғарыда айыптаудан бас тарту юрисдикциясын прокурордан мүлдем алып тастау керек. Онымен қоса, барлығымызға белгілі үш буынды модельдің мақсаты бітімгершілік институтындағы прокурордың өкілеттігінен алып тастау бағытында екені белгілі.

Нәтижелер

Зерттеу нәтижесінде тергеуші тарапынан сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүргізуінің нәтижесінде дайындалатын есебінің және прокурор дайындайтын айыптау актісінің мазмұндарының ұқсас екені, «Үш буынды модельдің» қайта қаралуы қажеттігі, жариялылық қағидасының негізсіз шектелмеуі, жасырын тергеу әрекетінің тергеу әрекеті қатарына жатқызуға болмайтындығы, мүдделі тұлғалар тарапынан қылмыстық іс материалдарымен кез келген уақытта танысу мүмкіндігін күшейтуді, ҚПК 340 бабы 5 бөлігін, үйқамақ түріндегі бұлтартпау шараларын және прокурордың айыптаудан бас тарту юрисдикциясын мүлдем алып тастау қажеттілігі анықталды

Қорытынды

Қылмыстық процестік кодекстегі дискрециялық өкілеттіліктерді азайту, жасырын тергеу әрекеттерін, прокурордың айыптаудан бас тарту және айып тағу квалификациясын өзгерту юрисдикциясын, бұлтартпау шаралары қатарынан үйқамақ және кепіл түрлерін алып тастау, қорғау тарабының іс материалдарымен іске тігілген уақытында танысу құқығы, жариялылық, заңдылық, жарыспалылық қағидаларын шынайы түрде сақталуы үшін жоғарыда ұсынылған нормалардың қалыптасуы және қылмыстық сот өндірісінің үш буынды моделін қайта қарастыру арқылы қылмыстық сот өндірісінде толықтай болмаса да бірсыпыра сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін болдырмайды деген тұжырыммен мақаламызды аяқтағымыз келеді.

Авторлардың қосқан үлесі

Алтаев Е.А. үлесі мақаланың негізгі авторы. Қылмыстық сот өндірісінде орын алуы мүмкін сыбайлас жемқорлық тәуекелдері туралы тұжырымдарды, талдау жұмыстарын қалыптастырушы.

Умиржанов Т.У. үлесі мақала жазу барысында бірнеше идеяларды көрсетті. ҚР ҚПК-ң 340 баптың 5 бөлігінің тиімсіздігі туралы жазды.

Алибеков С.К. үлесі мәтін жазу стиліне, мәдениетіне, грамматикалық тәртібіне жауапты ғалым.

Әдебиеттер тізімі:

1. Біріккен Ұлттар ұйымының Бас Ассамблеясының 2003 жылғы 31 қазандағы 58/4 қарарымен қабылданған «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы конвенциясын ратификациялау туралы Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 4 мамырдағы N 31 Заңы [Электрон. ресурс]. – 2008. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z080000031> (қаралған күні 20.05.2023)

2. Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 2 ақпандағы «Қазақстан Республикасының сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатының 2022 – 2026 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарына өзгерістер енгізу туралы» № 802 Жарлығы [Электрон. ресурс]. – 2022. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2200000802> (қаралған күні 20.05.2023)

3. Аягөз гарнизонының әскери прокуратурасы: Қылмыстық процестің үш буынды моделі [Электрон. ресурс]. – 2021. – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/kvv/press/news/details/258669?lang=kk>(қаралған күні 20.05.2023)

4. Стойко Н.Г., Шагинян А.С. Уголовный процесс Англии и Уэльса, Белгии и Дании: сравнительно-правовой аспект. Красноярск [Электрон. ресурс]. - 1997. – URL: <https://law.sfu-kras.ru/data/method/e-library-kup/Mono/%D1%83%D0%B3%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%20%D0%94%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B8%20%D0%A3%D1%8D%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%B0%20%D0%B8%20%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B8.pdf>(қаралған күні 20.05.2023)

5. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі. 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V [Электрон. ресурс]. – 2023. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231> (қаралған күні 20.05.2023)

6. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2002 жылғы 6 желтоқсандағы «Қылмыстық істер бойынша сот ісін жүргізу жариялылығы принципін соттардың сақтауы туралы» N 25 нормативтік қаулысы [Электрон. ресурс]. – 2017. – URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P02000025S_ (қаралған күні 20.05.2023)

7. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 1998 жылғы 14 мамырдағы «Қазақстан Республикасында сот билігі туралы заңнаманы қолданудың кейбір мәселелері туралы» N 1 Нормативтік қаулысы [Электрон. ресурс]. – 2022. – URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P98000001S_#z0 (қаралған күні 20.05.2023)

8. Поляков М.П., Рыжов Р.С. Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в уголовном процессе как правовой институт: монография. – М.: Дом Шумиловой И.И. – 2006. – 110 с.

Е.А. Алтаев¹, С.К.Алибеков², Т.У. Умиржанов³

1Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан

2Каспийский университет технологий и инжиниринга имени Ш. Есенова, Актау, Казахстан

3Кызылординская областная коллегия адвокатов, Кызылорда, Казахстан

Коррупционные риски в Уголовно-процессуальном кодексе Республики Казахстан

Аннотация. В статье авторы проводят всесторонний анализ коррупционных рисков в действующем Уголовно-процессуальном кодексе Республики Казахстан. Исследование руководствуется передовой практикой некоторых стран Западной Европы в отношении уголовного судопроизводства.

В результате исследования автором был рассмотрен пересмотр Уголовно-процессуального законодательства в связи с излишними дискреционными полномочиями, предоставленными органам уголовного преследования, на основании несоответствия признаков понятия «следственные действия», ограничения возможности надзора со стороны следователя и, соответственно, в целях предупреждения угрозы фальсификации со стороны оперативно-розыскных уполномоченных, для повышения ответственности прокурора и в связи с тем, что ситуация, а также руководствуясь практикой бельгийского государства, установить юрисдикцию прокурора по отказу в обвинении по уголовному делу, пере квалификации уголовного дела, которое считается совершенным со стороны подсудимого, исключению видов домашнего ареста и залога из числа мер пресечения, право стороны защиты на своевременное ознакомление с материалами дела, гласность, законность, состязательность, добросовестное соблюдение правил, предлагает усовершенствовать систему.

В целом авторы предлагают пересмотреть трехзвенную модель уголовного судопроизводства, в которой ведется работа по внедрению во избежание коррупционных рисков.

Ключевые слова: коррупционные риски, дискреционные полномочия, трехзвенная модель, негласное следственное действие, прокурор, меры пресечения, сторона защиты.

Е.А. Altaev¹, S.K. Alibekov², T.U. Umirzhanov³

¹Korkyt Ata Kyzylorda university, Kyzylorda, Kazakhstan

²Caspian University of Technology and Engineering named after Sh. Yesenova, Aktau, Kazakhstan

³Kyzylorda Regional bar association, Kyzylorda, Kazakhstan

Corruption risks in the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan

Abstract. In the article, the author makes a comprehensive analysis of it in the direction of identifying corruption risks in the current Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan. The study is guided by the good practices of some Western European countries regarding criminal proceedings.

As a result of the study, the author considers the revision of the Criminal Procedure legislation in connection with the excessive discretionary powers granted to the criminal prosecution authorities, the establishment of secret investigative actions on the grounds of inconsistency of the concept of

"investigative actions", the limitation of the possibility of supervision by the investigator and, accordingly, in order to prevent the threat of falsification by the, it also proposes, guided by the practice of the Belgian state, to improve the system of refusal of charges in a criminal case, the jurisdiction of the prosecutor to re-qualify the criminal case considered committed by the defendant, the exclusion of types of house arrest and bail from the number of preventive measures, the right of the Defense party to get acquainted with the materials of the case in a timely manner, transparency, legality,

In general, the author proposes to Re-study the three-link model of criminal proceedings, which is currently proposed and implemented, to avoid corruption risks in it.

Keywords: corruption risks, discretionary powers, three-tier model, secret investigative action, prosecutor, preventive measures, defense party

Авторлар туралы мәлімет:

Алтаев Е.А. – заң ғылымдарының кандидаты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің Құқықтану кафедрасының меңгерушісі, Әйтеке би 29а, Қызылорда, Қазақстан.

Әлібеков С.К. – заң ғылымдарының кандидаты, Ш.Есеноватындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университетінің Құқықтану кафедрасының қауымдастырылған профессоры, 32 шағын ауданы, Бас оқу ғимараты, Ақтау, Қазақстан.

Умиржанов Т.У. – Қызылорда облыстық адвокаттар алқасының адвокаты, Конаев көшесі 10, Қызылорда, Қазақстан.

Алтаев Е.А. – кандидат юридических наук, заведующий кафедрой Правоведения Кызылординского университета имени Коркыт Ата, Айтеке би 29а, Кызылорда, Казахстан.

Алибеков С.К. – кандидат юридических наук, ассоциированный профессор кафедры юриспруденции Каспийского университета технологий и инжиниринга имени Ш. Есенова, 32 микрорайон, главный учебный корпус, Актау, Казахстан.

Умиржанов Т. У. – адвокат Кызылординской областной коллегии адвокатов, улица Конаева 10, Кызылорда, Казахстан.

Altaev E.A. – Candidate of Law, Head of the Department of Jurisprudence of the Korkyt Ata Kyzylorda University, Aiteke bi 29a, Kyzylorda, Kazakhstan.

Alibekov S.K. – Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Jurisprudence of the Caspian University of Technology and Engineering named after Sh. Yesenova, 32 microdistrict, main academic building, Aktau, Kazakhstan.

Umirzhanov T.U. – Lawyer of the Kyzylorda Regional Bar Association, 10 Konaeva Street, Kyzylorda, Kazakhstan.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

IRSTI 06.81.23
Article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-129-146>

Some features of legal regulation of higher and postgraduate education in Kazakhstan and the USA

G.G. Galiakbarova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

(E-mail: galiakbarova_gg@enu.kz)

Abstract. The education system in Kazakhstan has been continuously developing since independence, with each passing year gaining new momentum and setting itself certain tasks towards the formation of a national model of education, including higher and postgraduate education, aimed at improving the quality of training of human resources, meeting the needs of the individual, society, and the state.

The research aims to conduct a comparative analysis of the legal regulation of higher and postgraduate education in Kazakhstan and the United States.

The scientific significance lies in a comprehensive analysis of the legal regulation of higher and postgraduate education in Kazakhstan and the United States.

The practical significance is to develop proposals for improving the Kazakh legislation in the field of higher and postgraduate education based on the best practices of the United States.

The research was conducted using the method of comparative legal analysis, formal-logical, historical legal, and system-analytical methods.

The value of the research lies in its provision of a comprehensive overview of the legal regulation of higher and postgraduate education in Kazakhstan and the United States. The research results can be used to improve Kazakh legislation and develop programs for the development of higher and postgraduate education.

Keywords: education system, higher and postgraduate education, academic freedom, law, Kazakhstan, USA, national model of higher education.

Received 01.02.2024. Revised 13.02.2024. Accepted 16.03.2024. Available online 29.03.2024

It is dedicated to the 95th anniversary of higher education in Kazakhstan

Introduction

It is no secret that until recently the organization and activities of higher and postgraduate education in the Republic of Kazakhstan (hereinafter referred to as the RK) were characterized by an excessive degree of state intrusion into the internal life of higher education institutions (hereinafter referred to as the HEI). Undoubtedly, these were still echoes of the socialist form of planning and management of the educational process at all levels of training. Nevertheless, Kazakhstan's reforms currently being carried out in higher and postgraduate education show the country's commitment to introducing new approaches, including those based on advanced global trends. For example, in recent years, to improve the quality of training of specialists, the Government of the RK has focused on reducing the number of HEIs and strengthening the qualification requirements for their licensing, as well as increasing academic freedom. At the same time, the primary task of the country remains to ensure affordable and quality education, increase the level of knowledge of the new generation, and its ability to adapt to the trends of the rapidly changing world.

The Address of the President of the RK dated January 17, 2014 "Kazakhstan's Way-2050: Common Aim, Common Interests, Common Future" states that "it is necessary to systematically proceed to the gradual transition of leading universities to academic and managerial autonomy" [1].

What has been done recently, what legal documents have been adopted, what is their practical implementation and what else can we offer - we will try to answer these and other questions in this study.

Given the rapid economic development of the countries of the Asia-Pacific Region, it is predicted that soon, the majority of the world population will belong to the middle class, for whom higher education is of central importance. This means that there will be an increase in demand for higher education. As a consequence, the number of students studying in HEIs will increase from 4% of the world population in 2012 to 10% by 2040 [2]. At the same time, according to the World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century, due to the need to ensure the sustainable development of humanity, higher education faces monumental challenges that require its most radical renewal [3].

In this regard, we believe that the study of the legal regulation of higher and postgraduate education in foreign countries and, in particular, in the United States of America (hereinafter referred to as the USA) will make it possible to more fully and accurately assess and predict the processes occurring in the course of reforming Kazakhstani higher and postgraduate education. An analysis of the law of the United States regulating these levels of the education system may provide valuable information about advanced foreign experience, including the issue of legal regulation of higher and postgraduate education, with a view to its subsequent introduction and application in Kazakhstani realities.

Methodology

The following questions will be addressed in this study: What has been done recently in Kazakhstan and the United States regarding the field of legal regulation of higher and

postgraduate education, what legal documents have been adopted, what is their practical implementation, and what additionally should we consider?

We have defined two main tasks:

- to explore the legal and practical aspects of the regulation of higher and postgraduate education in Kazakhstan;
- to study the best American practices in some issues of legal regulation of higher and postgraduate education with the purpose of further adoption.

The methodological basis is the comparative legal method of analyzing legislation of the RK and the USA in the field of higher and postgraduate education. The research was also carried out using formal logical, historical, legal, and system-analytical methods. Materials used included laws and regulations in the field of higher and postgraduate education, other regulatory legal acts, scientific doctrine, and media publications on the topic of research.

Discussion and Results

As we know, the year 2023 marks the 95th anniversary of the establishment of the first higher education institution in our country (in 1928, the Kazakh State University was founded, which later became the Kazakh Pedagogical Institute – *author's note*). Before gaining independence, there were 61 universities in our country [4], and today there are already 116 [5].

In Kazakhstan, since 1991, the education system, and especially higher and postgraduate education, has undergone several stages of institutional development and legal regulation. Since 1993, a revision of the content of education has begun at all levels. Thus, for example, the Law of the Republic of Kazakhstan “On Higher Education” was in force for almost six years from that year, which became invalid in 1999. In 1996-1997, decentralization of management and financing of higher education started, which led to the beginning of the diversification of education institutions by form of ownership. In 1999, the Law of the Republic of Kazakhstan “On Education” was adopted, which was replaced by the current Law of the Republic of Kazakhstan “On Education” of 2007 [6]. At present, the Law of the Republic of Kazakhstan “On Science” dated February 18, 2011, is also in force [7].

The first strategically important documents at the time of their adoption were the State Program “Education” (2000), the Strategy for Education Development in the RK until 2010 (2001), the Concept of Education System Development in the RK until 2015 (2004), State Programs for Education Development in the RK for 2005-2010, for 2011-2020, for 2016-2019, for 2020-2025, etc.

In March 2010, Kazakhstan officially joined the Bologna Declaration [8] and became the 47th member of the European Higher Education Area and the first Central Asian state to be recognized as a full member of the European educational space.

Without delving into the history and periodization of the adoption of certain legal acts and strategic documents, many of which have already lost their force, let us pay special attention to the current regulatory and legal framework.

Less than a year ago in Kazakhstan, the Concept of Development of Higher Education and Science in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029 (hereinafter referred to as the Concept)

was approved by the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan. According to this Concept, 609 thousand people study in 118 organizations of higher and (or) postgraduate education (hereinafter referred to as OHPE) of the country, including 228 thousand people under the state educational order. Gross enrollment in higher education (% of those receiving higher education from the total population of the five-year age group following the completion of secondary school) is 62%, which is significantly lower than in many countries (Russia 82%, South Korea 94%, Ireland 78%, Belarus 81%). In general, state support of education in 2022 compared to the level of 2010 increased almost 2 times and amounted to 4.5 trillion tenge [9].

Among the priorities for the development of the education system, the Concept names the increase in accessibility of higher and postgraduate education, infrastructure development, and digitalization of higher education, as well as its internationalization. Among the threats are the decline of Kazakhstani science in world rankings, an increase in “brain drain” and the outflow of teachers and scientists to other fields [9].

According to the Law of the Republic of Kazakhstan “On Education”, higher and postgraduate education are one of the seven levels of the education system based on the principle of continuity of general educational and academic programs [6].

According to Article 30 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, a citizen has the right to receive free higher education on a competitive basis at a public higher education institution. Fee-based education in private educational institutions is carried out on the basis and in the manner established by law. The state sets compulsory educational standards. The activities of any educational institution must comply with these standards [10].

According to S.V. Barabanova “In the 20th century, higher education has become a source of strategic resources - human capital and knowledge that determine the human and technological resources of society. Education is assessed as the most intellectually intensive sector of the economy” [11]. Consequently, the state striving to occupy a worthy place in the world in the 21st century must have a specific strategy in the field of higher education.

We believe that at present Kazakhstan is still on the path of reforms in the education system, and in particular, higher and postgraduate education. For example, a new Ministry of Science and Higher Education has been recently established; branches of the world’s leading HEIs have been opened; an atlas of new professions has been created to forecast changes in the labor market and determine areas for training specialists; academic independence of HEIs is gaining momentum and much more. The structure of HEIs by type of ownership for 2017-2022 shows the results of the transformation of the higher education system. Thus, according to the data from the Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan, the share of government institutions in this area decreased from 38.5% to 25.9% since 2017; in absolute numbers, there was a reduction from 47 to 30 HEIs [5] (see Diagram 1 for more details).

At the current stage of development, many experts note that support for academic freedom is becoming an increasingly prominent part of the state policy in the field of higher education in Kazakhstan. Its expansion began back in 2018, when the rights of universities to set independently tuition costs, determine up to 80% of the content of educational programs, etc. were enshrined at the legislative level [12]. In the same direction, steps have been taken to

expand the participation of students and academic teaching staff in the life of the HEI: academic support units for students and faculty committees have been created that are directly involved in the decision-making process significant for the education institution. Since the beginning of 2021, Kazakhstani HEIs (with the exception of military and special ones), instead of Ordinary National Diplomas have begun to issue their own diplomas that meet the established minimum set of five requirements and have a unique identification number registered in the National Educational Database of the Republic of Kazakhstan [13].

According to Sh.V. Tlepina, it is necessary to make greater use of the opportunities of autonomy that are granted to higher education institutions: to make decisions independently on internal organization, personnel issues, new curricula, etc. In particular, it is worth noting the structural organization of European law schools, where a well-known professor who has occupied a certain department is essentially considered the chief (head of the department), has great opportunities and practically independently forms his own school (department). He has at his disposal the possibility of forming a staff of assistants, associate professors, and fellows working on the topics of the department, determining the learning and teaching and scientific orientation of the department, the department library and technical aids, the opportunity to use periodically a six-month sabbatical, etc. [14].

It is obvious that the reforming of Kazakhstan's higher and postgraduate education will continue over the next few years, and therefore, in connection with the need for further improvement of educational legislation, it is important to conduct a theoretical understanding and systematization of the experience and achievements of foreign countries in this area, including in the issue of legal regulation.

In light of this, the experience of organizing and reforming the higher education system in the USA, a country for which the issue of modernizing the system of higher and postgraduate education is equally relevant, is of particular interest.

So, what is attractive about higher and postgraduate education in the USA and what are its features?

The U.S. higher school represents a special element of the national education system. Undoubtedly, the U.S. higher school has serious problems and several significant shortcomings, but this particular segment of the education system is recognized as a flagship not only by the Americans themselves but also by the international community as a whole. American higher education over the past fifty years has been one of the most dynamically and steadily developing areas of public life in the USA. In many ways, it is the rapid development of higher education and the international recognition of its successes that has contributed to the spread of American influence not only in the sector of education and culture but also in the fields of economics, information, political relations, etc. It was the higher education system that for decades provided an uninterrupted influx of talented youth and mature scientists to the USA, creating the background for American leadership in various sectors [15].

The U.S. remains the top choice for students seeking higher education abroad. The country hosted more than a million international college students during the 2022-2023 academic year, according to data from the latest Open Doors Report on International Educational Exchange. The numbers mark an almost 12% jump from the previous year, and the fastest growth rate

in more than 40 years. New international student enrollment surged by 14% in 2022-2023, on top of the 80% increase the prior year; per the 2023 report, released by the Institute of International Education and the U.S. Department of State's Bureau of Educational and Cultural Affairs. "Students from around the world are continuing to recognize the United States' global leadership in higher education, ranging from two-year community colleges to four-year universities and beyond," says Lee Satterfield, assistant secretary of state for Educational and Cultural Affairs [16].

The higher education system of the USA is traditionally referred to as the "Atlantic model" or "liberal model," which is characterized (in contrast to the continental one) by a greater role of private universities, greater autonomy of higher education institutions, and the dominance of indirect (primarily financial) methods of state regulation of higher education. It is worth noting, however, the mutual influence of both models, since the German model has had a significant influence on the formation of the modern American university, and the American system, in turn, continues to have a significant and even decisive influence on the development of the European higher education system [17].

The U.S. higher school is also remarkable in terms of scale and scope, even in comparison with the most developed countries. For example, the USA leads in the number of annual average spending per student in the higher education system. For instance, the American higher education system splashes out nearly \$27,000 per student on core and auxiliary educational services. This figure includes spending on instruction, administration, and ancillary services such as dormitories and dining halls. Another \$3,000 per student goes to research and development spending. Only tiny Luxembourg, an affluent grand duchy in Western Europe, spends more per college student than the United States. America maintains its second-place ranking regardless of whether one looks only at core education spending or all college spending, including research. In third place is the United Kingdom, where universities spend \$21,000 per student on core and auxiliary expenditures – and where high tuition is also a common complaint [18].

What are the characteristics of the American system of higher and postgraduate education?

The American education system has a multilevel structure and differs significantly from the educational systems of other countries. The U.S. higher school includes a wide range of educational institutions that differ from each other both in the tasks they face and in the quality of the education they provide. To a greater extent, the term "post-secondary education" is applicable to the USA since it includes universities, classical four-year colleges, and two-year colleges (analogous to Kazakhstan's secondary vocational education – *author's note*).

Just like in our country, higher education in the USA consists of two main sectors: public (state) and private. According to the latest data from the National Center for Education Statistics, there are a total of 5,916 private (4,024) and public (1,892) universities in the USA that issue bachelor's and master's degrees; as well as 4,931 two- and four-year colleges that provide the opportunity to earn an Associate degree, which allows you to get a job or continue studying at an American university [19].

About 7.1 million college students (about 42%) were enrolled in four-year public institutions in spring 2023. The smallest number of students were enrolled in two-year private nonprofit

and for-profit schools. In spring 2023, enrollment at these schools accounted for roughly 2% of total enrollments [20].

The USA has seen a downward trend in private universities over a period of five years (2017-2022), while in Kazakhstan their number has increased over this period of time (see Figure 1 for more details).

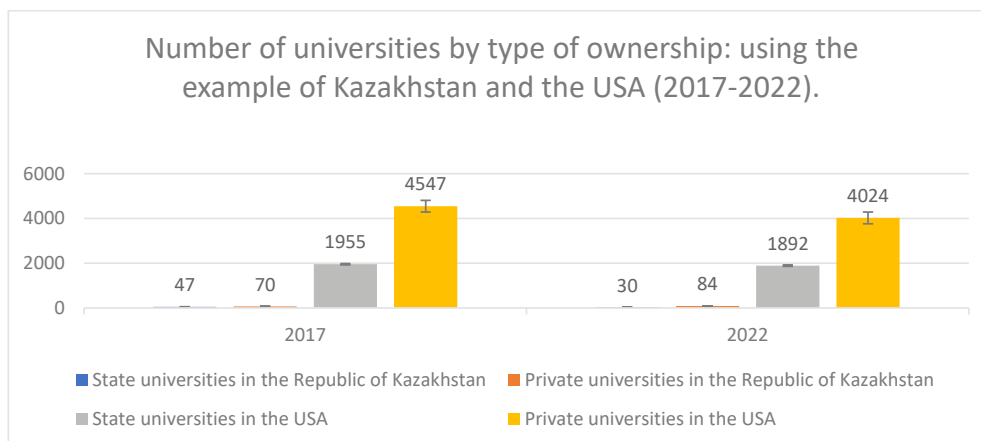

Figure 1. Number of higher education institutions by type of ownership: using the example of Kazakhstan and the USA (2017-2022) [5; 19]

In the USA, public (state) education institutions are established based on public funds and are governed by boards of trustees (boards of regents), who, as a rule, are appointed by state governors or elected by the population of the state. Private educational institutions are established based on private funds and are governed by boards of trustees appointed by their founders. In turn, private HEIs are divided into nonprofit ones, established for the purpose of providing education, and for-profit ones, established by the founders with the aim of receiving financial gain from educational activities.

The sector of higher education in the USA includes both higher education institutions and specialized secondary educational establishments. Therefore, American statistics, in accordance with European standards, from the second half of the 20th century began to distinguish from the total number of HEIs two-year education institutions that provide the population of the country with professional education, and four-year education institutions that provide higher education [21].

The U.S. Constitution of 1787, unlike the Basic Law of Kazakhstan, does not contain special provisions regarding higher education. Nevertheless, a number of provisions of the U.S. Constitution and its amendments have served as the basis for the subsequent development of federal legislation and the law enforcement practice of the U.S. Supreme Court in this area. Such provisions include the clauses of the U.S. Constitution on “regulation of interstate commerce”, “general welfare”, “implied powers”, and “equal protection under the laws” [22].

In the first stages of the development of North American statehood, the issues of higher education were within the direct competence of the states, and only after the Civil War in the USA the Morrill Act was adopted [23].

This act made it possible for states to establish public colleges funded by the development or sale of associated federal land grants. In addition, the Morrill Act has marked a new, rather stable trend of increasing the role of federal legislation and law enforcement practice in regulating legal relations in the sector of higher education. This trend reached its climax in the 50-60s of the last century when several special legislative acts were adopted, the most important of which was the Higher Education Act of 1965 [24], which essentially established the general principles of financing, regulation, and accreditation of higher education in the United States.

Federal Education Legislation is consolidated in Title 20 “Education” of the United States Code, although some issues of legal regulation in the sector of higher education are regulated in other titles devoted, in particular, to the protection of human rights, the legal status of immigrants, nondiscrimination in employment and labor rights and obligations of academic and administrative staff of higher education institutions, tax regime of HEIs, students and their families, issues of ensuring security and criminal law counteraction to crime in the sector of higher education [25].

A special Title 34 of the Code of Federal Regulations, which contains a systematization of federal substatutory regulation, is devoted to the issues of regulation of higher education [26].

Chapter 6, Subtitle B “Office of Higher Education of the U.S. Department of Education” (Sections 600-679) is devoted specifically to the issues of higher education, which, by the provisions of Title 20 of the Statutes at Large, defines the criteria for recognizing the relevant institution as an institute of higher education as required by law; requirements for accrediting agencies of higher education institutions, as well as requirements for agreements between the federation and states on the participation of states in higher education funding programs; determines the administrative procedures for implementing the provisions of the law on the provision of various types of federal financial assistance to institutes of higher education, students and their families.

Undoubtedly, one of the main makers of federal law in the sector of higher education is the U.S. Supreme Court, whose precedent decisions create nationwide legal standards and guarantees in the sector of higher education and, often, act as a coordinator of education policy of the President, the U.S. Congress, and governmental authorities of the states. For example, in 180 years (from 1809 to 1989), it issued 1,059 decisions on the unconstitutionality of provisions of the constitutions and legislation of the states [27].

The decisions of the Supreme Court in the cases of Plessy, Brown, Bakke, Grutter, Lemon, the Virginia Military Institute, the Mississippi Women’s Institute, as well as recent legal cases in the USA resulting from inaccessible course content in higher education [28], have determined and continue to determine the main directions and principles of legal regulation of higher education in the USA, having established the content of such key legal concepts and doctrines as “affirmative action”, “rule of strict analysis”, “reverse discrimination”, “substantial state interest”, etc.

Regardless of significant quantitative and qualitative changes in the sector of legal regulation of higher education at the federal level, federal legislation and law enforcement practice in this field continue to remain insufficiently systematized and contradictory, being largely dependent on the relevant alignment of political forces in the legislative and executive powers, as well as on the ratio of conservative and liberal attitudes of judges of the U.S. Supreme Court.

Despite the growth in lawmaking activity of federal state government bodies in the sector of higher education, most issues of legal regulation of higher education activities fall within the competence of the states. They are the ones who establish public universities and colleges and carry out comprehensive and more detailed legal regulation of the functioning of higher education within the respective state. A “quiet revolution” is underway, during which “states have reformed and strengthened their political and economic systems” and are now pioneering “addressing some of the nation’s most challenging problems, demonstrating effective leadership” [29].

Unlike the U.S. Constitution of 1787, many state constituent acts contain separate special provisions addressing higher education issues.

Despite significant differences in the content and structure of state constitutions, in which “the general list of articles... covers about 40 titles” [27], it is possible to identify the main issues of constitutional regulation of the activities of higher education. These include, in particular, the consolidation of general provisions regarding the social and political significance and functions of education, the establishment of the higher education system (as a rule, public) of the state, or the mention or consolidation of the legal status of individual universities; the regulation of the management system of higher education institutions; the regulation of the conditions and system of financing universities and colleges, as well as problems of the relationship between religion and higher education [30].

An important dominant feature in state constitutions is the idea of equality, which is expressed not only in the general provisions of the Bill of Rights, but also in special articles on education. In particular, the Constitution of the State of Washington guarantees the creation of adequate conditions for the education of all children residing within the boundaries of the state, without distinction or preference on the basis of race, color, caste, or sex [31]; the Constitution of the State of West Virginia provides special provisions for educational opportunities for the blind, the dumb and people with mental issues; the Constitution of the State of New Mexico guarantees the educational rights of Hispanics [32].

The experience of the USA in the issue of academic freedom of universities is interesting, since universities have a high degree of academic freedom, and the role of federal authorities is limited to expanding access to education (grants, scholarships, loans), funding scientific research and issues of recognition of accreditation agencies. Private universities have much more autonomy than public universities, but they must operate strictly within the framework of non-profit organizations.

Article 2 of the World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action and Framework for Priority Action for Change and Development in Higher Education, adopted by the World Conference on Higher Education: Higher Education in the Twenty-first Century, Vision and Action, 9 October 1998 states that higher education institutions, their staff and students must enjoy full academic freedom and autonomy, understood as a scope of rights and responsibilities, while being fully responsible and accountable to society [33].

In the United States, the Supreme Court has consistently ruled that academic freedom is a constitutional right under the First Amendment, which states that “Congress shall make no law ... abridging the freedom of speech, or of the press.” In 1957, the court summarized the “four essential freedoms” that constitute academic freedom for a university. Academic freedom, the

court said, means that an institution can “determine for itself on academic grounds who may teach, what may be taught, how it should be taught, and who may be admitted to study. - *Sweezy v. New Hampshire*, 354 U.S. 234 (1957) [34].

In 1915 the Committee on Academic Freedom and Academic Tenure of the American Association of University Professors formulated a statement of principles on academic freedom and academic tenure known as the 1915 Declaration of Principles, which was officially endorsed by the Association at its Second Annual Meeting held in Washington, D.C., December 31, 1915, and January 1, 1916. Many colleges and universities incorporated the Statement into their policies and procedures or into their collective bargaining agreements with faculty unions.

The American Association of University Professors (AAUP) is an organization of college and university faculty, librarians with faculty status, and graduate students. Administrators may be associate members but may not vote on AAUP policies. Current committees include, for example, Committee A on Academic Freedom and Tenure, the Committee on Academic Professionals, the Committee on College and University Governance, the Committee on Contingency and Professions, and the Committee on Graduate and Professional Students. The AAUP has led the movement to develop principles and standards that regulate faculty employment relationships [35].

What is academic freedom according to this Statement?

Teachers are entitled to full freedom in research and in the publication of the results, subject to the adequate performance of their other academic duties; but research for pecuniary return should be based upon an understanding with the authorities of the institution.

Teachers are entitled to freedom in the classroom to discuss their subject, but they should be careful not to introduce into their teaching controversial matters which have no relation to their subject. Limitations of academic freedom because of religious or other aims of the institution should be clearly stated in writing at the time of the appointment.

College and university teachers are citizens, members of a learned profession, and officers of an educational institution. When they speak or write as citizens, they should be free from institutional censorship or discipline, but their special position in the community imposes special obligations. As scholars and educational officers, they should remember that the public may judge their profession and their institution by their utterances. Hence they should at all times be accurate, should exercise appropriate restraint, should show respect for the opinions of others, and should make every effort to indicate that they are not speaking for the institution [36].

In the judicial practice of the United States and the European Union, students are more actively exercising their rights and more often use judicial protection. Significantly more students went to court for the protection of their academic rights [37].

Conclusion

Analyzing the above, we can conclude that, even though Kazakhstan and the USA are located in different geopolitical spaces, both countries are active in the issue of regulating higher and postgraduate education. At the same time, the comparative analysis has shown that the legal regulation of higher and postgraduate education in Kazakhstan and the USA has both similarities

and differences. These differences are due to the specific historical, cultural, and socio-economic conditions in the two countries. Thus, for example, about similarities, it can be noted that:

- Both systems are aimed at training qualified specialists for various fields of activities.
- Both systems include public and private educational institutions.
- Both systems have different legislative acts regarding the legal regulation of the system of higher and postgraduate education.

Regarding the differences, the following can be noted:

- The Constitution of the Republic of Kazakhstan enshrines the right of a citizen to receive free higher education on a competitive basis at a public higher education institution, while the Basic Law of the USA does not contain special provisions regarding higher education, referring to state constitutions. At the same time, it is important to note that the legal regulation of higher education in most state constitutions is unsystematic and even fragmented, which does not allow to use of the potential of this most important source of law for the regional level to a great extent.

- The USA does not have a ministry of education to oversee its educational institutions.
- In the USA, the academic freedom of HEIs is greatly developed at the level of real practical implementation, and the role of boards of trustees in corporate governance is highly noted.
- The American Association of University Professors is a prominent example of the possibility of promoting academic freedom through joint efforts of universities. The creation of such an organization in Kazakhstan can help in defining fundamental professional values and standards of higher education that ensure the quality of education and academic freedom.

Mechanical learning of material is not encouraged in American education institutions. Faculty members try to stimulate interest in academic disciplines and develop analytical thinking in students. The educational process in the USA is characterized by great flexibility and “real” academic freedom. Students are given a certain freedom in developing an individual curriculum. The opportunity to choose independent disciplines develops responsibility and contributes to the formation of a positive attitude toward academic activity.

Many more positive aspects of the American system of higher and postgraduate education can be listed, but we believe that for Kazakhstani HEIs at the current stage of development, it is necessary to pay attention to the real understanding and implementation of academic freedom and to adopt advanced foreign experience in this matter.

Acknowledgments

The author expresses gratitude to the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan and the Center for International Programs “Bolashak” for the opportunity to undergo an internship under the program “500 Internships for Scientists”, within which this research is being conducted.

References

1. Address of the President of the Republic of Kazakhstan to the nation “Kazakhstan’s way – 2050: common aim, common interests, common future”, January 17, 2014. [Electronic resource] – URL: <https://>

www.akorda.kz/en/addresses/addresses_of_president/address-of-the-president-of-the-republic-of-kazakhstan-nnazarbayev-to-the-nation-january-17-2014-3 (accessed: 17.01.2024).

2. Kharas H. The unprecedented expansion of the global middle class. - Washington, D.C.: Brookings Institution, 2017. - 32 p. [Electronic resource] – URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/global_20170228_global-middle-class.pdf (accessed: 17.01.2024).

3. World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century. [Electronic resource] – URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141952> (accessed: 17.01.2024).

4. Что изменилось в сфере образования и науки за годы Независимости. [Электронный ресурс] – URL: https://www.inform.kz/ru/chto-izmenilos-v-sfere-obrazovaniya-i-nauki-za-gody-nezavisimosti_a3780677 (дата обращения: 17.01.2024).

5. В Казахстане сокращается количество вузов, в том числе иностранных. [Электронный ресурс] – URL: https://forbes.kz/actual/stats/v_kazahstane_sokraschaetsya_kolichestvo_vuzov_v_tom_chisle_inostrannyih/ (дата обращения: 17.01.2024).

6. The Law of the Republic of Kazakhstan “On Education” dated 27 July, 2007 No. 319-III. [Electronic resource] – URL: https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z070000319_ (accessed: 17.01.2024).

7. The Law of the Republic of Kazakhstan “On Science” dated 18 February 2011 No. 407-IV. [Electronic resource] – URL: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1100000407> (accessed: 17.01.2024).

8. The Bologna Declaration of 19 June 1999 [Electronic resource] – URL: <https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/the-bologna-declaration> (accessed: 17.01.2024).

9. Концепция развития высшего образования и науки в Республике Казахстан на 2023-2029 годы, утвержденная постановлением Правительства РК от 28 марта 2023 года № 248. [Электронный ресурс] – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000248>. (дата обращения: 17.01.2024).

10. The Constitution of the Republic of Kazakhstan was adopted on August 30, 1995. [Electronic resource] – URL: https://adilet.zan.kz/eng/docs/K950001000_ (accessed: 17.01.2024).

11. Барабанов С.В. Государственное регулирование высшего образования как социокультурная функция государства // Право и образование. - 2004. - № 3. - С. 81.

12. Трубачева Т., Танкаева Г., Аульбекова А. Какие значимые изменения произошли в системе казахстанского образования. [Электронный ресурс] – URL: https://forbes.kz/process/education/bolshaya_peremena_1_1556256976/ (дата обращения: 20.12.2023).

13. Вузы будут выдавать дипломы собственного образца. [Электронный ресурс] – URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/vuzyi-budut-vyidavat-di_plomyi-sobstvennogo-obraztsa-2021-390147/ (дата обращения: 20.12.2023).

14. Тлепина Ш.В. Состояние и вопросы высшего и послевузовского юридического образования в Казахстане // Правоведение. - 2014 - №3 (314). - С.151.

15. Николаев Б.В. Система институтов высшего образования в США: правовые основы, структура, современные тенденции развития // Образование и право. - 2017. - № 10. - С. 247.

16. Anayat Durrani. International Student Numbers in U.S. Show Fastest Growth in 40 Years. Nov. 28, 2023 // [Electronic resource] – URL: <https://www.usnews.com/education/best-global-universities/articles/international-student-numbers-in-u-s-show-fastest-growth-in-40-years> (accessed: 20.12.2023).

17. Вахштайн В.С. Система высшего образования США // Обзор систем высшего образования стран ОЭСР. М.: ГУ ВШЭ, 2005.

18. Preston Cooper. U.S. Colleges Have the Second Highest Per Pupil Spending in the World. [Electronic resource] – URL: <https://fee.org/articles/us-colleges-have-the-second-highest-per-pupil-spending-in-the-world/> (accessed: 17.01.2024).
19. Number of educational institutions, by level and control of institution: Academic years 2010-11 through 2020-21. [Electronic resource] – URL: https://nces.ed.gov/programs/digest/d22/tables/dt22_105.50.asp. (accessed: 17.01.2024).
20. Berg B., Lee S., Randolph B., Ryu M., & Shapiro D. Current Term Enrollment Estimates: Spring 2023, Herndon, VA: National Student Clearinghouse Research Center. May, 2023.
21. Николаев Б.В. Структура высшей школы и правовое регулирование высшего образования в США // Право и образование. - 2010. - №3. - С. 10-22.
22. The Constitution of the United States. [Electronic resource] – URL: <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution> (accessed: 17.01.2024).
23. Morrill Act (1862). [Electronic resource] – URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/morrill-act> (accessed: 17.01.2024).
24. Higher Education Act of 1965. [Electronic resource] – URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-765/pdf/COMPS-765.pdf> (accessed: 17.01.2024).
25. The United States Code. [Electronic resource] – URL: <https://uscode.house.gov/>. (accessed: 17.01.2024).
26. Code of Federal Regulations. [Electronic resource] – URL: <https://www.ecfr.gov/>. (accessed: 17.01.2024).
27. Лафитский В.И. Конституционный строй США. М.: Контракт. - 2007. - 317 с. - С. 148.
28. From barriers to bridges: Approaching accessibility in course design Varonis E.; International Journal of Information and Learning Technology. - 2015, Vol. 32, Issue 3, - P. 138-149.
29. State and local government 2003-2004 / Ed. by T.H. Beyle. Wash.: CQPress. - 2003. - P. 11-12.
30. Николаев Б.В. Конституции штатов и правовое регулирование высшего образования в США // Государство и право. - М.: Наука. - 2011. - № 5. - С. 86-91.
31. The Constitution of the State of Washington. [Electronic resource] – URL: <https://leg.wa.gov/CodeReviser/Documents/WAConstitution.pdf> (accessed: 18.01.2024).
32. The Constitution of the State of New Mexico. [Electronic resource] – URL: https://nmonesource.com/nmos/c/en/item/5916/index.do#!fragment/zoupio_Toc155090915/BQCwhgziBcwMYgK4DsDWszIQewE4BUBTADwBdoAvbRABwEtsBaAfX2zgEYBWLgBgE4B3AJQAaZNIKEIARUSFcAT2gByFaliEw uBHIXK1GrTpABlPKQBcygEoBRADJ2AagEEAcgGE7o0mABG0KTsWsJAA (accessed: 18.01.2024).
33. World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action and Framework for Priority Action for Change and Development in Higher Education, adopted by the World Conference on Higher Education: Higher Education in the Twenty-first Century, Vision and Action, 9 October 1998. [Electronic resource] – URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141952> (accessed: 17.01.2024).
34. Sara Dreyfuss, Marianne Ryan. Academic Freedom: The Continuing Challenge. portal Libraries and the Academy 16(1):1-9. January 2016. [Electronic resource] – URL: https://www.researchgate.net/publication/295542148_Academic_Freedom_The_Continuing_Challenge (accessed: 17.01.2024).
35. William A. Kaplin, Barbara A. Lee, Neal H. Hutchens, Jacob H. Rooksby. The Law of Higher Education. Sixth edition. Volume 2. San Francisco, Calif: Jossey-Bass. 2020. - P.2028.

36. 1940 Statement of Principles on Academic Freedom and Tenure. [Electronic resource] – URL: <https://www.aaup.org/report/1940-statement-principles-academic-freedom-and-tenure>. (accessed: 17.01.2024).

37. Erdakova V.V., Romanov M.S., Kawshbaya L.L. Academic rights of students in Russia and abroad (USA, European Union) // European Journal of Contemporary Education. - 2018. - 7(4). - P. 687.

Г.Г. Галиакбарова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, КеАҚ, Астана, Қазақстан

Қазақстан мен АҚШ-тағы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді құқықтық реттеудің кейбір ерекшеліктері

Аңдатпа. Қазақстандағы білім беру жүйесі тәуелсіздік алған кезеңнен бастап, жыл сайын білім берудің ұлттық моделін, оның ішінде адам ресурстарын даярлау сапасын арттыруға, жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру моделін қалыптастыру жолында барлық жаңа бағыттар мен белгілі міндеттерді айқындай отырып, үздіксіз дамып келеді.

Зерттеудің мақсаты Қазақстан мен АҚШ-тағы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді құқықтық реттеуге салыстырмалы талдау жүргізу болып табылады.

Қазақстан мен АҚШ-тағы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді құқықтық реттеуді кешенді талдау зерттеудің ғылыми маңыздылығы болып табылады.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы АҚШ-тың озық тәжірибесі негізінде жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру саласындағы қазақстандық заңнаманы жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеумен ерекшеленеді.

Зерттеу салыстырмалы-құқықтық талдау әдісін, сондай-ақ формальды-логикалық, тарихи-құқықтық, жүйелік-аналитикалық әдістерді қолдана отырып жүргізілді.

Қазақстан мен АҚШ-тағы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйелерінің бірқатар ұқсастықтары мен айырмашылықтары бар деген негізі қорытынды келтірілген.

Зерттеудің құндылығы оның Қазақстан мен АҚШ-тағы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді құқықтық реттеу туралы біртұтас түсінік қалыптастыруында. Бұл ретте, зерттеу нәтижелері жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру саласындағы қазақстандық заңнаманы жетілдіру, сондай-ақ білім беруді дамыту бағдарламаларын әзірлеу үшін пайдаланылуы мүмкін.

Түйін сөздер: білім беру жүйесі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім, академиялық еркіндік, заң, Қазақстан, АҚШ, жоғары білімнің ұлттық моделі.

Галиакбарова Г.Г.

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Некоторые особенности правового регулирования высшего и послевузовского образования в Казахстане и США

Аннотация. Система образования в Казахстане непрерывно развивается с момента обретения независимости, с каждым годом получая все новые обороты и ставя перед собой определенные задачи на пути формирования национальной модели образования, в том числе высшего и послевузовского, направленной на повышение качества подготовки человеческих ресурсов, удовлетворение потребностей человека, общества и государства.

Целью настоящего исследования является сравнительный анализ правового регулирования высшего и послевузовского образования в Казахстане и США.

Научная значимость заключается в комплексном анализе правового регулирования высшего и послевузовского образования в Казахстане и США.

Практическая значимость состоит в разработке предложений по совершенствованию казахстанского законодательства в сфере высшего и послевузовского образования на основе передового американского опыта.

Исследование проведено с использованием метода сравнительно-правового анализа, а также формально-логического, историко-правового, системно-аналитического методов.

Основным выводом является то, что системы высшего и послевузовского образования в Казахстане и США имеют ряд сходств и различий.

Ценность проведенного исследования заключается в том, что оно дает целостное представление о правовом регулировании высшего и послевузовского образования в Казахстане и США. При этом, результаты исследования могут быть использованы для совершенствования казахстанского законодательства, а также для разработки программ развития в сфере высшего и послевузовского образования.

Ключевые слова: система образования, высшее и послевузовское образование, академическая свобода, закон, Казахстан, США, национальная модель высшего образования.

References

1. Address of the President of the Republic of Kazakhstan to the nation "Kazakhstan's way – 2050: common aim, common interests, common future", January 17, 2014. Available at: https://www.akorda.kz/en/addresses/addresses_of_president/address-of-the-president-of-the-republic-of-kazakhstan-nazarbayev-to-the-nation-january-17-2014-3 (accessed: 17.01.2024).
2. Kharas H. The unprecedented expansion of the global middle class. (Washington, D.C.: Brookings Institution. - 2017. - 32 p.). Available at: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/global_20170228_global-middle-class.pdf (accessed: 17.01.2024).
3. World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century. Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141952> (accessed: 17.01.2024).
4. Chto izmenilos v sfere obrazovaniya i nauki za gody Nezavisimosti [What has changed in the field of education and science during the years of Independence]. Available at: <https://www.inform.kz/ru/>

chto-izmenilos-v-sfere-obrazovaniya-i-nauki-za-gody-nezavisimosti_a3780677 (accessed: 17.01.2024) [in Russian].

5. V Kazahstane sokraschaetsya kolichestvo vuzov, v tom chisle inostrannyih [The number of universities, including foreign ones, is decreasing in Kazakhstan]. Available at: https://forbes.kz/actual/stats/v_kazahstane_sokraschaetsya_kolichestvo_vuzov_v_tom_chisle_inostrannyih/ (accessed: 17.01.2024) [in Russian].

6. The Law of the Republic of Kazakhstan “On Education” dated 27 July, 2007 No. 319-III. Available at: https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z070000319_ (accessed: 17.01.2024).

7. The Law of the Republic of Kazakhstan “On Science” dated 18 February 2011 No. 407-IV. Available at: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1100000407> (accessed: 17.01.2024).

8. The Bologna Declaration of 19 June 1999. Available at: <https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/the-bologna-declaration> (accessed: 17.01.2024).

9. Kontsepsiya razvitiya vyisshego obrazovaniya i nauki v Respublike Kazahstan na 2023-2029 godyi, utverzhennaya postanovleniem Pravitelstva RK ot 28 marta 2023 goda № 248 [Concept for the development of higher education and science in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029, approved by the decree of the Government of Kazakhstan dated March 28, 2023 No. 248]. Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000248>. (accessed: 17.01.2024). [in Russian].

10. The Constitution of the Republic of Kazakhstan adopted on August 30, 1995. Available at: https://adilet.zan.kz/eng/docs/K950001000_ (accessed: 17.01.2024).

11. Barabanov S.V. Gosudarstvennoe regulirovanie vyisshego obrazovaniya kak sotsiokulturnaya funktsiya gosudarstva [State regulation of higher education as a sociocultural function of the state]. *Pravo i obrazovanie* [Law and education]. 2004. - № 3. - P. 81 [in Russian].

12. Trubacheva T., Tankaeva G., Aulbekova A. Kakie znachimyye izmeneniya proizoshli v sisteme kazahstanskogo obrazovaniya [What significant changes have occurred in the Kazakhstan education system]. Available at: https://forbes.kz/process/education/bolshaya_peremena_1_1556256976/ (accessed: 20.12.2023) [in Russian].

13. Vuzyi budut vyidavat diplomyi sobstvennogo obraztsa [Universities will issue their diplomas]. Available at: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/vuzyi-budut-vyidavat-di-plomyi-sobstvennogo-obraztsa-2021-390147/ (accessed: 20.12.2023) [in Russian].

14. Tlepina Sh.V. Sostoyanie i voprosy vyisshego i poslevuzovskogo yuridicheskogo obrazovaniya v Kazahstane [State and issues of higher and postgraduate legal education in Kazakhstan]. *Pravovedenie* [Jurisprudence]. 2014. - №3 (314). - P.151 [in Russian].

15. Nikolaev B.V. Sistema institutov vyisshego obrazovaniya v SShA: pravovyye osnovyi, struktura, sovremennyye tendentsii razvitiya [The system of higher education institutions in the United States: legal framework, structure, current development trends]. *Obrazovanie i pravo* [Education and Law]. 2017. - № 10. - P. 247 [in Russian].

16. Anayat Durrani. International Student Numbers in U.S. Show Fastest Growth in 40 Years. Nov. 28, 2023. Available at: <https://www.usnews.com/education/best-global-universities/articles/international-student-numbers-in-u-s-show-fastest-growth-in-40-years> (accessed: 20.12.2023).

17. Vahshtayn V.S. Sistema vyisshego obrazovaniya SShA [US higher education system]. *Obzor sistem vyisshego obrazovaniya stran OESR* [Overview of higher education systems in OECD countries]. (M.: GU VShE, 2005) [in Russian].

18. Preston Cooper. U.S. Colleges Have the Second Highest Per Pupil Spending in the World. Available at: <https://fee.org/articles/us-colleges-have-the-second-highest-per-pupil-spending-in-the-world/> (accessed: 17.01.2024).
19. Number of educational institutions, by level and control of institution: Academic years 2010-11 through 2020-21. Available at: https://nces.ed.gov/programs/digest/d22/tables/dt22_105.50.asp. (accessed: 17.01.2024).
20. Berg B., Lee S., Randolph B., Ryu M., & Shapiro D. Current Term Enrollment Estimates: Spring 2023, Herndon, VA: National Student Clearinghouse Research Center. May, 2023.
21. Nikolaev B.V. Ctruktura vyisshey shkolyi i pravovoe regulirovanie vyisshego obrazovaniya v SShA [The structure of higher education and legal regulation of higher education in the USA]. Pravo i obrazovanie [Law and education]. 2010. - № 3. - P.10-22 [in Russian].
22. The Constitution of the United States. Available at: <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution> (accessed: 17.01.2024).
23. Morrill Act (1862). Available at: <https://www.archives.gov/milestone-documents/morrill-act> (accessed: 17.01.2024).
24. Higher Education Act of 1965. Available at: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-765/pdf/COMPS-765.pdf> (accessed: 17.01.2024).
25. The United States Code. Available at: <https://uscode.house.gov/> (accessed: 17.01.2024).
26. Code of Federal Regulations. Available at: <https://www.ecfr.gov/> (accessed: 17.01.2024).
27. Lafitskiy V.I. Konstitutsionnyiy stroy SShA [Constitutional system of the United States]. (M.: Kontrakt. - 2007. - 317 p. – P. 148) [in Russian].
28. Varonis E. From barriers to bridges: Approaching accessibility in course design // International Journal of Information and Learning Technology. - 2015, Vol. 32, Issue 3. - P. 138-149.
29. State and local government 2003-2004 / Ed. by T.H. Beyle. Wash.: CQPress. - 2003. - P. 11-12.
30. Nikolaev B.V. Konstitutsii shtatov i pravovoe regulirovanie vyisshego obrazovaniya v SShA [State constitutions and legal regulation of higher education in the USA]. Gosudarstvo i parvo [State and Law]. (M.: Nauka, 2011, № 5. - P. 86-91) [in Russian].
31. The Constitution of the State of Washington. Available at: <https://leg.wa.gov/CodeReviser/Documents/WAConstitution.pdf> (accessed: 18.01.2024).
32. The Constitution of the State of New Mexico. Available at: https://nmonesource.com/nmos/c/en/item/5916/index.do#!fragment/zoupio_-Toc155090915/BQCwhgziBcwMYgK4DsDWszIQewE4BU BTADwBdoAvbRABwEtsBaAfX2zgEYBWLgBgE4B3AJQAaZNIKEIARUSFcAT2gByFaliEwuBHIXK1GrTpA BLPKQBCygEoBRADJ2AagEEAcgGE7o0mABG0KTsWSJAA (accessed: 18.01.2024).
33. World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action and Framework for Priority Action for Change and Development in Higher Education, adopted by the World Conference on Higher Education: Higher Education in the Twenty-first Century, Vision and Action, 9 October 1998. Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141952> (accessed: 17.01.2024).
34. Sara Dreyfuss, Marianne Ryan. Academic Freedom: The Continuing Challenge. portal Libraries and the Academy 16(1):1-9. January 2016. Available at: https://www.researchgate.net/publication/295542148_Academic_Freedom_The_Continuing_Challenge (accessed: 17.01.2024).
35. William A. Kaplin, Barbara A. Lee, Neal H. Hutchens, Jacob H. Rooksby. The Law of Higher Education. Sixth edition. Volume 2. San Francisco, Calif: Jossey-Bass. - 2020. - P. 2028.

36. 1940 Statement of Principles on Academic Freedom and Tenure. Available at: <https://www.aaup.org/report/1940-statement-principles-academic-freedom-and-tenure> (accessed: 17.01.2024).

37. Erdakova V.V., Romanov M.S., Kawshbaya L.L. Academic rights of students in Russia and abroad (USA, European Union) // European Journal of Contemporary Education. – 2018. 7(4). - P. 687.

Information about the author:

Galiakbarova G.G. – Ph.D., Acting Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satbaev st., 2, 010010, Astana, Kazakhstan.

Галиакбарова Г.Г. – Ph.D., доцент м.а., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтбаев к-сі, 2, 010010, Астана, Қазақстан.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

МРНТИ: 10.81.41

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-147-157>

Научная статья

Классификация социальных отклонений при совершении преступления

Култасов А.А.¹, Абдилов К.С.^{2*}

¹НАО «Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова»,

²НАО «Медицинский университет Астана», г. Астана, Казахстан

(E-mail: kultasov65@bk.ru), (E-mail: Kanat_alisher@mail.ru)

Аннотация. Статья исследует различные аспекты социальных отклонений, которые могут быть связаны с совершением преступлений. Авторы раскрывают классификацию социальных отклонений, учитывая экономические, социокультурные, психологические, семейные и общественные факторы. Статья рассматривает влияние бедности, социальной дезадаптации, психических расстройств, насилия в семье и других факторов на совершение преступлений. Авторы также обсуждают возможные подходы к предотвращению и устранению социальных отклонений, направленных на улучшение социальных условий и поддержку уязвимых групп. Социальные отклонения напрямую влияют на состояние преступности, происходит это главным образом ввиду отклонения от правовых норм, принятых в обществе. Основными социальными отклонениями являются алкоголизм, наркомания, проституция и т.д. Эти отклонения создают благоприятную среду для создания условий совершения преступления. Для изучения этих условий необходим комплексный подход исследования природы происхождения подобных явлений, для этого необходимо провести классификацию основных социальных отклонений. Все это нашло отражение в статье.

Классификация социальных отклонений при совершении преступления включает в себя различные аспекты и факторы, которые могут оказывать влияние на поведение индивида и его склонность к нарушениям закона.

Классификация социальных отклонений при совершении преступления имеет важное значение для понимания причин и последствий преступного поведения, а также для разработки эффективных стратегий превентивного контроля и реабилитации.

Ключевые слова: преступление, классификация, алкоголизм, проституция, наркомания, самоубийство, социальные отклонения.

Введение

Правонарушения, включая преступность и другие социальные отклонения, в совокупности составляют комплекс социально негативных явлений.

Мы рассмотрим соотношение преступности и других социальных отклонений главным образом в плане выяснения влияния на преступность тех социальных отклонений, которые, как показывает опыт, тесно соприкасаются с ней.

Социальные отклонения – это такие нарушения социальных норм, которые характеризуются массовостью, устойчивостью и распространенностью в сходных условиях. В литературе предложено не менее десяти оснований классификации социальных отклонений.

Мы разберем только одно основание классификации в зависимости от нарушенной социальной нормы: право, мораль, обычай, правила общежития и др. Оно позволяет все нарушения разделить на правонарушения и иные социальные отклонения, т.е. вполне обоснованным является деление всех социальных отклонений на преступления и иные социальные отклонения, в число которых чаще всего включают: правонарушения (кроме преступлений), социальный паразитизм, пьянство и алкоголизм, наркоманию, самоубийства, семейно-бытовые конфликты [1]. Этот перечень не является исчерпывающим. Можно назвать еще и другие социальные отклонения, например, национализм, религиозный фанатизм, коррупцию и др.

Постановка задачи: целью статьи является изучение социальных отклонений, связанных с совершением преступлений, и их классификация. Задачей исследования является анализ различных аспектов социальных отклонений и определение их влияния на совершение преступлений.

Цели: изучение социальных отклонений, включая экономические, социокультурные, психологические, семейные и общественные факторы, связанные с совершением преступлений.

Классификация социальных отклонений с учетом их различных аспектов и факторов влияния.

Определение связи между социальными отклонениями и совершением преступлений.

Методы исследования: литературный обзор, анализ данных, классификация, связь и интерпретация.

История. Классификация социальных отклонений при совершении преступления имеет длительное развитие и связана с эволюцией понимания преступности и ее причин. Вот краткое описание истории классификации социальных отклонений при совершении преступления:

Классическая школа (18-19 века): в классической школе преступность рассматривалась как свободный выбор индивида, основанный на его рациональных решениях. В этом контексте социальные отклонения при совершении преступления рассматривались как результат недостатка моральных ценностей, отсутствия самоконтроля и недостатка воспитания.

Позитивистская школа (конец 19-начало 20 века): позитивистская школа подчеркивала влияние социальных факторов на совершение преступлений. Исследователи, такие,

как Чезаре Ломброзо и Эмиль Дюркгейм, предложили классификацию социальных отклонений, основанную на различных факторах, таких, как социальная дезорганизация, девиантное поведение и аномия.

Социологический подход (20 век): в рамках социологического подхода к преступности и социальным отклонениям было разработано несколько теорий и классификаций. Например, теория социального контроля Э. Хирши и Т. Хирши классифицирует социальные отклонения на основе уровня социального контроля и связей с обществом.

Современные подходы: в современной криминологии и социологии преступности существует множество подходов к классификации социальных отклонений. Они включают в себя классификации, основанные на социальных факторах (например, неравенство, безработица, образование), психологических факторах (например, агрессия, наркомания) и смешанных подходах, учитывающих различные аспекты.

Классификация социальных отклонений при совершении преступления продолжает развиваться и уточняться в соответствии с новыми исследованиями и теориями. Она играет важную роль в понимании преступности и помогает разрабатывать эффективные стратегии превентивных мер и борьбы с преступностью.

Обсуждения: кратко рассмотрим такие социальные отклонения, как алкоголизм, наркомания, проституция, самоубийства, сосредоточив внимание на их влиянии на преступность и на причинах, которые порождают эти социальные явления.

Пьянство и алкоголизм как отклоняющееся поведение выступают в качестве катализатора преступности и некоторых других социальных отклонений. Известно, что алкоголь отрицательно сказывается на течении психических процессов, расстраивает сознание и волю. В состоянии опьянения человек утрачивает адекватную реакцию на различные внешние раздражители. Все это, проявляясь в поведении, предопределяет исход борьбы мотивов в сознании пьяного человека в пользу асоциальных стремлений и желаний, подавляет голос совести, чувство долга, уважения к закону и в конечном счете приводит к антиобщественному, а нередко и преступному поведению. Среди субъективных факторов алкоголизма определенное место занимает психологический фактор. Существует точка зрения, согласно которой психологический фактор является ведущим в распространении пьянства и алкоголизма. Желание растормозиться, испытать приятное ощущение составляет неотъемлемую часть человеческой психики.

Наркомания также тесно связана с преступностью. Одной из причин наркомнии в обществе является неудовлетворенность жизнью в связи с самыми различным обстоятельствами. Значительное место в этиологии причин наркомании занимает личность наркомана, точнее, особенности его личности, прежде всего возрастные, социально-медицинские и социально-психологические аспекты. Особенно важен психологический фактор, на который уже указывалось при анализе причин пьянства: желание растормозиться, испытать приятные ощущения. Наркомании способствует и группа провоцирующих факторов: сравнительная доступность наркотиков, бездеятельность части должностных лиц органов уголовной юстиции и медицинских работников, позднее выявление наркоманов или полная их латентность, недостаточная эффективность лечения, слабое антинаркотическое воспитание.

Вся группа факторов, влияющих на наркоманию, должна учитываться как непосредственно связанная не только с наркоманией, но и с преступностью.

В региональном разрезе больше всего уголовных правонарушений под алкогольным опьянением совершили жители Восточно-Казахстанской, Костанайской и Алматинской областей. За январь–декабрь 2023 года в РК уголовные правонарушения под алкогольным опьянением совершили 9,2 тыс. человек — на 21,9% меньше, чем годом ранее.

В то же время численность правонарушителей, совершивших уголовные правонарушения под наркотическим или токсикоманическим опьянением, сократилась на 17,4% за год, до 1,1 тыс. человек.

Для сравнения: за январь–декабрь 2022 года уголовные правонарушения под алкогольным опьянением совершили 11,8 тыс. человек, под наркотическим или токсикоманическим опьянением — 1,4 тыс. человек.

В региональном разрезе больше всего уголовных правонарушений под алкогольным опьянением совершили жители Восточно-Казахстанской области: 1,1 тыс. человек — на 17% меньше, чем годом ранее. В тройке сомнительного лидерства также оказались Костанайская и Алматинская области.

Меньше всего преступлений под алкогольным опьянением совершили жители Алматы.

В состоянии наркотического или токсикоманического опьянения больше всего нарушали закон в Западно-Казахстанской области: 170 человек.

В тройку антилидеров также вошли Актюбинская область и столица.

В разрезе глав Уголовного кодекса страны граждане под алкогольным опьянением чаще всего нарушали главу 6 ("Правонарушения против собственности"). На таких правонарушениях было поймано 3,7 тыс. человек — на 22,3% меньше, чем годом ранее.

Большую часть нарушителей поймали на краже (2,4 тыс. человек), грабежах (390 человек) и случаях неправомерного завладения автомобилем или иным транспортным средством без цели хищения (363 человека).

В состоянии наркотического или токсикоманического опьянения чаще всего нарушали главу 11 ("Уголовные правонарушения против здоровья населения и нравственности"): 848 человек, минус 23,8% за год. Из них на незаконном обращении с наркотическими средствами, психотропными веществами, их аналогами и прекурсорами без цели сбыта попались 736 человек, на незаконном изготовлении, переработке, приобретении, хранении, перевозке в целях сбыта, пересылке либо сбыте наркотических средств, психотропных веществ и их аналогов — 82 человека, на незаконном культивировании запрещённых к возделыванию растений, содержащих наркотические вещества, — 29 человек, на организации или содержании притонов для потребления наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и предоставлении помещений для тех же целей — 1 человек.

Большая часть тяжких преступлений в Казахстане совершается под воздействием алкоголя.

К сожалению, в регионах не смогли еще создать надлежащую систему профилактики преступлений. Для большинства регионов характерно, что преступления совершаются

в основном на бытовой почве, в состоянии алкогольного опьянения и лицами, ранее совершавшими преступления.

В настоящее время в поле зрения МВД и органов здравоохранения находится почти 70 тысяч алкоголиков.

Проблему осложняет малочисленность медвытрезвителей и наркологических организаций по принудительному лечению, в прошлом году из 5 тысяч 300 лиц, направленных в эти организации, более тысячи человек не прошли лечение по причине отсутствия койко-мест.

Проституция, как известно, тесно связана с преступностью, пьянством, наркоманией. К причинам проституции следует отнести недостатки воспитания в самом широком смысле, когда участи женщины оказывается невыработанным нравственное начало жизни, их не заботит собственный моральный облик, а поведение определяется низменными мотивами. Проституция объясняется также и проблемами полового воспитания. Многие проститутки не желают заниматься общественно полезным трудом, ищут легкие пути, как им сначала кажется, для извлечения средств к существованию или для получения дополнительных доходов к заработной плате.

В числе причин извлечения нетрудовых доходов, помимо названных выше, следует указать и на другие характерные для данного вида социального паразитизма. Значительная их часть связана с экономикой и организацией трудовых отношений, с несовершенством законодательства, регулирующего в обществе распределение материальных благ.

Самоубийство как отклоняющееся поведение специфически связано с преступностью. Следует указать на два аспекта такой связи. Во-первых, незначительная часть самоубийств совершается в результате доведения до самоубийства, которое в определенных законом условиях расценивается как преступление. Во-вторых, самоубийство по наступившим последствиям адекватно убийству, что, как показывает опыт, используется преступниками для сокрытия части убийств путем маскировки их под самоубийство. Вопрос о причинах самоубийств получил удовлетворительное решение. В основе причин самоубийств лежит концепция социально-психологической дезадаптации личности в условиях микросоциального конфликта [6]. Суть ее состоит в том, что лицо, в силу присущих ему социально психологических качеств, оказывается не в состоянии преодолеть сложившуюся конфликтную ситуацию средствами и способами, принятыми в обществе.

Результаты

Предлагая указанную классификацию, мы хотели бы подчеркнуть ее условность. Дело в том, что многие иные социальные отклонения оказываются при наличии закрепленных в законе признаков преступлениями. Следовательно, одинаковые по своей природе социальные отклонения могут представлять для общества различную общественную опасность как по своему характеру, так и по последствиям, и в зависимости от этого относится к нарушениям нравственных норм, административных или некоторых других

норм права. Тем не менее, учитывая и эти особенности иных социальных отклонений, мы все же считаем вполне обоснованной и необходимой классификацию всех социальных норм на преступления и иные социальные отклонения не только для научных, но и для практических целей.

Разграничивая преступления и иные социальные отклонения в социально-правовом аспекте, мы в то же время считаем, что в целом для всех социальных отклонений как общественного явления характерны следующие черты:

- одинаковая направленность социальных отклонений, встречающихся у сходных групп (слоев) населения в более или менее одинаковых условиях;
- близость или единство причин, в силу действия которых они возникают и выражаются вовне;
- определенная повторяемость, устойчивость, указанных явлений во временном и территориальном пространствах [2].

Общие черты всех социальных отклонений дают достаточные основания для рассмотрения преступности и иных социальных отклонений в криминологическом аспекте, с позиции выявления общих истоков, возникающих в обществе. С вопросом о причинах и условиях социальных отклонений связана еще одна сторона проявления иных социальных отклонений. Многие из них сами по себе являются причинами совершения преступлений или представляют собой отклоняющееся поведение, которое нередко перерастает в правонарушение или даже преступление.

Все это, по нашему мнению, обязывает рассматривать преступность и иные социальные отклонения в тесной связи. По степени такой связи высказаны различные точки зрения. Ее наличие признают все исследователи; нет единства в вопросе о том, в каких пределах допустимо и оправдано исследование криминологами иных видов социальных отклонений. Правда такая постановка вопроса находится несколько в иной плоскости, но все же она, в конечном счете, имеет существенное значение и для исследуемой нами проблемы.

Проблемы отклоняющегося поведения исследуются многими другими науками (философией, экономикой, психологией, педагогикой, медициной). С одной стороны, такой поход к многоаспектному изучению социальных отклонений, с другой, - они не получают комплексной оценки. По существу, в связи с преступностью этими проблемами никто не занимается [3]. Поэтому вполне обоснована постановка вопроса о формировании самостоятельной отрасли социологической науки, изучающей виды, формы, причины и пути преодоления антисоциального поведения и в этом направлении сделан первый конкретный шаг [4]. В то же время недостаточно было бы ограничиться только выяснением связи тех или иных социальных отклонений, попытаться выяснить их причины и условия, как «причина причин» преступности, воздействуя на которые можно было бы существенно ослабить их отрицательное влияние на преступность [5].

Выводы

Исследование показало, что преступления чаще всего совершаются на почве лично-семейных конфликтов. На втором месте конфликты, связанные с состоянием здоровья:

психические заболевания, соматические заболевания, уродства. Далее следуют конфликты, связанные с асоциальным поведением лица, такие, как боязнь уголовной ответственности, опасение другого наказания или позора. Определенное место занимают конфликты, возникающие на работе или по месту учебы.

Проведенный анализ, основанный на изучении мотивов и поводов, обстоятельства самоубийств и покушений на них, показывает, таким образом, что они совершаются на почве микросоциальных конфликтов.

Исследование причин самоубийств в каждом конкретном случае имеет важное значение не только для разработки по предупреждению самоубийств, но и для разграничения самоубийств и доведения до самоубийства, а при наличии у виновного в доведении до самоубийства прямого умысла – и от убийства.

Вышеизложенное позволяет сделать вывод, что данный подход позволяет уточнить взаимодействие причин объективного и субъективного в механизме преступного поведения, кроме того, данный подход вполне приемлем в качестве базы для организации профилактической работы среди населения, особенно среди молодежи, дает возможность искать более рациональные пути для исправления и перевоспитания осужденных за совершение преступления.

Статистические данные показывают, что алкоголизм, наркомания и другие асоциальные виды поведения есть первопричина большинства совершаемых преступлений, это говорит о том, что эффективная борьба с этими пороками и есть тот путь, который позволит до минимума сократить совершение не только уголовных, но и административных правонарушений. Следовательно, усилие не только правоохранительных органов, но и всего общества необходимо направить на борьбу с этими пороками путем создания нулевой терпимости и усиления пропаганды здорового образа жизни.

Вклад авторов: Култасов А.А. внес значительный вклад, представив обширный анализ различных типов социальных отклонений, которые могут привести к преступным действиям. Он подробно исследовал взаимосвязь между социальными факторами, такими, как бедность, образование, семейная обстановка и другие, и вероятностью совершения преступлений.

Абдилов К.С. предложил свою собственную классификацию социальных отклонений, которая помогает лучше понять и оценить причины и последствия преступных действий. Его исследование является ценным вкладом в область криминологии и социологии, помогая обществу более глубоко понять и бороться с преступностью.

Список литературы:

1. Вахитов Х.Ш. Место следственного аппарата в государственных органах//Сов. государство и право. 1988. №2. - С.77.
2. Советская Россия. 1987. 23декабря.
3. Морщакова Т.Г. Петрухин И.Л. Оценка качества судебного разбирательства по уголовным делам. М., 1987. С. 43-44.

4. Решетников В. Следователи не должны обвинять // Соц. законность. 1988. № 6. С. 53.
5. Смирнов Л., Разумов С. Наказание в виде лишения свободы // Советская юстиция. 1988. № 13. - С. 2-4.
6. Юридическая психология: учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / И. И. Аминов и др. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 415 с.
7. Четвериков В. С. Криминология и профилактика преступлений / В.С. Четвериков. - М.: Форум, Инфра-М, 2014. - 128 с.
8. Аванесов Г.А. 10 глав о мотивации и мотивах. Через призму науки криминологии / Г.А. Аванесов. - М.: Юнити-Дана, 2018. - 470 с.
9. Качалова О.В. Учет судом оснований и условий применения заключения под стражу в качестве меры пресечения // Судья. 2019. N 9. С. 60-64.
10. Изханова А.К. Классификация преступлений и проблемы квалификации // Вестник науки. №12 (45) том 3. С. 124 - 127. 2021 г. ISSN 2712-8849 // Электронный ресурс: <https://www.vestnik-nauki.rf/article/5038> (дата обращения: 11.02.2024 г.).
11. Акерс Р.Л. Социальная теория и преступность: теория возможностей. - Москва: Издательство Института социологии РАН, 2000.
12. Леммер М., Рейчел Ф. Социология преступности. - Москва: Издательский дом НИУ ВШЭ, 2012.
13. Хаггер М., Хаггер Н. Криминология: классика и современность. Москва: Издательство Юрайт, 2010.
14. Сабитов А. Социальные факторы преступности: теоретические и методологические аспекты. - Москва: Издательство «Аспект Пресс», 2014.
15. Старовойтова Е.Б., Лебедева Т. В. Социальная дезадаптация и преступность: социологический анализ. - Москва: Издательство «Логос», 2016).

Култасов А.А.¹, Абдилов К.С.²

¹Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті КеАҚ, Көкшетау, Қазақстан

²«Астана медицина университеті» КеАҚ, Астана, Қазақстан

Қылмыс жасаудағы әлеуметтік ауытқулардың жіктелуі

Аннотация: Мақала қылмыс жасаумен байланысты болуы мүмкін әлеуметтік ауытқулардың әртүрлі аспектілерін зерттейді. Авторлар экономикалық, әлеуметтік-мәдени, психологиялық, отбасылық және әлеуметтік факторларды ескере отырып, әлеуметтік ауытқулардың жіктелуін ашады. Мақалада кедейліктің, әлеуметтік бейімделудің, психикалық бұзылулардың, отбасылық зорлық-зомбылықтың және басқа факторлардың қылмыс жасауға ықпалы қарастырылады. Авторлар сонымен қатар әлеуметтік жағдайларды жақсартуға және осал топтарды қолдауға бағытталған әлеуметтік ауытқулардың алдын алу мен жоюдың ықтимал тәсілдерін талқылайды. "Әлеуметтік ауытқулар қылмыстың жай-күйіне тікелей әсер етеді, бұл негізінен қоғамда қабылданған құқықтық нормалардан ауытқуға байланысты. Негізгі әлеуметтік ауытқулар алкогольизм, нашақорлық, жезөкшелік және т.б. Бұл ауытқулар қылмыс жасауға қолайлы жағдай туғызады. Осы мәселелерді зерттеу үшін аталмыш құбылыстардың пайда болу себебін

зерттеудің кешенді тәсілі қажет. Ол үшін негізгі әлеуметтік ауытқуларды жіктеу керек. Бұл мәселелер мақалада көрініс тапты.

Қылмыс жасаудағы әлеуметтік ауытқулардың жіктелуі адамның мінез-құлқына және оның заңды бұзуға бейімділігіне әсер етуі мүмкін әртүрлі аспектілер мен факторларды қамтиды.

Қылмыс жасаудағы әлеуметтік ауытқуларды анықтау қылмыстық мінез-құлықтың себептері мен салдарын түсіну үшін, сондай-ақ алдын алу бақылауы мен оңалтудың тиімді стратегияларын әзірлеу үшін өте маңызды.

Түйін сөздер: қылмыс, жіктеу, алкоголизм, жезөкшелік, нашақорлық, суицид, әлеуметтік ауытқулар.

Kultasov A.A., Abdilov K.S.²

Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov KEJSC, Kokshetau, Kazakhstan

²"Astana Medical University" JSC, Astana, Kazakhstan

Classification of social deviations in the commission of a crime

Abstract: The article explores various aspects of social deviations that may be associated with the commission of crime. The authors reveal the classification of social deviations, taking into account economic, socio-cultural, psychological, family and social factors. The article examines the impact of poverty, social maladjustment, mental disorders, domestic violence and other factors on the commission of crime. The authors also discuss possible approaches to the prevention and elimination of social deviations aimed at improving social conditions and supporting vulnerable groups. "Social deviations directly affect the state of crime, this is mainly due to deviations from the legal norms accepted in society. The main social deviations are alcoholism, drug addiction, prostitution, etc. These deviations create a favorable environment for creating conditions for the commission of a crime. To study these conditions, a comprehensive approach is needed to study the nature of the origin of such phenomena, for this it is necessary to classify the main social deviations. All this is reflected in the article.

The classification of social deviations in the commission of a crime includes various aspects and factors that can influence an individual's behavior and his tendency to violate the law.

The classification of social deviations in the commission of a crime is important for understanding the causes and consequences of criminal behavior, as well as for developing effective strategies for preventive control and rehabilitation.

Keywords: crime, classification, alcoholism, prostitution, drug addiction, suicide, social deviations.

References

1. Vakhitov H.S. The place of the investigative apparatus in state bodies//Owls. State and law. 1988. No. 2 p.77
2. Soviet Russia. 1987. December 23rd
3. Morshchakova T.G. Petrukhin I.L. Assessment of the quality of judicial proceedings in criminal cases. M., 1987. pp. 43-44

4. Reshetnikov V. Investigators should not accuse // Soc. Legality. 1988. No. 6. p. 53.
5. Smirnov L., Razumov S. Punishment in the form of imprisonment // Soviet justice 1988. No. 13 p. 2-4.
6. Legal psychology: textbook. for university students studying in the specialty "Jurisprudence" / I. I. Aminov [I.al.]. – М.: UNITY-DANA, 2012. – 415 p.
7. Chetverikov, V. S. Criminology and crime prevention / V.S. Chetverikov. - М.: Forum, Infra-M, 2014. - 128 p.
8. Avanesov, G.A. 10 chapters on motivation and motives. Through the prism of the science of criminology / G.A. Avanesov. - М.: Unity-Dana, 2018. - 470 p.
9. Kachalova O.V. Consideration by the court of the grounds and conditions for the use of detention as a preventive measure // Judge. 2019. N 9. pp. 60-64.
10. Izkhanova A.K. classification of crimes and problems of qualification // Bulletin of Science No.12 (45) volume 3. pp. 124 - 127. 2021. ISSN 2712-8849 // Electronic resource: <https://www.вестник-науки.RF/article/5038> (date of issue: 02/11/2024)
11. Akers, R. L. Social theory and crime: a theory of possibilities. Moscow: Publishing House of the Institute of Sociology of the Russian Academy of Sciences. (2000).
12. Lemer, M., & Rachel, F. Sociology of Crime. Moscow: Publishing House of the Higher School of Economics. (2012).
13. Hagger, M., & Hagger, N. Criminology: Classics and Modernity. Moscow: Yurayt Publishing House. (2010).
14. Sabitov, A. Social factors of crime: theoretical and methodological aspects. Moscow: Publishing house "Aspect Press». (2014).
15. Starovoitova, E. B., & Lebedeva, T. V. Social maladjustment and crime: a sociological analysis. Moscow: Logos Publishing House. (2016).

Авторлар жөніндегі мәліметтер:

Култасов А.А. – «Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті» КЕАҚ, «Құқық» кафедрасының лекторы. Абай қөшесі, 64 Көкшетау, Қазақстан e-mail: kultasov65@bk.ru +77026532088

Абдилов К.С. – «Астана медицина университеті» КЕАҚ, медициналық құқық кафедрасының меңгерушісі, Абай д-лы 47 Астана, Қазақстан (E-mail:Kanat_alisher@mail.ru) +77078595651

Сведения об авторах:

Култасов А.А. – НАО «Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова», лектор кафедры «Право» г. Кокшетау, улица Абая,64.

Абдилов К.С. – НАО «Медицинский университет Астана», заведующий кафедрой медицинского права и этики, пр-т Абая 47, Астана, Қазақстан.

Information about authors:

Kultasov A.A. – «Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov» KEJSC, Lecturer of the Department of Law Abai str. 64 Kokshetau, Kazakhstan

Abdilov K.S. – «Astana Medical University» JSC, Head of the Department of Medical Law and Ethics, Abai str. 47 Astana, Kazakhstan

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

МРНТИ 10.53.30

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-158-175>

Научная статья

Нормативно-правовое регулирование гидротехнических сооружений и их влияние на водную безопасность Республики Казахстан

Ж.Б. Музтауов^{1*}, Ю.А. Гаврилова¹, Д.М. Умаров²

¹Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

²Ташкентский государственный юридический университет, Ташкент, Узбекистан

(e-mail: ¹muztauovzhandos@mail.ru, ¹gavriloyuliya@yandex.kz, ²umarov_dilshod@list.ru)

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы нормативно-правового регулирования и контроля гидротехнических сооружений (далее - ГТС), а также действующая система государственного управления. Цель – определить проблемы правового регулирования обеспечения безопасного управления ГТС и выработать предложения по совершенствованию действующего законодательства и механизма государственного регулирования.

Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

- определить нормативно-правовую базу, регулирующую систему обеспечения безопасной эксплуатации ГТС;
- определить ответственные государственные органы, к полномочиям которых относится реализация государственной политики в области водного хозяйства, в т.ч. регулирование и контроль за деятельностью собственников ГТС;
- выявить коллизии в нормах национального права, препятствующие безопасной эксплуатации ГТС и проблемы государственного управления в сфере ГТС.

ГТС представляет собой сложный механизм, выполняющий одновременно несколько задач для удовлетворения нужд экономики страны и населения.

Следовательно, система ГТС нуждается не только в четком законодательном регулировании, но и эффективном государственном менеджменте.

Ежегодно государством в рамках национальных проектов и государственных программ затрачиваются миллиарды бюджетных средств, направленных на реформирование системы ГТС, которая в настоящее время представляет собой материально изношенные водохозяйственные сооружения, возведенные в советское время.

Сейчас в Казахстане насчитывается около 1700 ГТС, которые вместо развития отраслей энергетики и сельского хозяйства страны являются бременем для бюджета страны.

Отсутствие должного государственного контроля за деятельностью собственников ГТС в сочетании с отсутствием четкой законодательной регламентации создают риск возникновения чрезвычайных ситуаций, которые могут негативным образом сказаться на экосистеме региона, а также гидроэнергетики и ирригации в целом.

Результаты исследования позволили определить текущие проблемы законодательного характера, системы государственного управления и выработать предложения по их решению.

Ключевые слова: ГТС, Водный кодекс, многофакторное обследование, национальный проект, декларация безопасности, государственное управление.

Введение

В последнее время значительно возрос запрос общества на благоприятную окружающую среду и состояние защищенности в экосистеме.

Краеугольное значение в системе обеспечения экологической безопасности страны приобрела водная безопасность, которая имеет одно из определяющих значений не только в жизни человека, но и в экономической стабильности государства.

В связи с реализацией новой экологической политики вода перестает быть лишь звеном в развитии секторов экономики. Вода становится ценнейшим ресурсом, отсутствие которой может привести к экологическим и гуманитарным катастрофам.

По этой причине необходимо уже сегодня обратить самое пристальное внимание на состояние ГТС и принять концептуальные изменения в подходах и методах управления водными ресурсами.

Подтверждением необходимости изменения подходов к рассматриваемому вопросу послужили трагические события, произошедшие в 2010 году в с. Кызылагаш Алматинской области (погибли 43 человека, эвакуировано около 1000), 2014 году в пос. Кокпекты Карагандинской области (погибли 5 человек, эвакуировано 360) и 2016 году в г. Атбасар Акмолинской области (эвакуировано 70 человек).

Указанные примеры подтверждают то, к чему может привести природная стихия, помноженная на текущие проблемы отрасли.

Актуальность исследования обусловлена неусовершенствованной нормативно-правовой базой, регулирующей правоотношения, связанные с ГТС, и слабой изученностью с точки зрения теории экологического права.

В разное время проблемы ГТС затрагивались в научных трудах Байсалова С.Б., который классифицировал водохозяйственные сооружения по признакам государственной принадлежности, колхозно-кооперативной и иной, Мукашева А.А. в своих исследованиях, водохозяйственные сооружения рассматривала с точки зрения объекта права собственности, Бекишевой С.Д. изучены вопросы предоставления земельных участков под водохозяйственные сооружения.

Также необходимо отметить вклад ученых Российской Федерации.

Так, А машукели С.А. рассматривала правовой режим ГТС как элемент водохозяйственной системы, Романова О.А. – водохозяйственную деятельность как объект научного правового исследования, Сиваков Д.О. определил тенденцию правового регулирования водохозяйственной деятельности.

В этой связи рассматриваемый вопрос должен стать одним из ключевых направлений развития системы водного хозяйства, особенно в контексте ее сегодняшнего реформирования.

Материалы и методы

В ходе проведения исследования использованы нормы национального и зарубежного водного законодательства и статистические сведения. Методологической основой послужили методы индукции и дедукции, а также аналогии и обобщения, которые позволили раскрыть основные вопросы регулирования и контроля ГТС.

Результаты и обсуждение

«В современном мире насчитывается около 58,4 тыс. плотин, из которых 37,4 тыс. возведено за последние 65 лет. В настоящее время с помощью водохранилищ зарегулировано более 16,1 тыс. км³ речного стока из общего объема в 38,3 тыс. км³» [1].

Состояние и безопасное управление ГТС играет ключевую роль в обеспечении не только экологической безопасности, но и экономической стабильности государства.

В настоящее время в Казахстане насчитываются около 1700 ГТС.

По данным бывшего председателя Госинспекции «Госводхознадзор» при Кабинете Министров Республики Узбекистан Камалова Т.К., «от надежности эксплуатации и безопасного состояния плотин и других гидротехнических сооружений в регионе Центральной Азии зависит около 90% всего сельскохозяйственного производства, 40% выработки электроэнергии, безопасность более чем 15 млн. населения, проживающего на территориях ниже плотин, и в целом устойчивое функционирование других отраслей экономики» [3].

В соответствии с пунктом 17 приказа Председателя Комитета по делам строительства и жилищно-коммунального хозяйства Министерства по инвестициям и развитию РК от 5 декабря 2018 года № 249-нқ «Об утверждении государственных нормативов в области архитектуры, градостроительства и строительства Республики Казахстан» гидротехнические сооружения в зависимости от их высоты и типа грунтов основания, социально-экономической ответственности и последствий возможных гидродинамических изменений подразделяются на классы [4].

В настоящее время установлены 4 класса ГТС, «большинство гидротехнических сооружений представлено сооружениями IV класса капитальности (свыше 90% их общего числа), построенными, в основном, хозяйственным способом. Многие из них эксплуатируются без ремонта и реконструкции 30-40 и более лет и являются объектами повышенной опасности. Они предназначались преимущественно для нужд сельского хозяйства, и новые собственники в настоящее время не имеют достаточных средств для поддержания их в технически исправном состоянии» [5].

В соседнем Китае «в конце 2012 года имелось 93 308 мелких водохранилищ или 95,2% от общего числа. С 1954 года по 2013 года зарегистрировано 3523 случая разрушения ГТС, что привело к значительным человеческим жертвам и экономическим потерям, таким, как разрушение плотин Баньцяо и Симантан, которые привели к гибели 200 000 человек» [6].

Необходимо отметить, что текущее состояние ГТС вызывает большие нарекания ввиду их срока эксплуатации и ненадлежащего проведения ремонтно-восстановительных работ.

К примеру, по данным межведомственной комиссии, созданной в Восточно-Казахстанской области для ежегодного обследования ГТС, которая состоит из представителей местных исполнительных органов, органов по гражданской защите и инспекции по контролю за использованием и охраной водных ресурсов, в Восточно-Казахстанской области из 131 ГТС 83 находятся в неудовлетворительном состоянии, 7 – аварийном. Данные по сооружениям приведены в таблице 1.

Таблица 1

Состояние гидротехнических сооружений на 1 января 2023 года

Примечание: составлено на основании данных межведомственной комиссии

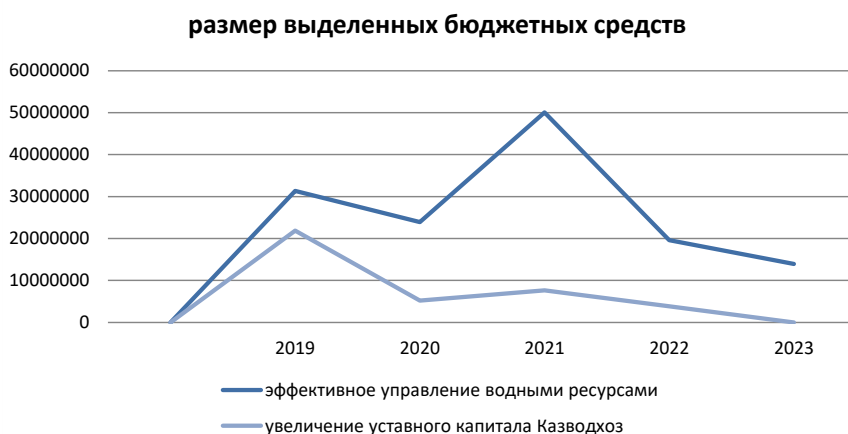
№	Наименование	Общее количество	Неудовлетворительное	Аварийное	Удовлетворительное
1	Водохранилища	39	21	5	13
2	Пруды	30	21	2	7
3	Плотины	3	-	-	3
4	Дамбы	1	1	-	-
5	Гидроузлы	7	3	-	4
6	Магистральные каналы	44	35	-	9
7	Другие ГТС	7	2	-	5
Итого		131	83	7	41

Финансирование работ по реконструкции объектов осуществляется из республиканского и местного бюджетов по установленным программам.

Законом РК «О республиканском бюджете на 2019-2021 годы» [7] и Законом РК «О республиканском бюджете на 2021-2023 годы» [8] Министерству экологии, геологии и природных ресурсов РК и Министерству сельского хозяйства РК выделены внушительные бюджетные средства по программам «Эффективное управление водными ресурсами» и «Увеличение уставного капитала Республиканского государственного предприятия на праве хозяйственного ведения «Казводхоз». Данные представлены в Диаграмме 1.

Диаграмма 1

Сумма средств, выделенных из республиканского бюджета [7,8]. Сумма в тыс. тенге

Примечание: составлено на основании данных [7,8].

Между тем, целевой программы по реконструкции ГТС нет, например, в качестве предложения можно было бы определить целевую программу «обеспечение безопасности водохозяйственных сооружений». Следовательно, показатель, по которому можно было бы определить эффективность исполнения мероприятий и освоения средств государственного бюджета, не имеется.

«Поскольку соответствующие расходы не выделяются отдельной бюджетной программой в Министерстве экологии, геологии и природных ресурсов и Министерстве по чрезвычайным ситуациям, то трудно оценить ресурсные потребности и фактические затраты на повышение надежности ГТС. Ориентировочно они не превышают \$4,7 млн. долларов в год на период до 2025 года» [9].

Устаревшие технологии прошлого столетия не могут в полной мере обеспечить безопасность сооружений. Информатизация процесса занимает малую долю, по мнению европейских ученых, «обработка данных важна, когда речь заходит о проблеме безопасности плотин. Обработка данных позволяет имитационным моделям выполнить прогнозы поведения плотины, что в значительной степени помогает процессу управления плотиной» [10].

Кроме того, одним из механизмов развития водного хозяйства являются государственные программы и национальные проекты, содержащие целевые показатели по исполнению мероприятий, обеспеченные бюджетными средствами.

В соответствии с пунктом 1 постановления Правительства РК от 26 февраля 2021 года №99 «О внесении изменения в постановление Правительства Республики Казахстан от 29 ноября 2017 года № 790 «Об утверждении Системы государственного планирования в Республике Казахстан» системой государственного планирования в РК (далее – Система государственного планирования) признается комплекс взаимосвязанных элементов, состоящий из принципов, документов, процессов и участников государственного планирования, обеспечивающий развитие страны на долгосрочный (свыше 5 лет), среднесрочный (от года до 5 лет включительно) периоды [11].

К одному из документов Системы государственного планирования относится национальный проект.

Указом Президента РК №670 от 7 октября 2021 года утвержден перечень 10 национальных проектов, куда вошел проект «Зеленый Казахстан», утвержденный затем постановлением Правительства РК от 12 октября 2021 года №731 со сроком реализации до 2025 года.

Одной из основных целей проекта является эффективное и бережное использование воды.

Задачей 1 по направлению II. Үнемді Қазақстан предполагается:

- сокращение потерь воды при орошении на 4 км³;
- снижение объема забора свежей воды в промышленности на 1,3 км³;
- дополнительное аккумулирование воды объемом 1,7 км³.

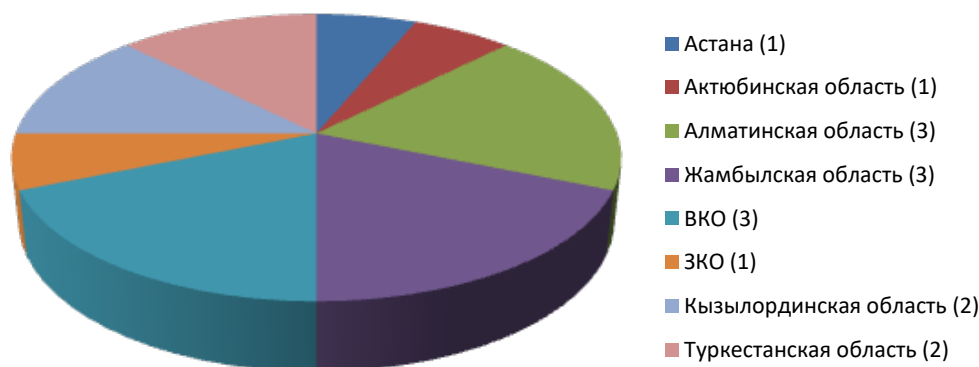
В рамках проекта планируется до 2025 года реконструировать 16 ГТС. Данные представлены в Диаграмме 2.

Диаграмма 2

Сооружения, подлежащие реконструкции

Примечание: составлено на основании данных национального проекта

данные национального проекта "Зеленый Казахстан"

Для реализации указанных мероприятий по реконструкции ГТС планируется выделить из республиканского и местного бюджетов 61 195 806 тыс. тенге.

Между тем, менее чем через год постановлением Правительства Республики Казахстан от 22 сентября 2023 года № 828 национальный проект утратил силу, что в очередной раз подтверждает нестабильность отечественного законодательства, который препятствует эффективной реализации поставленных задач по совершенствованию системы управления ГТС.

Ранее действовавшие Указ Президента РК от 4 апреля 2014 года №786 «О Государственной программе управления водными ресурсами Казахстана и внесении дополнения в Указ Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 года №957 «Об утверждении Перечня государственных программ» и Указ Президента РК от 14 февраля 2017 года №420 «Об утверждении Государственной программы развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017-2021 годы и внесении изменения и дополнения в Указ Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 года №957 «Об утверждении Перечня государственных программ», не достигнув намеченных показателей, поставлены на утрату.

Так, программа, утвержденная Указом Президента РК 4 апреля 2014 года, рассчитывалась на 2014-2020 годы, утратила силу Указом Президента РК от 14 февраля 2017 года №420.

Постановка программы на утрату обусловлена скорее упразднением профильного Министерства окружающей среды и водных ресурсов РК, на которого возлагалась ответственность по достижению намеченных целей и перераспределением средств на удовлетворение нужд сельского хозяйства в рамках программы развития агропромышленного сектора экономики.

Для достижения целевых индикаторов постановлением Правительства РК от 5 мая 2014 года №457 утвержден План мероприятий по реализации Государственной программы управления водными ресурсами Казахстана на 2014-2020 годы (утратило силу постановлением Правительства РК от 13 марта 2017 года №113) [12].

К примеру, планом предусматривался капитальный ремонт магистральных и распределительных каналов республиканской и коммунальной собственности для сокращения потерь с 24 % в 2012 году до 20 % к 2020 году.

В связи с утратой силы Указа Президента РК от 4 апреля 2014 года исполнение мероприятий на сумму 220 633,6 тыс. тенге за 2018-2020 годы вызывает сомнения в эффективной реализации плановых мероприятий. В 2018-2020 годы планировалось сократить потери воды объемом 402 млн. м³.

Аналогично программа, утвержденная Указом Президента РК 14 февраля 2017 года, рассчитывалась на 2017-2021 годы, утратила силу Указом Президента РК от 19 апреля 2019 года №29.

Постановлением Правительства РК 13 марта 2017 года № 113 утвержден План мероприятий по реализации Государственной программы развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017–2021 годы и внесении изменения в постановление Правительства Республики Казахстан от 30 декабря 2015 года № 1136 «Об утверждении перечня правительственных программ и признании утратившими силу некоторых решений Правительства Республики Казахстан».

Мероприятия по реконструкции 9 ГТС из 41 не реализованы и перешли в план мероприятий, предусмотренный национальным проектом, который, как уже было отмечено, утратил силу.

В этой связи следует вывод о том, что ранее нереализованные проекты реконструкции ГТС так и остались на стадии планирования.

Например, мероприятия по реконструкции плотинного водозабора на р. Каргыба Тарбагатайского района ВКО (начато в 2013 году) и сооружений Уйденинского водохранилища Зайсанского района ВКО (начато в 2014 году), несмотря на 9-месячный срок реконструкции, так и не введены в эксплуатацию (освоено более 1,6 млрд. тенге).

Учитывая накопившиеся проблемы в отрасли водного хозяйства, необходимо исключить практику преждевременной постановки на утрату документов Системы государственного планирования, так как цели, поставленные в национальных проектах и программах, не достигаются, что в значительной степени оказывает влияние на решение проблем, связанных с реконструкцией ГТС, а также сохранения и увеличения объема водных ресурсов.

Далее хотелось бы подробнее остановиться на нормах права, регулирующих правоотношения, связанные с ГТС.

Основные положения о ГТС заложены в Водном кодексе РК, где согласно статье 1, под ГТС понимаются инженерные сооружения, используемые для управления водными ресурсами, подачи воды водопользователям, водоснабжения и водоотведения, предупреждения вредного воздействия вод.

В соответствии с нормами Водного кодекса РК ГТС могут находиться как в государственной (республиканской, коммунальной), так и частной собственности.

Водный кодекс РК 2003 года содержит общие положения о ГТС, к которым отнесены право собственности на объекты, регистрационно-учетная часть и ответственность собственников за нарушение норм водного законодательства.

В проекте нового Водного кодекса РК от 2023 года сделана попытка усовершенствовать действующее законодательство путем выделения взаимоотношений в области ГТС в отдельную главу и дополнив ее нормами о составлении реестра ГТС, классификации в зависимости от степени опасности и формирования общих требований к обеспечению безопасной эксплуатации ГТС.

Между тем, в Казахстане до настоящего времени отсутствует единый Закон, который содержал бы в себе нормы и требования к безопасной эксплуатации ГТС.

Ранее неоднократно принимались попытки принятия подобного закона. В 2017 году на портале «Открытые НПА» для обсуждения размещен проект Закона РК «О безопасности гидротехнических сооружений».

Необходимо отметить, что планами мероприятий по реализации государственной программы развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017–2021 годы, утвержденными постановлением Правительства РК 13 марта 2017 года № 113, во втором полугодие 2018 года планировалась разработка проекта Закона РК «О безопасности гидротехнических сооружений», которое не реализовано до настоящего времени.

В случае принятия нормативного правового акта были бы обобщены имеющиеся подзаконные правовые акты в систематизированный закон с последующим реформированием системы государственного управления, что, в свою очередь, повлияло бы на обеспечение безопасного управления ГТС и развития экономики через системы электроэнергетики и мелиорации.

К примеру, в соседнем Узбекистане, понимая важность принятия такого правового акта, в 1999 году принят Закон РУ «О безопасности гидротехнических сооружений». В 2023 году принят обновленный Закон Республики Узбекистан «О безопасности гидротехнических сооружений».

«Главная цель введения Закона - обеспечение защиты жизни, здоровья и имущества граждан, а также имущества предприятий, предотвращение разрушения зданий и сооружений, размыва почвы, опасных изменений уровня подземных вод и нанесения иного вреда в результате аварий гидротехнических сооружений. Поэтому действие Закона распространяется на все гидротехнические сооружения, аварии которых могут создать чрезвычайные ситуации, сопровождающиеся угрозой жизни и здоровью людей, нарушением условий их труда и жизнедеятельности» [3].

Понимая важность принятия подобного правового акта, аналогично Узбекистану, в Таджикистане в 2010 году принят Закон «О безопасности гидротехнических сооружений».

Между тем, в новый Закон Республики Узбекистан «О безопасности гидротехнических сооружений» заложены основные принципы безопасности ГТС, определены полномочия государственных органов, включая Кабинет Министров страны, детализированы права и обязанности эксплуатирующих, проектных и подрядных организаций.

Необходимо особо подчеркнуть о заложенных в Законе Узбекистана нормах, касающихся возмещения ущерба, причиненного в результате чрезвычайной ситуации.

Учитывая схожесть системы регулирования и набора проблем, государственным органам Казахстана следует перенять положительный опыт соседей для выработки мер по решению стоящих перед страной проблем.

Принятие нового законодательного акта в Казахстане обусловлено не только необходимостью совершенствования действующего законодательства и модернизацией водохозяйственной системы, но и готовностью к предстоящим глобальным и региональным вызовам, связанным с уменьшением уровня поверхностных вод и таянием ледников, что неизбежно приведет к переходу на режим сохранения и экономии водных ресурсов.

Одними из механизмов оценки состояния ГТС являются проведение многофакторного обследования и разработка декларации безопасности плотин.

Согласно статье 1 Водного кодекса, многофакторным обследованием признается оценка технического состояния гидротехнических сооружений и основного оборудования, определение остаточного ресурса их элементов методом визуального осмотра и проведением комплекса инженерных исследований (геодезических, геофизических, геотехнических, гидрографических и других) в целях предупреждения вредного воздействия вод [13].

Между тем, в качестве примера можно привести данные Ертисской бассейновой инспекции по регулированию и охране водных ресурсов Комитета водного хозяйства Министерства водных ресурсов и ирригации РК, согласно которым, в ВКО филиалом РГП на ПХВ «Казводхоз» Комитета водного хозяйства Министерства водных ресурсов и ирригации РК многофакторное обследование республиканских ГТС не проводилось, не обеспечено декларирование 4 объектов, что ставит под сомнение эффективное использование водохозяйственных сооружений.

Следует отметить, что Кодекс РК об административных правонарушениях не содержит прямой нормы, образующей состав административного правонарушения за непроведение многофакторного обследования и неразработку декларации безопасности плотин.

Следовательно, законодательная неурегулированность теоретически может способствовать освобождению собственников ГТС от административной ответственности за невыполнение установленных требований водного законодательства.

Отмеченные законодательные пробелы коррелируются с вопросами практического правоприменения, требующих скорейшего разрешения.

Так, содержание и эксплуатацию республиканских ГТС осуществляет РГП на ПХВ «Казводхоз» Комитета водного хозяйства Министерства водных ресурсов и ирригации РК (далее - Казводхоз).

Функции по содержанию и эксплуатации коммунальных ГТС возложены на коммунальные предприятия акиматов областей, а также районные и городские акиматы.

Государственный контроль возложен на Комитет водного хозяйства Министерства водных ресурсов и ирригации, «однако из-за нечеткости разграничения полномочий в этой сфере, недостаточности финансирования, отсутствия квалифицированных специалистов данное ведомство не в состоянии выполнять и осуществлять возложенные на него контрольно-надзорные задачи и функции.

Однако при этом со стороны уполномоченных государственных органов надлежащий контроль практически не ведется или осуществляется формально.

На гидроузлах не укомплектована служба эксплуатации, не организовано должное взаимодействие с центрами по гидрометеорологии и мониторингу. Эти и другие факторы становятся причинами аварий» [9].

Непосредственно контроль за соблюдением водного законодательства физическими и юридическими лицами, в соответствии со статьей 40 Водного кодекса РК, возложен на бассейновые инспекции Комитета водного хозяйства [13].

Между тем, в соседних странах созданы и функционируют отдельные службы по контролю за безопасностью ГТС, которые позволяют своевременно противостоять современным угрозам и вызовам.

Так, в структуре Министерства энергетики и водных ресурсов Республики Таджикистан действует Служба по государственному надзору в сфере безопасности гидротехнических сооружений, а в Республике Узбекистан при Кабинете Министров – «Госводхознадзор», к основным задачам которых относятся разработка нормативных правовых актов и контроль за состоянием ГТС, а также полнота принимаемых мер собственниками сооружений.

Кроме Комитета водного хозяйства, вопросы регулирования ГТС возложены на местные исполнительные органы, Министерство по чрезвычайным ситуациям (ЧС, промышленная безопасность), Министерство торговли и интеграции (техническое регулирование), Министерство национальной экономики (тариф) и Министерство энергетики (энергетический надзор).

Вышеперечисленные обстоятельства, т.е. разобщенность компетенций, не в полной мере способствуют оперативному решению вопросов, стоящих перед государством. Отсутствие должного контроля на протяжении длительного периода времени обусловлено несколькими причинами.

Во-первых, Указом Президента РК от 17 июня 2019 года №17 «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы государственного управления Республики Казахстан» образовано Министерство экологии, геологии и природных ресурсов РК с передачей функций Министерства сельского хозяйства РК в области использования и охраны водного фонда.

Следует отметить, что после упразднения в 2014 году Министерства окружающей среды и водных ресурсов РК вопросы регулирования и контроля водного фонда на протяжении 5 лет находились в подчинении не профильного министерства. При этом принципы сохранения воды как ценного природного ресурса и базового элемента обеспечения жизнедеятельности человека отошли на второй план, что на несколько лет отодвинуло страну от решения проблем водной отрасли.

Между тем, Указом Президента РК от 1 сентября 2023 года №318 «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы государственного управления Республики Казахстан» Министерство экологии и природных ресурсов РК реорганизовано путем выделения из него Министерства водных ресурсов и ирригации РК с передачей ему функций и полномочий в области использования и охраны водного фонда, водоснабжения, водоотведения.

Во-вторых, постановлением Правительства РК от 9 декабря 2021 года № 874 внесены изменения в постановление Правительства РК от 15 декабря 2004 года № 1324 «О некоторых вопросах утверждения лимитов штатной численности местных исполнительных органов» и от 15 апреля 2008 года № 339 «Об утверждении лимитов штатной численности министерств и иных центральных исполнительных органов с учетом численности их территориальных органов и подведомственных им государственных учреждений».

Согласно подпункту 1) пункта 2 Постановления, центральным и местным исполнительным органам поручено в срок до 1 января 2022 года провести работу по сокращению штатной численности в соответствии с лимитами штатной численности [14].

Указанное обстоятельство привело к сокращению штата инспекторов, осуществляющих государственный контроль, что вызывает сомнения в решении задач не только по контролю за ГТС, но и водной отрасли в целом. В практической деятельности это может привести к отсутствию координации субъектов водных отношений, контроля и мониторинга водных объектов, отсутствию контроля за режимом работы водохранилищ межотраслевого, межобластного и межреспубликанского значения и многое другое.

В-третьих, бассейновые инспекции и Казводхоз, т.е. орган, осуществляющий государственный контроль и хозяйствующее предприятие, находятся в прямом подчинении Комитета водного хозяйства Министерства водных ресурсов и ирригации, тем самым создавая риск возникновения конфликта интересов внутри ведомства.

Законодательная неурегулированность и ведомственная разобщенность приводят не только к экологическому вреду, но и экономическим потерям, так, «ежегодный ущерб от неудовлетворительного состояния регулирующих и защитных сооружений от вредного воздействия вод – от паводков, наводнений, подтоплений - оценивается в целом по стране в десятки миллионов долларов США» [15].

По результатам анализа нормативных правовых актов и системы государственного управления нами разработаны и предлагаются практические рекомендации по совершенствованию системы регулирования и контроля, а также законодательной базы.

1. Принять Закон РК «О безопасности гидротехнических сооружений».

2. Исключить РГП на ПХВ «Казводхоз» из структуры Комитета водного хозяйства и сделать подотчетным непосредственно созданному Министерству водных ресурсов и ирригации.

3. Создать службы по контролю за состоянием водохозяйственных сооружений.

4. Внести дополнение в совместный приказ Министра национальной экономики Республики Казахстан от 11 августа 2021 года № 79 и Председателя Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан от 12 августа 2021 года № 1 «О некоторых вопросах национальных проектов» в части опубликования ежегодных отчетов о реализации проектов в средствах массовой информации для доступности населения.

5. Внести дополнение в Кодекс РК об административных правонарушениях по установлению ответственности за непроведение многофакторного обследования и неразработку декларации безопасности плотин.

Заключение

Совершенствование действующего водного законодательства позволит наделить государственные органы правовой базой для полноценного регулирования данного вопроса, предложения по организации эффективного взаимодействия между органами государственного управления и подведомственными структурами позволят исключить волокиту и бюрократию при решении проблем, стоящих перед государством.

Решение задач, продиктованных динамичным развитием общества, требует от государства принятия адекватных мер по совершенствованию водной отрасли, где важное значение приобретают водохозяйственные сооружения.

Принятие новых нормативных правовых актов, внесение изменений в ряд других актов, а также реформирование системы государственного управления позволит не только решить накопленные проблемы, но и придать новый импульс для развития отрасли.

Изучением рассматриваемого вопроса обобщены статистические данные и научные исследования предыдущих лет. Несмотря на большой интерес со стороны международного сообщества к вопросам, связанным с ГТС, широкая дискуссия в казахстанском сообществе отсутствует, имеющаяся носит фрагментарный характер. Результаты исследования показали наличие системных проблем, которые негативным образом влияют на скорое решение проблем, сложившихся в данной отрасли. По итогам исследования выработаны практические рекомендации для эффективного и безопасного регулирования и использования ГТС.

Вклад авторов

Музтауов Ж.Б. внес существенный вклад как в концепцию, так и в написание работы. Произвел сбор и анализ эмпирических данных; провел дополнительный анализ и пересмотр результатов и выводов исследования.

Гавриловой Ю.А. проведен критический пересмотр содержания статьи путем анализа и оценки текста с целью выявления его сильных и слабых сторон. Проведена корректировка цели статьи, дана оценка аргументов, стиля и языка изложения материала. Предложены конструктивные рекомендации по ее улучшению; рекомендовала использовать статистические и социологические методы исследования для получения достоверных результатов.

Умаровым Д.М. даны рекомендации по использованию опыта зарубежных стран для достижения цели исследования; скорректированы практические рекомендации по совершенствованию системы регулирования и контроля, а также законодательной базы РК.

Список литературы

1. Рябцев А.Д. Безопасность гидротехнических сооружений. 23 заседание Балкаш-Алакольского Бассейнового Совета. [Электрон. ресурс] – URL:<http://www.cawater-info.net/bk/dam-safety/files/ryabtsev.pdf> (дата обращения: 03.02.2024).

2. Перечень водохозяйственных сооружений, имеющих особое стратегическое значение, в том числе которые могут быть переданы в аренду и доверительное управление, утвержденный Постановлением Правительства РК 29.12.2017 года №933. [Электрон. ресурс] – URL: <http://10.61.42.188/rus/docs/P1700000933> (дата обращения: 03.02.2024).

3. Камалов Т.К. О нормативно-правовых актах в области обеспечения безопасности гидротехнических сооружений. [Электрон. ресурс] – URL: <http://www.cawater-info.net/bk/dam-safety/files/kamalov.pdf> (дата обращения: 03.02.2024).

4. Приказ Председателя Комитета по делам строительства и жилищно-коммунального хозяйства Министерства по инвестициям и развитию РК от 05.12.2018 года № 249-нқ «Об утверждении государственных нормативов в области архитектуры, градостроительства и строительства РК». [Электрон. ресурс] – URL: <http://10.61.42.188/rus/docs/V1800017888> (дата обращения: 03.02.2024).

5. Ибраев Т.Т., Ли М.А. Безопасность гидротехнических сооружений РК. [Электрон. ресурс] – URL: <http://www.cawater-info.net/bk/dam-safety/files/ibraev-li.pdf> (дата обращения: 03.02.2024).

6. Xingbo Zhou, Jianping Zhou, Xiaohu Duand Shouyi Li «Study on dam risk classification in China» IWA Publishing 2015 Water Science & Technology: WaterSupply | 15.3 | 2015 – журнал на английском языке

7. Закон РК «О республиканском бюджете на 2019-2021 годы». [Электрон. ресурс] – URL: <http://10.61.42.188/rus/docs/Z1800000197> (дата обращения: 03.02.2024).

8. Закон РК «О республиканском бюджете на 2021-2023 годы». [Электрон. ресурс] – URL: <http://10.61.42.188/rus/docs/Z2000000379> (дата обращения: 03.02.2024).

9. Второй обзор результатов деятельности проекта «Создание потенциала для сотрудничества по безопасности плотин в Центральной Азии». Европейская Экономическая Комиссия Организация Объединенных Наций при финансовой поддержке Правительства РФ. [Электрон. ресурс] – URL: https://unece.org/sites/default/files/2021-07/Dam%20Safety%20Review_RU.pdf (дата обращения: 03.02.2024).

10. Martac R., Milivojevic N., Despotovic-Zrakic M., Bogdanovic Z., Barac D. «Enhancing Large Dam Safety Using IoT Technologies: A Case of a Smart Dam» Journal of Universal Computer Science, vol. 26, no. 5 (2020), 583-603 submitted: 18/7/2019, accepted: 14/3/2020, appeared: 28/5/2020 CC BY-ND 4.0 – журнал на английском языке

11. Постановление Правительства РК от 29.11.2017 года № 790 «Об утверждении Системы государственного планирования в Республике Казахстан». [Электрон. ресурс] – URL: <http://10.61.42.188/rus/docs/P2100000099> (дата обращения: 03.02.2024).

12. Постановление Правительства РК от 5 мая 2014 года №457, утвержден План мероприятий по реализации Государственной программы управления водными ресурсами Казахстана на 2014-2020 годы. [Электрон. ресурс] – URL: <http://10.61.42.188/rus/docs/P1400000457> (дата обращения: 03.02.2024).

13. Водный кодекс РК. [Электрон. ресурс] – URL: <http://10.61.42.188/rus/docs/K030000481> (дата обращения: 03.02.2024).

14. О внесении изменений в постановления Правительства РК от 15.12.2004 года № 1324 «О некоторых вопросах утверждения лимитов штатной численности местных исполнительных органов» и от 15.04.2008 года № 339 «Об утверждении лимитов штатной численности министерств и иных центральных исполнительных органов с учетом численности их территориальных органов и подведомственных им государственных учреждений». [Электрон. ресурс] – URL: <http://10.61.42.188/rus/docs/P2100000874> (дата обращения: 03.02.2024).

15. Проблемы бесхозности гидротехнических сооружений в РК обсудили в Сенате. [Электрон. ресурс] – URL:<http://www.zakon.kz/4885343-problemy-beshoznosti-gidrotehnicheskih.html> (дата обращения: 03.02.2024).

Ж.Б. Мұзтауов¹, Ю.А. Гаврилова¹, Д.М. Умаров²

¹Қазақстан-Америка еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

²Ташкент мемлекеттік заң университеті, Ташкент, Өзбекстан

Гидротехникалық құрылыстарды нормативтік-құқықтық реттеу және олардың Қазақстан Республикасының су қауіпсіздігіне әсері

Андатпа. Мақалада гидротехникалық құрылыстарды (бұдан әрі - ГТҚ) нормативтік-құқықтық реттеу және бақылау мәселелері, сондай-ақ қолданыстағы мемлекеттік басқару жүйесі қарастырылады. Мақсаты – ГТҚ-ны қауіпсіз басқаруды қамтамасыз етуді құқықтық реттеу мәселелерін анықтау, қолданыстағы заңнаманы және мемлекеттік реттеу тетігін жетілдіру жөнінде ұсыныстар әзірлеу.

Мақсатқа жету үшін келесі міндеттерді шешу қажет:

– ГТҚ қауіпсіз пайдалануды қамтамасыз ету жүйесін реттейтін нормативтік-құқықтық базаны айқындау;

– су шаруашылығы саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру өкілеттілігі, оның ішінде ГТҚ меншік иелерінің қызметін реттеу және бақылауға жауапты мемлекеттік ұйымдарды айқындау;

– ГТҚ-ны қауіпсіз пайдалануға кедергі келтіретін ұлттық құқық нормаларындағы қайшылықтарды және ГТҚ саласындағы мемлекеттік басқару проблемаларын анықтау.

ГТҚ – бұл ел экономикасы мен халықтың қажеттілігін қанағаттандыру үшін бір уақытта бірнеше міндеттерді орындайтын күрделі механизм.

Демек, ГТҚ жүйесі нақты заңнамалық реттеуді ғана емес, сонымен бірге тиімді мемлекеттік басқаруды да қажет етеді.

Жыл сайын мемлекет ұлттық жобалар мен мемлекеттік бағдарламалар шеңберінде кеңес заманында салынған материалдық тозығы жеткен су шаруашылығы құрылыстары болып табылатын ГТҚ жүйесін реформалауға бағытталған миллиардтаған бюджет қаражатын жұмсайды.

Қазір Қазақстанда 1700-ге жуық ГТҚ бар, олар елдің энергетика және ауыл шаруашылығы салаларын дамытудың орнына ел бюджетіне салмақ салып отыр.

ГТҚ меншік иелерінің қызметіне тиісті мемлекеттік бақылаудың, нақты заңнамалық регламенттің болмауы аймақтың экожүйесіне, сондай-ақ жалпы гидроэнергетика мен ирригацияға теріс әсер етуі мүмкін төтенше жағдайлардың туындау қаупін тудырады.

Зерттеу нәтижелері заңнамалық сипаттағы, мемлекеттік басқару жүйесіндегі өзекті мәселелерді анықтауға және оларды шешу бойынша ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік берді.

Түйін сөздер: ГТҚ, Су кодексі, көп факторлы зерттеу, ұлттық жоба, қауіпсіздік декларациясы, мемлекеттік басқару.

Zh.B. Muztauov¹, Yu.A. Gavrilova¹, D.M. Umarov²

¹*Kazakhstan-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan*

²*Tashkent State Law University, Tashkent, Uzbekistan*

Regulatory and legal regulation of hydraulic structures and their impact on water safety of the Republic of Kazakhstan.

Abstract. The article discusses the issues of regulatory regulation and control of hydraulic structures (hereinafter referred to as GTS), as well as the current system of public administration. The purpose is to identify the problems of legal regulation of ensuring the safe management of GTS and to develop proposals for improving the current legislation and the mechanism of state regulation.

To achieve this goal, it is necessary to solve the following tasks:

- to determine the regulatory framework governing the system for ensuring the safe operation of GTS;
- to identify responsible state bodies whose powers include the implementation of state policy in the field of water management, including regulation and control over the activities of GTS owners;
- to identify conflicts in the norms of national law that impede the safe operation of GTS and problems of public administration in the field of GTS.

The GTS is a complex mechanism that performs several tasks simultaneously to meet the needs of the country's economy and population.

Consequently, the GTS system needs not only clear legislative regulation, but also effective public management.

Every year, the state spends billions of budget funds within the framework of national projects and state programs aimed at reforming the GTS system, which currently represents materially worn-out water management facilities erected during the Soviet era.

Currently, there are about 1,700 GTS in Kazakhstan, which, instead of developing the country's energy and agriculture sectors, are a burden on the country's budget.

The lack of proper state control over the activities of GTS owners, combined with the lack of clear legislative regulation, creates a risk of emergency situations that can negatively affect the ecosystem of the region, as well as hydropower and irrigation in general.

The results of the study made it possible to identify current problems of a legislative nature, the public administration system and develop proposals for their solution.

Keywords: GTS, Water Code, multifactorial survey, national project, safety declaration, public administration.

References

1. Ryabcev A.D. «Bezopasnost' gidrotekhnicheskikh sooruzhenij» 23 zasedanie Balkash-Alakol'skogo Bassejnovogo Soveta. [«Safety of hydraulic structures» 23rd meeting of the Balkash-Alakol Basin Council.] – Available at: <http://www.cawater-info.net/bk/dam-safety/files/ryabtsev.pdf> (accessed: 03.02.2024). [in Russian]

2. Perechen' vodohozyajstvennyh sooruzhenij, imeyushchih osoboe strategicheskoe znachenie, v tom chisle kotorye mogut byt' peredany v arendu i doveritel'noe upravlenie, utverzhdenyj Postanovleniem

Pravitel'stva RK 29.12.2017 goda №933. [The list of water management facilities of special strategic importance, including those that can be leased and trust management, approved by Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 29, 2017 No. 933.] – Available at: <http://10.61.42.188/rus/docs/P1700000933> (accessed: 03.02.2024). [in Russian]

3. Kamalov T.K. O normativno-pravovyh aktah v oblasti obespecheniya bezopasnosti gidrotekhnicheskikh sooruzhenij. [On regulatory legal acts in the field of ensuring the safety of hydraulic structures] – Available at: <http://www.cawater-info.net/bk/dam-safety/files/kamalov.pdf> (accessed: 03.02.2024). [in Russian]

4. Prikaz Predsedatelya Komiteta po delam stroitel'stva i zhilishchno-kommunal'nogo hozyajstva Ministerstva po investiciyam i razvitiyu RK ot 05.12.2018 goda № 249-nk «Ob utverzhdenii gosudarstvennyh normativov v oblasti arhitektury, gradostroitel'stva i stroitel'stva RK». [Order of the Chairman of the Committee for Construction and Housing and Communal Services of the Ministry of Investment and Development of the Republic of Kazakhstan dated 05.12.2018 No. 249-pk «On approval of state standards in the field of architecture, urban planning and housing and communal services of the Republic of Kazakhstan»] – Available at: <http://10.61.42.188/rus/docs/V1800017888> (accessed: 03.02.2024). [in Russian]

5. Ibraev T.T., Li M.A. «Bezopasnost' gidrotekhnicheskikh sooruzhenij RK». [«Safety of hydraulic structures of the Republic of Kazakhstan»] – Available at: <http://www.cawater-info.net/bk/dam-safety/files/ibraev-li.pdf> (accessed: 03.02.2024). [in Russian]

6. Xingbo Zhou, Jianping Zhou, Xiaohu Duand Shouyi Li «Study on dam risk classification in China» IWA Publishing 2015 Water Science & Technology: WaterSupply | 15.3 | 2015.

7. Zakon RK «O respublikanskom byudzhete na 2019-2021 gody». [The Law of the Republic of Kazakhstan «On the Republican Budget for 2019-2021»] – Available at: <http://10.61.42.188/rus/docs/Z1800000197> (accessed: 03.02.2024). [in Russian]

8. Zakon RK «O respublikanskom byudzhete na 2021-2023 gody». [The Law of the Republic of Kazakhstan «On the Republican Budget for 2021-2023»] – Available at: <http://10.61.42.188/rus/docs/Z2000000379> (accessed: 03.02.2024). [in Russian]

9. Vtoroj obzor rezul'tatov deyatel'nosti proekta «Sozдание potenciala dlya sotrudnichestva po bezopasnosti plotin v Central'noj Azii» Evropejskaya Ekonomicheskaya Komissiya Organizaciya Ob"edinennyh Nacij pri finansovoj podderzhke Pravitel'stva RF. [The project «Building capacity for cooperation in the field of dam - Middle Ostrich safety in Asia» by the European Economic Commission of the Organization for United People's Support of the Government of the Russian Federation] – Available at: https://unece.org/sites/default/files/2021-07/Dam%20Safety%20Review_RU.pdf (accessed: 03.02.2024). [in Russian]

10. Martac R., Milivojevic N., Despotovic-Zrakic M., Bogdanovic Z., Barac D. «Enhancing Large Dam Safety Using IoT Technologies: A Case of a Smart Dam» Journal of Universal Computer Science, vol. 26, no. 5 (2020), 583-603 submitted: 18/7/2019, accepted: 14/3/2020, appeared: 28/5/2020 CC BY-ND 4.0.

11. Postanovlenie Pravitel'stva RK ot 29.11.2017 goda № 790 «Ob utverzhdenii Sistemy gosudarstvennogo planirovaniya v Respublike Kazahstan». [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated 29.11.2017 No. 690 «On Approval of the State Development Planning System of the Republic of Kazakhstan»] – Available at: <http://10.61.42.188/rus/docs/P2100000099> (accessed: 03.02.2024). [in Russian]

12. Postanovlenie Pravitel'stva RK ot 5 maya 2014 goda №457 utverzhdnen Plan meropriyatij po realizacii Gosudarstvennoj programmy upravleniya vodnymi resursami Kazahstana na 2014 - 2020 gody. [The Government of the Republic of Kazakhstan dated May 5, 2014 No. 457 approved an action plan for the implementation of the State Program for Water Resources Management in Kazakhstan for 2014-2020] – Available at:<http://10.61.42.188/rus/docs/P1400000457> (accessed: 03.02.2024). [in Russian]

13. Vodnyj kodeks RK. [The Water Code of the Republic of Kazakhstan] – Available at: http://10.61.42.188/rus/docs/K030000481_ (accessed: 03.02.2024). [in Russian]

14. O vnesenii izmenenij v postanovleniya Pravitel'stva RK ot 15.12.2004 goda № 1324 «O nekotoryh voprosah utverzhdeniya limitov shtatnoj chislennosti mestnyh ispolnitel'nyh organov» i ot 15.04.2008 goda № 339 «Ob utverzhdenii limitov shtatnoj chislennosti ministerstv i inyh central'nyh ispolnitel'nyh organov s uchetom chislennosti ih territorial'nyh organov i podvedomstvennyh im gosudarstvennyh uchrezhdenij». [On Amendments to the Resolutions of the Government of the Republic of Kazakhstan dated 15.12.2004 No. 1324 «On Certain Issues of Approving the staffing limits of local Executive bodies» and dated 15.04.2008 No. 339 «On Approving the staffing limits of Ministries and other central executive bodies, taking into account the number of their territorial bodies and subordinate State institutions»] – Available at: <http://10.61.42.188/rus/docs/P2100000874> (accessed: 03.02.2024). [in Russian]

15. Problemy beskhoznosti gidrotekhnicheskikh sooruzhenij v RK obsudili v Senate. [The problem of ownerless hydraulic structures in the Republic of Kazakhstan was discussed in the Senate] – Available at:<http://www.zakon.kz/4885343-problemy-beshoznosti-gidrotekhnicheskikh.html> (accessed: 03.02.2024). [in Russian]

Сведения об авторах:

Музтауов Ж.Б. – автор для корреспонденции, магистр юридических наук, докторант, Казахстанско-Американский свободный университет, ул. М. Горького, 76, 070004, Усть-Каменогорск, Казахстан.

Гаврилова Ю.А. – научный руководитель докторанта, кандидат юридических наук, профессор, проректор по научной работе и развитию послевузовского образования, Казахстанско-Американский свободный университет, ул. М. Горького, 76, 070004, Усть-Каменогорск, Казахстан.

Умаров Д.М. – зарубежный научный консультант докторанта, кандидат юридических наук, доцент, Ташкентский государственный юридический университет, ул. Сайилгох, 35, 100047, Ташкент, Узбекистан.

Information about the authors:

Muztauov Zh.B. – corresponding author, master of Law, PhD student of Kazakhstan-American Free university, 76 M. Gorky Street, 070004, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan.

Gavrilova Yu.A. – scientific supervisor of the doctoral student, candidate of Legal Sciences, professor, Vice-Rector for Research and Development of Postgraduate Education of the Kazakhstan-American Free University, 76 M. Gorky Street, 070004, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan.

Umarov D.M. – foreign scientific consultant, candidate of Legal Sciences, Associate Professor at Tashkent State Law University, 35 Sayilgoh street, 100047, Tashkent, Uzbekistan.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

IRSTI 10.17.31
Article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-176-186>

Issues of the time limit for consideration of an administrative complaint

Persheyev A.S.*¹ , Bekturganov A.E.¹ , Tokhanova R.²

¹L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

²Mukhtar Auezov South Kazakhstan University

(E-mail: ¹alihoja90@mail.ru, ¹Bekturganov@mail.ru, ²roza.tokhanova@ayu.edu.kz)

Abstract. Administrative relations as an area of law is an integral aspect of modern society, regulating many relationships among its constituents. Through analysis of administrative law it has been demonstrated that its regulations determine what term should be considered when considering complaints, its implementation in other spheres of law is then assessed.

This article investigates issues surrounding the timeliness of administrative complaints review processes. Particular attention is given to factors that contribute to long review processes, which in turn impact administrative efficiency. Authors discuss various legal regulations, organizational features and procedural features while pinpointing key challenges they present and ways to overcome them.

According to the results of legal examination, relevant concepts are evaluated; time limits for consideration of complaints, procedures and similar requirements related to other legal areas are taken into consideration, compliance with deadlines signifies the level of importance given to protecting human rights and liberties both criminally as well as administratively.

Based on its findings, this paper emphasizes the significance of adhering to time limits for administrative complaints in order to maintain fairness and efficiency of administrative procedures.

Keywords: administrative complaint, institute of the term of administrative complaint, terms, procedure of administrative appeal, term of consideration of the complaint, administrative principles.

Introduction

At present, administrative-legal relations lack an established development plan and fundamental research, as well as adequate support from doctrines and international law. When considering Kazakhstani models of adopting legal norms that regulate specific administrative-legal relationships we can distinguish 3 stages [1].

The initial period, from 1994 to 2002, coincides with the initial legal reforms in Kazakhstan;

The second stage (from 2002 to 2010) includes the development of legal policy within Kazakhstan;

The third stage will focus on legal reforms implemented since 2010.

One of the primary issues was improving administrative legislation and legal relations both at all stages and before the state. One goal of these efforts was forming an orderly system of administrative proceedings with regards to both civil and criminal proceedings [2].

Thus, the establishment of administrative justice and administrative judicial bodies was seen as an evolution of Kazakhstani jurisprudence.

Based on legal examination, these reforms recognized that protecting rights and legitimate interests of citizens and people within public law is the responsibility of institute of administrative justice and other bodies within Republic of Kazakhstan.

Administrative law has seen a long and distinguished history of development over its entirety - comprising justice for administrative decisions as well as public legal relationships and state administration systems.

Before the late nineteenth century, public administration and service management were widely acknowledged as part of state law. O. Mayer, L. Stein and Rudolf Gneist were recognized by scholars of administrative science in European states and Russia Federation during the third half of the XIX and XX centuries as pioneers in "administrative law", with their research covering administrative-legal relations among various capital branches [3].

Understanding of administrative justice as defined by its initial concept - administrative law - was the basis for its interpretation in German states during the late XVIII and XIX centuries, particularly regarding public safety concerns for police officers as well as protecting rights and freedoms of citizens.

French administrative law was originally devised to safeguard ordinary citizens against the power of officialdom in Napoleon. Today, its system of administrative justice is considered globally as an exemplary form in which special bodies adjudicate disputes between public authorities and citizens [4].

Many decisions taken during Kazakhstan's system of administrative justice development can be seen as innovative solutions, given its long development cycle. Administrative justice history can be divided into three stages. They are:

- The period of revolution;
- The period of the Soviet Union;
- Modern period [1].

Kazakhstan was not home to an administrative justice system prior to revolution. Following it, however, Soviet law evolved with one common system for development that included

administrative justice as a component. Thus, the conception and creation of Soviet Union both contributed to the development of administrative justice on legal platforms; yet with its establishment no tangible results or achievements were seen in this field. Andreev I. E., Tarasov I. T. and Korkunovan N. M. provided operational and sustainable development of administrative justice in Russia during the prerevolutionary period. Additionally there have been works by Gessen V.M., Korf S.A., Elistratova A.I., Gagen V., Zagryatkova M.D. as well as other scientists.

As Soviet power declined, administrative-legal science underwent tremendous change and development within public relations of administrative justice. This period saw numerous scientific works published during this time by Absalyamov A. V., Bakhrakh D. N., Belsky K. S. and Demin A. A. being published. Zelentsov A. B. was responsible as well for publishing Kucherena A.G with Lyubimova R.N and Osintsev D.V. which ultimately lead to Studenikina M., Tikhomirov Y.A., Kilyaskhanova I.Sh. and other authors that contributed immensely towards developing institute of administrative justice institute of administrative justice institute itself.

These authors' works reveal the necessity to regulate administrative bodies, administrative legal proceedings and relations within an administration and how these need to be managed effectively.

Kazakh scientists have made a great contribution to the development of the modern institute of administrative justice. The authors of scientific works that made a significant contribution to the institute of administrative complaints are: Abdikerimova A. A., Abdrakhmanov B. E., Baisalova G. T., Zhatkanbaev A. E., Zhetpisbaev B. A., Mami K. A., Medetov A. M., Nugmanov E. A., Nurbolatov A. N., Podoprighora R. A., Porokhova E. V., Taitorina B. A., Taranov A. A., Tuzelbaeva E. O. and other jewelers [5].

These specialists were pivotal figures in modernizing Kazakhstan's administrative appeals process and administrative justice, leading to legal reforms to meet modernity's demands.

Methodology

Researching timeframes for consideration of administrative complaints requires both qualitative and quantitative methods of analysis to provide a holistic analysis. This research adopts both methods in its research effort.

At the time of writing, qualitative methods including documents analysis and expert interviews were utilized. Document analysis consisted of studying legislation as well as normative documents governing administrative complaint consideration procedures and terms as well as case law reports from bodies dealing with complaints. Semi-structured and unstructured interviews conducted with administrative law experts as well as staff from complaint handling bodies or individuals filing complaints were also analyzed in-depth in order to gain first-hand insight into both formal and informal processes that occur when dealing with complaints.

At the same time, quantitative methods such as statistical and correlation analyses were utilized when writing this article. Statistical analysis is the collection and examination of quantitative information regarding administrative complaint processing times from different sources. Utilizing statistical techniques to ascertain mean values, medians, modes and standard deviations as well as potential correlations between duration of processes and other factors

(i.e. type of complaint; instance of review; geographical location). Correlation analysis involves exploring the relationships between complaint processing times and various potentially influential factors, including court workload, electronic means for filing and processing complaints and internal procedure efficiency.

Mixed methods allow both quantitative and qualitative approaches to be taken into consideration, providing a complete picture of issues under study. Case studies provide an opportunity to contextualise theoretical findings through real life examples.

Findings/Discussion

At present, in accordance with requests in the Republic of Kazakhstan's institute of administrative law there exists a new institute of administrative law. On January 12, 2007 was passed Law of RK on Appeal Procedure of Individuals and Legal Entities which later underwent reform and on June 29 2020 came the adoption of Administrative Procedural Code RK or "Code".

This legislation altered the discipline and institute of administrative law with its main goal being the safeguarding of human rights and liberties through legal order.

In accordance of this Code, an administrative claim refers to litigation filed before a court to protect and restore rights, freedoms or legitimate interests that have been compromised due to public-law relations that has been breached or challenged.

Activities by right holders play an invaluable role in society, impacting state bodies' authority and interests while acknowledging anyone committing an offense as they consider appeals from both individuals and legal entities.

At present, the order and concept of each sectoral law to be restored has been outlined. Most truthfully and fully it should be noted that the concept of legal restoration is illustrated by the Code of Criminal Procedure.

Restoration of the violated right is a concept that has been discussed for many years. With the results of the study of scientific textbooks we observe one izdi understanding of the concept of restoration of the right.

Klimova G. Z. in her works emphasizes the notion of normalization of rights as the sole retroactive mechanism through which an accused can gain justice after they've been wrongfully accused. Her works outline various approaches and ways of understanding restoration. Asked to assess methods related to restoration rights it should be noted that prior to 1900 full coverage restoration rights was only known through compensating applicants monthly by making monthly calculations over an agreed time [6].

Modern Kazakhstan has changed its discipline in modernizing the site of administrative law. Identifying the relationships in the system, in the supervision of their regulation reveals a critical picture of governance.

Firstly, governance is a critical attribute inherent only to the authorities and management bodies.

Secondly, public administration has a universal characteristic, carried out to the state.

Third, the legal form implies the exercise of governance.

Fourthly, the system of governance is the hallmark of irarchical governance. And such governance is mainly recognized as constitutional and regulated by constitutional law [7].

The norms of the law regulating administrative relations provide for appeal by individuals and legal entities against acts and decisions of the government and decisions of other authorities.

A special feature of the fact that one of the parties to administrative appeal is necessarily a state body. As a result, the akimat was expanded by introducing systemic control of administrative proceedings into the system of cardinal supervision of appeal and supervision of appeal.

Scientific textbooks precisely revise the exact place and order of the administrative judiciary. Thus, the power of the judiciary is maintained in the direction of constitutional law. Legal protection is carried out only by the court with constitutional competence of the guarantor of the state, ensuring human rights and freedoms. As the justice system, carries out a certain type of public service of discipline. The judiciary literature also includes the following:

- Judicial administration;
- clarification of rules of law;
- legal essence of legal facts.

Judicial control is aimed at resolving legal disputes, gives an assessment of violations by state bodies of human rights and freedoms caused by their actions [8].

Thus, only administrative litigation resolving administrative disputes is considered. There should be no reasonable disputes and questions regarding these decisions taken. Since the consideration and application of administrative complaint is carried out in accordance with administrative law.

In order to examine administrative complaints against the judiciary in the order of the administrative dispute resolution authority, initially, the authorities faced a big question on the classification of courts, which required the classification of specialized inter-district administrative court and administrative court.

At present, the courts have classified the ratio of administrative cases and administrative complaints. The need to clarify the recognition of decisions and actions of state bodies recognized as the object of an administrative complaint and the establishment of its classification by branches is determined by the Code and immediately legislated that their relationship to a branch of law other than administrative cannot be considered a classification of complaints.

The term for consideration of an administrative complaint is twenty working days. Based on the results of the consideration of the complaint, six basic decisions established by law are taken. They are:

- repeal of an administrative act;
- repeal of an administrative act and adoption of a new administrative act;
- on the performance of an administrative act;
- to leave the complaint without satisfaction;
- to send the administrative act to the administrative body or official under appeal;
- to leave the complaint without consideration;

Depending on the type of adoption of each decision, there are exceptions depending on the timeframe for consideration.

However, the administration does not pay attention to the deadlines and timeframes for consideration of the relevant complaint by the bodies. In the last days of the relevant deadline, complaints are dealt with by officials with the imposition of the state and do not receive due attention.

In accordance with the requirements of Article 17 of the Code, administrative proceedings shall be conducted within a reasonable time. A reasonable term shall be determined by the requirements of the Code and shall be established depending on the circumstances.

1. In accordance with part 6 of Article 64 of the Code, in case of non-compliance of the appeal with the requirements established by Article 63 of this Code, the administrative body, official shall indicate what requirements the appeal to the applicant does not meet and establish a reasonable period of time to bring it into compliance with the requirements (15 working days for the general administrative procedure).

2. In accordance with part 3 of article 76 of the Code, the term of the administrative procedure initiated on the basis of an appeal may be extended by a reasoned decision of the head of the administrative body or his deputy for a period not exceeding two months in connection with the need to establish specific circumstances, reasonable, but relevant for the correct consideration of the administrative case. notified within a working day.

3. Part 6 of article 138 of the Code, the judge shall hold a preliminary hearing within a reasonable period of time (the term of consideration of an administrative case as a whole 3 months), except for cases stipulated by this Code.

4. Part 1 of Article 146 of the Code, an administrative case shall be considered and resolved within a reasonable period of time, but not more than three months from the date of filing the claim. In particularly complex administrative cases, this term may be extended by a reasoned determination of the court for a reasonable period of time, but not more than three months.

5. Under Article 148(1) of the Code, by agreement of the parties, the court shall have the right to consider an administrative case in written proceedings within a reasonable, but not exceeding the date of filing a claim, period of time in administrative cases, reasonable by a reasoned determination of the court, but not more than three months, which may be extended by no more than three months.

6. In accordance with part 8 of Article 168 of the Code, an administrative case in the court of appeal instance shall be considered and resolved within a reasonable time, but not more than three months from the date of its receipt by the court. In particularly complex administrative cases, this term may be extended by a reasoned determination of the court for a reasonable period of time, but not more than three months. A ruling on the extension of the trial period shall not be subject to appeal or to review at the request of the procurator.

7. In accordance with paragraph 5 of Article 169 of the Code, an administrative case is considered and resolved in the court of cassation instance within a reasonable period of time, but not more than six months from the date of its receipt by the court [9].

The most frequent gap is that the person filing a complaint sends his/her complaint to a body outside the relevant state body, and the official sends it to the authorized body within three working days at the latest. However, the responsible person, by deciding to send the complaint to the relevant authorized body after the expiry of the time limit for its consideration, entails violation of the rights of the complainant without complying with the time limit requirements.

This issue leads to a gross violation of the twenty-day deadline for consideration of a complaint by both quasi-governmental organizations and state bodies under economic management.

Most state organizations are among their constant financial complaints

Currently, the Code of Administrative Offenses stipulates responsibility for these violations. However, in most cases, unreasonable delay in consideration leads to violation of people's rights and legitimate interests.

The reason for these violations is that in order to improve the legal literacy of citizens, appropriate informatization is not carried out, and employees of the state body refuse or evade the proper performance of their official duties.

And the main purpose of the administrative complaint known to us is the need to restore the violated rights of citizens.

According to Article 5 of the Administrative Code, among the tasks of administrative procedures is the full realization of public rights, freedoms and interests of individuals and legal entities.

In accordance with the specific timing of the requirements of the above law and the requirements of the principles of the code, proper compliance is not ensured by the officials of the responsible state bodies at present.

The result in the vast majority of cases is the violation of deadlines, and citizens, not finding a proper solution to their complaints, lose time due to appeal to a higher authority or court and negligent consideration by the state authorities in a period exceeding a reasonable time.

For these gaps, the supervisory bodies always during periodic inspections reveal the facts of violations committed by each employee, and appropriate measures are taken. But for the specified shortcoming there is no work on restoration of rights and restoration of authority of the state body of citizens and legal entities, who lost their time and caused negative criticism from the state.

In this direction, there is an obvious need to work in front of state bodies to ensure proper informatization in order to develop appropriate preventive measures and legal awareness in society.

According to part 4 of article 69 of the Code, one responsible person forming the correct consideration of appeals are the heads of state bodies[10].

However, despite the fact that the norms of administrative law have been improved in their automation, at present, the system of proper assessment of ensuring the proper consideration of appeals works at a low level.

Conclusion

Based on the above information, there is a need to make appropriate amendments to the norms and requirements of the Code in order to ensure quality consideration of daily appeals with minimization of their number.

Taking into account the sectoral features of administrative complaints and appeals, in order to ensure the organization of their constant receipt by the relevant authorized body on a particular issue, it is necessary to classify possible similar issues and introduce a special algorithm into the system, mandatory for the applicant to fill in by sectoral features. It is necessary to organize

a system of evaluation of how effectively the administrative complaint considered will lead to the result. And with regard to a specific appeal or complaint with the authorized body, it is only necessary to establish the organization of quality control beyond the indicator of the system "E-application".

The proposed changes will make it possible to identify gaps and shortcomings arising in the consideration of appeals of citizens and legal entities, to determine in what direction it is necessary to make changes in the requirements of the law and the system, to ensure qualitative consideration of each appeal, to eliminate the need to forward one appeal, to reduce their quantitative volume, to increase the level of confidence of the population in the employees of state bodies, as well as to fully implement the principles established by the Code.

The contribution of authors.

Persheyev Alisher Saparbekovich – annotation, keywords, introduction, methodology, conclusion, list of references.

Bekturganov Abdimanap Elikbaevich – results and discussion.

Tokhanova Roza – transliteration, information about the authors.

References

1. Жетписбаев Б.А., Байсалова Г.Т., Медетова А.М., Абдекеримова А.А. Административно-правовые отношения: генезис и эволюция идей: монография / под ред. д.ю.н., проф. Б.А. Жетписбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2014. – 408 с.
2. Жетписбаев Б.А. Теоретические проблемы административно-правового при-нуждения в Республике Казахстан: монография. – Алматы: Данекер, 2001. – 410 с.
3. Бельский К.С. Полицейское право: Лекционный курс / под ред. к.ю.н. А.В. Куракина. – М.: Издательство «Дело и сервис», 2004. – С. 148-149
4. Chapus R. Droit du contentieux administratif. – Paris, 1996.
5. Абдрахманов Б.Е. Административная деликтология в Республике Казахстан (концептуальные теоретические и методологические проблемы). – Алматы, 2014.
6. Таранов А.А. Административное право Республики Казахстан. – Алматы, 2003.
7. Джагарян А.А. Конституционно-правовые основы государственного контроля в Российской Федерации. – М.: ФОРМУЛА ПРАВА, 2008. – 175 с.
8. Козлов А.Е. Конституционное право. – М.: БЕК, 1997. – 464 с.
9. Роман П. Памятка по разъяснению положений Административного процедурно-процессуального кодекса Республики Казахстан. – 2021 г.
10. Administrative procedural and process-related code of The Republic of Kazakhstan dated June 29, 2020. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000350>

Першеев А.С. *¹, Бектурганов А.Е. ¹, Тоханова Р.²

¹Л.Н. Гумилев атындағы Евразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

²М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

Әкімшілік шағымды қарау мерзімі мәселелері

Аңдатпа. Әкімшілік қатынастар құқық саласы ретінде қазіргі қоғамның ажырамас аспектісі болып табылады, оның құрамдас бөліктері арасындағы көптеген қатынастарды реттейді. Әкімшілік құқықты талдау оның нормалары шағымдарды қарау кезінде қандай терминді ескеру керектігін анықтайтынын көрсетті. Содан кейін оның басқа құқық салаларында қолданылуы бағаланады.

Мақалада әкімшілік шағымдарды қарау процестерінің уақтылығына қатысты мәселелер қарастырылады. Ұзақ қарау процесіне ықпал ететін факторларға ерекше назар аударылады, бұл өз кезегінде әкімшілік тиімділікке әсер етеді. Авторлар әртүрлі құқықтық нормаларды, ұйымдастырушылық және процедуралық ерекшеліктерді талқылайды. Сонымен бірге ұсынылатын негізгі мәселелерді және оларды қалай жеңуге болатындығы анықталады.

Заң сараптамасының нәтижелері бойынша тиісті тұжырымдамалар бағаланып, шағымдарды қарау мерзімдері, басқа құқықтық салаларға қатысты рәсімдер мен ұқсас талаптар назарға алынады. Мерзімдердің сақталуы қылмыстық және әкімшілік тәртіпте адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғауға берілетін маңыздылық деңгейін көрсетеді.

Өз қорытындыларына сүйене отырып, авторлар осы мақалада әкімшілік рәсімдердің әділдігі ментіімділігін қолдау үшін әкімшілік шағымдарды қарау мерзімдерін сақтаудың маңыздылығын дәйекті талдаулар арқылы көрсеткен.

Түйін сөздер: әкімшілік шағым мерзімі институты, мерзімдер, әкімшілік шағымдану тәртібі, шағымды қарау уақыты.

Першеев А.С.*¹, Бектурганов А.Е. ¹, Тоханова Р.²

¹Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан

²Южно-Казахстанский университет имени Мухтара Ауэзова, Шымкент, Казахстан

Вопросы срока рассмотрения административной жалобы

Аннотация. Административные отношения как область права являются неотъемлемым аспектом современного общества, регулирующим многие отношения между его составляющими. Анализ административного права показал, что его нормы определяют, какой термин следует учитывать при рассмотрении жалоб, затем оценивается его применение в других сферах права.

В этой статье исследуются вопросы, связанные со своевременностью процессов рассмотрения административных жалоб. Особое внимание уделяется факторам, способствующим длительным процессам рассмотрения, которые, в свою очередь, влияют на административную эффективность. Авторы обсуждают различные правовые нормы, организационные особенности и процедурные особенности, выявляя при этом ключевые проблемы, которые они представляют, и способы их преодоления.

По результатам юридической экспертизы оцениваются соответствующие концепции, принимаются во внимание сроки рассмотрения жалоб, процедуры и аналогичные требования, относящиеся к другим правовым областям, соблюдение сроков свидетельствует об уровне важности, придаваемой защите прав и свобод человека как в уголовном, так и в административном порядке.

Основываясь на своих выводах, в настоящей статье авторы подчеркивают важность соблюдения сроков рассмотрения административных жалоб для поддержания справедливости и эффективности административных процедур.

Ключевые слова: административная жалоба, институт срока административной жалобы, сроки, порядок административного обжалования, срок рассмотрения жалобы, административные принципы.

1. Zhetpisbaev B.A., Bajsalova G.T., Medetova A.M., Abdekerimova A.A. Administrativno-pravovye otnosheniya: genezis i jevoljucija idej: monografija / pod red. d.ju.n., prof. B.A. Zhetpisbaeva. – Almaty: Қазақ университеті, 2014. – 408 s. [in Russian]

2. Zhetpisbaev B.A. Teoreticheskie problemy administrativno-pravovogo prinuzhdenija v Respublike Kazahstan: monografija. – Almaty: Daneker, 2001. – 410 s. [in Russian]

3. Bel'skij K.S. Policejskoe pravo: Lekcionnyj kurs / pod red. k.ju.n. A.V. Kurakina. – M.: Izdatel'stvo «Delo i servis», 2004. – S. 148-149 [in Russian]

4. Chapus R. Droit du contentieux administratif. – Paris, 1996.

5. Abdrahmanov B.E. Administrativnaja deliktologija v Respublike Kazahstan (konceptual'nye teoreticheskie i metodologicheskie problemy). -- Almaty, 2014. [in Russian]

6. Taranov A.A. Administrativnoe pravo Respubliki Kazahstan. – Almaty, 2003. [in Russian]

7. Dzhagarjan A.A. Konstitucionno-pravovye osnovy gosudarstvennogo kontrolja v Rossijskoj Federacii. – M.: FORMULA PRAVA, 2008. – 175 s. [in Russian]

8. Kozlov A.E. Konstitucionnoe pravo. – M.: BEK, 1997. – 464 s. [in Russian]

9. Roman P. Pamjatka po razjasneniju polozhenij Administrativnogo procedurno-processual'nogo kodeksa Respubliki Kazahstan. – 2021 g. [in Russian]

10. Administrative procedural and process-related code of The Republic of Kazakhstan dated June 29, 2020. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000350>

Information about authors:

Persheyev Alisher Saparbekovich – the author for correspondence, 3rd year doctoral student of the Faculty of Law at L.N. Gumilyov Eurasian National University, 010000, Astana, Kazakhstan. alihoja90@mail.ru, +7 705 367 6264

Bekturganov Abdimanap Elikbaevich – Doctor of Law, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 010000, Astana, Kazakhstan, e-mail: Bekturganov@mail.ru

Tokhanova Roza – Master of Laws, Mukhtar Auezov South Kazakhstan University, 160000, Shymkent, Kazakhstan. e-mail: roza.tokhanova@ayu.edu.kz

Першеев Алишер Сапарбекович – автор для корреспонденции, докторант, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, 010000, г. Астана, Казахстан. alihoja90@mail.ru, +7 705 367 6264.

Бектурганов Абдиманап Еликбаевич – доктор юридических наук, профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 010000, Астана, Казахстан, e-mail: Bekturganov@mail.ru.

Тоханова Роза – магистр права, Южно-Казахстанский университет имени Мухтара Ауэзова, 160000, Шымкент, Казахстан. e-mail: roza.tokhanova@ayu.edu.kz.

Першеев Әлішер Сапарбекұлы – хат-хабар үшін автор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Заң факультетінің 3 курс докторанты, 010000, Астана қ., Қазақстан. alihoja90@mail.ru, +7 705 367 6264

Бектурганов Абдиманап Еликбаевич – заңғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 010000, Астана, Қазақстан, e-mail: Bekturganov@mail.ru

Тоханова Роза – құқық магистрі, Мұхтар Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, 160000, Шымкент, Қазақстан. e-mail: roza.tokhanova@ayu.edu.kz

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

МРНТИ 10.17.23

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-187-201>

Научная статья

Законность в сфере реализации исполнительной власти Республики Казахстан на местном уровне управления

К.Р. Балабиев¹, У.А. Ахатов², М.Б. Муратханова^{3*}

¹Центрально-Азиатский инновационный университет, Шымкент, Казахстан

²Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

³Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

(E-mail: ¹balabi.kairat@mail.ru, ²yali-79_kz@mail.ru, ³m.muratkhanova@yandex.ru)

Аннотация. В работе рассматривается соответствие принципу законности деятельности органов исполнительной власти, законодательного обеспечения и реализации своих полномочий. Исследуется характер и содержание деятельности исполнительных органов территориального уровня, призванных обеспечить исполнение правовых положений, определенных национальным законодательством. Деятельность органов исполнительной власти включает правотворческую деятельность в виде принятия подзаконных актов, а также организационную деятельность. Такой объем полномочий определяет актуальность соблюдения принципа законности в деятельности органов исполнительной власти. Принцип законности может быть сохранен посредством осуществления совместного взаимодействия органов местного управления с иными органами власти в решении проблем. Сохранению и реализации принципа законности способствует введение цифровизации органов государственной власти, выступающее в качестве одного из способов предотвращения коррупционных правонарушений в органах исполнительной власти и соблюдения положений национального законодательства.

Ключевые слова: национальное законодательство, законность, органы исполнительной власти, полномочия, децентрализация, местное управление, цифровизация, взаимодействие.

Введение

Наличие исполнительной функции у органов государственной власти не определяет пассивный характер реализации ими своих полномочий для исполнения установок вышестоящих государственных органов. Решения относительно аспектов управленческого характера основаны на властных полномочиях исполнительных органов [1]. При этом они же наделены обязанностью установления исполнения положений нормативных правовых актов [2]. Эти правовые положения, вынесенные законодательными и иными органами государственной власти, уточняются и конкретизируются органами исполнительной власти для применения их всеми субъектами общественных отношений [3, с.20]. Такое происходит, так как отношения, подлежащие управлению органами исполнительной власти, характеризуются постоянными изменениями, появлением проблемных ситуаций. Поэтому органы исполнительной власти имеют правовую возможность издавать подзаконные нормативные правовые акты для нижестоящих, территориальных органов. Вынесение актов осуществляется в рамках установленной законодательством компетенции, к тому же, согласно содержанию деятельности исполнительных органов, такое свойство присуще не всем, а непосредственно тем, в чьи функции она входит.

В работе были использованы всеобщий логический и общенаучные методы: специально – юридический, формально-юридический и межотраслевой.

Дискуссия

Реализация исполнительной власти осуществляется ее субъектами в законодательно установленных рамках, которые включают в себя соответствующую правотворческую деятельность в виде принятия подзаконных актов, а также организационную деятельность, материально-технические действия, вступление в договорные отношения [4, ст.66, 87, 88].

Исполнительная власть осуществляется посредством действий его органов и должностных лиц, определенные их полномочиями, которые влекут появление соответствующих последствий [5, с.14]. Последствия, имеющие правовой характер или правовое содержание, являются следствием принятия нормативных правовых актов [6]. В данной связи особенно актуальным становится соблюдение принципа законности в деятельности органов исполнительной власти, то есть точное понимание и неукоснительное соблюдение конституционных положений и законодательных актов исполнительной властью, органами и должностными лицами.

Доверие и поддержка населения государства основывается на гарантировании органами исполнительной власти прав и законных интересов граждан, что невозможно без точного следования принципу законности в действиях и подзаконных актах [7, с. 16]. Законность выступает в качестве основополагающего начала в развитии государства, которое направляет субъектов общественных отношений на знание и соблюдение правовых норм [8]. Коррупция, взяточничество, злоупотребление служебным положением и другие выступают в качестве проявления нарушений законности в деятельности органов исполнительной власти [9, с.42].

Гарантирование самим государством соблюдения законности реализуется деятельностью органов надзора и контроля, правоохранительных и других органов, определяющих факты нарушения нормативных положений и реагирующих на это вынесением санкционных мер к правонарушителям. Установление законности реализуется на основе применения способов ее обеспечения, которые ориентированы на усиление законности и профилактику возможных правонарушений.

В качестве вышеуказанных способов выделяются:

- государственный контроль;
- судебный контроль;
- общественный контроль;
- государственный надзор.

Кроме того, в качестве способа обеспечения законности выступает применение ответственности в отношении государственных служащих [10].

Развитию экономики Казахстана способствует осуществление качественного управления, основанного на идее приоритета личности человека. Поэтому реформы, необходимые в сфере государственной власти, должны быть направлены не на разработку и внедрение различных механизмов управления, а на перемены содержания деятельности органов государственной власти и особенностей гражданского общества.

Основными трудностями на пути преобразований могут быть недостаточная эффективность государственного аппарата; несоответствие объемов ответственности за решение конкретных задач; дублирование функций; размытость задач, стоящих перед государственными органами; отсутствие координации между органами государственной власти; нарушение баланса полномочий и ответственности и др.

В развитых странах в основе государственной власти положен механизм служения исполнительной власти своему народу либо установленному им субъекту государственной власти, при котором последний назначает в органы исполнительной власти, устанавливает функции и полномочия [11, с.42]. При этом народ или установленный им субъект государственной власти не дает исполнительной власти использовать служебные возможности для личных целей. Основными признаками такого механизма управления являются открытость органов исполнительной власти при принятии решений, их выборность, общественный контроль и способность обсуждения и участия в государственном управлении, непринятие коррупционных действий.

Исполнительная власть реально оказывает услуги субъектам правоотношений, то есть происходит взаимообмен либо бартер определенных ценностей между населением и государством, когда первые выступают в качестве налогоплательщиков в государственный бюджет, а вторые обеспечивают качественные услуги и работы, имеющие стабильный характер, необходимые для жизнедеятельности всего государства. В качестве услуг и работ выступают деятельность органов государственной власти, здравоохранения, образования и т.д.

Исполнительная власть не может иметь материальные средства [12, с.763].

Исполнительная власть управляет теми средствами, которые предоставляют физические и юридические лица как налогоплательщики [13]. Распоряжение ими

осуществляется на основе представления такого права гражданами исполнительной власти [14]. При несогласии с развитием государства, с его управлением народ определяет необходимость изменения методов воздействия на рыночные отношения, а также органы исполнительной власти.

В Казахстане преобладает экспортный природоресурсовый характер получения средств в государственный бюджет, поэтому подобными методами могли бы выступить увеличение ограничений, налоговых платежей в области природопользования, которое заставит привлечь внимание инвесторов на иные области общественных отношений [15].

В настоящее время становится актуальным предоставление местным органам управления больше возможностей для распоряжения ресурсами своей области. Знание особенностей региона позволяет им применять различные экономические решения, финансируя за счет собственных средств. Зависимость от политики вышестоящих центральных органов не позволяет обеспечить соответствующее качество предоставления государственных услуг. Тем более, что на данный момент количество регионов-доноров уменьшилось, по сравнению с 2000 годом вдвое: с восьми регионов на четыре [16]. Такое решение может стать началом к формированию правительства, в котором точно прописаны функции и компетенция каждого его члена, ведь сократятся его доходы.

Разделение доходов между республиканским, областным и районным бюджетом за счет передачи некоторых видов налогов позволит стимулировать соответствующие исполнительные органы развивать необходимые области, району производства, сферы деятельности. Увеличение возможностей по финансированию местных органам управления требует высокой квалификации человеческих ресурсов. Существующий механизм государственного управления не позволяет квалифицированным кадрам дойти до уровня управленцев, тормозит и выводит из государственной службы тех, кто имеет здоровые амбиции для реализации функций исполнительной власти [17]. Руководители органов исполнительной власти по мере повышения по карьерной лестнице теряют способность самостоятельного принятия необходимых решений и осуществления управленческих действий, тем самым избегая ответственности за них. Такое состояние усиливается масштабной политикой законодательной и судебной власти по борьбе с коррупцией, что приводит к неисполнению субъектами исполнительной власти своих прямых обязанностей. Примеров невозможности решения спорных ситуаций в связи с передачей правоохранительным органом к отделу городского органа исполнительной власти, от него к уполномоченному, а далее в круговом порядке достаточно. Подобные действия исполнительных органов нарушают принцип законности в части знания и применения своих полномочий, а также тормозят вынесение своевременных и качественных решений [18].

Предложенные Президентом К.Ж. Токаевым нововведения в Конституцию по назначению акимов местных органов управления приобретают особую актуальность. В частности, порядок назначения акимов регионов зависит от согласия маслихатов соответствующих областей и городов республиканского значения и столицы. По мнению Б. Шериязданова, функции маслихатов являются существенными в вопросах

формирования бюджета региона и выражения вотума недоверия акиму. Все новации по реформированию представительной ветви власти направлены на созидание нового Казахстана. Реализация института местного самоуправления требует его дальнейшей модернизации, так как местные органы самоуправления выражают волю населения и отстаивают его интересы. Происходящие процессы экономических преобразований в регионах значительно повысили активность участия депутатов в жизни общества, что в свою очередь возложило на руководителей должностных лиц органов управления.

Актуальными остаются вопросы реализации института местного самоуправления. Законодательное определение института местного самоуправления имеется в Конституции и отдельном законе, но его исполнение местными органами самоуправления является спорным. Перечень полномочий определяет его зависимость от акиматов, в то время как его предназначение – выражение воли населения и отстаивание его интересов, в регионах хотя граждане не могут назвать их, несмотря на то, что закон определяет выборность депутатов в маслихаты населением. Поэтому в настоящее время данный орган выступает в качестве согласования и разделения ответственности с акиматом. Такая практика должна быть изменена в сторону индивидуальной.

Сильные маслихаты способствуют решению актуальных проблем и росту качества жизни в регионах. Для укрепления их субъектности и самостоятельности следует ввести должность Председателя маслихата. В целях системного усиления влияния маслихатов необходимо изменить текущий порядок назначения акимов регионов. Таким образом, Президент будет назначать акимов областей и городов республиканского значения с учетом результатов рассмотрения в маслихатах. Все новации по реформированию представительной ветви власти направлены на созидание нового Казахстана с сильной парламентской культурой и влиятельными народными избранниками.

Среди управленческих кадров, занимающих высокие должности, наблюдается тенденция, в которой продвижение по карьерной лестнице реализуется до уровня абсолютной профессиональной некомпетентности данного государственного служащего, который, находясь на данном посту, не может справиться со своими обязанностями. Перемещение по должностям осуществляется в соответствии с возможностями данного служащего подстроиться под механизм исполнительной системы. Нахождение на административной должности позволяет ему распределить ответственность по выносимым решениям и осуществляемым действиям вверенного ему объекта управления на иных подчиненных лиц, тем самым избегая собственной ответственности. Принятая ротация административного управленческого персонала с одного региона в другой удобна для самого государственного служащего, тогда как изменения в общественных отношениях и в сознании самого населения требуют мобильного и решающего представителя органов исполнительной власти, не боящегося принимать важные решения. Таким образом, сегодня происходит медленное осознание центральным исполнительным органом данной позиции, в связи с чем в некоторых областях общественных отношений приходят кадры, готовые учиться и принимать на себя ответственность. Хотя это не относится к органам управления, в частности, на региональном уровне. Правительство государства и центральные исполнительные

органы не пытаются привлечь в решение региональных вопросов активные кадры региона, населенного пункта, представителей предпринимательской деятельности. Подготовка профессиональных специалистов для занятия государственной деятельностью с постоянным повышением квалификации становится актуальной задачей для реализации задач исполнительной власти [19]. На такое состояние процессов в обществе граждане страны реагируют остро и, прежде всего, происходит отток как молодых людей, так и работоспособного населения в зарубежные государства на постоянное местожительство.

Привлечение талантливых людей этими государствами происходит с необходимостью обновления кадрового потенциала во многих сферах экономики. Наличие стабильных доходов, уверенность в справедливости со стороны государства являются важными составляющими для каждого человека. Поэтому принцип децентрализации государственной власти был начат с внедрения принципа выборности руководителя районного органа местной исполнительной власти, но наблюдается несоответствие в части выборности руководителя районного органа местного управления и назначения руководителя областного органа местной исполнительной власти [20]. Следовательно, возникает необходимость разделения компетенции органов исполнительной власти на всех уровнях управления и предоставления возможности распоряжения соответствующими ресурсами каждому из них. Рассмотрение этих вопросов уже должно начаться, чтобы повысить степень доверия населения государственной власти. Поэтому и надо привлечь новые кадры для установления и повышения авторитета исполнительной власти, которые могут определить, почему они имеют право управлять процессами, происходящими в обществе, и доказать свою компетентность.

Принцип законности может быть сохранен посредством осуществления взаимодействия органов местного управления с иными органами власти относительно совместного решения различных текущих вопросов. Департаменты юстиции, государственных доходов, таможенного контроля, являясь территориальными органами исполнительной власти, финансируемые за счет средств республиканского бюджета, сотрудничают с местными исполнительными органами, придерживаясь принципа сдержек и противовесов. Данный принцип позволяет субъектам находиться в рамках полномочий, установленных законодательными актами. Руководители местных органов исполнительной власти могут существенно влиять на деятельность территориальных органов центральных исполнительных органов. В частности, имеются законодательные основы, заложенные в законе «О местном государственном управлении и самоуправлении в Республике Казахстан», по которому аким области, столицы, города республиканского значения имеет правомочие по определению указаний в отношении работы территориального органа руководителям соответствующих центральных исполнительных органов в реализации законодательных актов и подзаконных актов главы государства, Правительства, а также руководителей местных органов исполнительной власти [21]. При том, что вопрос оказания материально-технической помощи для обеспечения стабильной работы органа государственной власти, как и предоставление помещения для него также находится в ведении местного органа управления.

Такая взаимосвязь, к примеру, с органами юстиции, позволяет создать соответствующие условия для качественного оказания государственных услуг, особенно в реализации принципа одного окна, цифровизации государственной деятельности. Последнее оказывает существенное воздействие на быструю и мобильную деятельность органов исполнительной власти без непосредственного контакта с населением, то есть нет предпосылок для осуществления незаконных действий. Отсутствие ненужной процедуры и бумажного сопровождения, признание юридической силы электронной документации, выдаваемых органами исполнительной власти, повышает степень доверия в государственной власти со стороны населения [22]. Вопрос о законности в деятельности государственных органов является основным при взаимодействии с правоохранительными органами согласно содержанию их деятельности и соподчиненности, точно определенными положениями национального законодательства. Органы внутренних дел, прокуратуры, национальной безопасности не подчиняются органам местного исполнительного органа, хотя информируют руководителя местного управления о положении в регионе относительно совершения правонарушений, в том числе экстремистского характера, сохранении законности в деятельности государственных органов и т.д. О совершении незаконных действий самим руководителем области вышеуказанные органы информируют администрацию главы государства для осуществления последующих действий. Реализация общих целей позволяет местным органам исполнительной власти оказывать материальную помощь в оснащении объектов правоохранительных органов [23]. При этом возникает необходимость точного определения структуры подчиненности органов исполнительной власти местным органам управления, так как наблюдается двойное подчинение: непосредственно центральным исполнительным органам, а также акимату. Реализуемая политика государственной власти децентрализации государственной власти поднимает аспект эффективности управления и распоряжения активами государственного бюджета, разграничения на республиканский и областные. Непосредственно от действий акимов областей как руководителей местного исполнительного органа обусловлено развитие экономики, соответствующей административно-территориальной единицы.

Поэтому становится актуальным изменение основополагающих начал для формирования государственного бюджета. Ранее определенная рекомендация об аккумулировании налоговых платежей в бюджете соответствующей области основывается на необходимости законодательного определения нормативов для расчета долей республиканского и местного бюджетов. Возрастает роль маслихатов в осуществлении контроля за эффективностью управления местным бюджетом местным органом исполнительной власти [21, подп. 9 п. 1 ст. 6], а вместе с ним установления требований к акимату о необходимости реализации определенных в бюджете программ и проектов, слежения за предоставлением отчетов данным органом в отношении распоряжения средств.

Маслихату принадлежит полномочие о назначении и освобождении на должности состава ревизионной комиссии, от руководителя до ее членов [24, п.2-1 ст.6]. Согласно закону о государственном аудите, ревизионная комиссия имеет правовое положение

государственного органа по внутреннему аудиту и службы внутреннего аудита [24, п.2 ст.10]. В действующем законе определено положение, по которому комиссия не может быть юридическим лицом, а значит, не имеет полномочий по самостоятельному принятию решений. Вынесенные заключения комиссии не имеют юридической силы, являются результатом деятельности по анализу и мониторингу запрашиваемых действий [25].

Результаты

Децентрализация государственной власти требует формирования эффективного механизма исполнительной власти, при которой функции центральных исполнительных органов не будут общими, неконкретными, полномочия различных ведомств государства – схожими, продублированными [26]. Центральные исполнительные органы недостаточно активно и своевременно реагируют на появление и необходимость решения возникающих вопросов в регионе, тогда как сами местные органы исполнительной власти, территориальные органы не имеют достаточных полномочий для принятия решений по развитию региона, текущих проблем, а также мотивации для их реализации.

Вызывает вопросы механизм осуществления местного управления органами исполнительной власти. В данной связи в законе определены положения взаимодействия акима области с акимами города областного значения, районов с органами местного самоуправления. Подпункт 15 статьи 35 устанавливает положение о взаимодействии акима района в городе, иного населенного пункта с органами местного самоуправления, подпункт 6 статьи 33 - о взаимодействии акима района, города областного значения, и только подпункт 7 статьи 29 определяет относительный характер взаимодействия акима области с органами местного самоуправления через вышесказанных акимов. В данных правовых нормах отсутствует четкое определение подобных действий между двумя органами, как и сам механизм его реализации. Принимая во внимание порядок взаимодействия, а также определение в качестве непосредственной функции органов местного самоуправления развитие региона в социальном и экономическом отношении, понятно определенное законодательными актами правовое положение данных органов как зависимое и подотчетное местным органам исполнительной власти. Поэтому проявляется нарушение законности и соответствия конституционному положению относительно гарантии самостоятельности указанных органов. Для обеспечения законности и прозрачности в своей деятельности органам исполнительной власти необходимо придерживаться принципов делового партнерства и привлечения общественности в решение значимых вопросов региона, основанных на коллективной ответственности. Для повышения доверия населения к деятельности органов государственной власти и повышения эффективности деятельности органов исполнительной власти необходимо внедрение положения о выборности руководителей исполнительных органов на всех уровнях государственной власти. Выборность акима области позволит увеличить степень ответственности избранного лица и мотивировать на повышение эффективности принятых им решений для повторного избрания на эту должность.

Заключение

На основании вышеизложенного актуальным остается определение функции органов исполнительной власти как быть на службе у народа. Поэтому деятельность органов исполнительной власти должна быть прозрачной и открытой для населения [27]. В работе указана необходимость наличия у органов местного управления функции распоряжения ресурсами региона для улучшения хозяйственной деятельности, установления индивидуальной ответственности руководителей органов управления, определения механизма взаимодействия органов исполнительной власти местным органам управления без двойного подчинения, а также изменения функций маслихатов в части слежения за эффективностью управления местным органом исполнительной власти бюджета региона и определения его соотносимости к органам местного самоуправления. Последнее является спорным аспектом его законодательного обеспечения.

Вклад авторов

Балабиев К.Р. – внес научный вклад как в построение концепции самой научной статьи, так и в процессе исследования темы. Осуществил сбор и анализ эмпирических материалов, проанализировал важные постулаты, резюмировал выводы по статье.

Ахатовым У.А. – проведен конструктивный анализ содержания научной статьи, оценка текста по системе SWOT-analysis для выявления сильных и слабых сторон. Осуществлена тщательная работа по постановке цели статьи и оценке аргументов, официального стиля и языка положения научного исследования. Рекомендованы конструктивные предложения по улучшению качества статьи, а также осуществлен выбор методик для исследования темы, в частности, им предложено использование логического и общенаучного метода исследования для получения результатов.

Муратхановой М.Б. – исследованы практические рекомендации по результатам совместно проведенного исследования по теме научной статьи, оптимизированы цели исследования, проведена корректировка законодательной базы РК и материалов для дополнительного анализа по исследуемой теме.

Список литературы

1. Zaleznik A. Power and politics in organizational life. Harvard business review [Электронный ресурс] – 1970. – URL: <https://hbr.org/1970/05/power-and-politics-in-organizational-life> (дата обращения 22.02.2022)
2. Vijayakumar V. Contemporary Challenges to Executive Power: The Constitutional Scheme and Practice in India [Электронный ресурс] – URL: <https://www.ialsnet.org/meetings/constit/papers/VijayakumarV%28India%29.pdf> (дата обращения 20.02.2022)
3. Пралиева Г.К. Административное право Республики Казахстан. -Алматы, 2006. – 72 с.
4. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г. с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.03.2017 г. [Электронный ресурс] – URL: <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000>(дата обращения 21.11.2021).

5. Mortenson J.D. The executive power, not the royal prerogative // Columbia law review. – 2022. – Vol.119. – No.5. – P.13-22.
6. Жетписбаев Б.А. Обеспечение законности и дисциплины в системе деятельности органов исполнительной власти в Республике Казахстан // Инновации и образование. – 2013. – Выпуск 29. – С.503-510.
7. Pruthi R.K. Theory of Public Administration. – New Delhi, Discovery Publishing House. - 2005. - 272 p.
8. Kadirova S. Legality, legitimacy and legitimation of political power: theoretical analysis [Электронный ресурс] – URL: <https://journals.researchparks.org/index.php/IJIE/article/view/701> (дата обращения 22.01.2022)
9. Naidu S. P. Public Administration: Concepts And Theories. - New Delhi, New Age International Publishers. - 2005. - 272 p.
10. Беспалов С.В. Реформирование системы государственной службы в Казахстане // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал), Modern Research of Social Problems. – 2015. - № 11(55).
11. Haroon A. K. Introduction to Public Administration. - Lanham, University Press of America. - 2008. - 210 p.
12. Müller-Rommel F, Vercesi M. Executive Power // The SAGE Handbook of Political Science (eds. D. Berg-Schlosser, V. Badie, L. Morlino) (pp.760-775). - Chapter: 45. - Publisher: SAGE. – 2020.
13. Thapa I. Public administration: meaning, scope and its nature. Public Administration Campus, Tribhuvan University, Nepal // Thapa I. [Электронный ресурс] – URL: https://www.researchgate.net/publication/342876516_Public_Administration_ (дата обращения 22.01.2022)
14. Spry M. The Executive Power of the commonwealth: its scope and limits (Research Paper 28 1995-96) [Электронный ресурс] – URL: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/gr/RP9596/96gr28 (дата обращения 20.02.2022)
15. Примашев Н. Принцип законности и дефектное законодательство Республики Казахстан [Электронный ресурс] – URL: https://www.online.zakon.kz/Document/?doc_id=30946235 (дата обращения 22.11.2021).
16. Четыре региона-донора: правительство РК распланировало бюджет страны на предстоящие три года [Электронный ресурс] – URL: <https://inbusiness.kz/ru/last/spisok-donorov-i-dotiruemyh-regionov-kazahstana> (дата обращения 19.05.2022).
17. Executive power and public administration as a type of state activity [Электронный ресурс] – URL: <https://trendxmexico.com/zakon/112547-ispolnitelnaya-vlast-i-gosudarstvennoe-upravlenie-kak-vid-gosudarstvennoy-deyatelnosti.html> (дата обращения 14.02.2022)
18. Chatham House Report. Kazakhstan: Tested by Transition // The Royal Institute of International Affairs. noyabr', 2019 [Electronic resource] – URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/CHNJ8054-RUSSIAN-Kazakhstan-Report-FINAL.pdf> (Accessed: 26.11.2021)
19. Евсеев В.В. Авторитаризм в Центральной Азии (на примере Казахстана) // Вестник МГИМО-Университета. – 2013. - № 5(32). – С.101– 107.
20. Халикова Ш.Б., Кайдарова А.С. Административная реформа в Республике Казахстан: проблемы, тенденции, перспективы [Электронный ресурс] – URL: <https://www.pps.kaznu.kz/ru/Main/FileShow/16380/108/446/4906/> (дата обращения 26.11.2021).
21. Закон Республики Казахстан от 23 января 2001 года № 148– II «О местном государственном управлении и самоуправлении в Республике Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.07.2021 г.).

22. Айгазин Ж. Окно возможностей для реформ: «принципал-агент», децентрализация власти и человеческий капитал (15 октября 2020 г.) [Электронный ресурс] – URL: [https:// www.m.forbes.kz/life /opinion /okno_vozmojnostey_dlya_reform_printsival-agent_detsentralizatsiya_vlasti_i_chelovecheskiy_kapital/](https://www.m.forbes.kz/life/opinion/okno_vozmojnostey_dlya_reform_printsival-agent_detsentralizatsiya_vlasti_i_chelovecheskiy_kapital/) (дата обращения 28.11.2021).

23. Подопригора Р.А. Введение в административное право [Электронный ресурс] – URL: https://www.online.zakon.kz /Document /?doc_id = 33106626 (дата обращения 01.12.2021).

24. Закон Республики Казахстан от 12 ноября 2015 года № 392– V «О государственном аудите и финансовом контроле» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 06.07.2021 г.).

25. Айтказинов Е.Б. К вопросу о наделении местных представительных и исполнительных органов в Республике Казахстан правами юридического лица// Государство и право. – 2009. – №5. – С.18-23.

26. Public Administration: Definition, Nature and Dimension [Электронный ресурс] – URL: <https://www.yourarticlelibrary.com/public-administration/public-administration-definition-nature-and-dimension/63417> (дата обращения 20.22.2022)

27. Доклад о ситуации с правами человека в Казахстане за 2020 год [Электронный ресурс] – URL: <https://www.kz.usembassy.gov/ru /2020-country-reports-on-human-rights-practices-kazakhstan-ru/> (дата обращения 02.12.2021).

К.Р. Балабиев¹, У.А. Ахатов², М.Б. Муратханова³

¹*Орталық Азия инновациялық университеті, Шымкент, Қазақстан*

²*Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан*

³*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан*
(E-mail: ¹balabi.kairat@mail.ru, ²yali-79_kz@mail.ru, ³m.muratkhanova@yandex.ru)

Қазақстан Республикасында атқарушы билікті жүзеге асыру саласындағы заңдылық

Аңдатпа. Мақалада атқарушы билік ұйымдары қызметінің заңдылығын сақтау, өкілеттіктерін заңнамалық қамтамасыз етумен қатар, жүзеге асыру қағидаттарына сәйкестендіру мәселелері қарастырылады. Ұлттық заңнамада белгіленген құқықтық ережелердің орындалуын қамтамасыз етуге міндеттелген өңірлік атқарушы ұйымдары қызметінің сипаты мен мазмұны зерттеледі. Атқарушы органдардың іс-әрекеті заңға тәуелді актілерді қабылдай отырып, құқық шығармашылық және ұйымдастырушылық қызметті қатар атқаратындығы аталады. Өкілеттіктердің мұндай әлеуеті атқарушы билік органдарының қызметінде заңдылық қағидатын сақтаудың өзектілігін анықтайды. Жергілікті басқару органдарының мәселелерді шешуде басқа билік органдарымен бірлесе отырып, әрекеттерді жүзеге асыруы заңдылық принципін сақтауға мүмкіндік береді. Мемлекеттік билік органдарын цифрландыруды жалғастыру атқарушы билік органдарында сыбайлас жемқорлыққа, құқықтық бұзушылықтарға жол бермеуге және ұлттық заңнама ережелерін, заңдылық принциптерін сақтауға және жүзеге асыруға ықпал етеді.

Түйін сөздер: ұлттық заңнама, заңдылық, атқарушы билік органдары, өкілеттіктер, орталықсыздандыру, жергілікті басқару, цифрландыру, бірлескен іс-әрекет.

K.R. Balabiyev¹, U.A. Akhatov², M.B. Muratkhanova³

¹Central Asian Innovation University, Shymkent, Kazakhstan

²Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

³L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

(E-mail: ¹balabi.kairat@mail.ru, ²yali-79_kz@mail.ru, ³m.muratkhanova@yandex.ru)

Legality in the sphere of implementing executive power in the Republic of Kazakhstan

Abstract. The paper considers compliance with the principle of legality of the activities of executive authorities, legislative support and the exercise of powers. The nature and content of the activities of the executive bodies of the territorial level, designed to ensure the implementation of the legal provisions defined by national legislation are studied. The activities of executive authorities include law-making activities in the form of adoption of by-laws, as well as organizational activities. This scope of powers determines the relevance of observing the principle of legality in the activities of executive authorities. The principle of legality preserved through the implementation of joint interaction of local governments with other authorities in solving problems. The introduction of digitalization of public authorities, which acts as one of the ways to prevent corruption offenses in executive authorities and comply with the provisions of national legislation, contributes to the preservation and implementation of the principle of legality.

Keywords: national legislation, legality, executive authorities, authority, decentralization, local government, digitalization, interaction.

References

1. Zaleznik A. Power and politics in organizational life. Harvard business review [Electronic resource]. Available at: <https://hbr.org/1970/05/power-and-politics-in-organizational-life> (Accessed: 22.02.2022)
2. Vijayakumar V. Contemporary Challenges to Executive Power: The Constitutional Scheme and Practice in India [Electronic resource]. Available at: <https://www.ialsnet.org/meetings/constit/papers/VijayakumarV%28India%29.pdf> (Accessed: 20.02.2022)
3. Praljeva G.K. Administrativnoe pravo Respubliki Kazahstan [Administrative law of the Republic of Kazakhstan] (Almaty, 2006, 72 s.) [in Russian].
4. Konstitucija Respubliki Kazahstan ot 30 avgusta 1995 g. s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 10.03.2017 g. [Constitution of the Republic of Kazakhstan] (Electronic resource). Available at: <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000>(Accessed: 21.11.2021) [in Russian].
5. Mortenson J.D. The executive power, not the royal prerogative, Columbia law review, Vol.119, No.5, 13-22 (2022).
6. Zhetpisbaev B.A. Obespechenie zakonnosti i discipliny v sisteme dejatel'nosti organov ispolnitel'noj vlasti v Respublike Kazahstan [Ensuring legality and discipline in the system of activities of executive authorities in the Republic of Kazakhstan], Innovacii i obrazovanie [Innovation and education], 2013, 29, 503-510 [in Russian].

7. Pruthi R.K. Theory of Public Administration. – New Delhi, Discovery Publishing House. - 2005. - 272 p.
8. Kadirova S. Legality, legitimacy and legitimation of political power: theoretical analysis (Electronic resource). Available at: <https://journals.researchparks.org/index.php/IJIE/article/view/701> (Accessed: 22.01.2022)
9. Naidu S. P. Public Administration: Concepts And Theories. - New Delhi, New Age International Publishers. - 2005. - 272 p.
10. Bepalov S.V. Reformirovanie sistemy gosudarstvennoj sluzhby v Kazahstane [Reforming the public service system in Kazakhstan], *Sovremennye issledovanija social'nyh problem (jelektronnyj nauchnyj zhurnal)* [Modern studies of social problems (electronic scientific journal)], *Modern Research of Social Problems*, 2015, № 11(55).
11. Haroon A. K. Introduction to Public Administration. - Lanham, University Press of America. - 2008. - 210 p.
12. Müller-Rommel F, Vercesi M. Executive Power // *The SAGE Handbook of Political Science* (eds. D. Berg-Schlosser, B. Badie, L. Morlino) (pp.760-775). - Chapter: 45. - Publisher: SAGE. – 2020.
13. Thapa I. Public administration: meaning, scope and its nature. *Public Administration Campus, Tribhuvan University, Nepal* // Thapa I. (Electronic resource). Available at: https://www.researchgate.net/publication/342876516_Public_Administration_ (Accessed: 22.01.2022)
14. Spry M. The Executive Power of the commonwealth: its scope and limits (Research Paper 28 1995-96) (Electronic resource). Available at: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/RP9596/96rp28 (Accessed: 20.02.2022)
15. Primashev N. Princip zakonnosti i defektnoe zakonodatel'stvo Respubliki Kazahstan [The principle of legality and defective legislation of the Republic of Kazakhstan] (Electronic resource). Available at: https://www.online.zakon.kz/Document/?doc_id=30946235 (Accessed: 22.11.2021)
16. Chetyre regiona-donora: pravitel'stvo RK rasplanirovalo bjudzhet strany na predstojashhie tri goda [Four donor regions: the Government of the Republic of Kazakhstan has planned the country's budget for the next three years] (Electronic resource). Available at: <https://inbusiness.kz/ru/last/spisok-donorov-i-dotiruemyh-regionov-kazahstana> (Accessed: 19.05.2022).
17. Executive power and public administration as a type of state activity (Electronic resource). Available at: <https://trendxmexico.com/zakon/112547-ispolnitelnaya-vlast-i-gosudarstvennoe-upravlenie-kak-vid-gosudarstvennoj-deyatelnosti.html> (Accessed: 14.02.2022)
18. Chatham House Report. Kazakhstan: Tested by Transition // *The Royal Institute of International Affairs*. noyabr', 2019 (Electronic resource). Available at: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/CHHJ8054-RUSSIAN-Kazakhstan-Report-FINAL.pdf> (Accessed: 26.11.2021)
19. Evseev V.V. Avtoritarizm v Central'noj Azii (na primere Kazahstana) [Authoritarianism in Central Asia (on the example of Kazakhstan)], *Vestnik MGIMO-Universiteta* [Bulletin of MGIMO University], 2013, № 5(32), 101– 107.
20. Halikova Sh.B., Kajdarova A.S. Administrativnaja reforma v Respublike Kazahstan: problemy, tendencii, perspektivy [Administrative reform in the Republic of Kazakhstan: problems, trends, prospects] (Electronic resource). Available at: <https://www.pps.kaznu.kz/ru/Main/FileShow2/16380/108/446/4906/> (Accessed: 26.11.2021)
21. Zakon Respubliki Kazahstan ot 23 janvarja 2001 goda № 148– II «O mestnom gosudarstvennom upravlenii i samoupravlenii v Respublike Kazahstan» (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na

12.07.2021 г.) [Law of the Republic of Kazakhstan dated January 23, 2001 No. 148-II "On Local Public Administration and Self-government in the Republic of Kazakhstan" (with amendments and additions as of 12.07.2021)]

22. Ajgazin Zh. Okno vozmozhnostej dlja reform: «principal-agent», decentralizacija vlasti i chelovecheskij kapital (15 oktjabrja 2020 g.) [Window of opportunity for reforms: "principal-agent", decentralization of power and human capital (October 15, 2020)] (Electronic resource). Available at: https://www.m.forbes.kz/life/opinion/okno_vozmozhnostey_dlya_reform_printsival-agent_detsentralizatsiya_vlasti_i_chelovecheskij_kapital/ (Accessed: 28.11.2021)

23. Podoprigora R.A. Vvedenie v administrativnoe pravo [Introduction to Administrative Law] (Electronic resource). Available at: https://www.online.zakon.kz/Document/?doc_id=33106626 (Accessed: 01.12.2021)

24. Zakon Respubliki Kazahstan ot 12 nojabrja 2015 goda № 392– V «O gosudarstvennom audite i finansovom kontrole» (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 06.07.2021 g.) [Law of the Republic of Kazakhstan dated November 12, 2015 No. 392– V "On State Audit and Financial Control" (with amendments and additions as of 06.07.2021)]

25. Ajtkazinov E.B. K voprosu o nadelenii mestnyh predstavitel'nyh i isponitel'nyh organov v Respublike Kazahstan pravami juridicheskogo lica [On the issue of granting local representative and executive bodies in the Republic of Kazakhstan the rights of a legal entity], Gosudarstvo i pravo [State and law], 2009, 5, 18-23.

26. Public Administration: Definition, Nature and Dimension (Electronic resource). Available at: <https://www.yourarticlelibrary.com/public-administration/public-administration-definition-nature-and-dimension/63417> (Accessed: 20.22.2022)

27. Doklad o situacii s pravami cheloveka v Kazahstane za 2020 god [Report on the human rights situation in Kazakhstan for 2020] (Electronic resource). Available at: <https://www.kz.usembassy.gov/ru/2020-country-reports-on-human-rights-practices-kazakhstan-ru/> (Accessed: 02.12.2021)

Сведения об авторах:

Балабиев Қ.Р. – заң ғылымдарының докторы, Орталық Азия инновациялық университетінің «Құқықтану» кафедрасының қауымдастырылған профессоры, А.Байтұрсынов көш, 80, Шымкент, Қазақстан.

Ахатов У.А. – заң ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің мемлекет және құқық теориясы мен тарихы, конституциялық және әкімшілік құқық кафедрасының доценті. Әл-Фараби даңғылы, 71, Алматы қаласы, Қазақстан.

Муратханова М.Б. – заң ғылымдарының кандидаты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының доценті, Қ. Сатпаев көшесі, 2,, Астана, Қазақстан.

Балабиев Қ.Р. – доктор юридических наук, ассоциированный профессор кафедры «Правоведение», Центрально-Азиатский инновационный университет, ул.А.Байтұрсынова, 80, Шымкент, Казахстан.

Ахатов У.А. – кандидат юридических наук, доцент, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, проспект аль-Фараби, 71, Алматы, Республика Казахстан.

Муратханова М.Б. – кандидат юридических наук, доцент, Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, ул. К. Сатпаева, 2, Астана, Казахстан.

Balabiyev K.R. – Doctor of Law, Professor of the Department of law, Central Asian Innovation University, Baityrsunova str, 80, Shymkent c., Kazakhstan.

Akhatov U.A. – Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Theory and History of State and Law, Constitutional and Administrative Law of the al-Farabi Kazakh National University. 71 Al-Farabi Avenue, Almaty, Republic of Kazakhstan.

Muratkhanova M.B. – Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Criminal Law Disciplines of the L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satbaev st., Astana, Kazakhstan.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

The role and significance of regulatory resolutions of the supreme court of the Republic of Kazakhstan in the current laws and regulations system

B.U. Turegeldiyev *¹, A. Yessenaliyev ², N. Askarbekkyzy ^{3*}

¹ L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

² Mukhtar Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan

³ International Taraz Innovation Institute named after Sh. Murtaza, Taraz, Kazakhstan

(E-mail: bagdaulet.turegeldiyev@bk.ru, askat.yessenaliyev@ayu.edu.kz, sunny.nazira84@mail.ru)

Abstract. This article emphasizes the role and significance of Supreme Court rulings of Kazakhstan within the current system of laws and regulations of that nation. The authors explore their functional purpose and place in terms of sources of law while analyzing their relationship to legislation and other documents of law. Special focus is paid to aspects related to law-making activities by this body as well as any impact they might have on law enforcement practice and legislation development and potential ability of rulings of this court to clarify problematic areas related to understanding the law or enforcement thereof.

The normative decisions of the Supreme Court serve to clarify norms of law and regulate their application in everyday society life, meeting all requirements established within legal framework. Judicial practice analysis yields useful results used as sources of law; each year more regulatory rulings of the Supreme Court become used in law enforcement practice to resolve major disputes more efficiently.

This article reviews the key principles and criteria regulatory decisions must meet to successfully fill gaps in legislation and create an integrated law enforcement practice across Kazakhstan. The authors underscored the significance of regulatory rulings for eliminating ambiguities and disputes when it comes to interpretation of laws as well as creating an orderly legal environment that provides predictability.

Keywords: regulatory resolutions of the Supreme Court, nature of regulatory resolutions, classification of legal acts, the concept of regulatory resolutions.

Introduction

The Republic of Kazakhstan is undergoing a legal modernization of justice and the judiciary. This is not only a distinctive feature of Kazakhstan's legal policy, as a period of change has come in the entire international arena. Indeed, there have been changes in the regulation of personal civil relations. To solve this problem, a necessary, quick and fair solution was introduced, caused by internal and external factors. And the changes recognized this decision as the main requirement of justice in society [1].

A number of interpretations of the normative rulings of the Supreme Court:

Normative decisions of the Supreme Court Bratusya S.N. and Vengerova A. B. a set of legislatively fixed concepts for the interpretation of a court decision [2].

According to R. Z. Livshits' interpretation, the significance of the normative rulings of the Supreme Court has not been recognized and refuted by some scientists. But it has been established that the norms of law as a legitimate executive force of the judiciary are not recognized [3].

With regard to the rule of law identified by violations and shortcomings of citizens' rights, established in the works of Rogozhin N.A. and Dikhtiyar A. I. [4].

The functions of the court are limited only to arbitration, but the legislative function of the court is recognized as indirect, as A. Barak wrote in his work.

According to scientists, Lebedev V. M. was forced in exchange for the administration of justice, in order to accompany his decisions in the part necessary to regulate the norms of the law [5].

While research scientist D. A. Kerimov says that he «clarifies the text established lawfully», scientist G. S. Sapargaliev holds a similar opinion, regulatory rulings of the Supreme Court are being developed to fill in contradictions between laws [6].

The normative decision of the Supreme Court is a documentary explanatory one, which arose as a result of the analysis of contradictions of legal norms [7].

The decisions made by the courts contain clarifications that provide for enforcement only in relation to the parties. And the normative decision of the Supreme Court, which is common to all, only with the norm of the law, which, as we understand, has mandatory competence, follows from the conclusions of A. S. Pigolkin [8].

It has been established that Kazakhstani scientists adhere to a special comment: regulatory rulings of the Supreme Court are a legal act that is directly based on a court decision and serves as a special comment, canceling or changing together if this decision was subsequently changed. The regulatory resolution is valid only in practice, and does not provide for any changes to the law. [9].

Based on the above explanations, the content of the normative decisions of the Supreme Court is constantly being updated. It is applied within the framework of the law contained in the regulations. A decision made by a court does not have the same legal force as a decision. As a result, it is not possible to legislate, amend or supplement laws.

Historically, in Ancient Rome, according to the law, legislative activity was not carried out. According to A. D. Boikov, there is a conflict between the authorized bodies when carrying out their activities in the second state body.

A. I. Dikhtiyar and N.A. Rogozhin, as researchers, state that justice is not allowed to perform lawmaking duties and controls only justice.

Thus, scientists have found that a number of clarifications have been given regarding the regulatory rulings of the Supreme Court.

In the Kazakh legal system, the law is recognized as the main regulatory force.

The regulator of relations of great importance in society is a normative legal act containing the constitutional rules and norms of the Law of the Republic of Kazakhstan.

The following documents are recognized among the regulatory legal acts of the Republic of Kazakhstan.

They:

- Regulatory Legal Charter of the President of the Republic of Kazakhstan;
- The Constitution of the Republic of Kazakhstan, constitutional laws, codes, laws, resolutions of the Government of the Republic of Kazakhstan having the force of law;
- Normative legal acts adopted by the Chairman of the Security Council;
- Regulatory resolutions adopted by the Parliament and Chambers of the Republic of Kazakhstan;
- Regulatory resolutions of the Government of the Republic of Kazakhstan;
- Normative resolutions of the Constitutional Court and the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan;
- Regulatory resolutions of the central state bodies;
- Regulatory legal orders of ministers and heads of central bodies and interdepartmental heads of the Republic of Kazakhstan;
- regulatory legal decisions of maslikhats, akims, regulatory legal resolutions of akimats and audit commissions [10].

The normative decisions of the Supreme Court play a priority role in the legal life of the country.

For the first time, normative decisions of the Supreme Court were noted in our Constitution. Article 4 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan establishes the norms of normative decisions of the Constitutional Court and the Supreme Court among the rights in force in the Republic of Kazakhstan [11].

In turn, among these scientists and practitioners, attention to the normative legal acts of the Supreme Court has increased.

The number of disputes between legal scholars over this conclusion has increased. Interest has increased among Russian and other foreign scientists.

The famous Kazakh legal scholar Udartsev S. stated that he sees an attempt to establish the boundaries of the interpretation of the Kazakh legal platform, the concept of this article of the Constitution. This decision in itself expanded the scope of law-making in the legal society and increased the number of subjects of law-making [12].

The trial had a law-explanatory and legal regulatory function. For example, article 22 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Housing Relations" establishes that a person who has not reached the age of majority has equal rights arising from a tenancy agreement with cohabiting tenants who are members of his family [13].

Paragraph 8 of the normative resolution of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan «On judicial practice of citizens' application of legislation on the privatization of premises of the

housing stock of the state» establishes that when privatizing residential premises located in it, a person who has not reached the age of majority is recognized as a common equal user of joint property, in case of violation of these rights, by a person or parents representing their interests to others its owners are petitioned for inclusion in the contract or sued in court.

According to Doctor of Law Abdrasulov E., the concept given by the Supreme Court was in the first place as a given concept, and in the second place - a formal one. The direct implementation of constitutional norms, according to scientists, was given above in the normative interpretation of the Constitution by the Supreme Court [14].

The normative decisions of the Supreme Court currently consider that the principle of direct action of constitutional norms can and should be effectively explained by the Supreme Court in order to directly implement the norms of law. The Decree of the Constitutional Council of the Republic of Kazakhstan On providing an official explanation to paragraph 1 of Article 4 and paragraph 2 of Article 12 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan established that the current rule of law is part 1 of Article 4 of the Constitution.

The statement, unanimously recognized by scientists, is that regulatory decisions are essential in the legal system and have a designation of legal acts in it.

Currently, social and legal relations are developing rapidly and the legislation adopted at each stage of development remains in a deplorable state. This difference leads to controversial circumstances in law enforcement practice. For this reason, in gaps not regulated by the law, the courts must act beyond the law to resolve their powers. This is due to the fact that when developing and adopting a regulatory decision of the Supreme Court, a deep comprehensive analysis and comparison of legal norms is carried out, which leads to a smart solution of practical issues. The peculiarity of the judiciary is that it applies to all cases and actions, so the judge must resolve the dispute, despite the absence of a legal norm.

In accordance with article 6 of the Code of Civil Procedure, in the absence of a standard regulating legal relations, resolving disputed relations, the requirements of a similar reasonable norm are applied or in the absence of similar legal norms, a decision with a logical assessment of the situation remains in it. Thus, judicial practice reflects the effectiveness of regulatory decisions of the Supreme Court in order to combat legislative gaps [15].

Discussion

The Supreme Court is prohibited from adopting unconstitutional normative legal acts, and it is prohibited to adopt reverse norms concerning the norms of the law. For the purposes of general judicial practice, he not only clarifies the norms of law, but also, in case of contradictions between the norms of the law, clarifies their application and indicates the procedure for application in practice. As a result, examples and concepts arise that are defined in decisions made in similar cases of the same type, and in the experience gathered from them. Mammadsupieva T. formed the following idea with her thoughts regarding this conclusion, the normative decisions of the Supreme Court follow from the fact that judicial practice is generalized from the system of results, the practice of the Supreme Court body is generalized and studied. Thus, the regulatory decision of the Supreme Court

determines how specific legal requirements and norms will be applied in a given situation. In this understanding, judicial practice is studied as a source of law [16].

Unlike Parliament, the main purpose of the Supreme Court is not to make the law creative, but only to regulate a specific law enforcement order in public relations based on judicial practice. Thus, the activities of the judiciary cannot replace the tasks assigned directly to Parliament. At the same time, the interpretation of the requirements of the law in a controversial situation is also not excluded from the duties and powers of Parliament. In addition, among the parliamentary commissioners, regulatory resolutions are canceled if, during the course of making a decision, regulatory resolutions are deemed inappropriate and its legal denunciation is envisaged. Therefore, all disputes about the legal force of the normative rulings of the Supreme Court and their lawmaking can be refuted.

In addition, the question of whether the Supreme Court should write down new rules of law by force of a regulatory decree and publish them is quite complicated. Indeed, at present, the regulatory decisions of the Supreme Court control only the clarification of the norms of the law and discussion of their application, regulation of the order.

The Law of the Republic of Kazakhstan «On Legal Acts» (hereinafter - the Law) regulates public relations related to the preparation, presentation, discussion, adoption, registration, enactment, amendment, addition, termination, suspension, publication and adoption of legal acts in the Republic of Kazakhstan.

The specified norm of the law does not define the stage of normative decisions of the Supreme Court in specific normative legal acts. Part 2 of Article 10 of the Law establishes the ratio of legal force to the types of norms of the law on reduction. There are no normative legal acts of the Supreme Court in this list.

Part 5 of Article 10 of the Law establishes that the normative legal acts of the Supreme Court are off the list.

In addition, part 4 of Article 10 clearly states that normative legal acts have equal force, depending on which type of legal norm normative acts that are at the stage of legal acts belong to [10].

Therefore, it is obvious that normative legal acts cannot be fixed in a specific legal instance, since they are ranked according to the degree of the legal norm on which they are based.

Conclusion

Based on the above, the place and role of normative decisions of the Supreme Court in the system of legal acts was determined, and the correlation and legal force of normative decisions of the Supreme Court in relation to the functions of parliament to clarify law-making and legal norms was studied.

As a result, the normative decisions of the Supreme Court acquire legal force, occupying a place in the stage of the legal act of the rule of law on which they are based, and occupy a special place in the stage of legal acts.

A special place in the field of law is occupied by public interests in the protection and in the process of protecting the legitimate interests and rights of citizens. The only effective rule of law

that is properly discussed during the trial and works to prevent the falsification of legal norms, the application of which is arrogance. Taking into account the specifics regarding the path and timing of adoption, it provides an opportunity for the early settlement of contradictions arising during the application of the law, and, as a result, ensures the protection of the rights and interests of a number of citizens.

In addition, the normative decision of the Supreme Court ensured legal uniformity to the basic principles of simple legal proceedings in the field of law.

The contribution of authors.

Turegeldiev Bakdaulet Userbaevich – annotation, keywords, introduction, methodology, conclusion, results and discussion.

Yessenaliyev Askat – transliteration, information about the authors.

Askarbekkyzy Nazira – list of references.

References

1. Ударцев С. Суд и правотворчество // «Законотворческий процесс в РК: состояние и проблемы»: материалы международной научно-практической конференции 27-28 марта 1997 г. – Алматы, 1997.-С.193-198.
2. Керимов Д.А. Толкование законодательства // Право и образование. 2002. № 3. С. 88-92.
3. Лившиц Р.З. Судебная практика как источник права // Конституция и закон: стабильность и динамизм. М.: Юридическая книга, ЧеРо, 1998. 143 с.
4. Дихтяр А.И., Рогожин Н.А. Источники права и судебная практика // Юрист. 2003. № 1. С. 2-7.
5. Барак А. Судейское усмотрение. М., 1999. С. 142-143.
6. Керимов Д.А. Толкование законодательства // Право и образование. 2002. № 3. С. 93-98.
7. Сапаргалиев Г.С. Нормативные постановления Верховного суда как источник действующего права Республики Казахстан // Суды и их роль в укреплении государственной независимости (материалы междунар. научн.-практич.конф., посвященной 10-летию независимости Республики Казахстан). Астана: Изд. центр Верховного суда РК, 2001. С. 117.
8. Сапаргалиев Г.С. Некоторые проблемы реализации Конституции Республики Казахстан // «Проблемы развития конституционализма в Казахстане»: материалы научно-практич. конференции. Алматы, 2002. С. 14.
9. Теория государства и права: учебник для академического бакалавриата /А. С. Пиголкин, А. Н. Головистикова, Ю. А. Дмитриев; под ред. А. С. Пиголкина, Ю. А. Дмитриева. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2016.
10. Қазақстан Республикасының «Құқықтық актілер туралы» Заңы 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 480-V ҚРЗ. (С изменениями, внесенными по состоянию на 20 июня 2023 года) // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1600000480>.
11. Қазақстан Республикасының Конституциясы, 1995 жылы 30 тамызда // (С изменениями, внесенными по состоянию на 20 июня 2023 года) https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_.
12. Ударцев С. Суд и правотворчество // «Законотворческий процесс в РК: состояние и проблемы»: материалы международной научно-практической конференции 27-28 марта 1997 г. – Алматы, 1997.-С.193-198.

13. «Тұрғын үй қатынастары туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 16 сәуірдегі N 94 Заңы (С изменениями, внесенными по состоянию на 20 июня 2023 года) https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z970000094_.

14. Абдрасулов Е.Б. Судебная власть и ее роль в праворазъяснительной деятельности // *Зангер*. – 2004.- №2.-С.24-27.

15. Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V ҚРЗ (С изменениями, внесенными по состоянию на 20 июня 2023 года) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377>.

16. Мухамедсупиев Т. Правовая природа нормативных постановлений Верховного Суда Республики Казахстан // *Фемида*, 2006.- №4. - С.12-18.

Б.У. Тургелдиев^{*1}, А. Есеналиев², Н. Аскарбекқызы³

¹*Л.Н. Гумилев атындағы Евразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан*

²*Мұхтар Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан*

³*Шерхан Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық-гуманитарлық институты, Тараз, Қазақстан*

Қазақстан Республикасының қолданыстағы құқығы мен нормативтік актілер жүйесіндегі жоғарғы сот нормативтік қаулыларының орны мен рөлі

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Жоғарғы Соты қаулыларының осы елдің қолданыстағы заңдары мен заңға тәуелді актілер жүйесіндегі рөлі мен маңыздылығы атап көрсетілген. Авторлар қаулылардың функционалдық мақсаты мен орнын құқық көздері тұрғысынан зерттеп, олардың заңнамамен және басқа да құқықтық құжаттармен байланысын талдайды. Осы ұйымның заң шығару қызметіне байланысты аспектілеріне, сондай-ақ олардың құқық қолдану практикасы мен заңнаманың дамуына тигізетін кез-келген әсеріне және сот шешімдерінің заңды түсінуге немесе оны қолдануға байланысты проблемалық салаларды нақтылау әлеуетіне ерекше назар аударылады.

Жоғарғы Соттың нормативтік шешімдері құқық нормаларын түсіндіруге қызмет етеді және оларды құқықтық өріс шеңберінде белгіленген барлық талаптарды қанағаттандыра отырып, қоғамның күнделікті өмірінде қолдануын реттейді. Сот практикасын талдау құқық көзі ретінде пайдаланылатын оңтайлы нәтижелер береді. Жыл сайын Жоғарғы Соттың нормативтік қаулылары үлкен дауларды тиімдірек шешу үшін құқықтық практикада қолданылады.

Мақалада заңнамадағы олқылықтардың орнын толтыру және Қазақстан бойынша интеграцияланған құқық қолдану практикасын құру үшін реттеуші шешімдер сәйкес келуі тиіс негізгі қағидаттар мен өлшемшарттар қарастырылады. Авторлар заңдарды түсіндіруге қатысты мәселелер мен дауларды жою, сондай-ақ болжамдылықты қамтамасыз ететін реттелген құқықтық ортаны құру үшін нормативтік қаулылардың маңыздылығын дәйектейді.

Түйін сөздер: Жоғарғы Соттың нормативтік қаулылары, нормативтік қаулылардың сипаты, құқықтық акті санаттары, нормативтік қаулы түсінігі.

Турегелдиев Б.У. ^{*1}, Есеналиев А. ², Аскарбекқызы Н. ³

¹Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

²Южно-Казахстанский университет имени Мухтара Ауэзова, Шымкент, Казахстан,

³Международный Таразский инновационный институт им. Ш. Муртазы, Тараз, Казахстан

Роль и значение нормативных постановлений Верховного Суда Республики Казахстан в системе действующего права и нормативных актов

Аннотация. В данной статье подчеркивается роль и значение постановлений Верховного Суда Казахстана в действующей системе законов и подзаконных актов этой страны. Авторы исследуют их функциональное назначение и место с точки зрения источников права, анализируя их взаимосвязь с законодательством и другими правовыми документами. Особое внимание уделяется аспектам, связанным с законотворческой деятельностью этого органа, а также любому влиянию, которое они могут оказать на правоприменительную практику и развитие законодательства, и потенциальной способности решений этого суда прояснять проблемные области, связанные с пониманием закона или его применением.

Нормативные решения Верховного суда служат разъяснению норм права и регулируют их применение в повседневной жизни общества, удовлетворяя всем требованиям, установленным в рамках правового поля. Анализ судебной практики дает полезные результаты, используемые в качестве источников права, с каждым годом все больше нормативных постановлений Верховного Суда используется в правоприменительной практике для более эффективного разрешения крупных споров.

В этой статье рассматриваются ключевые принципы и критерии, которым должны соответствовать регулирующие решения для успешного заполнения пробелов в законодательстве и создания интегрированной правоприменительной практики по всему Казахстану. Авторы подчеркнули важность нормативных постановлений для устранения двусмысленностей и споров, когда дело доходит до толкования законов, а также для создания упорядоченной правовой среды, обеспечивающей предсказуемость.

Ключевые слова: нормативные постановления Верховного Суда, природа нормативных постановлений, классификация правовых актов, понятие нормативного постановления.

1. Udarcev S. Sud i pravotvorchestvo [Court and lawmaking] // Materialy mezhdunarodnoj nauchnoprakticheskoj konferencii 27-28 marta 1997g [Materials of the international scientific and practical conference on March 27-28, 1997]. 193-198(1997). [in Russian]

2. Kerimov D.A. Tolkovanie zakonodatel'stva [Interpretation of legislation] // Pravo i obrazovanie [Law and education]. 3. 88-92(2002). [in Russian]

3. Livshic R.Z. Sudebnaya praktika kak istochnik prava [Judicial practice as a source of law // Constitution and law: stability and dynamism] (M, 1998. 143 p). [in Russian]

4. Dixtyar A.I., Rogozhin N.A. Istochniki prava i sudebnaya praktika [Sources of law and judicial practice] // Yurist [Lawyer]. 1. 2-5(2003). [in Russian]

5. Barak A. Sudejskoe usmotrenie [Judicial discretion] (M, 1999, 143p). [in Russian]

6. Kerimov D.A. Tolkovanie zakonodatel'stva [Interpretation of legislation] // Pravo i obrazovanie [Law and education]. 3. 93-98(2002). [in Russian]

7. Sapargaliev G.S. Normativnye postanovleniya Verxovnogo suda kak istochnik dejstvuyushhego prava Respubliki Kazaxstan [Regulatory decisions of the Supreme Court as a source of the current law of the Republic of Kazakhstan] // Sudy i ix rol' v ukreplenii gosudarstvennoj nezavisimosti (materialy mezhdunar. nauchn.-praktich.konf., posvyashhennoj 10-letiyu nezavisimosti Respubliki Kazaxstan [Courts and their role in strengthening state independence (materials of the international scientific and practical conference dedicated to the 10th anniversary of independence of the Republic of Kazakhstan. Astana: Publishing center of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan] (Astana, 2001, 117 p). [in Russian]

8. Sapargaliev G.S. Nekotorye problemy realizacii Konstitucii Respubliki Kazaxstan // «Problemy razvitiya konstitucionalizma v Kazaxstane». Materialy nauchno-praktich. Konferencii [Some problems of implementing the Constitution of the Republic of Kazakhstan // «Problems of the development of constitutionalism in Kazakhstan.». 14-18(2002). [in Russian]

9. Teoriya gosudarstva i prava : uchebnik dlya akademicheskogo bakalavriata [Theory of state and law: textbook for academic bachelor's degree] /A. S. Pigolkin, A. N. Golovistikova, Yu. A. Dmitriev ; pod red. A. S. Pigolkina, Yu. A. Dmitrieva. (M, 2016, 324 p.). [in Russian]

10. Law of the Republic of Kazakhstan «On Legal Acts» dated April 6, 2016 No. 480-V RKZ. //(S izmenenijami, vnesennymi po sostojaniju na 20 iyunja 2023 goda) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1600000480>.

11. Constitution of the Republic of Kazakhstan, August 30, 1995//(S izmenenijami, vnesennymi po sostojaniju na 20 iyunja 2023 goda) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>.

12. Udarcev S. Sud i pravotvorchestvo [Court and legislation.]. Materialy mezhdunarodnoj nauchnoprakticheskoj konferencii 27-28 marta 1997g [Materials of the international practical scientific conference on March 27-28, 1997]. 193-198(1997). [in Russian]

13. Law of the Republic of Kazakhstan «On Residential Relations» dated April 16, 1997 N 94 (S izmenenijami, vnesennymi po sostojaniju na 20 iyunja 2023 goda) https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z970000094_.

14. Abdrasulov E.B. Judicial power and its role in law enforcement // Zanger. 2. 24-27(2004). [in Russian]

15. Civil Procedure Code of the Republic of Kazakhstan dated October 31, 2015 No. 377-V RKZ (S izmenenijami, vnesennymi po sostojaniju na 20 iyunja 2023 goda) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377>.

16. Muxamedsupiev T. Pravovaya priroda normativnyx postanovlenij Verxovnogo Suda Respubliki Kazaxstan [Legal nature of normative regulations of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan]. 4. 12-18(2006).

Сведения об авторах

Turegeldiev Bakdaulet Userbaevich - 3rd year doctoral student at the Faculty of Law, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 010000, Astana, Kazakhstan. bagdaulet.turegeldiyev@bk.ru, +7 775 109 0404

Yessenaliyev Askat – PhD in Law, Associate Professor, Mukhtar Aueзов South Kazakhstan University, 160000, Shymkent city, Kazakhstan, askat.yessenaliyev@ayu.edu.kz

Askarbekkyzy Nazira – Candidate of Law, International Taraz Innovation Institute named after Sh. Murtaza, 080000, Taraz, Kazakhstan. sunny.nazira84@mail.ru

Турегелдиев Бакдаулет Усербаевич – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Заң факультетінің 3 курс докторанты, 010000, Астана қ., Қазақстан. bagdaulet.turegeldiyev@bk.ru, +7 775 109 0404

Есеналиев Аскат – заң ғылымдарының кандидаты, доцент, Мұхтар Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, 160000, Шымкент қ., Қазақстан, askat.yessenaliyev@ayu.edu.kz

Асқарбекқызы Назира – Шерхан Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық-гуманитарлық институты, 080000, Тараз қ., Қазақстан, sunny.nazira84@mail.ru

Турегелдиев Бакдаулет Усербаевич – докторант 3 курса юридического факультета Евразийского национального университета имени Л. Н. Гумилева, 010000, г. Астана, Казахстан. bagdaulet.turegeldiyev@bk.ru, +7 775 109 0404

Есеналиев Аскат – кандидат юридических наук, доцент, Южно-Казахстанский университет имени Мухтара Ауэзова, 160000, г. Шымкент, Казахстан, askat.yessenaliyev@ayu.edu.kz

Асқарбекқызы Назира – кандидат юридических наук, Международный Таразский инновационный институт им. Ш. Муртаза, 080000, г. Тараз, Казахстан. sunny.nazira84@mail.ru

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

IRSTI 10.63.01
Article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-212-221>

On the issue of professional pension risks in the Republic of Kazakhstan

Saktaganova I.S.*¹, Smatlaev B.M.¹, Issayeva A.Zh.²

¹ L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

² Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan

(E-mail: ¹Aridnis@mail.ru, ¹smatlayev_bm@enu.kz, ²ayim_09@mail.ru)

Abstract. This article covers a current topic professional pension provision for those employed under hazardous and difficult working conditions, the international experience of professional pension schemes, and stages in creating one in Kazakhstan. To identify and set compensation for employees who worked under harmful and/or other adverse working conditions, determine employer participation levels in production processes, as well as assess any required capital investments by employers to enhance working conditions.

This article presents an in-depth examination of Kazakhstan's existing pension system with respect to occupational risks faced by employees from various sectors of its economy. Additionally, its effectiveness was evaluated within a context of demographic shifts, labor market transformation and an increase in informal sector workers. Recommendations are made for strengthening the pension system to ensure its sustainability and adaptability with changing socio-economic conditions, with comparisons made against international best practices as well as suggestions on integrating them into Kazakhstani society.

The authors propose a set of measures aimed at strengthening the professional pension system, such as strengthening its regulatory framework and activating investment activities of pension funds, developing tools to encourage employers to improve working conditions, increasing financial transparency and increasing financial responsibility.

Keywords: pension benefits, professional pension system, professional pensions, pension insurance

Introduction

Pension provision of citizens being one of the forms of material security, acts as an obligatory element of social protection. Such factors as the level of social tension in society and the economic attractiveness of the state depend on the rational and effective functioning of the pension system of the country. The occupational pension system in many countries covers employees of certain enterprises, industries or professions and is one of the components of the pension system.

The main purpose of occupational pension provision is to compensate for the impact of adverse factors on the human body due to harmful working conditions, which further affects the reduction of working capacity at an earlier age.

Occupational pension insurance is defined as a type of pension insurance, in which employers or employees pay additional insurance contributions, taking into account the specifics of occupational risks, to specially created sectoral or other professional funds or non-state pension funds on both mandatory and voluntary basis to ensure a higher level of material protection of employees when they reach the established retirement age [1].

Materials and methods

In the process of scientific research were applied general scientific theoretical methods. The main method was the method of cognition of scientific-theoretical material. The method of literature analysis was used in the review and analysis; the method of generalization - when considering the state control in the field of labor protection; logical method - when analyzing problematic issues.

Discussion

It should be noted that the definitions of occupational pension schemes in a number of countries are based on insurance contributions paid by employers and employees, sometimes supplemented by public funds.

For example, in Germany, voluntary company pension insurance is a supplement to the compulsory pension insurance system.

Enterprise pension insurance covers workers and employees who collectively or individually contract for an enterprise pension and exists in the following forms:

- pension insurance in the form of direct insurance, which is made on the basis of a contract between the employee and the employer on insurance of the employee's life, where the employer independently pays insurance premiums;
- organization of pension insurance through independent social insurance institutions (pension funds or other insurance organizations), this form of insurance provides the possibility for the insured to receive interest on the invested capital;
- pension insurance, where, according to the labor contract, the employer undertakes to independently pay a pension, the amount of which is proportional to the employee's contributions. Pension provision at enterprises in Germany is beneficial for both employees

and employers, because on the one hand it is an additional protection for the employee, on the other hand it provides entrepreneurs with capital inflow [2].

Special pension schemes in France operate for workers in certain industries: civil servants, military personnel, railroad workers, and power engineers.

Along with these schemes, which are the largest in terms of social expenditures, there are smaller special social security systems for miners, sailors, artists of the Paris Opera, and employees of the French Bank.

Despite the differentiation of pension schemes by occupation, all of them are based on the principle of distribution, according to which the social contributions received in the current year are spent on the payment of pensions and benefits to all those in need in that year. [2]

Occupational pensions in the UK are offered by employers for employees who have worked for the company for at least two years. Most often both the employer and the employee contribute a percentage of earnings, making occupational pensions the best choice.

The contribution can be up to 15% of earnings, with most employees contributing 5-8% of earnings. In industry the ratio of employer to employee contributions is treated on average as 3:1, in the financial industry the employer usually provides the pension contributions entirely himself.

Employees enter into a collective agreement with the employer, on the basis of which the employer contributes to the pension and forms pension payments.

Most occupational pensions use defined benefit arrangements, i.e. the amount of benefits corresponds to a certain proportion of the last salary. Defined contribution schemes are also used - in these schemes, the level of benefits becomes known only when the pension is actually issued and depends on the amount of contributions, investment income, retirement age, etc. 136 Economics and Statistics 1/2019 Socio-demographic aspects Insurance companies in the form of industry-specific funds offer a comprehensive "social package", including life insurance, disability or survivor benefits in case of death or injury of an employee.

The final amount of savings depends on investment performance and is not subject to income tax. However, the amount of the lump sum payment at retirement is strictly limited; the balance must be used to purchase an annuity no later than age 75.

Thus, a number of countries have employer-sponsored pension plans aimed at occupational pension provision within a particular industry or enterprise and are not conditioned by specific labor conditions.

However, despite the absence of a legally enshrined obligation of the employer to participate in occupational pension provision, this level may constitute the major share in the pension provision of employees, and employer contributions may be quite high.

In the Republic of Kazakhstan, in connection with the transition from January 1, 1998 to a funded pension system, pensions on preferential terms, including those under Lists No. 1 and 2, were abolished.

Along with this, for the purpose of social protection of citizens who have worked as of January 1, 1998 full required preferential length of service by the Law of the Republic of Kazakhstan from July 13, 1999 № 414 "On state special allowance to persons who worked in underground and open-pit mining operations, in works with particularly harmful and particularly difficult

working conditions or in works with harmful and difficult working conditions" was introduced state special allowance on the list №1 - from January 1, 2000, on the list №2 - from January 1, 2008. [3]

Receiving this benefit before reaching the generally established retirement age is a benefit provided by the state for that category of employees who, as of January 1, 1998, had sufficient general and preferential seniority to receive a preferential pension according to the norms of previously existing legislation, but due to their young age did not have the opportunity to exercise their right to it.

Within the framework of a funded pension system based on the principle of equal responsibility of the State, the employer and the employee for their pension provision, the task of creating and strengthening a mandatory professional pension scheme for persons employed in harmful working conditions comes to the fore.

In this regard, since January 1, 2014, mandatory occupational pension contributions have been introduced, which are paid by employers in the amount of 5 percent of the employee's monthly income, for employees engaged in jobs with harmful working conditions, whose professions are provided for by the list of industries, jobs, and professions of employees. [4, 5]

The list according to which employers pay occupational pension contributions consists of 17 sections and includes about 3 thousand positions with names of professions, positions and formulations combining them. The professions, positions, and jobs provided for in the List contain harmful factors, which are confirmed by the results of certification of production facilities according to working conditions.

If, based on the results of certification of production facilities according to working conditions and periodic mandatory medical examinations, the professions of workers employed at least 80% of their working time per month in harmful working conditions are identified, employers, employee representatives, interested state bodies make reasonable proposals to the authorized labor body for their inclusion in the List. The introduction of a professional pension system, where the main role is assigned to the employer, also provides for a number of so-called preferential conditions for the employer.

According to the norms of labor legislation, in order to determine the state of safety, harmfulness, severity, tension of work performed at production facilities (workshops, sites, workplaces, as well as other separate divisions of employers engaged in production activities), occupational hygiene and to determine compliance of the working environment with safety and labor protection standards, the employer is obliged to carry out certification of production facilities according to working conditions. [6]

In case of improvement of working conditions and elimination of harmful working conditions, confirmed by the results of certification of production facilities, employers are exempt from paying mandatory occupational pension contributions, which is an incentive measure for employers.

In addition to certification of production facilities, employers provide compensation for employees employed in harmful and other unfavorable working conditions such as: additional vacations, reduced working hours, free medical and preventive nutrition, free milk or other equivalent products, additional payments for harmful and other unfavorable working conditions.

Summarizing the above, it can be concluded that the costs of employers for established compensation for employees employed in harmful and other unfavorable working conditions may increase both as a result of an increase in the number of employees and an increase in the amount of compensation, and in this regard, the issue of capital investment aimed at improving working conditions such as conducting certification of production facilities according to working conditions, creation of jobs with favorable working conditions, bringing workplaces in line with current regulations.

It should also be noted that the introduction of mandatory occupational pension contributions paid by employers affects the increase in the cost of labor, especially in strategic sectors of the economy such as the oil, mining and metallurgical industries. One of the measures that has a positive effect on employers is that the payment of mandatory occupational pension contributions does not entail a burden on the employer, since the amount of pension contributions paid by employers to the occupational pension system is deducted when making tax payments, which also affects the reduction of the revenue side of the state budget. [8]

As economic and administrative methods of regulation in the accumulative pension system, control over the full and timely payment of mandatory occupational pension contributions is entrusted to the state revenue authorities. [4]

Thus, there is a sharp increase in the amount of debt in a certain year, as is known, one of the basic principles of the accumulative pension system is the growth of pension savings through their investment.

Based on this principle, mandatory occupational pension contributions must be paid by employers in a timely manner, since timely transferred pension contributions entering the individual pension account of citizens form the pension savings of citizens, which are invested and multiplied.

The right to receive pension payments formed at the expense of mandatory occupational pension contributions arises for citizens upon reaching the age of fifty and the fact of paying mandatory occupational pension contributions in aggregate for at least sixty calendar months, by concluding an agreement with an insurance company with sufficient pension savings to ensure a monthly insurance payment of at least the minimum pension amount. [9]

It should also be noted here that, taking into account the mandatory occupational pension contributions introduced only since 2014, the category of citizens of the "transition period" without accumulating pension rights will not be able to exercise their rights to pension provision, waiting for the generally established retirement age, which may cause risks of social tension in society. In this regard, in order to achieve a positive effect and the resulting socio-economic consequences, the State needs to consider additional measures.

Conclusion

At the center of our research was an in-depth examination of occupational pension risks within Kazakhstan's territory and our ability to combat various challenges associated with professional activities undertaken by citizens.

An analysis of Kazakhstan's regulatory framework, statistical data, and comparative international practices has revealed that, despite certain achievements in its pension system

development, Kazakhstan still faces substantial risks and challenges that must be met to achieve long-term sustainability. These include inadequate flexibility of response to changes in labor market structure, an increase in informal workers, vulnerability to demographic shifts; as well as limited investments of pension assets.

In conclusion, it should be emphasized that the implementation of a mandatory professional pension scheme where not only are 10% of mandatory professional pension contributions withheld from employees' salaries but another 5% is transferred at employer cost increases the level of social protection for workers employed in industries with hazardous and difficult working conditions.

As part of efforts to ensure the availability and quality of pension services, it is necessary to simplify administrative procedures related to their implementation, expand coverage with pension systems and enhance quality services provided.

As we came to realize, in order to successfully mitigate occupational pension risks a comprehensive approach is required: reform of the regulatory framework to increase flexibility and adaptability of the pension system, improvement of conditions for accumulation and investment of pension assets as well as measures to include informal sector workers into pension systems are among several components necessary. Furthermore, an important goal should be raising financial literacy among populations regarding retirement planning issues.

To more effectively understand occupational pension risks and to create effective measures to mitigate them in Kazakhstan, additional research must be conducted. This may include reviewing international experience, conducting sociological surveys among employees and employers as well as modeling potential changes to the pension system using modern economic and statistical methodologies.

In conclusion, occupational pension risks merit the fullest consideration by government agencies, professional communities and society as they directly impact social stability and the quality of life for future generations.

The contribution of authors.

Saktaganova Indira Sovetovna – abstract, keywords, introduction, methodology, conclusion.

Smatlaev Baurzhan Mamytbekovich – results and discussion.

Issayeva Ainur Zhenisovna – list of references, transliteration, information about the authors.

References

1. Деркач Н.О. Профессиональное пенсионное страхование: формы, принципы и методы организации. Федеральное государственное бюджетное учреждение высшего образования «Алтайский государственный университет» Научное издательство, 2007. –78 с.

2. Антропов В.В. Социальная защита в странах Европейского союза / ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. - 115 с.

3. Закон Республики Казахстан от 13 июля 1999 г. «О государственном специальном пособии лицам, работавшим на подземных и открытых горных работах, на работах с особо

вредными и особо тяжелыми условиями труда (с изменениями, внесенными по состоянию на 10 июня 2023 года).

4. Закон Республики Казахстан от 21 июня 2013 г. «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан» (с изменениями, внесенными по состоянию на 10 июня 2023 года).

5. Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 декабря 2013 г. «Об утверждении перечня производств, работ, профессий работников, занятых на работах с вредными (особо вредными) условиями труда, в пользу которых агентами по уплате обязательных профессиональных пенсионных взносов за счет собственных средств осуществляются обязательные профессиональные пенсионные взносы.

6. Трудовой кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 г. (с изменениями, внесенными по состоянию на 10 июня 2023 года).

7. <http://stat.gov.kz> интернет-ресурс Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан.

8. О налогах и других обязательных платежах в бюджет / Налоговый кодекс Республики Казахстан от 25 декабря 2017г. (с изменениями, внесенными по состоянию на 10 июня 2023 года).

9. Постановление Правления Национального банка Республики Казахстан от 20 октября 2015 г. «Об утверждении типового договора пенсионного аннуитета, установлении Методики расчета страховой премии и страховой выплаты из страховой организации по договору пенсионного аннуитета, допустимого уровня расходов страховой организации на ведение дела по заключаемым договорам пенсионного аннуитета, а также ставки индексации страховой выплаты».

Сактаганова И.С.*¹, Сматлаев Б.М.¹, Исаева А.Ж.²

¹Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан

²Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, Казахстан

К вопросу о профессиональных пенсионных рисках в Республике Казахстан

Аннотация. Эта статья посвящена актуальной теме – профессиональному пенсионному обеспечению лиц, занятых во вредных и тяжелых условиях труда, международному опыту профессиональных пенсионных систем и этапам их создания в Казахстане. Выявлять и устанавливать компенсацию работникам, работавшим во вредных и/или других неблагоприятных условиях труда, определять уровни участия работодателей в производственных процессах, а также оценивать любые необходимые капиталовложения работодателей для улучшения условий труда.

В этой статье представлен углубленный анализ существующей пенсионной системы Казахстана с точки зрения профессиональных рисков, с которыми сталкиваются работники различных секторов экономики. Кроме того, ее эффективность оценивалась в контексте демографических сдвигов, трансформации рынка труда и увеличения числа работников неформального сектора. Даются рекомендации по укреплению пенсионной системы для обеспечения ее устойчивости и

адаптивности к изменяющимся социально-экономическим условиям, проводятся сравнения с лучшими международными практиками, а также предложения по их интеграции в казахстанское общество.

Авторы предлагают комплекс мер, направленных на укрепление профессиональной пенсионной системы, таких, как укрепление ее нормативно-правовой базы и активизация инвестиционной деятельности пенсионных фондов, разработке инструментов стимулирования работодателей к улучшению условий труда, повышению финансовой прозрачности и финансовой ответственности.

Ключевые слова: пенсионное обеспечение, профессиональная пенсионная система, профессиональные пенсии, пенсионное страхование.

И.С. Сактаганова*¹, Б.М. Сматлаев¹, А.Ж. Исаева²

¹*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан*

²*Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан*

Қазақстан Республикасындағы кәсіптік зейнетақы тәуекелдері

Андатпа. Мақала зиянды және ауыр еңбек жағдайларында жұмыс істейтін адамдарды кәсіби зейнетақымен қамсыздандырудың өзекті тақырыбына, кәсіби зейнетақы жүйелерінің халықаралық тәжірибесіне және оларды Қазақстанда құру кезеңдеріне арналған. Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істеген қызметкерлерге өтемақыны анықтау және белгілеу, жұмыс берушілердің өндірістік процестерге қатысу деңгейлерін жүйелеу, сондай-ақ жұмыс берушілердің еңбек жағдайларын жақсарту үшін кез келген қажетті инвестицияларды бағалау мәселелері талданады.

Мақалада экономиканың түрлі секторлары қызметкерлері кездесетін кәсіптік тәуекелдер тұрғысынан Қазақстанның қолданыстағы зейнетақы жүйесіне терең талдау жасалған. Сонымен қатар, оның тиімділігі демографиялық құбылыстар, еңбек нарығының өзгеруі және бейресми сектордағы жұмысшылардың көбеюі аясында бағаланды. Зейнетақы жүйесін оның орнықтылығы мен өзгермелі әлеуметтік-экономикалық жағдайларға бейімделуін қамтамасыз ету үшін жүйені нығайтуға қатысты ұсыныстар беріледі. Сол сияқты үздік халықаралық тәжірибелермен салыстырулар мен оларды қазақстандық қоғамға интеграциялау жөнінде болжамдар жүргізіледі.

Авторлар кәсіби зейнетақы жүйесін нығайтуға бағытталған шаралар кешенін ұсынады. Мысалы, оның нормативтік-құқықтық базасын нығайту және зейнетақы қорларының инвестициялық қызметін жандандыру, жұмыс берушілерді еңбек жағдайларын жақсартуға ынталандыру құралдарын әзірлеу, қаржылық ашықтық пен қаржылық жауапкершілікті арттыру.

Түйін сөздер: зейнетақымен қамсыздандыру, кәсіптік зейнетақы жүйесі, кәсіптік зейнетақы, зейнетақымен сақтандыру

References

1. Derkach N.O. «Professional'noe pensionnoe straxovanie: formy, principy i metody organizacii», Federal'noe gosudarstvennoe byudzhethoe uchrezhdenie vysshego obrazovaniya «Altajskij gosudarstvennyj universitet» Nauchnoe izdatel'stvo 2007g. – P.78. [«Professional pension insurance: forms, principles and methods of organization», Federal State Budgetary Institution of Higher Education «Altai State University» Scientific publishing house 2007] [in Russian].
2. Antropov V.V. «Social'naya zashhita v stranax Evropejskogo soyuza» [Social protection in the countries of the European Union] (ZAO, 2006, 115 p) [in Russian].
3. Zakon Respubliki Kazaxstan ot 13 iyulya 1999g. «O gosudarstvennom special'nom posobii licam, rabotavshim na podzemnyx i otkrytyx gornyx rabotax, na rabotax s osobo vrednymi i osobo tyazhelymi usloviyami truda [Law of the Republic of Kazakhstan dated July 13, 1999 «On state special benefits for persons who worked in underground and open-pit mining, in work with particularly harmful and particularly difficult working conditions»]. (S izmenenijami, vnesennymi po sostojaniju na 10 iyunja 2023 goda).
4. Zakon Respubliki Kazaxstan ot 21 iyunya 2013g. «O pensionnom obespechenii v Respublike Kazaxstan» [Law of the Republic of Kazakhstan dated June 21, 2013. «On pension provision in the Republic of Kazakhstan»]. (S izmenenijami, vnesennymi po sostojaniju na 10 iyunja 2023 goda).
5. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazaxstan ot 31 dekabrya 2013g. «Ob utverzhdenii perechnya proizvodstv, rabot, professij rabotnikov, zanyatyx na rabotax s vrednymi (osobo vrednymi) usloviyami truda, v pol'zu kotoryx agentami po uplate obyazatel'nyx professional'nyx pensionnyx vnosov za schet sobstvennyx sredstv osushhestvlyayutsya obyazatel'nye professional'nye pensionnye vnosy» [«On approval of the list of productions, works, professions of workers engaged in work with harmful (especially harmful) working conditions, in favor of which compulsory professional pension contributions are made by agents for the payment of mandatory professional pension contributions at their own expense] [in Russian].
6. Trudovoj kodeks Respubliki Kazaxstan ot 23 noyabrya 2015g [Labor Code of the Republic of Kazakhstan dated November 23, 2015]. (S izmenenijami, vnesennymi po sostojaniju na 10 iyunja 2023 goda).
7. <http://stat.gov.kz> internet-resurs Komiteta po statistike Ministerstva nacional'noj e'konomiki Respubliki Kazaxstan [<http://stat.gov.kz> Internet resource of the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan] [in Russian].
8. O nalogax i drugix obyazatel'nyx platezhax v byudzheth / Nalogovyj kodeks Respubliki Kazaxstan ot 25 dekabrya 2017g [On taxes and other obligatory payments to the budget / Tax Code of the Republic of Kazakhstan dated December 25, 2017]. (S izmenenijami, vnesennymi po sostojaniju na 10 iyunja 2023 goda).
9. Postanovlenie Pravleniya Nacional'nogo banka Respubliki Kazaxstan ot 20 oktyabrya 2015g. «Ob utverzhdenii tipovogo dogovora pensionnogo annuiteta, ustanovlenii Metodiki rascheta straxovoj premii i straxovoj vyplaty iz straxovoj organizacii po dogovoru pensionnogo annuiteta, dopustimogo urovnya rasxodov straxovoj organizacii na vedenie dela po zaklyuchaemym dogovorom pensionnogo annuiteta, a takzhe stavki indeksacii straxovoj vyplaty» [Resolution of the Board of the National Bank of the Republic of Kazakhstan dated October 20, 2015. «On approval of a standard pension annuity agreement, establishment of a Methodology for calculating the insurance premium and insurance payment from

an insurance organization under a pension annuity agreement, the permissible level of expenses of an insurance organization for conducting business under concluded pension annuity agreements, as well as the indexation rate of insurance payment»] [in Russian].

Information about the authors

Saktaganova Indira Sovetovna – the author for correspondence, candidate of Law, Associate Professor of the Department of Constitutional and Civil Law of L.N. Gumilyov Eurasian National University, 010000, Astana, Kazakhstan, e-mail: Aridnis@mail.ru

Smatlaev Baurzhan Mamytbekovich – Doctor of Law, Professor, Dean of the Law Faculty of L.N. Gumilyov Eurasian National University, 010000, Astana, Kazakhstan, e-mail: smatlayev_bm@enu.kz

Issayeva Ainur Zhenisovna – Doctor of PhD, Acting Associate Professor of the Department of «Jurisprudence» of the Korkyt Ata Kyzylorda University, 120000, Kyzylorda, Kazakhstan; ayim_09@mail.ru

Сактаганова Индира Советовна – автор для корреспонденции, кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 010000, Астана, Казахстан, e-mail: Aridnis@mail.ru

Сматлаев Бауржан Мамытбекович – доктор юридических наук, профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 010000, г. Астана, Казахстан, e-mail: smatlayev_bm@enu.kz

Исаева Айнур Женисовна – доктор PhD, и.о. ассоциированный профессор, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, 120000, Кызылорда, Казахстан; e-mail: ayim_09@mail.ru

Сактаганова Индира Советовна – хат-хабар үшін автор, заң ғылымдарының кандидаты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің конституциялық және азаматтық құқық кафедрасының қауымдастырылған профессоры, 010000, Астана қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: Aridnis@mail.ru

Сматлаев Бауржан Мамытбекович – заң ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Заң факультетінің деканы, 010000, Астана қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: smatlayev_bm@enu.kz

Исаева Айнур Женисовна – PhD докторы, Қоркыт Ата атындағы Қызылорда университетінің «Құқықтану» кафедрасының қауымдастырылған профессоры м.а., 120000, Қызылорда, Қазақстан, e-mail: ayim_09@mail.ru

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Comparative analysis of international legal regulation and practice of foreign countries in providing access to information: integration of regulatory and practical approaches

Digay D.*¹, Nurmukhankyzy D.¹, Taubayev B.¹

¹ Ilyas Zhansugurov Zhetysu University, Taldykorgan, Kazakhstan

(E-mail: ¹damirdigay@gmail.com, ¹daniyafmo@mail.ru ¹t_bauka1114@mail.ru)

Abstract. The article presents a comparative analysis of the international legal regulations and practices of foreign countries regarding access to information. Its aim is to explore how normative and practical approaches combine in guaranteeing access rights both internationally and across different nations. Key areas of analysis include regulations, their application in practice, and mechanisms for monitoring the implementation of such norms.

This work is of great scientific and practical significance, helping us to gain a greater understanding of differences and similarities in approaches taken towards regulating access to information. This can serve as the basis for developing recommendations to strengthen legislation in this area. Comparative analysis, legal dogmatics, and analysis of law enforcement practice were utilized during this research project.

The main findings demonstrate that, despite global standards, implementation of accessing information varies considerably according to national context. As a result, our findings highlight the necessity of considering international experience when developing national regulatory frameworks and practices.

This study offers a great value by offering a systematic analysis of international and national regulatory and practical mechanisms in relation to access to information. Furthermore, its practical significance lies in being used by regulators and practitioners across different nations in improving access to information rules and practices.

Keywords: information, access to information, ensuring access to information, freedom of expression, dissemination of information, digitalization.

Introduction

Access to information is an integral component of modern society, leading to greater governance transparency and increased civic participation. International legal regulations and national practices regarding access to information vary depending on legal traditions, political will and technological developments within each country. A comparative analysis of these areas allows us to identify common trends and individual features as well as determine effective approaches for incorporating regulatory mechanisms and practical mechanisms into systems for providing access to information.

Internationally, the right to information access is recognized in several documents, including the Universal Declaration of Human Rights [1], International Covenant on Civil and Political Rights (Articles 19) [2] and UN Convention against Corruption (Articles 10 and 13) [3]. These foundational documents serve as the basis for national legislation regarding access to information; emphasizing its role in democracy and transparency of public administration.

Access to information can be defined as the right to seek, receive and disseminate information held by public authorities. It forms an essential component of freedom of expression as recognized in Article 19 of the Universal Declaration of Human Rights (1948), which states that fundamental right includes "to seek, receive and impart information and ideas through any means and regardless of State borders" [1].

Laws to regulate access to information have been adopted in various nations of the world. For instance, in the USA there exists the Freedom of Information Act (FOIA) [4]. While in Europe there exists the Regulation on public access documents of European Parliament Council and Commission [5]. In Scandinavian countries accessing information is an integral component of public policy and culture.

Analysis has demonstrated that national information access systems largely rely on an integrated approach, including detailed regulations, creation of control and supervision mechanisms, training civil servants in compliance management strategies and informing citizens about their rights.

To enhance access to information effectively, it is imperative that we integrate both regulatory and practical approaches closely together. This means enacting relevant legislative acts while creating user-friendly electronic platforms for accessing data; providing training to specialists charged with handling requests for information processing and active involvement from civil society in monitoring legislation implementation.

Materials and methods

Scientific article presents normative legal acts regulating access to information at an international level, such as conventions, declarations and recommendations by international organizations like UN, OSCE and Council of Europe as well as legislative or regulatory acts from different jurisdictions concerning access. All this data has been extensively analysed in order to provide various approaches and models.

At the same time, this scientific article draws upon analytical and scientific works on access to information - articles, monographs and reports from international and national research

organizations as well as practical examples involving norms related to access such as court cases demonstrating legislation across countries - in its analysis and presentation of norms associated with access.

At various stages throughout this research project, various research methodologies such as comparative analysis, content analysis, case study method (case analysis) and legal dogmatics were utilized.

Comparative analysis involves the comparison of international legal norms and national legislation across countries to identify features and principles underlying access regulation. Content analysis refers to studying normative acts, scientific papers and practical materials in order to pinpoint key aspects and approaches related to access assurance. Case Study Method (or Case Analysis) involves in-depth investigation of specific examples from actual practice across many nations allowing you to assess actual implementation. Finally Legal Dogmatics serves to study legal rules underlying access regulation.

This research offers an in-depth examination of international and national approaches to regulating access to information, highlighting both successful practices as well as any areas needing improvement and correction. As such, its outcomes provide a basis for further improving legal regulation in this domain.

Discussion and results

The legislation of Kazakhstan regarding access to information is grounded on its Constitution and encompasses this Law as well as other regulatory legal acts issued by Kazakhstan.

At the conclusion of their comparative examination of international legal regulations and foreign states' practices in providing access to information, key aspects, general trends, and significant variations were identified with respect to implementation approaches for access rights. This research study underscores the necessity of integrating regulatory with practical approaches in order to effectively guarantee access to data.

According to paragraph two of Article one of Law of the Republic of Kazakhstan No 401-V ZRK of November 16, 2015 "On Access to information", accessing information is an inalienable state-backed right of all individuals enshrined within our Constitution and laws that enables people to receive and disseminate it freely within any law-compliant means [6].

Artificial intelligence and digitization of management processes are vital for expanding access to information in this age of digitalization. These technologies reduce digital inequality by giving users personalized and easily accessible information that meets their individual needs; further, these promises to enhance service delivery by making information and public services readily available, real time; digital transformation furthers transparency and ease of access for citizens.

However, advances in this area raise several important concerns relating to fundamental rights protection as well as ethical implications of using AI/DG tools within government agency activities.

The International Day of Access to Information offers a great opportunity for dialogue on the effects of e-government and artificial intelligence on realizing one's right to information. Furthermore, this day provides a forum in which to debate both advantages and drawbacks of using artificial intelligence technologies in management practices.

In 2015, this day was established by the UNESCO General Conference following adoption of Resolution 38C/Resolution 57 [7]. Recognizing its significance and following suit with many civil society organizations and government bodies around the globe that celebrate it annually, UN General Assembly in 2019 also designated September 28 as International Day for Universal Access to Information [8].

As part of their activities, several regulatory legal acts related to access to information were adopted as part of United Nations Economic Commission for Europe work. The Aarhus Convention [9], one of the more well-known environmental treaties, requires participating countries to adopt national norms ensuring citizens access to environmental data stored by government bodies as well as nongovernmental organizations; furthermore, societies should participate actively in making significant environmental decisions, with an effective mechanism in place for enforcement of related rights.

The European Union has many binding agreements governing transparency, State accountability, public procurement, environmental protection and human rights. Both its Treaty on European Union and Charter of Fundamental Rights contain provisions which enumerate that every EU citizen or resident residing or having legal address within any member state has access to documents produced by European Parliament, Council and Commission; additionally, it has issued several directives mandating member states adopt access legislation regarding various areas.

Freedom of information is protected as an essential right in roughly 80 nations, including Australia. An analysis of foreign experience demonstrates that, at national level, the first mention of the right to information can be found in Sweden's Freedom of Information Law which also served as "Freedom of Press and Access to Public Acts Law". The Swedish Press Law of 1766 is widely considered as the world's pioneering piece of legislation on freedom of information. Some older constitutions have since been amended with provisions regarding receiving information. Many newly emerging democracies in Central and Eastern Europe and Latin America have included provisions ensuring access to information in their new constitutions. But even without explicit provisions in their constitutions to address accessing information, several national constitutional courts - notably South Korea, Japan and Israel have recognized that freedom of speech or press necessarily includes access to it. More than 70 other nations have passed freedom of information laws. While this right has more solid traction in Europe and America than elsewhere (Asia, Africa or Middle East), its influence continues to expand globally [10].

The Republic of Kazakhstan legislation on access to information adheres to several principles that ensure access to it:

- legality;
- openness and transparency in activities of information holders;
- reliability, completeness, relevance and timeliness as well as equal access.
- Nondisclosure of State Secrets or other legally protected information;
- Privacy, personal and family secrets as well as respecting rights and legitimate interests of both individuals and legal entities is crucial in today's increasingly connected society.

Noteworthy is the fact that Kazakhstani legislation on access to information has specifically identified information as not subject to restriction – specifically:

1) emergency situations and catastrophes endangering citizens' health and wellbeing as well as natural disasters' official forecasts and results.

2) on health, sanitation, demography, migration, education culture social protection economy agriculture as well as crime.

3) the facts surrounding acts of terrorism;

4) environmental conditions, fire safety measures and food safety issues;

5) on privileges, compensations and benefits provided by the State to individuals and legal entities;

6) facts regarding violations to human and civil rights and freedoms;

7) on the size and composition of Kazakhstan National Bank's gold and foreign exchange reserves;

8) contains regulatory legal acts of Kazakhstan with the exception of state secrets or other legally protected material as well as their drafts;

9) Formation and expenditure of funds from republican and local budgets with exception to information that contains state secrets

10) Controls over expenditure of funds from republican and local budgets with exception of information containing state secrets;

11) On violations of law committed by holders or officials who possess information.

12) on mass repression for political, social and other purposes - with exceptions being information related to state secrets within Kazakhstan archives - as reported.

As digital government continues to transform governance functions, it becomes harder and harder to identify any non-digitized function [11]. Early proponents of "e-government" argued [12], that adopting digital technologies in public service environments enables more effective, democratic, participatory bureaucratic processes while simultaneously challenging traditional notions of administration, management, organization accountability engagement in ways not fully examined or understood by academic researchers.

Civic tech advocacy is leading innovation in government transparency. Volunteer "data activists" and nonprofit organizations are filling gaps where governments cannot or won't provide services that fulfill citizens' demand for information [13, p. 60]. Alivateli, created by UK non-profit mySociety, serves as an intermediary between people and governments by fulfilling requests for information. Alivateli's platform first made its debut as WhatDoTheyKnow.com in the UK but has since spread throughout 25 different jurisdictions around the globe. Anyone searching or downloading can search or view past requests made using it, with all communications between requesters and governments archived publicly for anyone to search and download at will.

Data activists across the world are creating public interest datasets (usually maps) designed to give access to information that otherwise wouldn't be accessible. Data for Black Lives in the US aggregated state-level public health information to publish race-based disparities for COVID-19 cases and deaths [14]. Maria Salguero, an engineer and activist from Mexico, conducted an ambitious media monitoring effort for Femicide cases (the killings of women or girls by violence against them), since government figures vastly undercount such acts [15]. Government figures tend to undercount this form of sexual violence against women. It's conducted her project

alongside female engineers of her nation-state for greater international representation of such violence. Policing the Pandemic Project utilized a "counter-mapping" strategy similar to media coverage and information requests to track instances of COVID-19 mandates and restrictions enforcement. Canadian police did not actively release such details [16].

These activist-generated datasets may have various purposes and contexts of creation; their methods of construction may also vary in terms of transparency. Unfortunately, not always possible to validate them properly.

Data activism should take account of values such as transparency and accountability as models for open government rather than alternatives to it. An open-source mentality has many advantages; as demonstrated by successful software projects such as Linux or R, open-source initiatives encourage active communities. Projects with multiple and engaged stakeholders often create more reliable systems than proprietary alternatives.

Although often designed for specific users (like government transparency experts), such projects frequently act as sources of innovation with widespread effects that reach far beyond its initial stakeholders. Relying solely on data activists' unselfish efforts alone will prove unsustainable in the long run. While our examples in this article feature many promising ideas, few prove as impactful and many quickly fade as their creators and communities pursue different pursuits. Data activism initiatives exist to expose gaps in official information systems; their existence should not simply serve as supplementaries to open government initiatives but should serve to provide citizens access to services they could otherwise not gain access to through government resources.

Conclusion

As always, please read and follow all applicable safety precautions when travelling near any body of water. Within the context of the scientific research, an in-depth examination was performed of mechanisms and strategies utilized on both an international and national scale to secure right to information access. Analysis revealed that while international standards and recommendations play a central role in shaping access to information principles, their implementation varies considerably across jurisdictions due to cultural, political, economic, technological development and infrastructure factors.

The main conclusions of this work stress the need to harmonize international standards with national legislation in order to create effective and sustainable information access systems. Special care must also be given in strengthening legislative frameworks, developing institutional mechanisms and employing technological solutions in order to guarantee access to information by all segments of society.

The study also highlighted the key role played by artificial intelligence and digitalization in improving information availability and quality, leading to greater transparency and responsibility among public administration bodies. Unfortunately, technological development creates new risks related to data protection that require additional attention and regulation from regulators.

The conclusion underscores the significance of continued international cooperation and exchange of best practices between nations to foster global progress in access to information.

However, to achieve significant improvements at national levels it must take into account specifics and needs of each country as well as involve all stakeholders such as government agencies, private sector firms, non-government organizations and general public in this process.

This research affirms that combining normative and practical approaches is key to providing efficient access to information, which requires coordinated efforts on all levels - international, national, and local.

The contribution of authors.

Digai Damir – annotation, keywords, introduction, methodology, conclusion, results and discussion.

Nurmukhankyzy Daniya – transliteration, information about the authors.

Taubayev Baurzhan Ryspekovich – list of references.

References:

1. Всеобщая декларация прав человека. Принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года. [Electronic resource]. Available: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml

2. Международный пакт о гражданских и политических правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 года. [Electronic resource]. Available: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml

3. Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции. Принята резолюцией 58/4 Генеральной Ассамблеи от 31 октября 2003 года. [Electronic resource]. Available: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml

4. Freedom of Information Act. [Electronic resource]. Available: <https://www.congress.gov/114/bills/s337/BILLS-114s337enr.xml>

5. Регламент Европейского парламента и Совета от 30 мая 2001 г. «О доступе общественности к документам Европейского парламента, Совета и Комиссии». [Electronic resource]. Available: <https://eulaw.edu.ru/spisok-dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuza/instituty-i-organy-evropejskogo-soyuza/vnutrennij-reglament-pravila-protsedury-soveta-evropejskogo-soyuza-perevod-chetverikova-a-o/>

6. Закон Республики Казахстан от 16 ноября 2015 года № 401-V ЗПК «О доступе к информации». [Electronic resource]. Available: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000401#z1>

7. Records of the General Conference, 38th session, Paris, 3 - 18 November 2015, v. 1: Resolutions. [Electronic resource]. Available: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000243325>

8. Proclamation of 28 September as the International Day for the Universal Access to Information [Electronic resource]. Available: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000235297>

9. Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, Aarhus, Denmark, 25 June 1998. [Electronic resource]. Available: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orhus.shtml

10. Законодательство и СМИ. Серия справочников. Государственный департамент США. Бюро международных информационных программ, 2013. [Electronic resource]. Available: https://static.america.gov/uploads/sites/8/2016/05/Media-Law-Handbook_Handbook-Series_Russian_Lo-Res_508.pdf

11. Lindquist Evert A. "The Digital Era and Public Sector Reforms: Transformation or New Tools for Competing Values? Canadian Public Administration. 2022, 65(3): 547–68. [Electronic resource]. Available: <https://doi.org/10.1111/capa.12493>
12. Silcock Rachel. "What Is E-Government." Parliamentary Affairs. 2001, 54(1): 88–101. [Electronic resource]. Available: <https://doi.org/10.1093/pa/54.1.88>
13. Milan Stefania, Lonneke Van der Velden. "The Alternative Epistemologies of Data Activism." Digital Culture & Society. 2016, 2(2): 57–74.
14. Data for Black Lives. 2022. "Data for Black Lives." D4BL. Retrieved September 30, 2022. [Electronic resource]. Available: <https://d4bl.org/>
15. Sim Bérengère "How One Woman Is Mapping Femicides in Mexico." OpenDemocracy. 2022. [Electronic resource]. Available: <https://www.opendemocracy.net/en/5050/how-one-woman-is-mapping-femicides-in-mexico/>
16. Luscombe Alex, Alexander McClelland. Policing the Pandemic: Tracking the Policing of Covid-19 across Canada. preprint. SocArXiv. 2020. [Electronic resource]. Available: <https://doi.org/10.31235/osf.io/9pn27>

Дигай Д.*¹, Нұрмуханқызы Д.¹, Таубаев Б.¹

¹*Жетысуский университет имени Ильяса Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан*

Сравнительный анализ международно-правового регулирования и практики зарубежных стран в области обеспечения доступа к информации: интеграция нормативных и практических подходов

Аннотация. В статье представлен сравнительный анализ международно-правового регулирования и практики зарубежных стран в области доступа к информации. Его цель состоит в том, чтобы изучить, как сочетаются нормативные и практические подходы в обеспечении прав доступа как на международном уровне, так и в разных странах, с ключевыми направлениями, включающими анализ нормативных правовых актов, практики их применения и механизмов мониторинга реализации таких норм.

Эта работа имеет большое научное и практическое значение, помогая нам лучше понять различия и сходства в подходах, применяемых к регулированию доступа к информации, что может послужить основой для разработки рекомендаций по усилению этого аспекта законодательства. В ходе этого исследования были использованы сравнительный анализ, правовая догматика и анализ правоприменительной практики.

Основные выводы демонстрируют, что, несмотря на глобальные стандарты, реализация доступа к информации значительно варьируется в зависимости от национального контекста. В результате наши выводы подчеркивают необходимость учета международного опыта при разработке национальной нормативно-правовой базы и практики.

Это исследование представляет большую ценность, поскольку предлагает систематический анализ международных и национальных нормативных и практических механизмов в отношении доступа к информации. Кроме того, его практическая значимость заключается в том, что оно

используется регулирующими органами и практиками в разных странах для улучшения правил и практики доступа к информации.

Ключевые слова: информация, доступ к информации, обеспечение доступа к информации, свобода выражения мнений, распространение информации, цифровизация.

Дига́й Д.*¹, Нұрмұханқызы Д.¹, Таубаев Б.¹

Лияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан

Ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз етуде халықаралық-құқықтық реттеу мен шет елдердің практикасын салыстырмалы талдау: нормативтік және практикалық тәсілдерді интеграциялау

Андатпа. Мақалада ақпаратқа қол жеткізу саласындағы халықаралық-құқықтық реттеу мен шет елдердің тәжірибесін салыстырмалы талдау мәселесі қарастырылған. Оның мақсаты халықаралық деңгейде де, әртүрлі елдерде де қол жеткізу құқықтарын қамтамасыз етудегі нормативтік және практикалық тәсілдердің нормативтік құқықтық актілерін талдау, оларды қолдану практикасын және ондағы нормалардың іске асырылуын мониторингілеу тетіктерін қамтитын негізгі бағыттармен қалай үйлесетінін зерттеу болып табылады.

Зерттеу ақпаратқа қол жеткізуді реттеуге қолданылатын тәсілдердегі айырмашылықтар мен ұқсастықтарды айқын түсінуге көмектесетін ғылыми және практикалық мәнге ие әрі заңнаманың осы аспектісін күшейту бойынша ұсыныстарды әзірлеуге негіз бола алады. Зерттеу барысында салыстырмалы талдау, құқықтық догматика және құқық қолдану практикасын талдау қолданылды.

Мақала барысындағы негізгі тұжырымдар жаһандық стандарттарға қарамастан, ақпаратқа қол жеткізуді жүзеге асыру ұлттық контекске байланысты айтарлықтай өзгеретінін көрсетті. Нәтижесінде біздің қорытындыларымыз ұлттық нормативтік-құқықтық база мен практиканы әзірлеу кезінде халықаралық тәжірибені есепке алуға басымдық берілу керектігін дәлелдеді.

Аталмыш мақала ақпаратқа қол жеткізуге қатысты халықаралық, ұлттық нормативтік және практикалық механизмдерді жүйелі талдауды ұсынуымен бағалы. Сонымен қатар, зерттеудің практикалық нәтижесін мамандар әртүрлі елдердегі ақпаратқа қол жеткізу ережелері мен тәжірибесін жақсарту үшін пайдалана алады.

Түйін сөздер: ақпарат, ақпаратқа қол жеткізу, ақпаратты қамтамасыз ету, сөз бостандығы, ақпаратты тарату, цифрландыру.

References

1. Vseobshhaja deklaracija prav cheloveka. Prinjata rezoljuciej 217 A (III) General'noj Assamblei OON ot 10 dekabnja 1948 goda. [Electronic resource]. Available: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml

2. Mezhdunarodnyj pakt o grazhdanskih i politicheskikh pravah. Prinjat rezoljuciej 2200 A (XXI) General'noj Assamblei ot 16 dekabnja 1966 goda. [Electronic resource]. Available: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml

3. Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции. Принята резолюцией 58/4 Генеральной Ассамблеи от 31 октября 2003 года. [Electronic resource]. Available: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml
4. Freedom of Information Act. [Electronic resource]. Available: <https://www.congress.gov/114/bills/s337/BILLS-114s337enr.xml>
5. Регламент Европейского парламента и Совета от 30 мая 2001 г. «О доступе обшhestvenности к документам Европейского парламента, Совета и Комиссии». [Electronic resource]. Available: <https://eulaw.edu.ru/spisok-dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuza/instituty-i-organy-evropejskogo-soyuza/vnutrennij-reglament-pravila-protsedury-soveta-evropejskogo-soyuza-perevod-chetverikova-a-o/>
6. Закон Республики Казахстан от 16 ноября 2015 года № 401-V ЗРК «О доступе к информации». [Electronic resource]. Available: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000401#z1>
7. Records of the General Conference, 38th session, Paris, 3 - 18 November 2015, v. 1: Resolutions. [Electronic resource]. Available: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000243325>
8. Proclamation of 28 September as the International Day for the Universal Access to Information [Electronic resource]. Available: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000235297>
9. Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, Aarhus, Denmark, 25 June 1998. [Electronic resource]. Available: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orhus.shtml
10. Законодател'ство и SMI. Serija spravocnikov. Gosudarstvennyj departament SShA. Bjuro mezhdunarodnyh informacionnyh programm, 2013. [Electronic resource]. Available: https://static.america.gov/uploads/sites/8/2016/05/Media-Law-Handbook_Handbook-Series-Russian_Lo-Res_508.pdf
11. Lindquist Evert A. "The Digital Era and Public Sector Reforms: Transformation or New Tools for Competing Values? Canadian Public Administration. 2022, 65(3): 547–68. [Electronic resource]. Available: <https://doi.org/10.1111/capa.12493>
12. Silcock Rachel. «What Is E-Government». Parliamentary Affairs. 2001, 54(1): 88–101. [Electronic resource]. Available: <https://doi.org/10.1093/pa/54.1.88>
13. Milan Stefania, Lonneke Van der Velden. «The Alternative Epistemologies of Data Activism». Digital Culture & Society. 2016, 2(2): 57–74.
14. Data for Black Lives. 2022. "Data for Black Lives." D4BL. Retrieved September 30, 2022. [Electronic resource]. Available: <https://d4bl.org/>
15. Sim Bérengère «How One Woman Is Mapping Femicides in Mexico». OpenDemocracy. 2022. [Electronic resource]. Available: <https://www.opendemocracy.net/en/5050/how-one-woman-is-mapping-femicides-in-mexico/>
16. Luscombe Alex, Alexander McClelland. Policing the Pandemic: Tracking the Policing of Covid-19 across Canada. preprint. SocArXiv. 2020. [Electronic resource]. Available: <https://doi.org/10.31235/osf.io/9pn27>

Information about authors

Digai Damir – the author for correspondence, doctoral student at the Ilyas Zhansugurov Zhetysu University, 040512, Taldykorgan, Kazakhstan, e-mail: damirdigay@gmail.com

Nurmuhankyzy Daniya – PhD, Associate Professor of the Higher School of Law and Economics of Ilyas Zhansugurov Zhetysu University, 040512, Taldykorgan, Kazakhstan, e-mail: daniyafmo@mail.ru

Taubaeв Baurzhan Ryspekovich – PhD, Associate Professor, Member of the Board – Vice-Rector for Academic Affairs of the Ilyas Zhansugurov Zhetysu University, 040512, Taldykorgan, Kazakhstan, e-mail: t_bauka1114@mail.ru

Дигай Дамир Анатольевич – автор для корреспонденции, докторант, Жетысуский университет имени И.Жансугурова, 040512, г. Талдыкорган, Казахстан, e-mail: damirdigay@gmail.com.

Нұрмұханқызы Дания – PhD, ассоциированный профессор Высшей школы права и экономики, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, 040512, г. Талдыкорган, Казахстан, e-mail: daniyafmo@mail.ru.

Тaubaeв Бауржан Рыспекovich – PhD, ассоциированный профессор, Член Правления-Проректор по академическим вопросам Жетысуского университета имени И. Жансугурова, 040512, г. Талдыкорган, Казахстан, e-mail: t_bauka1114@mail.ru.

Дигай Дамир Анатольевич – хат-хабар үшін автор, I.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің докторанты, 040512, Талдықорған қ., Қазақстан, e-mail: damirdigay@gmail.com

Нұрмұханқызы Дания – PhD, I.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің Құқық және экономика жоғары мектебінің доценті, 040512, Талдықорған, Қазақстан, e-mail: daniyafmo@mail.ru

Тaubaeв Бауржан Рыспекұлы – PhD, қауымдастырылған профессор, I.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің Басқарма мүшесі – Академиялық мәселелер жөніндегі проректоры, 040512, Талдықорған, Қазақстан, e-mail: t_bauka1114@mail.ru

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

IRSTI 10.27.61
Article

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-233-246>

Legal basis for explaining the contractual terms of «Contra proferentem»

Zh. Utegenova*¹, S. Adilgazy², G. Teleuev³

¹ Master of Laws, Almaty city, Republic of Kazakhstan

² PhDr, Associate Professor at Narxoz University, Almaty, Republic of Kazakhstan

³ Phd, Dean of the Faculty of the Kazakh-American University of the International Educational Corporation, Almaty city, Republic of Kazakhstan

(E-mail: jazi_qarshiga@list.ru, serikhan@mail.ru, Galim200385@mail.ru)

Abstract. Attention is drawn to the fact that in the legal practice of the Republic of Kazakhstan there is no possibility of interpreting a civil law contract using the principle of «contra proferentem» with the currently valid legal norms. In the legal literature of the Republic of Kazakhstan, there is a lack of special research that takes into account the development trends of a modern market society, the rules for interpreting a contract with the principle of «contra proferentem» in the legal systems of Western countries with developed economies. In such cases, a critical analysis of the rules of foreign law and the practice of its application that govern the process of interpretation of contractual requirements of the «contra proferentem» principle is relevant. This analysis is presented using examples of the practice of applying legal norms in Western countries. A review of domestic judicial practice allows us to conclude that many issues related to the interpretation of a civil contract, in particular those related to establishing the content of vague and ambiguous contracts, are faced by the courts of the Republic of Kazakhstan. It should be recognized that in the practice of the courts of the Republic of Kazakhstan such approaches have not yet been developed. In order to fill the gap in the interpretation of the content of a civil contract in the domestic legal system, this research project is based on foreign experience.

In this article, the authors comprehensively analyzed the principle of «contra proferentem» in the institution of interpretation of contractual terms of a civil law contract in the country and made recommendations for increasing its effectiveness.

Keywords: Kazakhstan, Contra proferentem, Civil law, courts, human rights, Civil Law contracts, principles, solutions.

Introduction

In such cases, a critical analysis of the norms of foreign law and the practice of its application is relevant, which regulates the process of interpreting the contractual terms of the "contra proferentem" principle. Such an analysis is presented in the examples of the practice of applying the French Civil Code and the German Civil Code. A review of domestic judicial practice allows us to conclude that many issues related to the interpretation of a civil law contract, in particular, the establishment of the content of indefinite and bipartisan contracts, are facing the courts of the Republic of Kazakhstan.

To answer these questions, it is necessary to conduct a scientific study of the topic of interpretation of a civil law contract. The above indicates the scientific and practical relevance of the topic of the article.

The object of the study is public relations regulated by the norms on the interpretation of a civil law contract. The subject of the study includes the norms of domestic and foreign law governing the process of interpreting the contract, as well as the practice of their application. Also, for comparative legal purposes, certain norms of foreign law are taken into account that regulate the interpretation of contracts.

Discussion

In modern legal science and practice, in connection with the correct execution of a civil law contract, the problem of interpreting the content and terms of the contract is acute. Currently, different approaches to the interpretation of civil law contracts are used in different states of the world. The study of the interpretation of the contractual terms "Contra proferentem" is very useful for making correct decisions by the judicial authorities of the Republic of Kazakhstan. For this above-mentioned purpose of our master's research work, first of all, the rules for the interpretation of civil law contracts in the practice of foreign states will be considered; secondly, the methods of interpretation of civil law contracts existing in the law of the Republic of Kazakhstan have been identified; thirdly, the prospects for the application or implementation of the rules for the interpretation of civil law contracts used in foreign practice were evaluated in the legislation of the Republic of Kazakhstan.

First of all, it is necessary to determine in what cases there is a need to clarify the Civil Law contract. We all know that in the scientific literature in the field of civil law, the presence of at least two different concepts in the content of a civil law contract is a general prerequisite for the emergence of a dispute about the interpretation of a contract. Therefore, it is necessary to define in this contract at least two concepts that must be separated from each other.

First, there is a need to explain the essence of the Civil Law contract.

Second, it is necessary to identify controversial words that give at least two civil law contracts.

The interpretation of the contract goes one way or another, when the parties read it. Thus, the subject perceives the content of the Civil Law contract, understands the meaning of the Civil Law contract and its individual provisions, and can also interpret the information that he perceives for others.

Controversial words that give two meanings in a civil law contract, in turn, arise when the number of subjects studying the content of the contract is two or more. Initially, as a rule, a civil law agreement is the parties to the contract, each of which has a different perception of the controversial word, which gives these two meanings. Such a situation can be a consequence of various circumstances: the presence of an unknown or incomprehensible condition in the contract (when it has two or more meanings), or there may be provisions that contradict each other.

In civil law contracts, there are sometimes provisions that directly contradict each other. Their definition is also a sign of the carelessness of the parties in the development of the contractual text. For example, in the judicial practice of the Republic of Kazakhstan, one clause of the bank lending agreement states that in case of judicial collection of debt on principal and accrued interest, interest for the use of the loan is accrued on the day of the court decision, and in another clause of this Agreement, interest is accrued from the date of issuance by the lender to the date of repayment of the loan. Thus, the moment of termination of the borrower's obligation to pay interest for the use of money remained unclear.

In such cases, it raises the question of methods of interpretation of civil law contracts in case of a need for clarification of disputed contracts in judicial practice. To judicial judges faced with similar problems in foreign judicial practice, the English lawyer R. Posner offers four ways to solve the problem of interpretation of civil law contracts (Posner, 2004):

The first method is known to all developed jurisdictions: if its unambiguous meaning does not directly follow from the text of the contract, then it is necessary to disclose what the parties really meant, in other words, to reveal the Common will of the parties. However, this method can only be used if the parties actually had a common will on the disputed issue, but expressed it incorrectly in the text of the agreement.

The second method is closely related to judicial discretion and is a purely English institution – the "doctrine of a reasonable person". At the same time, the judge chooses a more rational, cost-effective interpretation of the contract, that is, he makes an assumption about what condition a reasonable entrepreneur will include in the contract instead of the parties.

The concept of "reasonable person" is associated with the rule of interpretation of conditions, such as the "Best Guess Rule". At the same time, the judge does not even need to use other evidence to determine the content of the disputed contract. Using the human quality of rationality, the judge interprets the controversial situation as if the parties foresaw the occurrence of a situation due to ambiguity in the contract when concluding a contract.

The third method is a literal formal interpretation of the contract. According to it, it is assumed that the contract is an agreement of the parties, in which all issues related to its implementation are fully and fully regulated. This assumption deprives the parties of the right to refer to all other evidence to confirm the terms of the contract. For example, it is contained in Article 392 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, according to which: when interpreting the terms of the contract, the court takes into account the literal meaning of the words and phrases contained in it. If the contract is not clear, the literal meaning of its terms is established by comparison with other terms of the contract and the meaning as a whole.

The fourth method is clear rules for interpreting the condition. It can be described as "rules used to draw lots" (Tie-breaking rules). These include the rules for interpreting the contract

against the party attempting to enforce the contract and the rules for interpreting the contract against the party drafting the contract. The latter is better known as the "contra proferentem" principle.

Currently, the principle of "contra proferentem" has become widely used in World legal practice. For example, the Civil Code of the French state states that "if there are doubts, the contract must be interpreted against the person who stated the terms of the contract (in the contract) and in favor of the person who assumed the obligations" (https://pnu.edu.ru/ru/faculties/full_time/isptic/iogip/study/studentsbooks/histsources2/igpzio49/).

Article 4.6 of the principles of UNIDROIT international commercial treaties states that "if the terms of the treaty presented by one party are unclear, then preference is given to interpretation that is contrary to the interests of that party" (<https://docs.cntd.ru/document/901784163>).

As mentioned above, we identified the principle of "contra proferentem", which has long been used in almost all countries of the world, as the direction of our article and set ourselves the goal of analyzing the legal situation of its implementation in our country. With us, he has not yet pierced his way in judicial practice.

Taking the topic of the principle of «Contra proferentem», let's try to analyze its general legal situation. The Latin phrase "contra proferentem" gives us the impression that it is against the bearer, which can be further understood as "the fault of the contract maker". In general, the principle of "contra proferentem" is used to place the blame on the party that created or requested the text of the bilateral treaty. Allows you to apply the contract as a party that has concluded it, as well as as a fine or legal punishment for intentionally or deliberately introducing and including a vague, ambiguous contract in a civil contract. The bottom line is that the contract developer or presentation party deliberately uses words that give an ambiguous interpretation of the content of the contract to create or provide results in their interests. Deliberate ambiguity or ambiguity is an attempt to alleviate the principle of "contra proferentem" and, when the laws are enforced, will certainly provide its own help in correctly assessing the ambiguity in favor of the innocent party.

For a legal study of the principle of «Contra proferentem», it would be incomprehensible to analyze the principle of "contra proferentem" from a legal point of view without considering the history of the general formation and development of the law institution of the principle of "contra proferentem". For this reason, we can talk about the origin of the institution of law of the principle "contra proferentem".

In Roman law, the principle "Cum quaeritur in stipulatione, quid acti sit, ambiguitas contra stipulatorem est" (Celsus' statement) was formed regarding the interpretation of conditions, according to which it was argued that if the condition is unclear, the principle of interpretation should be applied to the party that proposed the condition. Then medieval European lawyers, systematizing the scattered conclusions of the idea of Celsus's conclusion in the text of the Corpus Juris Civilis regarding different types of contracts, concluded that the general principle of "contra proferentem" should be interpreted in favor of the one to whom the contract presented it at the time of drawing up an ambiguous contract and, accordingly, in favor of the one who accepted it (Zimmermann, 1990).

Medieval European lawyers, in the text "Corpus Juris Civilis", systematize the different views of this idea on different contracts, systematizing the general principle of interaction "contra

proferentem", according to which it was argued that in bilateral or multilateral agreements an incomprehensible condition (condition of the contract) should be interpreted against the person who presented it, and in favor of the party that accepted it.

There was a period when the principles of morality, justice and equality of parties and honesty began to be recognized in European countries and in the courts of the United States. Since then, the principle of "contra proferentem" has been widely developed in European, English and American law, traditionally enshrined in acts of international unification of contract law and gradually turned into a simple principle familiar to any lawyer.

Since then, the principle of "contra proferentem" has been widely developed in European, English and American law, traditionally enshrined in acts of international unification of contractual law, and gradually became a principle and reality familiar to any foreign lawyer. Modern civil law as mentioned in the literature, at the beginning of the XXI century this principle was successfully established. Specifically, in the world, this principle of interpretation of commercial contracts is universally recognized and is used as a legal principle in the legal systems of many states. For example, Germany, the Netherlands, France, Spain, Italy, Austria, etc. the principle of "contra proferentem" was reflected in the norms of law of international and developed Western European countries:

- * Establishes the legal definition of the principle "contra proferentem" in relation to any commercial contracts in Article 4.6 of the treaty "UNIDROIT principles of international commercial contracts;

- * The principle of "Contra proferentem" is enshrined in Article 5 of the EU directive 1993 "on unfair terms of Consumer Contracts" with respect to consumer contracts;

- * Enshrined in Article 5:103 of the Treaty "on the principle of European contract law" with respect to individual non-agreed terms of any contracts;

- * Enshrined in Article 305, paragraph 2 of the German Civil Code the application of the "contra proferentem" principle for consumer or standardized conditions;

- * Established in subparagraph 2 of Article 133 of the French consumer code the application of the principle "contra proferentem" in relation to contracts concluded with consumers or contracts concluded with non-professionals;

- * Enshrined in Article 6:238, paragraph 2 of the Dutch Civil Code the application of the "contra proferentem" principle in relation to standardized contracts with a consumer or small entrepreneur;

- * Established in Article 1370 of the Italian Civil Code the application of the principle "contra proferentem" in relation to standard conditions;

- * Article 1288 of the Spanish Civil Code establishes the application of the "contra proferentem" principle in relation to any conditions;

- * Article 915 of the Austrian civil code enshrines the application of the "contra proferentem" principle to any conditions that are not personally agreed upon in relation to any conditions, as well as to any terms of a contract concluded under the prevailing influence of one of the parties.

Above you can see a number of rules for interpreting the principle of "contra proferentem" in different legal systems. In many, the preferred interpretation option, rather than the determination of the Will and understanding of the parties or reasonable person who proposed

the conditions, is focused on the principle of "contra proferentem". At the same time, the advantage allows the party that proposed the formulation of an unclear contract or prepared the text of the contract to be recognized as a person who is a professional in the relevant field, and the non-professional party that accepted the proposal to apply the principle of "contra proferentem".

The objective reasons for the active application of the principle of "contra proferentem" in foreign countries are primarily related to political and legal views. This means of determining the content of the contract, which can be explained both by direct interpretation and by attempts to determine the true or probable will of the parties, and has become clear from a certain ethical and economic point of view.

The method of domination of the laws of developed Western states in the overwhelming majority, when the terms of the treaty proposed by one party are unclear, preference is given to the interpretation opposite to the position of the proposed party to the treaty. First of all, we are talking about consumer contracts, as well as agreements between entrepreneurs in the face of obvious inequality of negotiation opportunities. It can be understood that the weak party does not have the opportunity to negotiate certain incomprehensible conditions and, accordingly, ambiguity and other shortcomings in the formulation of these conditions involuntarily give its consent to the strong party that developed and proposed them. In other words, the strong party is a professional company in the relevant field (insurance, banking, construction, legal services, transportation, responsible storage, retail, etc.). In these cases, the creator of the contract actually controls its content alone, and the ambiguity of the contract to them is clearly manifested. This is possible both in simple negligence and in deliberate, where the developer specifically uses the incomprehensible text of the terms of the contract to complicate their understanding for some categories of counterparties (primarily consumers).

At the same time, it should be borne in mind that in the case of equal negotiations on the conclusion of entrepreneurial contracts, the "fault" of the developer is not so obvious, since it can be associated, for some reason, with the carelessness of the counterparty who accepted the incomprehensible contract, when there is a real opportunity to negotiate and adjust such a contract. However, it is clear here that the original source of the problem was precisely the developer of the contract contract, and when comparing the share of the parties to each contract in its occurrence, the share of the developer's fault always seems to prevail.

In practice, when it comes to consumer contracts, disputes often arise about the terms of financing rates, including the interest rate of a second-tier bank. Also, situations arise with regard to the execution of bills, the text of which does not mention the exchange rate for certain currency exchange operations at the internal rate of a second-tier bank in the repayment of a bill obligation, or the exchange rate for transactions with own bills. In both cases, one interpretation of the controversial situation is more profitable for the bank, the other for the consumer of banking services.

The principle of Contra proferentem is a clear legal structure, so sometimes it can be considered an interpretation. Based on the generally accepted definition in the theory of law, the interpretation of law is understood as the activity of establishing the content of a legal act for its practical implementation, while this activity traditionally consists of two aspects: concepts

and interpretation. the object of concepts can be both normative acts and acts of application of law, civil law contracts, etc. In the theory of civil law, the concept of interpreting the term does not differ from the law developed in the general theory. Interpretation of a condition is understood as a two-way process of interpreting the content of an instruction and interpreting it (Kostikov, 2013).

Thus, any type of interpretation, regardless of the object to which the interpretation is directed, is always aimed at determining the specific content of specific rules.

Without going into detail into one of the central issues of the interpretation of contracts, namely the problem of the ratio of Will, we note that the purpose of applying the principle of contra proferentem is not to find the option that the parties clearly stated at the conclusion of the contract and does not even formally establish the literal meaning of its text. The concept of this principle states that the interpretation of the controversial situation is carried out against the party that proposed this condition. Therefore, for the court, the content of the disputed contract will be practically irrelevant, only the person who became its author will be important to him. But although such an interpretation does not allow us to reveal the true meaning of the contract agreement, it has a number of positive qualities.

First of all, it should be noted that the interpretation of contra proferentem is a kind of rescue tool for ships, since it can only be used after applying all the methods specified in this article. If a similar interpretation is used, this means that all attempts by the court to determine the semantic meaning of the ambiguous situation and the general will of the parties did not lead to the expected result and involve the use of an interpretation method against the proposer as the only solution.

Secondly, the incomprehensible terms of the contract are, of course, a negative legal phenomenon that does not adorn the contractual experience. In this regard, the contra proferentem interpretation, on the one hand, punishes the party that proposes an ambiguous contract, since it is interpreted against it, and on the other hand, encourages the qualitative development of contracts.

In this regard, in the legal literature, the principle of contra proferentem can be considered functionally as a sanction for the vague formulation of the contract, which in the future encourages the parties to conclude specific contracts.

Today, the principle of "contra proferentem" is a legal doctrine that any clause in contract law must be interpreted as ambiguous, against the interests of the party that made it, introduced it, or requested the introduction of that clause. The principle of "Contra proferentem" is guided by the legal interpretation of contracts and is usually applied when an agreement is concluded in court.

Judicial practice also confirms that the main type of interpretation of contracts in accordance with the law of Kazakhstan is a literal and systematic interpretation. In case of disagreements between the parties in the understanding of a civil law contract in the Republic of Kazakhstan, the interpretation of the contract is carried out by the court. At the same time, the court was endowed with broad powers: it can go beyond the scope of the agreement in order to determine the true intentions of the parties, and not only based on the text of the agreement and its content. However, the second method of interpretation can be used only if the study of the text of the agreement does not allow determining the specific intentions of the parties.

In the understanding of a civil law contract in the Republic of Kazakhstan, A well-known domestic scientist M. K. Suleimenov identifies three consistently applicable rules for applying the procedure for interpreting a civil law contract (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36575914&pos=265;778#pos=265;778):

The first is to determine the literal meaning of the words and phrases It contains, that is, a philological (or grammatical) interpretation. Such an interpretation makes it possible to determine not only the meaning and content of individual words and phrases, but also the meaning of their combination;

The second is the comparison of the relevant terms of the contract with other terms and the meaning as a whole, that is, the so-called systematic interpretation. At the same time, the location of the contract in the text of the contract is taken into account. For example, it states that a condition located in the "special rules" section should take precedence over a condition located in the "general rules" section. In one arbitration case, the meaning of the term "status of the contract" was decided by analyzing the term «legal status» of the contract;

Third, if the application of the first two rules does not help, the definition of a specific general will, taking into account the purpose of the contract. At the same time, negotiations, correspondence of the parties, the practice established in the relations of the parties, the customs of business turnover are taken into account.

In accordance with article 392 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, it can be concluded that in addition to the possibility of interpretation of the contract only by the court, any participant in the Civil Contract has the right to interpretation. Another point in this case is established in judicial practice that in the event of a dispute, the final decision is usually made by the court. Therefore, in the event of a dispute, the parties will have to prove to the court the correctness of the interpretation of the contract (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_).

The current civil code or other civil legislation of the Republic of Kazakhstan does not provide for a legal mechanism for applying the principle of "contra proferentem". Article 392 of the current civil code of the Republic of Kazakhstan states that the literal meaning of words and sentences in a civil law contract is taken into account in relation to incomprehensible or ambiguous words and sentences. However, the current rule of law does not provide for the full resolution of civil disputes related to the text in civil legal contracts.

For example, in civil legal relations, when the true rights and obligations of the parties are not resolved, there is a question of the ambiguity of the contract, a question before the court about choosing the most fair approach to identifying this ambiguity. If the court considering the dispute does not have the opportunity to extract the meaning of the contract directly from the text, the chances of a fair Court decision are reduced.

Therefore, we think it is appropriate to include in the content of Article 392 of the current civil code the principle: "apply against the party who proposed the draft or idea of the contract in cases where it is impossible to determine the specific rights and obligations of the parties to the Civil Law contract."

In the event of some ambiguity of any provisions of the contract using the principle of "Contra proferentem", it is interpreted against the party that drafted the contract and greatly

simplifies the judicial and arbitration practice due to the interpretation by the court of certain ambiguously formulated contractual terms.

In accordance with article 392 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan in force in the textual analysis of the content of civil contracts in the country, the ambiguity of contracts on the (interest (interest) or tariff) rate and market rate should be clarified, first of all, by the specific will of the parties by resorting to external sources. But it is clear that such a method will not help even in the described cases, therefore, the court, using the principle of "contra proferentem", should clarify the controversial situations in favor of the consumer of its services in advance, because it is obvious that the second-tier bank develops a draft of the relevant civil law contract and initiates the emergence of the disputed contract (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_).

In the Republic of Kazakhstan, the only form of filling out civil contracts is actively used-the application of dispositive norms. If the contract does not contain a provision regulating any situation, the dispositive norm of the law is subject to application if the parties do not deny its application directly with their consent.

In fact, the complementary interpretation, the essence of which is to create a hypothetical will of the parties, is not used in domestic practice, according to the English concept of situations in which inflammatory interpretation is supposed. However, it is possible to make recommendations to the legislatures to fill in the gaps in the law.

In case of disagreement between the parties regarding the terms of the main contract in accordance with article 392 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, such conditions are determined in accordance with a court decision. However, here we know that mainly the use of dispositive norms is formed (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_).

In Kazakhstan practice, the court uses only one known method when applying a specific interpretation of a civil contract, or by concluding a settlement agreement between the parties, the defendant was obliged to pay the plaintiff a certain amount. This state of affairs at some times pushes certain parties to unjustified enrichment. For example, in modern judicial proceedings on loan agreements concluded with small financial organizations, many cases are resolved in favor of small financial organizations. As another example, in the collection of high interest, at the same time, there are cases when the parties do not introduce requirements for a complete termination of the civil conflict. Therefore, in this case, the court filled the gap in the settlement agreement, which means that when the parties conclude the settlement agreement, a complete termination of the civil conflict, leaving for either party no right to make any claim from the obligation in question.

Obviously, the court decision is aimed at preventing the plaintiff from abusing his rights. In our opinion, in order to correctly apply the interpretation of the content of the contract, it is necessary to develop specific criteria by which it should be applied. At the same time, the supplementary interpretation is subject to use only in exceptional cases in order to protect the weak side of the contract, and court interference in contractual relations should be minimized.

Currently, the Republic of Kazakhstan needs to form its own system of approaches to the interpretation of civil law contracts. Thus, the introduction of some foreign concepts of interpretation of contracts into the practice of the Republic of Kazakhstan of the Contra

Proferentem principle will allow to successfully resolve the issues of interpretation of the disputed contract

In general, the use of foreign experience in the interpretation of civil contracts should be positively assessed, since each of them has a rational principle necessary to explain the content of contracts.

Conclusion

Although the interpretation of the "contra proferentem" principle is currently applicable to many conditions, I believe that the scope of this principle should not be unlimited.

Firstly, in some countries, for example in Germany, it is considered impossible to apply this principle if the controversial situation is the subject of a separate agreement, that is, if both parties have a real opportunity to influence the content of the agreement and have a real impact on it, for example.

Secondly, in some foreign countries, the scope of this principle is limited by a clear framework of conditions. For example, in Italy it is used only in relation to standardized contracts, in France - in relation to contracts concluded with consumers or non-professionals. As practice shows, using the principle of "contra proferentem", the explanatory is used both in the interpretation of consumer contracts and in the interpretation of contracts concluded by economically equal entities, if both can be professional in the joint field.

The "Contra proferentem" principle is not the only one that can be used when interpreting the unclear terms of a contract. Sometimes there are situations when this principle does not apply due to circumstances that prevent it from being applied. Therefore, it is necessary to analyze how the interpretation against the proposer, the interpretation against the professional and the interpretation against the strengths, made mainly by a foreign practice, are related to each other, and carefully study whether they do not contradict each other and whether they can be used at the same time.

The contribution of authors.

Zh. Utegenova – abstract, keywords, introduction, information about the authors.

S. Adilgazy – methodology, results and discussion.

G. Teleuev – conclusion, list of references, transliteration.

References:

1. Posner R.A., 2004 // The law and Economics of Contract Interpretation // law and Economics Working Paper, №229, 2004. https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2893&context=journal_articles.

2. The French Civil Code (Napoleon's Code) Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) 21.03.1804 624 p. https://pnu.edu.ru/ru/faculties/full_time/isptic/iogip/study/studentsbooks/histsources2/igpzio49/.

3. Principles of international commercial contracts (Принципы международных коммерческих договоров (Принципы УНИДРУА)) (1994) // Law 1995. № 12. <https://docs.cntd.ru/document/901784163>.

4. Zimmermann R., 1990. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford. 1990. P. 239-241. <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780198764267.001.0001/acprof-9780198764267>.

5. Kostikov A.V., 2013. (Костикова А.В. Толкование предпринимательского договора: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03. СПб., 2013. 26 с. <https://www.dissercat.com/content/tolkovanie-predprinimatelskogo-dogovora>.

6. Suleimenov M.K. (Сулейменов М.К. // Применение и толкование норм гражданского законодательства и договора). // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36575914&pos=265;778#pos=265;778.

7. The Civil Code of the Republic of Kazakhstan. // Code of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 1994 No. 268-XIII (Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі. // Қазақстан Республикасының Кодексі 1994 жылғы 27 желтоқсандағы № 268-XIII). https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_.

Ж. Утегенова*¹, С. Әділғазы², Г. Телеуев³

¹Заң ғылымдарының магистрі, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

²PhD, «Нархоз университеті» КЕАҚ, қауымдастырылған профессор, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

³PhD докторы, Халықаралық Білім Беру Корпорациясы, Қазақ-Американ университеті

«Contra proferentem» термині шарттарын түсіндірудің құқықтық негізі

Андатпа. Қазақстан Республикасы құқықтық тәжірибесінде азаматтық-құқықтық келісім шартты «contra proferentem» қағидасын қолдана отырып қазіргі қолданыстағы құқықтық нормаларымен түсіндіру мүмкіндігі жоқтығына назар аударылды. Қазақстан Республикасының құқықтық әдебиеттерде, экономикасы дамыған батыс елдердің құқықтық жүйедегі «contra proferentem» қағидасымен шартты түсіндіру ережесінің қазіргі нарықтық қоғамның даму тенденцияларын ескеретін арнайы зерттеулердің жеткіліксіздігі байқалады. Мұндай жағдайда «contra proferentem» қағидасы шарт талаптарын түсіндіру процесін реттейтін шетелдік құқық нормаларын және оны қолдану практикасын сыни талдау өзекті болып табылады. Мұндай талдау батыс елдерінің құқықтық нормаларын қолдану тәжірибесінің мысалдарында ұсынылған. Отандық сот практикасын шолу кезінде азаматтық-құқықтық шартты түсіндіруге қатысты, атап айтқанда, белгісіз және екіұшты мағына беретін шарттардың мазмұнын белгілеуге байланысты көптеген мәселелер Қазақстан Республикасы соттарының алдында тұрған проблема деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Қазақстан Республикасы соттарының тәжірибесінде мұндай тәсілдер әлі әзірленбегенін мойындау керек. Сол үшін отандық құқық жүйесіндегі азаматтық-құқықтық келісімшарт мазмұнын түсіндірудегі олқылықты толтыру үшін бұл зерттеу жобасы шетелдік тәжірибеге негізделеді.

Мақалада авторлар кешенді түрде еліміздегі азаматтық-құқықтық келісім шарттық талаптарын түсіндіру институтына «contra proferentem» қағидасын құқықтық тұрғыдан талдайды және оның тиімділігін арттыру жөнінде ұсыныстар береді.

Түйін сөздер: Қазақстан, Contra proferentem, азаматтық құқық, сот, адам құқықтары, азаматтық-құқықтық шарт, қағидат, шешім.

Ж. Утегенова^{*1}, С. Адилгазы², Г. Телеуев³

¹Карасайский районный суд, Алматы, Республика Казахстан,

²Университета Нархоз, Алматы, Республика Казахстан

³Казахско-Американский Университет, Алматы, Республика Казахстан

Правовая основа для разъяснения договорных условий «Contra proferentem»

Аннотация. Обращено внимание, что в правовой практике Республики Казахстан отсутствует возможность толкования гражданско-правового договора с применением принципа «contra proferentem» с действующими в настоящее время правовыми нормами. В правовой литературе Республики Казахстан отмечается недостаточность специальных исследований, учитывающих тенденции развития современного рыночного общества, правила толкования договора с принципом «contra proferentem» в правовых системах западных стран с развитой экономикой. В таких случаях актуальным является критический анализ норм иностранного права и практики его применения, регулирующих процесс толкования договорных требований принципа «contra proferentem». Такой анализ представлен на примерах практики применения правовых норм западных стран. Обзор отечественной судебной практики позволяет сделать вывод о том, что многие вопросы, касающиеся толкования гражданско-правового договора, в частности, связанные с установлением содержания неопределенных и неоднозначных договоров, стоят перед судами Республики Казахстан. Следует признать, что в практике судов Республики Казахстан такие подходы еще не разработаны. Для того, чтобы заполнить пробел в толковании содержания гражданско-правового договора в системе отечественного права, данный исследовательский проект основывается на зарубежном опыте.

В данной статье авторами комплексно проанализирован принцип «contra proferentem» в институт толкования договорных условий гражданско-правового договора в стране и даны рекомендации по повышению его эффективности.

Ключевые слова: Казахстан, Contra proferentem, гражданское право, суды, права человека, гражданско-правовые договоры, принципы, решения.

References:

1. Posner R.A., 2004 // The law and Economics of Contract Interpretation // law and Economics Working Paper, №229, 2004. https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2893&context=journal_articles.

2. The French Civil Code (Napoleon's Code) Grazhdanskij kodeks Francii (Kodeks Napoleona) 21.03.1804 624 p. https://pnu.edu.ru/ru/faculties/full_time/isptic/iogip/study/studentsbooks/histsources2/igpzio49/.

3. Principles of international commercial contracts (Principy mezhdunarodnyh kommercheskih dogovorov (Principy UNIDRUA)) (1994) // Law 1995. № 12. <https://docs.cntd.ru/document/901784163>.

4. Zimmermann R., 1990. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford. 1990. P. 239-241. <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780198764267.001.0001/acprof-9780198764267>.

5. Kostikova A.V. Tolkovanie predprinimatel'skogo dogovora: Avtoref. dis. ...kand. jurid. nauk: 12.00.03. SPb., 2013. 26 s. <https://www.dissercat.com/content/tolkovanie-predprinimatelskogo-dogovora>. [in Russian]

6. Sulejmenov M.K. // Primenenie i tolkovanie norm grazhdanskogo zakonodatel'stva i dogovora). [in Russian] // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36575914&pos=265;778#pos=265;778

7. The Civil Code of the Republic of Kazakhstan. // Code of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 1994 No. 268-XIII. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_.

Information about the authors

Zh. Utegenova – the author for correspondence, Judge of the Karasai district court of Almaty region Republic of Kazakhstan, Master of Law. Kaskelen, B. Momyshuly str. 5, 040900, Almaty, Kazakhstan, email: jazi_qarshiga@list.ru

S. Adilgazy – PhD, Associate Professor at Narxoz University. 55 Zhandosova street, 050000, Almaty, Kazakhstan, email: serikhan@mail.ru

G. Teleuev – International Educational Corporation, Dean of the Kazakh-American University, PhD. Ryskulbekov Street, 28, 050000, Almaty, Kazakhstan, email: Galim200385@mail.ru

Ж. Утегенова – хат-хабар үшін автор, Алматы облысы Қарасай аудандық сотының судьясы, заң ғылымдарының магистрі. Каскелен, Б. Момышұлы көшесі, 5, 040900, Алматы, Қазақстан, email: jazi_qarshiga@list.ru

С. Әділғазы – «Нархоз университеті» КеАҚ, қауымдастырылған профессор, PhD. Жандосов көшесі, 55, 050000, Алматы, Қазақстан, email: serikhan@mail.ru

Г. Телеуев – Халықаралық Білім Беру Корпорациясы, Қазақ-Американ Университетінің деканы, философия докторы (PhD), Рысқұлбеков көшесі, 28, 050000, Алматы, Қазақстан, email: Galim200385@mail.ru

Ж. Утегенова – автор для корреспонденции, Судья Карасайского районного суда Алматинской области, магистр права. Каскелен, ул. Б. Момышулы, 5, 040900, Алматы, Казахстан, e-mail: jazi_qarshiga@list.ru

С. Адилгазы – PhD, ассоциированный профессор НАО «Университет Нархоз», улица Жандосова, 55, 050000, Алматы, Казахстан, e-mail: serikhan@mail.ru

Г. Телеуев – Международная образовательная корпорация, Казахско-Американский университет, доктор философии PhD, ул. Рысқұлбекова, 28, 050000, Алматы, Казахстан, e-mail: Galim200385@mail.ru

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

IRSTI 10.77.21

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-247-257>

Article

The role of the Internet in the evolution of fraud: a historical aspect

N.M. Apsimet*¹ , A.B. Smanova¹ , Utegenova G.A.²

¹Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

²Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan

(E-mail: ¹Apsimet.nurdaulet@gmail.com, ¹akmaral.smanova@kaznu.edu.kz, ²gulzat-utegenova@mail.ru)

Abstract. This article presents a thorough examination of how the Internet has altered the landscape of fraud, with particular focus on increasingly sophisticated digital schemes. It examines how the internet serves both criminals and cybersecurity efforts alike. Beginning with an exploration of fraud's historical roots from its early manifestations in pre-digital to digital times and continuing into modernity, this article details its development alongside technological progress. Utilizing various research methodologies (historical and statistical analysis), such as tracking its progression across time as well as any countermeasures implemented during that period.

Significant findings of this research highlight the rise of internet-enabled fraud forms such as phishing, identity theft and cyber extortion; emphasizing their global and anonymous nature. Furthermore, research indicates the need for multidisciplinary approaches that combine technological, legislative and educational strategies in combatting internet fraud. This highlights machine learning technologies like artificial intelligence in detecting fraud along with greater public awareness campaigns to build cyber literacy literacy levels among society at large.

Keywords: internet, fraud evolution, cybercrime, phishing attacks, cybersecurity measures and digital technologies.

Introduction

With global digitalization accelerating at unprecedented speed, Internet has become an indispensable resource to most people's daily lives, offering access to an infinite source of knowledge and forms of communication. Yet as these limitless opportunities expand so too has fraud expanded; its prevalence now warrants careful study and assessment.

Relevance of this study lies within its rising tide of fraudulent schemes on the Internet that are becoming ever more complex and difficult to recognize, due to Internet technologies' influence over methods and forms of fraudster activity. Therefore, there has been an urgent need to reexamine our approaches against cybercrime as well as examine ways by which fraudsters adapt to changing operating environments.

This study seeks to analyze the Internet's role in the history of fraudulent activities from an historical standpoint, exploring how its evolution has altered fraud techniques as well as identify main trends and directions of Internet-related fraud.

To meet this objective, this work lays out three tasks to pursue this aim. These are: (1) an investigation of historical fraud cases prior and after widespread Internet use (2) studying how digital technologies have altered fraudster methods (3) uncovering new forms of Internet-induced fraud.

Research in this area utilizes an integrative approach, including analysis of scientific literature, legal framework, statistical data and real cases of Internet fraud. As digital technologies have proliferated into everyday life and created opportunities for criminal enterprises, gaining an in-depth knowledge about its mechanisms and consequences is vitally important and timely.

Research methodology

To thoroughly explore the development and influence of fraud with Internet, as well as cybercrime methods today, various methodological approaches were employed to gain a thorough understanding of our subject of study and identify key trends.

Historical examination has been employed as a means to understand how fraud has evolved since pre-Internet times to the modern era, using historical analysis as a lens through which to view fraud schemes' development as technological innovations affect them. Through this method it became possible to pinpoint key phases in fraudulent schemes' evolution as well as determine their transformation when technology innovations emerged.

Content analysis was applied to process and organize information obtained from scientific articles, news reports, law enforcement reports and other pertinent sources in order to assess the scale of Internet fraud and identify its most frequent types. This approach enabled assessment of its scale as well as identification of its most prevalent manifestations.

Comparative analyses focused on fraud methods prior and after Internet's wide adoption in order to detect new threats that differed from more traditional forms. This allowed investigators to compare fraud techniques before and after widespread Internet usage and identify any differences or similarities with traditional forms.

Statistics were employed to examine quantitative data related to Internet fraud incidence and impact. This approach enabled us to observe its growth dynamics while pinpointing specific cybercrimes as trends of growth.

This study took an integrative, cross-disciplinary approach, combining elements from criminology, information technology and social sciences for maximum insight and an in-depth evaluation of cyber fraud issues. Data obtained as part of this investigation may serve as the foundation of effective methods to combat and prevent such crimes online.

Discussion and results

Fraud as a social phenomenon has deep historical roots that reflect shifts in relationships, technology and business practices. Tracing its development requires analysing an assortment of sources spanning ancient chronicles to modern academic works on cybercrime and information security.

Fraud first made its first appearance in Roman law. With subsequent reception into Kazakh law and legal systems from nearby and distant countries forming one of our global legal systems - Roman-Germanic law - fraud became understood as criminal liability when one appropriates another person's property [1, p. 143].

This thesis can be demonstrated through an examination of definitions provided by legislators: fraud under Germany's Criminal Code (§ 263) can be defined as any act committed intentionally with intent to deceive for personal gain or third-party gain resulting in greater property damages by deception and maintaining false assumptions regarding an injured party's injuries or misconception. Criminals engage in fraud when they present false facts as truth or distort actual facts to obtain advantage [2, p. 277]; according to France, "fraud is defined as any practice which intentionally leads to someone acting against themselves or against themselves through deceptive methods such as false names or status, abuse of power or deception to transfer funds, securities, material assets or any other property to people, provide services or enter transactions which create obligations or release them"(Art. 313-1 of France's Criminal Code) [3]; Republic of Latvia laws require "acquiring someone's property through deception"(Article 177 of Latvia's Criminal Code) [4] etc.

Fraud in history can take many forms. From simple deception and counterfeiting in antiquity to complex financial schemes enabled by modern banking systems in modernity. Postal communication and telegraphy brought new opportunities for fraudsters in the 19th century; postal scammers could operate anonymously over long distances [5]. At that time many modern fraud schemes such as pyramid schemes or financial scams began taking shape.

Of particular note is the period during the second half of the 20th century when computer technology led to significant shifts in fraud methods. Banking, insurance and trade were increasingly conducted digitally over this timeframe; therefore requiring new approaches for protecting fraud. Computer viruses and Trojans, specifically targeting financial information without authorization were the precursors to modern cyber fraud [6].

At the turn of the 20th and 21st centuries, Internet revolutionized our society in many ways. However, its rapid growth led to fraudsters exploiting it for illicit schemes through E-commerce, online banking, social networks and other Internet services such as Ebay or Craigslist; including new channels of fraud such as phishing scams. Skimming attacks became common place; while cyber extortion schemes and identity fraud also presented serious threats against Internet users [7, p. 342].

Literature review illustrates that, regardless of changing tools and techniques, fraud remains fundamentally the same: deception or breach of trust to acquire illegal gain. Current cybersecurity and law enforcement research efforts focus on devising effective measures against digital-era fraud as well as studying past cases that illustrate this evolution of fraudulent schemes.

Internet penetration into all aspects of society has drastically transformed fraudsters' landscape, opening new opportunities and challenges for criminals. Due to digital technologies' development and increased users on the web, fraudsters have found it an ideal environment for various scams to take place.

Phishing is one of the most prevalent online fraud schemes, in which criminals attempt to gain access to confidential user data (login credentials, passwords or bank card details) by creating fake websites or emails which appear as official requests from well-known companies or banks [8, p. 53].

Skimming in the digital era has seen an explosive expansion due to fraudsters installing malicious software onto payment terminals over the Internet that enables them to collect bank card details during online payments [9].

Cyber extortion became possible with the rise of cryptocurrency, involving blocking access to personal or company resources with demands for ransom payment to restore them - sometimes using encryption programs (ransomware) [10].

Identity fraud has taken on new dimensions with the ability to create fake social media and other online profiles to conduct illegal activities on behalf of someone else, including identity theft.

"Romantic" fraud refers to online dating scams designed to exploit victims by taking advantage of trust established through dating services to obtain funds for "urgent needs". Criminals create fake profiles in order to lure in potential victims before persuading them to send money for urgent needs [11].

Due to Internet development, globalized scammers can operate with anonymity while remaining unseen by law enforcement authorities. Not only has digitalization made accessing victims easier for fraudsters but it has also made tracking them down more challenging due to having to coordinate actions across borders and navigate legal hurdles.

Internet has played an essential role in the rise of fraud, providing criminals with new technologies to implement their plans and causing cybercrimes to multiply rapidly. Society and government agencies must therefore develop and implement new methods of protecting themselves against and preventing such cybercrimes.

Analyzing specific cases and statistical data of online fraud enables us to accurately gauge both its scale and trends as well as any countermeasures taken against it, while measuring effectiveness of our countermeasures. The research is based on reports from law enforcement agencies, research organizations, cybersecurity researchers and cybersecurity companies; key areas identified for development and fight against cyber fraud identified through this study [12]. According to analysis conducted from January through August 2022 in Kazakhstan alone 11.7 thousand cases of Internet fraud were detected totaling 7 billion tenge in damage; most were recorded from Nur-Sultan, Almaty or Karaganda regions

Reports indicate a sharp rise in online scams in recent years. Phishing attacks and identity theft continue to incur losses of billions annually globally. According to the study, from May

2022 through April 2023 the total number of phishing attacks reached 1,850,392, an increase of 727,813 over the same period in 2021 [13]. Google blocks approximately 100 million spam emails each day [14]. Social engineering to spread malware and extort victims is also on the rise, according to statistics; social engineering attacks increased 147% between 2020 and 2021 [15]. LinkedIn (52%), DHL (14%), Google (7%), Microsoft (6%), and FedEx (6%) were among the top five brands most often copied during Q1 2022 [16].

Responding to the growing threat of online fraud, governments, international organizations, and the private sector are taking various steps to strengthen cybersecurity. These include:

- developing and enacting legislative acts with stricter penalties for cybercrimes;
- Raising user awareness about online fraud risks and ways to mitigate them;
- Implementation of advanced identification and authentication technologies that protect access to personal and financial data;
- Cooperation among nations for sharing information and taking coordinated measures against international cyber fraud.

Case studies of fraudsters' strategies revealed common tactics used by them, including impersonating financial and trading organizations, engaging in social engineering to gain trust from victims, and employing advanced technologies to conceal their actions. Yet successful instances of fraud prevention were identified through rapid exchanges between banks and law enforcement agencies as well as modern techniques for monitoring and analyzing transactions [17].

Current developments in information technology and the Internet offer unprecedented opportunities to both individuals and businesses alike, but also pose serious cyber threats - with fraud being one of the key culprits. Effectiveness of existing mechanisms against fraud has become an urgent matter and must be thoroughly assessed in order to combat cyber fraud successfully.

Analysis of modern practices in fighting fraud online reveals the key elements for fighting it are software for detecting and preventing fraudulent activity, educational campaigns among network users, as well as strengthening legislative frameworks and international cooperation in cybersecurity matters.

Technical security measures such as antivirus programs and intrusion detection systems play a critical role in combatting fraudulent activity. Due to the complexity and variation of modern fraudulent schemes, however, continuous updating and improvement must take place for these technologies to stay effective. One area in particular that needs further exploration is machine learning/artificial intelligence systems capable of adapting quickly to new threats while effectively neutralizing them.

Educational activities aim to raise the level of cyber literacy among users. Informing them regularly on different types of fraud, protection methods and threats can significantly reduce successful attacks against them. Working closely with Internet service providers on additional security measures such as two-factor authentication or early warning systems for fraud may also prove effective in mitigating attacks successfully.

Legislative frameworks and international cooperation play an essential role in combatting global fraud. By tightening penalties for cybercrimes, developing common standards in cybersecurity, and sharing information among nations, international cooperation enables governments to more efficiently combat fraudsters operating from various jurisdictions.

Based on our analysis, it is evident that an integrated approach to combating fraud on the Internet is required, comprising technical, educational and legislative measures. Of all proposals to strengthen user protection measures, three areas stand out:

1. Implementation of cutting-edge artificial intelligence technologies to detect and block fraudulent transactions in real time;
2. Extending cyber hygiene training programs to various user groups including children, adults and seniors;
3. Strengthen international cooperation by sharing cyber threat intelligence and coordinating efforts against fraudulent activity;
4. Increase ISP responsibility for taking measures that protect users from fraud.

Effective protection from fraud in the digital era requires collaboration among state, business and society.

Conclusion

Research into the Internet's role in fraud's development has uncovered dramatic shifts in both its methods and scale of cybercrime since digital technologies' advent. With globalization and digitization taking hold, fraud has taken on new forms, becoming more sophisticated and widespread requiring society and state authorities to adopt novel approaches for prevention and countermeasure.

One of the key findings was that Internet use has drastically expanded opportunities for fraudsters, making it easier to reach potential victims while making the fraud process less obvious and difficult to detect. At the same time, however, advancements in information technology have provided new tools to fight this form of criminality - machine learning algorithms that analyze cyberattack attempts as well as artificial intelligence-powered strategies that detect them can now assist law enforcement officials with stopping fraudsters in their tracks.

As digital fraud becomes an increasing threat, developing and preventing it requires an integrated approach, including strengthening international cooperation, developing common cybersecurity standards, sharing threat information with stakeholders, raising public awareness about cyber security threats and increasing their cyber literacy level. Particular focus should be given to protecting vulnerable categories of users such as children and the elderly who may become targets of scammers online.

Fighting online fraud requires active user participation. Being aware of existing threats and knowing basic cyber hygiene can significantly lower the risk of falling prey to scammers; for this reason, educational programs, targeted awareness campaigns, and easy-to-understand self-protection tools must all play an integral part of an effective cybersecurity strategy.

Internet's impact in the development of fraud is dubious: on one hand it has provided criminals with greater opportunities, while providing valuable tools against them. Cyber fraud's future depends on society's adaptability in adapting to new challenges; developing and implementing innovative technologies and security strategies; as well as remaining vigilant and informed within digital space.

The contribution of authors.

Apsimet Nurdaulet Mukhamediyarly – abstract, keywords, introduction.

Smanova Akmaral Bakhtiyarovna – methodology, results and discussion.

Utegenova Gulzat Amandykovna – conclusion, list of references, transliteration, information about the authors.

References

1. Фефлов И.В. Происхождение и развитие российского и зарубежного законодательства о мошенничестве // Территория науки. – 2014. – №4. – С. 141-152.
2. Федорков А.В. Институт мошенничества в ФРГ // Пробелы в российском законодательстве. – 2008. – №1. – С. 277-278.
3. Уголовный Кодекс Франции. https://yurist-online.org/laws/foreign/criminalcode_fr/_doc-5-.pdf?ysclid=ltouur4072447286295
4. Уголовный Закон Латвии. Закон, принятый Сеймом 17 июня 1998 года и обнародованный Президентом государства 8 июля 1998 года (С изменениями, внесенными по состоянию на 20 июня 2019 года) <https://lawyer-khroulev.com/wp-content/uploads/2019/09/ugolovnij-zakon-latvii.pdf>
5. История создания и распространения телеграфа. <https://diletant.media/articles/25556820/>.
6. Дубровин Н.А., Бычков Д.В., Гордеев К.С., Жидков А.А. Компьютерные вирусы // Современные научные исследования и инновации. 2017. № 11. <https://web.snauka.ru/issues/2017/11/84861>
7. Фатахова, Д.Р. Мошенничество в сети Интернет / Д.Р. Фатахова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2020. — № 49 (339). — С. 341-344.
8. Казыханов Артём Азаматович, Байрушин Фёдор Тимофеевич Фишинг, как проблема для специалистов отдела ИБ // Символ науки. 2016. №10-2. С. 53-54.
9. Считать и украсть: как работает скимминг банковских карт. <https://trends.rbc.ru/trends/industry/612d019d9a79470c54677745?from=copy>.
10. Что такое кибервымогательство? <https://www.keepersecurity.com/blog/ru/2024/01/15/what-is-cyber-extortion/>.
11. Онлайн-знакомства: куда сообщить о мошенничестве? <https://datingscammer.info/ru/blog/onlajn-znakomstva-kuda-soobshhit-o-moshennichestve-19094.html%>.
12. Кибермошенничество в Казахстане: факты, тенденции и анализ. <https://er10.kz/read/analitika/kibermoshennichestvo-v-kazahstane-fakty-tendencii-i-analiz/>
13. Число фишинговых атак утроилось за последние три года. <https://bing.com/search?q=%d1%84%d0%b8%d1%88%d0%b8%d0%bd%d0%b3%d0%be%d0%b2%d1%8b%d0%b5+%d0%b0%d1%82%d0%b0%d0%ba%d0%b8+%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%b0.>
14. 250+ Статистика Фишинга: Виды, Стоимость И Многое Другое. <https://marketsplash.com/ru/statistika-fishinga/>.
15. Что такое социальная инженерия: история, методы, примеры. <https://www.reg.ru/blog/chto-takoe-sotsialnaya-inzheneriya/>.

16. Что такое социальная инженерия и почему вы должны знать о ней. <https://blog.ishosting.com/ru/what-is-social-engineering/>

17. Минфин подготовил законопроект об обмене данными об аферах с картами между ЦБ и МВД. <https://www.forbes.ru/finansy/467741-minfin-podgotovil-zakonoproekt-ob-obmene-dannymi-ob-aferah-s-kartami-mezdu-cb-i-mvd>.

Н.М. Әпсімет*¹, А.Б. Сманова¹, Г.А. Утегенова²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қаласы, Қазақстан

²Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қаласы, Қазақстан

Интернеттің алаяқтық эволюциясындағы рөлі: тарихи аспект

Андатпа. Мақалада интернеттің алаяқтық ландшафтын қалай өзгерткеніне мұқият талдау жасалып, барған сайын жетілдірілген цифрлық схемаларға ерекше назар аударылады. Сол сияқты интернеттің қылмыскерлерге де, киберқауіпсіздікке де қалай қызмет ететіні қарастырылады. Еңбекте алаяқтықтың тарихи тамырларын зерттеуден оның цифрлық дәуірге дейінгі алғашқы көріністерінен бастап, цифрлық технологияларға және қазіргі заманға дейін жалғасуы, оның технологиялық прогреспен қатар дамуы егжей-тегжейлі сипатталған. Зерттеудің әртүрлі әдістемелерін (тарихи және статистикалық талдау) пайдалану, мысалы, оның уақыт бойынша дамуын бақылау, сондай-ақ осы кезеңде қабылданған кез келген қарсы шараларды жүргізу барысы талданған.

Зерттеудің маңызды тұжырымдары фишинг, жеке басын ұрлау және киберқауіпсіздік сияқты интернетті пайдаланатын алаяқтық форумдардың көбеюін көрсетеді; олардың жаһандық және анонимді сипатына баса назар аударылады. Сонымен қатар, зерттеу интернет-алаяқтықпен күресуде технологиялық, заңнамалық және білім беру стратегияларын біріктіретін пәнаралық тәсілдердің қажеттілігін көрсетеді. Бұл алаяқтықты анықтауда жасанды интеллект сияқты машиналық оқыту технологияларын және жалпы қоғамдағы кибер сауаттылық деңгейін арттыру үшін халықты ақпараттандыру бойынша жүргізілетін науқандық шараларды жүйелейді.

Түйін сөздер: интернет, алаяқтық эволюциясы, киберқылмыс, фишингтік шабуылдар, киберқауіпсіздік шаралары және цифрлық технологиялар.

Н.М. Апсимет*¹, А.Б. Сманова¹, Г.А. Утегенова²

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

²Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, Казахстан

Роль интернета в эволюции мошенничества: исторический аспект

Аннотация. В этой статье представлен тщательный анализ того, как интернет изменил ландшафт мошенничества с особым акцентом на все более изощренные цифровые схемы. В

ней рассматривается, как интернет служит как преступникам, так и усилиям по обеспечению кибербезопасности. Начиная с исследования исторических корней мошенничества, с его ранних проявлений в доцифровые времена и заканчивая цифровыми технологиями в современности, в этой статье подробно описывается его развитие наряду с технологическим прогрессом. Использование различных методологий исследования (исторический и статистический анализ), таких, как отслеживание его развития во времени, а также любых контрмер, принятых в течение этого периода.

Важные выводы этого исследования подчеркивают рост числа мошеннических форумов с использованием интернета, таких, как фишинг, кража личных данных и кибервымогательство; подчеркивается их глобальный и анонимный характер. Кроме того, исследование указывает на необходимость междисциплинарных подходов, сочетающих технологические, законодательные и образовательные стратегии в борьбе с интернет-мошенничеством. Это выдвигает на первый план технологии машинного обучения, такие, как искусственный интеллект, в выявлении мошенничества наряду с более широкими кампаниями по информированию общественности для повышения уровня киберграмотности в обществе в целом.

Ключевые слова: интернет, эволюция мошенничества, киберпреступность, фишинговые атаки, меры кибербезопасности и цифровые технологии.

1. Feflov I.V. Proishozhdenie i razvitie rossijskogo i zarubezhnogo zakonodatel'stva o moshennichestve // Territorija nauki. – 2014. – №4. – S. 141-152. [in Russian]
2. Fedorkov A. V. Institut moshennichestva v FRG // Probely v rossijskom zakonodatel'stve. – 2008. – №1. – S. 277-278. [in Russian]
3. Ugolovnyj Kodeks Francii. https://yurist-online.org/laws/foreign/criminalcode_fr/_doc-5-.pdf?ysclid=ltouur4072447286295
4. Ugolovnyj Zakon Latvii. Zakon, prinjatyj Sejmom 17 ijunja 1998 goda i obnarodovannyj Prezidentom gosudarstva 8 ijulja 1998 goda (S izmenenijami, vnesennymi po sostojaniju na 20 ijunja 2019 goda) <https://lawyer-khroulev.com/wp-content/uploads/2019/09/ugolovnij-zakon-latvii.pdf>
5. Istorija sozdanija i rasprostraneniya telegrafa. <https://diletant.media/articles/25556820/>. [in Russian]
6. Dubrovin N.A., Bychkov D.V., Gordeev K.S., Zhidkov A.A. Komp'juternye virusy // Sovremennye nauchnye issledovanija i innovacii. 2017. № 11. <https://web.snauka.ru/issues/2017/11/84861> [in Russian]
7. Fatahova, D.R. Moshennichestvo v seti Internet / D.R. Fatahova. – Tekst : neposredstvennyj // Molodoj uchenyj. – 2020. – № 49 (339). – S. 341-344. [in Russian]
8. Kazyhanov Artjom Azamatovich, Bajrushin Fjodor Timofeevich Fishing, kak problema dlja specialistov otдела IB // Simvol nauki. 2016. №10-2. С. 53-54. [in Russian]
9. Schitat' i ukrast': kak rabotaet skimming bankovskih kart. <https://trends.rbc.ru/trends/industry/612d019d9a79470c54677745?from=copy>. [in Russian]
10. Chto takoe kibervymogatel'stvo? <https://www.keepersecurity.com/blog/ru/2024/01/15/what-is-cyber-extortion/>. [in Russian]
11. Onlajn-znakomstva: kuda soobshhit' o moshennichestve? <https://datingscammer.info/ru/blog/onlajn-znakomstva-kuda-soobshhit-o-moshennichestve-19094.html%20>. [in Russian]

12. Kibermoshennichestvo v Kazahstane: fakty, tendencii i analiz. <https://er10.kz/read/analitika/kibermoshennichestvo-v-kazahstane-fakty-tendencii-i-analiz/> [in Russian]

13. Chislo fishingovyh atak utroilos' za poslednie tri goda. <https://bing.com/search?q=%d1%84%d0%b8%d1%88%d0%b8%d0%bd%d0%b3%d0%be%d0%b2%d1%8b%d0%b5+%d0%b0%d1%82%d0%b0%d0%ba%d0%b8+%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%b0>. [in Russian]

14. 250+ Statistika Fishinga: Vidy, Stoimost' I Mnogoe Drugoe. <https://marketsplash.com/ru/statistika-fishinga/>. [in Russian]

15. Chto takoe social'naja inzhenerija: istorija, metody, primery. <https://www.reg.ru/blog/chto-takoe-sotsialnaya-inzheneriya/>. [in Russian]

16. Chto takoe social'naja inzhenerija i pochemu vy dolzhny znat' o nej. <https://blog.ishosting.com/ru/what-is-social-engineering/> [in Russian]

17. Minfin podgotovil zakonoproekt ob obmene dannymi ob aferah s kartami mezhdub CB i MVD. <https://www.forbes.ru/finansy/467741-minfin-podgotovil-zakonoproekt-ob-obmene-dannymi-ob-aferah-s-kartami-mezdu-cb-i-mvd>. [in Russian]

Information about authors:

Apsimet Nurdaulet Mukhamediyaruly – the author for correspondence, 1st year doctoral student, faculty of law of Al-Farabi Kazakh National University, 050000, Almaty, Kazakhstan. Apsimet.nurdaulet@gmail.com, +77073506590

Smanova Akmaral Bakhtiyarovna – candidate of law, senior lecturer of the department of theory and history of state and law, constitutional and administrative law, faculty of law of Al-Farabi Kazakh National University, 050000, Almaty, Kazakhstan. akmaral.smanova@kaznu.edu.kz, +77026833709

Utegenova Gulzat Amandykovna – Master of «Jurisprudence», Lecturer of the Department of «Jurisprudence» of the Korkyt Ata Kyzylorda University, 120000, Kyzylorda, Kazakhstan. gulzat-utegenova@mail.ru

Апсимет Нурдаулет Мухамедиярулы – автор для корреспонденции, докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, 050000, Алматы, Казахстан. Apsimet.nurdaulet@gmail.com, +77073506590.

Сманова Акмарал Бахтияровна – к.ю.н., старший преподаватель, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, 050000, Алматы, Казахстан. akmaral.smanova@kaznu.edu.kz, +77026833709

Утегенова Гульзат Амандыковна – магистр юриспруденции, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, 120000, Кызылорда, Казахстан. gulzat-utegenova@mail.ru

Әпсімет Нұрдаулет Мұхамедиярұлы – хат-хабар үшін автор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Заң факультетінің 1-ші курс докторанты, 050000, Алматы қ., Қазақстан. Apsimet.nurdaulet@gmail.com, +77073506590

Сманова Акмарал Бахтияровна – з.ғ.к., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Заң факультетінің мемлекет және құқық теориясы мен тарихы, конституциялық және әкімшілік құқық кафедрасының аға оқытушысы, 050000, Алматы қ., Қазақстан. akmaral.smanova@kaznu.edu.kz, +77026833709

Утегенова Гульзат Амандыковна – Заңтану магистрі, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің «Құқықтану» кафедрасының оқытушысы, 120000, Қызылорда, Қазақстан. gulzat-utegenova@mail.ru

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

МРНТИ 10.67.01

Научная статья

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2024-146-1-258-269>

Криминологическая характеристика лиц, совершающих бытовое насилие

Калыбаева А.А.

Кыргызско-Китайский институт Кыргызского национального университета
им. Ж. Баласагына, Бишкек, Кыргызстан

(E-mail: aliya773@mail.ru)

Аннотация. В данной статье рассматривается содержание криминологической характеристики правонарушителей, совершающих бытовое насилие. Данный вопрос актуален постольку, поскольку дает ответы на основные вопросы по содержанию портрета правонарушителя, его психологическое поведение при совершении противоправных действий. Криминологическая характеристика личности раскрывается через анализ структуры самой личности человека, тем самым создает базу для мотивационной основы преступного поведения и эффективной борьбы с бытовым насилием. Теоретическая база криминологии в данных вопросах имеет первостепенное значение в выработке обоснованных рекомендаций по предупреждению бытового насилия. В данной статье рассматривается понятие «криминологическая характеристика», «криминологический портрет преступника в семейно-бытовом насилии».

Основополагающими методами исследования являются метод анализа документов и метод общенаучного познания. Новизна данной статьи заключается в предложенных выводах по усовершенствованию борьбы с бытовым насилием.

Ценность данного исследования заключается в основополагающих идеях, выработанных в процессе исследования, и вносит неоценимый вклад в дальнейшее исследование содержания бытового насилия в Казахстане.

В выводах статьи предложены основополагающие идеи в решении некоторых проблем предупреждения бытового насилия на основе анализа криминологического портрета бытового агрессора.

Ключевые слова: домашнее насилие, жертва, агрессор, криминологический портрет, криминологическая характеристика.

Введение

На сегодняшний день домашнее насилие является реальной угрозой для каждого человека и в каждой семье. На основе конфликтов формируется негативное отношение к любому члену семьи, соответственно рассматривается домашнее насилие в субъектном отношении друг к другу.

Стоит отметить, что насилие есть комплексное понятие, в состав которого входит и домашнее насилие как особый вид насилия, поскольку затрагивает близких друг другу людей.

В общей структуре преступности бытовое насилие занимает высокое место, так как, согласно представленным данным (2019 г.), каждое третье преступление в семье, подпадающее под категорию «нанесение тяжких телесных повреждений», и четвертое - убийство – совершается в быту [1].

Согласно таким прогнозам, становится очевидным необходимость в повышении эффективности противодействия бытовому насилию, усилению контроля за дальнейшим совершением правонарушений семейными агрессорами. Обществом также устанавливается необходимость в обеспечении безопасности от семейных дебоширов.

Основной целью данной научной статьи является основательное изучение практических данных криминологии в вопросах составления портрета преступника в семейно-бытовом насилии. основополагающими задачами для раскрытия цели являются:

- исследование понятия «криминологическая характеристика»;
- составление по общим описаниям портрета преступника, относимого к семейным дебоширам;
- виктимность в бытовом насилии;
- факторы совершения бытового насилия.

Наукой делается акцент по исследованию содержания семейно-бытового насилия и пути противодействия и профилактики, однако в значительной мере уделяется рассмотрению общих вопросов, не учитывая иные категории. В связи с этим возникает необходимость дальнейшего развития криминологических исследований практических проблем, что может послужить основой для работников правоохранительных органов.

Объектом исследования выступают общественные отношения, складывающиеся в процессе борьбы с преступлениями в сфере домашнего насилия.

Предмет исследования составили факторы, служащие основой совершения домашнего насилия; закономерности, обобщающие возможность предупреждения бытового насилия; методы, способствующие улучшению мер профилактики бытового насилия.

Тем не менее, профилактика преступлений бытового насилия достаточно сложна, так как связана с выявлением причин совершения насилия и условий, в том числе следует отметить несовершенство методик и низкий уровень организации профилактики рассматриваемой сферы. В связи с этим считаем, что требуются новые исследования в повышении эффективности борьбы с бытовым насилием.

Немало казахстанских ученых исследовали институт бытового насилия. Среди авторов стоит отметить: Сарпекова Р.К., Рахметова С.М., Кабакову М.П., Садвакасову Н.Н.,

Олейник В.И., Куатову А.С., Хасенова М.Х., Сапаралиеву С.М. и многих других. Однако рассматривались они в связи с общим содержанием исследований в области бытового насилия.

Методы и материалы

Методами исследования были выбраны теория научного познания общественных процессов. В том числе метод сравнения, метод анализа документов и иные методы.

Основополагающими материалами в исследовании темы явились работы ученых: Сарпекова Р.К., Рахметова С.М. «Законодательство Республики Казахстан об ответственности за применение насилия в семейно-бытовой сфере и проблемы его совершенствования» [2]; «Семейно-бытовое насилие: теория и практика»; «Проблемы совершенствования законодательства Республики Казахстан по противодействию семейно-бытовому насилию» [3] - работа коллектива авторов под редакцией Кабаковой М.П. В том числе, важной составляющей являются национальные доклады по исследованию бытового насилия в Казахстане 2022 и 2023 года.

Результаты и обсуждение

Семейно-бытовые отношения, на наш взгляд, многогранны и многоплановы. Они имеют свои особенности и органически включают в себя семейные и бытовые отношения, обеспечивающие нормальное физическое и нравственное развитие, охрану жизни и здоровья личности.

К семейно-бытовым преступлениям следует отнести убийства, умышленное причинение тяжкого, средней тяжести и легкого вреда здоровью, изнасилования, хулиганство, а также истязания, совершенные на почве ревности, ссоры и по другим бытовым причинам. Кроме того, к ним нередко причисляют насильственные преступления против личности, совершенные, в частности, в подъездах жилых домов, квартирах, общежитиях.

В современных условиях нельзя не заметить, что в семейно-бытовых отношениях еще много нерешенных проблем, негативных явлений, которые мешают прогрессивному развитию общества, тормозят его поступательное движение.

Для криминологической характеристики преступлений в семейно-бытовой сфере следует проанализировать проблемы социальных противоречий и возникновение в данной сфере, в связи с этим соответствующих преступлений, их причин и условий. Есть многочисленные работы, в которых исследованы факторы, вызывающие преступления и другие правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений.

Механизм воздействия причин и условий на преступления в семейно-бытовой сфере сложен. Порой о криминогенности или антикриминогенности воздействия того или иного фактора на возникновение конфликта в семейно-бытовых отношениях можно говорить условно [4].

Криминологический портрет преступника – это комплексное описание и анализ характерных черт личности преступника, который включает в себя следующие аспекты [5]:

1. Социальные характеристики. Они включают в себя информацию о социальном статусе преступника, его образовании, семейном положении, месте проживания, трудовом статусе и другие социальные факторы, которые могут повлиять на его склонность к преступлениям [6].

2. Психологический портрет. Подразумевает анализ психологических особенностей преступника, включая его личностные черты, мотивацию, уровень агрессии, способность к эмпатии и контролю над собой, наличие психических отклонений [7].

3. Криминальная история. Сюда можно отнести информацию о предыдущих преступлениях, арестах, судимостях, особенностях криминального поведения преступника, его специализация в определенных типах преступлений [8].

4. Мотивация. Содержит пояснение внутреннего убеждения, причин, побудивших совершить противоправный поступок. Какие цели он преследует, какие потребности удовлетворяет через преступную деятельность [9].

5. Социальная сеть. Содержит информацию, которая включает значение круга общения преступника, возможные связи с организованной преступностью, семейные связи, влияние окружения на его поведение [10].

Анализ криминологического портрета преступника позволяет понять корни его криминального поведения, выработать стратегии предотвращения рецидива, а также помогает в разработке профилей преступников для криминалистических и следственных целей. Кроме того, он важен для разработки эффективных программ реабилитации и социальной реинтеграции лиц, совершивших преступления.

Субъекты домашнего насилия могут быть различными и включают в себя следующие категории лиц:

1. Категория «Жертвы домашнего насилия»:

– Супруги или партнеры: чаще всего страдают от насилия со стороны своих супругов или партнеров не только состоящих в браке, но и сожительствующих, либо относящихся к бывшим супругам [11].

– Дети: дети могут быть жертвами насилия со стороны родителей или других членов семьи. Вопрос может касаться и бытового насилия между детьми в одной семье.

– Пожилые родственники: в некоторых случаях пожилые лица, состоящие в родственных связях, также могут стать жертвами домашнего насилия.

2. Насильники:

– Супруги или партнеры: основными насильниками являются супруги или партнеры жертв.

– Родители: некоторые случаи домашнего насилия совершаются родителями по отношению к детям.

– Другие члены семьи: братья, сестры, родственники могут также быть замешаны в домашнем насилии [12].

3. Свидетели и общество:

– Другие члены семьи. Кроме жертв и насильников, также страдают остальные члены семьи, которые вынуждены сталкиваться с насилием.

– Соседи, друзья, коллеги. Могут стать свидетелями насилия или узнать о нем и сыграть ключевую роль в предотвращении или прекращении насилия.

Каждый из этих субъектов имеет свою уникальную роль в контексте домашнего насилия. Предотвращение и борьба с этим явлением требуют внимания ко всем участникам процесса: защита жертв, реабилитация насильников, общественная поддержка и осуждение насилия.

Криминологическая характеристика лиц, совершающих бытовое насилие, может включать в себя несколько общих тенденций:

– Психологические особенности. Люди, склонные к насилию в семье, могут иметь проблемы с контролем своих эмоций, низкую самооценку, недостаточные навыки решения конфликтов, а также проявлять агрессивное поведение в других аспектах жизни [13].

– Социальные факторы. Часто насилие в семье связано с неблагополучием в семье, недостаточным социальным обеспечением, низким уровнем образования, а также культурными и религиозными факторами [14].

– История насилия. Лица, совершающие бытовое насилие, могут иметь предыдущий опыт насилия в семье или вне ее, что может формировать их поведенческие сценарии [14, с. 15].

– Употребление вредных веществ. Часто лица, склонные к насилию в семье, могут употреблять алкоголь или наркотики, что усиливает агрессивное поведение [14, с. 16].

– Характеристики отношений. Неравенство в отношениях, жестокое обращение одного из партнеров, недостаток взаимопонимания и доверия [14, с. 18] - все это может способствовать насилию в семье.

Эти факторы могут взаимодействовать или проявляться по-разному в каждом конкретном случае бытового насилия. Последствия таких действий могут быть серьезными как для физического и психического здоровья жертв, так и для самих насильников, которые, помимо правовых последствий, могут испытывать социальное осуждение и тревожить общество своим поведением.

Существует множество факторов, которые могут влиять на совершение бытового насилия. Некоторые из основных факторов включают:

Психологические факторы: низкая самооценка, проблемы с контролем агрессии, невротические личностные черты, наличие психических расстройств или зависимостей.

Социокультурные факторы: нормы и ценности, существующие в определенной культуре или среде, могут оправдывать насилие или создавать благоприятную почву для его возникновения.

Семейная среда: негативный опыт в детстве (насилие, злоупотребление, отсутствие примера здоровых отношений), семейные конфликты, недостаток поддержки или адекватного воспитания.

Социально-экономические факторы: бедность, отсутствие равноправия, социальное неравенство, безработица, нестабильность условий проживания.

Факторы отношений: неравенство в отношениях, ревность, неуважение к привычкам и мнениям другого партнера, неспособность эффективно решать конфликты.

Физические факторы: употребление алкоголя или наркотиков, возможные проблемы со здоровьем, страх или неоправданные чувства угрозы.

Эти факторы могут оказывать влияние на человека по-разному и комбинироваться в разных пропорциях в каждом отдельном случае. Для предотвращения бытового насилия важно работать как на уровне индивидуальных проблем каждого человека, так и на уровне общественных изменений, направленных на улучшение условий жизни и предупреждение насилия в семье.

Учение криминологии очень тесно взаимодействует с виктимологией. Науке о виктимологии посвящено немало трудов, поскольку она направлена на изучение понятия «жертвы преступлений». Главной особенностью виктимологии, согласно исследованиям Д.В. Ривман, жертва не может рассматриваться отдельно от правонарушителя [15].

Виктимология домашнего насилия – это научная область, изучающая механизмы, последствия и факторы риска домашнего насилия с точки зрения жертвы, а также способы помощи и поддержки жертв такого насилия. Она охватывает различные аспекты влияния насилия на жертву и позволяет лучше понять и эффективнее бороться с этой проблемой. Вот некоторые ключевые аспекты виктимологии домашнего насилия:

Изучение виктимизации. Включает анализ источников, причин и форм виктимизации в контексте домашнего насилия, включая физическую, психологическую, сексуальную и экономическую виктимизацию [15, с. 42].

Психологические аспекты. Исследование психологических последствий домашнего насилия на жертву, таких, как потеря самооценки, посттравматическое стрессовое расстройство, депрессия, тревожность [15, с. 43].

Развитие виктимологических программ. Создание и реализация специализированных программ для оказания помощи жертвам домашнего насилия, включая психологическую поддержку, защиту, правовую помощь [15, с. 43].

Изучение факторов риска и защиты. Определение факторов, способствующих насилию в семье, и разработка мер предотвращения; также изучение факторов, уменьшающих риск воздействия насилия на жертву.

Сравнительный анализ. Сопоставление данных о жертвах домашнего насилия в различных странах, культурах и группах населения для выявления общих и специфических тенденций.

Изучение виктимологии домашнего насилия позволяет лучше понять характер данной проблемы, ее последствия для жертв, а также разработать более эффективные стратегии предотвращения и помощи жертвам данного типа насилия [15, с. 24].

Виктимность домашнего насилия отражает степень и характер воздействия на жертву данного насилия. Она может проявляться через различные аспекты [16]:

1. Физическая виктимность. Включает в себя физические повреждения, травмы, ушибы, переломы, которые могут быть нанесены жертве насилия со стороны насильника.

2. Психологическая виктимность. Отражает психологические последствия насилия, такие, как тревожность, депрессия, посттравматическое стрессовое расстройство, снижение самооценки, нарушение психического здоровья [17].

3. Эмоциональная виктимность. Включает в себя эмоциональное насилие, унижения, угрозы, манипуляции, что может приводить к тревожности, страхам, конфликтам внутриличностным.

4. Экономическая виктимность. В некоторых случаях жертвы домашнего насилия сталкиваются с финансовым угнетением, контролем над финансами, лишением средств к существованию [18].

5. Сексуальная виктимность. Это форма насилия, связанная с сексуальным нарушением, изнасилованием, сексуальным домогательством, которое может иметь серьезные последствия для психического и физического здоровья жертвы.

В целом виктимность домашнего насилия оказывает серьезное негативное воздействие на жертву, причиняя ей физические и психологические травмы, нарушая ее благополучие, вызывая страх и неопределенность. Это важный аспект, который необходимо учитывать при разработке мер по предотвращению и борьбе с домашним насилием.

Заключение

Борьба с домашним насилием – это сложная и многогранная проблема, требующая комплексного подхода и совместных усилий различных структур общества. Ниже представлены некоторые из основных мер, направленных на предотвращение и борьбу с домашним насилием, которые, предполагаем, могут оказать огромную помощь в эффективной борьбе с бытовым насилием:

Законодательные меры. Принятие и соблюдение законов, которые защищают жертв домашнего насилия, ужесточение наказаний для насильников, предоставление жертвам правовой защиты и доступа к судебной системе. На сегодняшний день идет активный процесс в этой области, законопроект о защите женщин и детей находится на рассмотрении в Парламенте. Тем не менее, следует отметить, что правонарушителя лишь наказывают. Тогда как, на наш взгляд, необходима активная работа с ними.

Предоставление поддержки жертвам. Создание специализированных служб поддержки, кризисных центров, психологической помощи для жертв насилия, где им предоставляется убежище, консультации и необходимая помощь на самом высоком уровне. Также необходимо создание центров помощи семьям.

Профилактика и освещение проблемы. Активное вовлечение социальных сетей в проблемы бытового насилия. Проведение просветительской работы среди населения, обучение предотвращению насилия, разъяснение прав и обязанностей в семье. В то же время следует предусмотреть наказание для представителей средств массовой информации, которые всячески пытаются на своих телепрограммах примирить жертву и агрессора, делая это публично на телепередачах, что мы наблюдали не так давно, когда семейный агрессор был приглашен на телепередачу, а ведущие пытались примирить бывших супругов [19].

Обучение правоохранительных органов и медицинского персонала. Специальная подготовка для сотрудников правоохранительных органов и медицинских работников по выявлению и реагированию на случаи домашнего насилия, направленная на гуманное отношение к жертвам бытового насилия, с соблюдением всех прав человека.

Активная работа с насильниками. Разработка и внедрение программ реабилитации и переобучения для лиц, совершивших домашнее насилие, чтобы предотвратить их рецидив.

Эффективная борьба с домашним насилием требует системного подхода, основанного на предупреждении, защите жертв, наказании насильников и общественном осуждении такого поведения.

Данное исследование является важным, поскольку затрагивает основные факторы, являющиеся причинами формирования бытового насилия в семьях Казахстана. Основной ценностью является то, что изложено в работе, что может послужить основой предупреждения правонарушений в бытовом насилии.

Практическая значимость данного исследования заключается в возможности использования материалов для дальнейшего исследования изучаемой темы.

Вклад авторов

Калыбаевой А.А. был внесен существенный вклад в данное исследование. Сформированы выводы, проведен анализ мотивов совершения бытового насилия, а также проведено раскрытие содержания виктимности жертв бытового насилия.

Список использованной литературы

1. Сейтакова Б.М. Понятие насилия в сфере семейно-бытовых отношений, криминологическая характеристика лиц, совершающих данное насилие // Современные проблемы предупреждения преступлений в сфере семейно-бытовых отношений: материалы международной научно-практической конференции. – 2019. – С. 92-96.
2. Законодательство Республики Казахстан об ответственности за применение насилия в семейно-бытовой сфере и проблемы его совершенствования: монография / Под общей редакцией Сарпекова Р.К., Рахметова С.М. – Нур-Султан: РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан». – 2020. - 320 с.
3. Семейно-бытовое насилие: теория и практика: учебно-методическое пособие / Под общ. Ред. М.П. Кабаковой. Автор-составители: Кабакова М.П., Садвакасова З.М., Семенов Н.Н., Полякова В.В., Габдулина А.Ж., Сулеймен М.М. – Алматы: Қазақ университеті. – 2021. – 127 с.
4. Ким, Е.П., Кшевин, В.С., Коцюба, В.А. Особенности виктимологической профилактики в семейно-бытовой сфере / Е.П. Ким, В.С. Кшевин, В.А. Коцюба // Подготовка сотрудников для органов внутренних дел по предупреждению и пресечению домашнего насилия : материалы международного семинара / отв. ред. Д.Д. Невирко; Сибирский юридический институт МВД России. - Красноярск, 2004. - С. 124-128.
5. Ястребов В.Б. К вопросу о понятии криминологической характеристики преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. Вып. 37. М., 1982. С. 15.
6. Криминология / Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. М., 1995. 211 с.
7. Абельцев С.Н. Личность преступника и проблемы криминального насилия. – М.; Закон и право, ЮНИТИ ДАНА. – 2000. – 207 с.
8. Вицин С.Е. Системный подход и преступность. М.: Изд-во Акад. МВД СССР. – 1980. – 140 с.
9. Уголовное право: общая часть: учебник / С. Л. Никонович, Д. Н. Кожухарик, М. Д. Давитадзе [и др.]; под ред. А. В. Федорова, Д. Н. Кожухарик. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: Юнити-Дана. – 2021. – 304 с.

10. Кургузкина Е.Б. К вопросу о криминологической характеристике преступности // Научный портал МВД России. – 2008. – №2. – С. 55-59.
11. Насилие в семье: метод. пособие для спец. — Псков: Изд-во «ЛОГОС Плюс». – 2013. – 52 с.
12. Домашнее насилие: социально-правовой аспект: учебно-методическое пособие под общей редакцией Е.Н. Ершовой, при участии С.Г. Айвазовой. Издание 3-е, дополненное и переработанное. – Москва. – 2013. – 194 с.
13. Мусеибов А.Г. Частные методики предупреждения преступлений. Воронеж. – 2003. – 78 с.
14. Ерусланова Р.И. Насилие в семье: учеб. пособие / Р.И. Ерусланова. — М: Изд-во «Дашков и К». – 2015. – 128 с.
15. Криминальная виктимология / СПб.: Питер. – 2002. – 304 с. – (серия учебник для вузов).
16. Насильственная преступность / Под ред. В.Н. Кудрявцева и А.В. Наумова. – М.: Издательство «Спарк». – 1997. – 139 с.
17. Dollard J. et al. Frustration and aggression. Nev Haven, 1939
18. Cooke D.J. Violence in prisons: The influence of Regime Factors // The Haward Journ. – 1991. – Vol. 30. № 2. – P. 147-162.
19. Оскандалившееся шоу «Бірақ...» закроют [Электронный ресурс] – 2024. – URL: <https://golos-naroda.kz/29042-oskandalivsheesia-shou-birak-zakroiut-1710334391/> (дата обращения: 03.2024)

А.А. Калыбаева

Ж. Баласағын атындағы Қырғыз ұлттық университетінің Қырғыз-Қытай институты

Тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамдардың криминологиялық сипаттамасы

Аннотация. Мақалада тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған қылмыскерлердің криминологиялық сипаттамалары қарастырылады. Бұл мәселе құқық бұзушының портреті, оның заңға қайшы әрекеттер жасаған кездегі психологиялық мінез-құлқы туралы негізгі сұрақтарға жауап беретіндігі жағынан өзекті. Тұлғаның криминологиялық белгілері оның дербес болмысын талдау арқылы ашылады. Сол арқылы қылмыстық мінез-құлықтың мотивациялық негізіне және тұрмыстық зорлық-зомбылықпен тиімді күресудің құралдары анықталад. Бұл мәселелердегі криминалистиканың теориялық негізі тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша негізделген ұсыныстарды әзірлеуде аса маңызды болып табылады. Мақалада «криминологиялық сипаттамалар», «тұрмыстық зорлық-зомбылықтағы қылмыскердің криминологиялық портреті» ұғымдары қарастырылады.

Іргелі зерттеу әдістеріне құжаттарды талдау әдісі және жалпы ғылыми білім әдісі жатады. Бұл баптың жаңалығы тұрмыстық зорлық-зомбылықпен күресті жақсарту бойынша ұсынылған қорытындыда дәйектеледі.

Бұл зерттеудің құндылығы зерттеу процесінде жасалған іргелі идеяларда жатыр және Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылық мазмұнын одан әрі зерттеуге баға жетпес үлес қосады.

Мақаланың қорытындылары тұрмыстық агрессордың криминологиялық портретін талдау негізінде тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың кейбір мәселелерін шешуде басым идеяларды ұсынады.

Түйін сөздер: тұрмыстық зорлық-зомбылық, құрбан, агрессор, криминологиялық портрет, криминологиялық сипаттама.

A.A. Kalybayeva

Kyrgyz-Chinese Institute of Kyrgyz National University named after J. Balasagyn

Criminological characteristics of persons committing domestic violence

Abstract. This article examines the content of the criminological characteristics of offenders who commit domestic violence. This question is relevant insofar as it gives answers to basic questions about the content of the offender's portrait, his psychological behavior when committing illegal actions. The criminological characteristics of a person are revealed through an analysis of the structure of a person's personality itself, thereby creating the basis for the motivational basis of criminal behavior and the effective fight against domestic violence. The theoretical basis of criminology in these issues is of paramount importance in developing sound recommendations for the prevention of domestic violence. This article examines the concept of "criminological characteristics", "criminological portrait of a criminal in domestic violence".

The fundamental research methods are the method of document analysis and the method of general scientific knowledge.

The novelty of this article lies in the proposed conclusions for improving the fight against domestic violence.

The value of this study lies in the fundamental ideas developed during the research process, and makes an invaluable contribution to further research into the content of domestic violence in Kazakhstan.

The conclusions of the article propose fundamental ideas in solving some problems of preventing domestic violence based on an analysis of the criminological portrait of a domestic aggressor.

Keywords: domestic violence, victim, aggressor, criminological portrait, criminological characteristics

References

1. Sejtakova B.M. Ponjatie nasilija v sfere semejno-bytovyh otnoshenij, kriminologicheskaja harakteristika lic, sovershajushhih dannoe nasilie [The concept of violence in the sphere of family and domestic relations, criminological characteristics of persons committing this violence]. *Sovremennye problemy preduprezhdenija prestuplenij v sfere semejno-bytovyh otnoshenij. Materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii* [Modern problems of crime prevention in the sphere of family and household relations. Materials of the international scientific and practical conference]. 92-96(2019). [in Russian]
2. Zakonodatel'stvo Respubliki Kazahstan ob otvetstvennosti za primenenie nasilija v semejno-bytovoj sfere i problemy ego sovershenstvovaniya. Monografija [Legislation of the Republic of Kazakhstan on responsibility for the use of violence in the domestic sphere and problems of its improvement. Monograph]. (Nur-Sultan, 2020, 320 p.). [in Russian]
3. Semejno-bytovoe nasilie: teorija i praktika: uchebno-metodicheskoe posobie [Domestic violence: theory and practice: Educational and methodological manual]. (Almaty, 2021, p. 127.). [in Russian]

4. Kim, E.P., Kshevin, B.C., Kocjuba, V.A. Osobennosti viktimologicheskoy profilaktiki v semejno-bytovoj sfere [Features of victimological prevention in the family and household sphere] // Podgotovka sotrudnikov dlja organov vnutrennih del po preduprezhdeniju i presecheniju domashnego nasilija : materialy mezhdunarodnogo seminar [Training of employees for internal affairs bodies on preventing and suppressing domestic violence: materials of an international seminar] (Krasnoyarsk, 2004, P. 124-128.). [in Russian]
5. Jastrebov V.B. K voprosu o ponjatii kriminologicheskoy harakteristiki prestuplenij [On the issue of the concept of criminological characteristics of crimes] Voprosy bor'by s prestupnost'yu [Crime Fighting Issues], 15-28 (1982). [in Russian]
6. Kriminologija [Criminology] / Pod red. V.N. Kudryavceva, V.E. Eminova. (M., 1995, 211 p.). [in Russian]
7. Abel'cev S.N. Lichnost' prestupnika i problemy kriminal'nogo nasilija [The personality of the criminal and the problems of criminal violence] (M, 2000, 207 p.). [in Russian]
8. Vicin S.E. Sistemnyj podhod i prestupnost' [Systematic approach and crime]. (M.: Izd-vo Akad. MVD SSSR, 1980, 140 p.). [in Russian]
9. Ugolovnoe pravo: obshhaja chast': uchebnik [Criminal law: general part: textbook] / S. L. Nikonovich, D. N. Kozhuharik, M. D. Davitadze [i dr.]; pod red. A. V. Fedorova, D. N. Kozhuharik. – 2-e izd., pererab. i dop. (Moskva, 2021, 304 p.). [in Russian]
10. Kurguzkina E.B. K voprosu o kriminologicheskoy harakteristike prestupnosti [On the issue of criminological characteristics of crime] Nauchnyj portal MVD Rossii [Scientific portal of the Ministry of Internal Affairs of Russia № 2]. 55-59(2008). [in Russian]
11. Nasilie v sem'e: Uchebnoe posobije [Domestic Violence: A Study Guide] / R.I. Eruslanova, K.V. Milyuhin. (M, 2015, 128 p.). [in Russian]
12. Domashnee nasilie: social'no-pravovoj aspekt. Uchebno-metodicheskoe posobie pod obshej redakciej E.N. Ershovoj, pri uchastii S.G. Ajvazovoj [Domestic violence: socio-legal aspect. Educational and methodological manual edited by E.N. Ershova, with the participation of S.G. Aivazova]. (Moskva, 2013, 194 p.).
13. Museibov A.G. Chastnye metodiki preduprezhdenija prestuplenij [Private crime prevention techniques]. (Voronezh, 2003, 78 p.). [in Russian]
14. Eruslanova R.I. Nasilie v sem'e: ucheb. Pos. [Violence in family]. / R.I. Eruslanova. (M, 2015, 128 p.) [in Russian]
15. Kriminal'naja viktimologija [Criminal Victimology]. (SPb, 2002, 304 p.). [in Russian]
16. Nasil'stvennaja prestupnost' [Violent crime]. (M, 1997, 139 p.). [in Russian]
17. Dollard J. (1939) et al. Frustration and aggression. Nev Haven
18. Cooke D.J. Violence in prisons: The influence of Regime Factors // The Haward Journ. Vol. 30, № 2, 147-162 (1991).
19. The disgraced show “Birak...” will be closed [Electronic resource] – Available at: <https://golosnaroda.kz/29042-oskandalivsheesia-shou-birak-zakroiut-1710334391/> (accessed: 03.2024).

Сведения об авторах:

Калыбаева А.А. – заң ғылымдарының докторы, Ж. Баласағын атындағы Қырғыз ұлттық университетінің Қырғыз-Қытай институтының доценті

Kalybayeva A.A. – Doctor of law science of Kyrgyz-Chinese Institute of Kyrgyz National University named after J. Balasagyn

Калыбаева А.А. – доктор юридических наук, доцент, Кыргызско-Китайский институт Кыргызского национального университета им. Ж. Баласагына.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Бас редактор: Е.Б. Абдрасулов
Компьютерде беттеген: Д. Нурушева

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Құқық сериясы.
– 2024. – 1 (146). – Астана: ЕҰУ. 270 б.
Шартты б.т. – 21,76. Таралымы – тапсырыс бойынша
Ашық қолданыстағы электронды нұсқа: <http://bullaw.enu.kz/>
Басуға 29.03.2024 қол қойылды

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Астана қаласы, Қ. Сәтбаев көшесі, 2
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-410)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің баспасында басылды